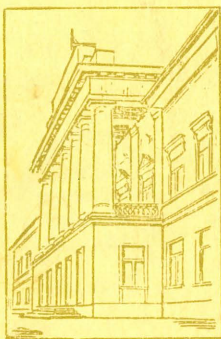

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS
HUMANIORA XXVII.2

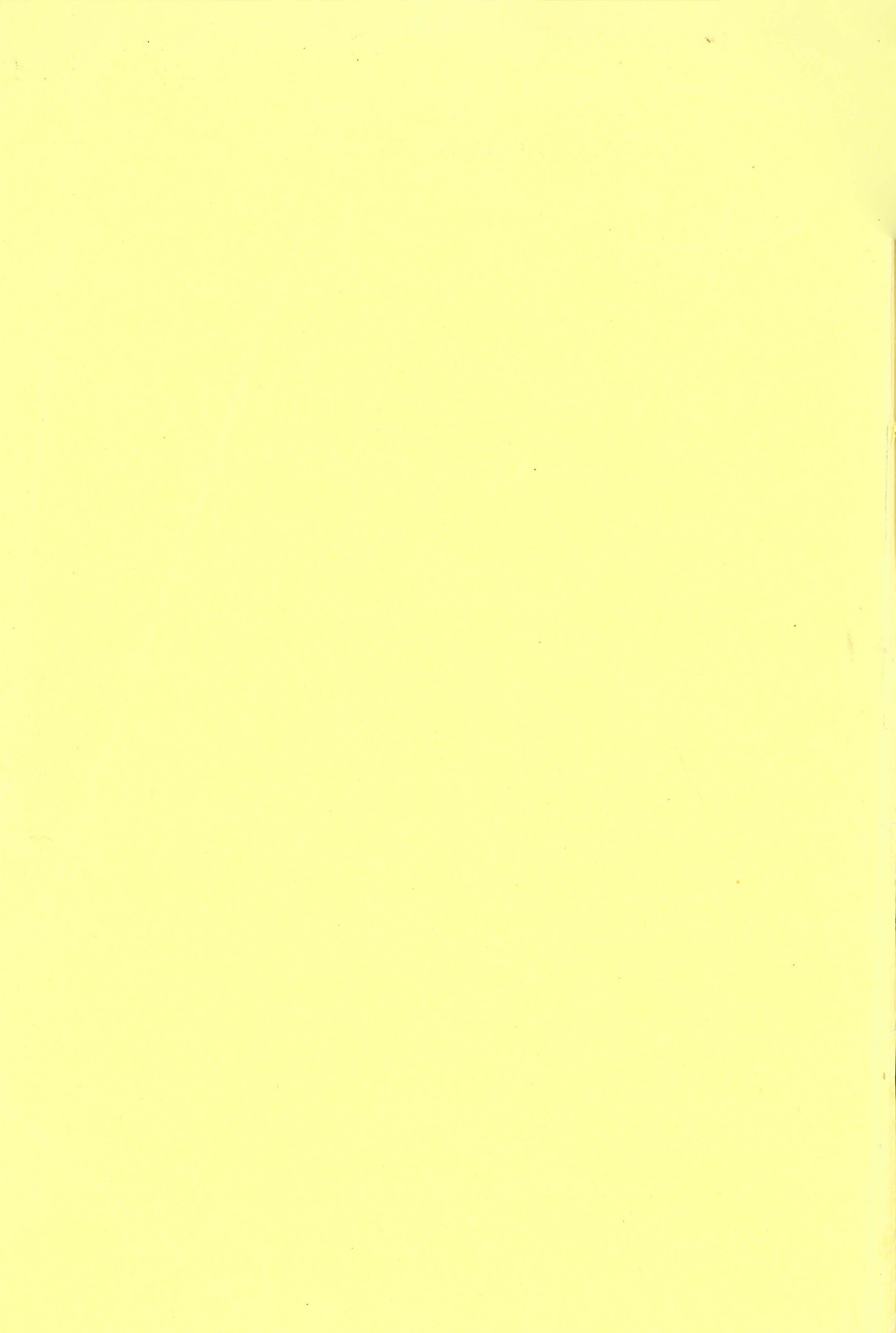
ANSVAR OCH ANSVARSFÖRDELNING
I AKTIEBOLAG

AV

LARS ERIK TAXELL

ÅBO AKADEMI
ÅBO 1963

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

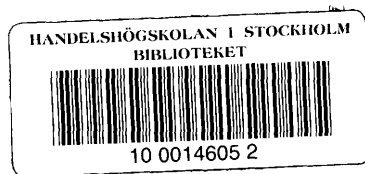
- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS
HUMANIORA XXVII.2

jur. ers. ex.
[64-142]

ANSVAR OCH ANSVARSFÖRDELNING I AKTIEBOLAG

AV

LARS ERIK TAXELL

ÅBO AKADEMI
ÅBO 1963

Anmäld 30.3. 1963

Tryckt 31.12. 1963

ABO 1963

ABO TIDNINGS OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG

F Ö R O R D

Det nu föreliggande arbetet utgör den tredje och sista delen av en undersökning rörande aktiebolagsrättens organisations- och rättsskyddsproblem. Dess syfte är att ge en systematisk framställning av det aktiebolagsrättsliga skadeansvaret, vilket blott i ringa mån berörts i de två tidigare publicerade arbetena »Om aktierätt vid bolagsstämma» (1959) och »Aktieägarens rättsskydd» (1961).

I Finlands lag om aktiebolag (1895) är ansvarighetsfrågorna mycket bristfälligt reglerade. Det har därför varit nödvändigt att i stor utsträckning söka stöd i och vägledning av allmänna skadeansvarighetsregler. Huvudvikten i framställningen har dock lagts på de bolagsrättsliga förhållandena och bedömningen av dessa. Jämförelser har gjorts med skandinavisk, tysk, schweizisk fransk och engelsk rätt.

När en paragraf anges utan att själva lagen nämnes, avses den inhemska lagen om aktiebolag.

Åbo i mars 1963.

L. E. Taxell

INNEHÅLL

Kapitel I.

Allmänna fakta och grundsatser.

1. Ansvarighetsproblemets innebörd	9
I. Undersökningens föremål 9. II. De primära problemen — vem är ansvarig, mot vem gäller ansvarigheten, vem är berättigad att väcka ersättnings- talan, ansvarets fördelning, befrielse från ansvar 10. III. Tillämpliga lag- stadganden 12. IV. Undersökningens huvudsyfte — systematisering och klarläggande av ansvarighetsreglernas allmänna innebörd 13.	
2. Aktieägarnas rättsställning. Bolagets organisation och kreditbas.....	15
I. Allmänna synpunkter 15. II. Aktieägarnas rättsställning 15. III. Aktie- bolagets organisation 17. IV. Lägre organs medverkan till och bundenhet av högre organs beslut (allmänna synpunkter) 21. V. Aktiebolagets kredit- bas 26. VI. Sammanfattande synpunkter 27. VII. Aktiebolaget i konkurs 29.	
3. Allmänna synpunkter på skada och skadeorsakande i aktiebolag.....	31
I. Adekvans 31. II. Culpa 35. III. Skada i bolagsverksamheten 36. IV. Di- rekt och indirekt skada 40. V. Särskilt om indirekt skada 41. VI. Omedelbart och medelbart skadeorsakande 43. VII. Skada i och utanför avtalsförhållan- den 44. VIII. Andra slag av rättsliga anspråk 46.	

Kapitel II.

Ansvarigheten mot bolaget.

1. Problemets innebörd	48
2. Bolagsledningens ansvar	50
A. Ansvarets rättsgrund 50.	
I. Det grundläggande stadgandet — § 41 50. II. Culparegeln 51. III. Skuld- bedömningen 55.	
B. Några ansvarighetssituationer 59.	
I. Allmänt 59. II. Åtgärder som strider mot lag eller bolagsordning 60. III. Vårdslös och försumlig förvaltning 66. IV. Bristfällig övervakning 69. V. Åt- gärder som orsakat bolaget förlust 72. VI. Utomkontraktuellt skadeorsa- kande 75. VII. Sammanfattande synpunkter 76.	
C. Ansvarets fördelning inom bolagsledningen 79.	
Allmänt 79.	

Arbetsfördelning enligt föreskrift i bolagsordningen 80.	
I. Allmänt 80. II. Föreskrift om beslutförhet 83. III. Verkställande direktör 83. IV. Styrelsens ordförande 87. V. Firmatecknare 88. VI. Olika slag av medverkan 89. VII. Suppleanter i styrelsen 91.	
Arbetsfördelning utan stöd av bolagsordningen 92.	
Ansvar för beslut av styrelsen 97.	
I. Medlem som medverkat till ett beslut 97. II. Medlem som motsatt sig ett beslut 98. III. Frånvarande medlem 99. IV. Medlem som förberett ett beslut 101. V. Medlem som verkställt ett beslut 102.	
3. Förvaltningsrådets ansvar	102
I. Allmänt 102. II. Övervakning 104. III. Samtycke till förvaltningshandlingar 105. IV. Utlåtanden 106. V. Samverkan av förvaltningsråd och styrelse 106.	
4. Revisors ansvar	107
I. Allmänt om revisorernas ställning 107. II. Ansvarets grund 108. III. Cul-pabedomningen 109. IV. Vårdslöshet och försumlighet 111. V. Ansvar för olaga utdelning 112. VI. Arbets- och ansvarsfördelning 113. VII. Ansvar för medhjälpare 116. VIII. Samverkan av revisorer och styrelse 117.	
5. Aktieägars ansvar	118
I. Aktieägare är i princip icke ansvarig 118. II. Olaga utdelning — allmänt 121. III. Återbetalningsskyldighet 125. IV. Skadeståndsskyldighet — återbetalning av belopp som annan aktieägare mottagit 128. V. Skyldighet att ersätta annan skada som utdelningen orsakat 129. VI. Skadeansvaret förutsätter skuld 131. VII. Ansvar utanför § 33 131. VIII. Möjligheten att tillämpa allmänna skadeansvarighetsregler 133. IX. Obehörig påverkan 134.	
6. Rätten att väcka ersättningstalan	137
I. Beslut av bolagsstämma 137. II. Minoritetstalan 142. III. Enskild aktieägars talan 150. IV. Borgenär har ej rätt att utföra talan 159. V. Talan när bolaget försatts i konkurs 160.	

Kapitel III.

Ansvarigheten mot aktieägare.

1. Allmänna synpunkter	161
2. Bolagets ansvar	162
I. Bolaget ansvarar när aktierätten kränkts 162. II. Skuld såsom förutsättning för bolagets ansvar 164. III. Skada orsakad av bolagsstämmobeslut 165.	
3. Företrädares ansvar	167
I. Direkt skada 167. II. Indirekt skada 173.	
4. Aktieägars ansvar	178
I. Allmänt 178. II. Medverkan till bolagsstämmobeslut 178. III. Obehörig påverkan 180.	

Kapitel IV.

Ansvarigheten mot tredje man.

1. Allmänna synpunkter	182
2. Bolagets ansvar	183
3. Företrädarens ansvar	187
I. Direkt skada 187. II. Indirekt skada — allmänt 193. III. Talan enligt § 46 — innebörd och räckvidd 196. IV. Särskilda i § 46 nämnda fall 206. V. Tillämpningen av § 46 på revisor 209. VI. Ersättningstalan grundad på konkursbrott 210.	
4. Aktieägares ansvar	214

Kapitel V.

Solidaritet. Regress. Jämkning.

I. Allmänt 216. II. Solidariskt ansvar 216. III. Regressansvar 218. IV. Jämkning 222.

Kapitel VI.

Befrielse från ansvar.

1. Ansvarsfrihet	225
I. Ansvarsfrihetens innebörd 225. II. Talan oaktat ansvarsfrihet beviljats 230. III. Till vems förmån gäller ansvarsfriheten 232. IV. Mot vem gäller ansvarsfriheten 235. V. Felaktigt beslut om ansvarsfrihet 237. VI. Beslut att icke bevilja ansvarsfrihet 239. VII. Ansvarsfrihetens betydelse när bolaget försatts i konkurs 241.	
2. Högre organs beslut	243
I. Allmänt 243. II. Verkställighet av bolagsstämman beslut 244. III. Bolagsstämman anvisningar 246. IV. Bolagsstämman samtycke 248. V. Samtycke av alla aktieägare 251. VI. Förvaltningsrådets beslut och styrelsens ansvar 252. VII. Styrelsens beslut och verkställande direktörens ansvar 254. VIII. Särskilt om ansvarigheten mot aktieägare och tredje man 255. IX. Möjligheterna att genom avtal begränsa ansvarigheten 257.	
Citerad litteratur	259
Förkortningar	264
Citerade rättsfall.....	265

KAPITEL I.

Allmänna fakta och grundsatser

1. ANSVARIGHETSPROBLEMETS INNEBÖRD.

I. Föremål för den följande undersökningen utgör frågan om *ansvar* eller *ansvarighet* för skada orsakad i aktiebolags verksamhet.

Termerna ansvar och ansvarighet har samma innebörd och användes parallellt.

Med *skada* avses här förlust eller annan menlig ekonomisk påföljd som drabbar bolaget, aktieägare eller tredje man.

De centrala problem som har avseende på skadeansvaret i aktiebolag, gäller främst ansvarets grund, fördelningen av ansvaret, vilka personer som kan bli ansvariga, mot vem en ansvarighet gäller samt befrielse från ansvar (se p. II).

I denna framställning blir det sålunda fråga endast om ansvar för skada — *skadeansvar* — medan ansvarighet i annan mening icke inbegripes i begreppet ansvar och ansvarighet.

I ett aktiebolags verksamhet kan man t.ex. tala om ansvar i den meningen, att en person som tillhör bolagsledningen eller är anställd i bolagets (företagets) tjänst, har erhållit uppdrag att sörja för viss del av bolagets verksamhet eller för vissa detaljer i denna. Han kan då sägas ha ett ansvar eller vara ansvarig för denna del av förvaltningen. Det är inte här fråga om ett sådant ansvar utan endast om den ansvarighet som framträder i en skyldighet att ersätta uppkommen skada. Det är likväl uppenbart, att det inverkar på den skadeståndsrättsliga bedömningen huru »ansvaret» inom ett aktiebolag är fördelat mellan olika i verksamheten engagerade personer.

Åtgärder eller underlåtenhet i bolagets verksamhet kan ge upphov åt andra rättsföljder än skadeansvar. Sålunda kan rättsstridiga bolagsstämmobeslut klandras (§ 30) och åtgärder eller försummelser från bolagsledningens sida kan ge bolaget rätt att entlediga styrelsens medlemmar med sådan verkan, att de går miste om sin rätt till utfäst arvode (§ 38 m. 3). Om sådana rättsliga påföljder är det inte nu fråga.

II. När man ställes inför frågan om ansvar för skada i ett aktiebolags verksamhet, anmäler sig primärt följande problem:

1) *Vem är ansvarig?*

Det är ur olika synpunkter naturligt att *bolaget*, i vars verksamhet skadan orsakats, blir skyldigt att ersätta densamma (bolagsansvar).

En *aktieägare* kan ha medverkat till en skada när han utövat någon honom tillkommande aktierättslig befogenhet. Främst ifrågakommer det fall då en aktieägare röstat för ett bolagsstämmobeslut som orsakat skada. Vidare kan det förekomma, att en aktieägare, särskilt om han har ett stort aktieinnehav, påverkar t.ex. styrelsen så, att denna fattar ett beslut som orsakar skada. I dessa två fall kan ett aktieägaransvar under vissa förutsättningar inträda.

Medlemmar av bolagets förvaltande eller kontrollerande organ — styrelse, verkställande direktör, förvaltningsråd, revisorer — kan i sin egenskap av *företrädare* för bolaget bli ansvariga för skada som de orsakat (organansvar eller företrädaransvar). Skadeorsakandet kan bestå i en medverkan till ett organbeslut (t.ex. styrelsebeslut) eller i konkreta åtgärder (t.ex. försäljning av bolagsegendom till underpris) eller i underlåtenhet (t.ex. bristfällig övervakning).

2) *Mot vem gäller ansvarigheten?*

Krav på ersättning tillkommer självfallet endast den som tillfogats skada (den skadelidande).

Bolaget kan få ett krav på skadestånd mot någon av sina företrädare, t.ex. en styrelsemedlem. Detta företrädaransvar mot bolaget framstår som det centrala skadeansvarighetsproblemet. Härutöver kan det — i undantagsfall — bli aktuellt med ett aktieägaransvar, ifall en aktieägare till skada för bolaget missbrukat sin aktierätt eller sin ställning som bolagsman.

För en *aktieägare* kan ett ersättningskrav uppkomma dels mot bolaget, i vars verksamhet skada uppkommit, dels mot de företrädare som genom sitt handlande eller underlåtande orsakat skada. Ett spørsmål som härvid uppstår, är huruvida anspråket jämsides kan riktas mot bolaget och mot en företrädare, eller huruvida endast den ena av dessa är ansvarig. En annan frågeställning är denna: kan en aktieägare kräva ersättning blott för sådan skada som omedelbart drabbat honom (direkt skada) eller även för skada som tillskyndats honom därigenom att bolaget lidit förlust (indirekt skada)? En aktieägare kan även tänkas bli ansvarig mot annan aktieägare.

Ersättningsanspråk kan jämväl uppstå för *tredje man* — de som står i

avtalsförhållande till bolaget (inkl. de som är anställda i bolagets tjänst) eller de som utanför ett avtalsförhållande lidit skada genom bolagsverksamheten, t.ex. genom vanligt utomobligatoriskt orsakande. Den omständigheten att tredje man samtidigt eventuellt är aktieägare inverkar i princip icke på bedömningen. Här inställer sig bl.a. samma spörsmål som med avseende på aktieägarens anspråk — konkurrerande anspråk mot bolaget och dess företrädare samt krav på ersättning för direkt och indirekt skada. Inte heller ett aktieägaransvar mot tredje man är uteslutet.

Frågan om bolagets ersättningskrav mot en tredje man saknar i allmänhet bolagsrättslig aspekt. Här gäller de vanliga skadeansvarighetsreglerna utan att det egentligen kan inverka på sak att den skadelidande är ett aktiebolag. Frågan förbigås därför i denna undersökning.

3) Vem är berättigad att väcka ersättningstalan?

Spörsmålet har samband med föregående fråga men sammanfaller icke därmed.

Beträffande ansvaret mot *bolaget* är det naturligt att beslut att göra ersättningsanspråk gällande fattas av ett organ för bolaget. Härvid uppkommer frågan huruvida jämte bolagsstämman såsom bolagets högsta organ en lägre instans — förvaltningsråd eller styrelse — kan besluta att väcka talan mot en företrädare eller aktieägare. Om bolaget icke gör sitt ersättningsanspråk gällande, uppstår frågan huruvida en aktieägarminoritet eller en enskild aktieägare kan väcka talan på bolagets vägnar; en sådan rätt framstår som ett led i aktieägarnas rättsskydd.

Med hänsyn till *aktieägares* och *tredje mans* ersättningsanspråk uppkommer bl.a. spörsmålet om de förutsättningar under vilka en aktieägare eller en bolagsborgenär kan väcka ersättningstalan mot en företrädare för bolaget eller en aktieägare; huvudintresset riktar sig härvid mot § 46, som för sin tillämpning kräver, att bolaget försatts i konkurs eller att ett utmätningförsök blivit resultatlöst.

4) Ansvarets fördelning.

Flere personer kan ha medverkat till samma skada. Denna medverkan kan vara av olika slag (t.ex. beslut och verkställighet) och de medverkande personerna kan ha olika ställning i bolaget (vanliga styrelsemedlemmar, verkställande direktör, revisor etc.). Härvid har man att överväga olika problem, främst huruvida en arbetsfördelning, t.ex. inom bolagsledningen, medför en motsvarande fördelning av ansvaret, huruvida viss medverkan är av så underordnad betydelse, att den icke alls skall betraktas som ansvarsbetingande, samt huruvida ansvarigheten är solidarisk eller fördelad.

Frågan om ansvarsfördelningen har sålunda ett nära samband med och är beroende av bolagets organisation, både den som gäller enligt ABL och bolagsordningen och den som faktiskt genomförts utan stöd av sådana regler.

När ansvar inträder i förhållande till bolaget, gäller det bl.a. att fördela ansvaret mellan olika organ samt mellan dem som medverkat till ett beslut och dem som berett eller verkställt beslutet, mellan dem som vidtagit en skadebringande åtgärd och dem som genom bristfällig övervakning möjliggjort denna etc. Härjämte uppkommer frågan om regressansvaret mellan flere ansvariga.

I fråga om aktieägares och tredje mans ersättningsanspråk blir det fråga om ett solidariskt ansvar för bolaget och de företrädare som direkt orsakat skadan samt i andra hand om ett eventuellt regressanspråk för bolaget mot dessa företrädare.

5) *Befrielse från ansvar.*

Trots att det föreligger ett förhållande som är ansvarsbetingande, kan ersättningsskyldigheten uteslutas eller begränsas till följd av särskilda omständigheter:

- ansvarsfrihet beviljad av bolagsstämman,
- godkännande, direktiv eller annat beslut av ett överordnat bolagsorgan,
- jämkning av skadeansvaret (partiell befrielse) till följd av ringa grad av skuld etc.

De problem som här skisserats (p. 1—5), är i huvudsak av bolagsrättslig art. De och lösningarna på dem betingas främst av aktiebolagsrättsliga förhållanden och normer. Det är på dessa huvudproblem som intresset i det följande framför allt kommer att koncentreras. Framställningen följer dock icke i allt den här angivna indelningen.

III. De i det föregående nämnda ansvarighetsfrågorna (p. II) är mycket bristfälligt reglerade i gällande lagstiftning.

I första hand har man självfallet att hålla sig till de stadganden i ABL, vilka direkt eller indirekt är av betydelse för bedömningen av skadeansvaret. Dessa företer stora luckor och reglerar blott vissa grundlinjer (jämte en del detaljer) i följande huvudfrågor:

- grunden för bolagsledningens (styrelsen och VD) och förvaltningsrådets ansvar mot bolaget (§ 41 jfr § 38 m. 1 samt § 42),
- bolagets (bolagsstämmans) samt en aktieägarminoritets och enskild ak-

tieägars rätt att mot företrädare för bolaget göra ersättningsanspråk gällande för skada som tillskyndats bolaget (§§ 26 a, 26 c m. 3 och 4, 30 m. 3),

- ansvarsfrihet och dess verkningar (§§ 26 m. 1 p. 2, 26 a),
- aktieägars ansvar för olaga utdelning (§ 33), samt
- borgenärs anspråk mot aktieägare och företrädare när bolaget försatts i konkurs eller resultatlös utmätning ägt rum (§ 46).

Många av de här nämnda lagrummen är till sin innebörd oklara och ger rum för olikartade tolkningar.

Ytterligare må nämnas två stadganden, som reglerar specialfrågor vilka icke kommer att behandlas i den följande framställningen — § 16, som reglerar ansvarigheten för fel vid bolagets bildande (stadgandet har en viss betydelse med avseende på ökning av aktiekapitalet under bolagets bestånd), samt § 40, som presenterar en särskild ansvarighetsnorm när antalet aktieägare är färre än tre.

Oreglerade i ABL är bl.a. frågorna om bolagets ansvar, revisorernas ansvar, aktieägarnas ansvar för s.k. obehörig påverkan, arbetsfördelningens betydelse för ansvaret, betydelsen av överordnat bolagsorgans beslut samt jämkning av ansvaret.

Bolagsordningen utgör ett komplement till ABL. I densamma brukar man dock icke inrycka ansvarighetsföreskrifter. Indirekt kan bolagsordningens föreskrifter likväl bli av betydelse för ansvarighetsbedömningen, t.ex. därutinnan, att den reglerar arbetsfördelningen inom bolagsledningen eller åvälver ett förvaltande organ särskilda förpliktelser.

Den bristfälliga legala reglering som sålunda är för handen, gör det nödvändigt att i många stycken bedöma aktiebolagets ansvarighetsproblem med ledning av regler och överväganden som äger giltighet inom den *allmänna skadeståndsrätten*. Man har bl.a. att ty sig till sådana generella grundsatser som adekvat orsakande, culparegeln, principen om full ersättning etc. Dessa allmänna ansvarighetsregler skall i det följande behandlas blott till den del det är nödvändigt för att finna lösningar till de mångahanda ansvarighetsfrågor som aktiebolagsrätten erbjuder. Härvid bör man ha klart för sig, att de speciella förhållanden som råder i ett aktiebolag och som framför allt bestämmas av bolagets rättsliga organisation, aktieägarnas ställning och ansvarighetens begränsning till bolagsegendomen, ofta starkt inverkar på bedömningen.

IV. Huvudsyftet med den följande utredningen är dels att *systematisera*, dels att *klarlägga den allmänna innebörden* av de regler som har avseende på ansvar för skada i aktiebolags verksamhet. Någon detaljerad analys av kon-

konkreta ansvarighetssituationer kommer därför icke att företagas i någon större utsträckning. En sådan skulle såsom bakgrund kräva en ingående redogörelse för de olika bolagsorganens befogenheter, förpliktelser och rättsliga ställning. I den omfattning som konkreta situationer i det följande beröres, sker det för att belysa de allmänna ansvarighetsreglerna och deras tillämpning.

Också inom den här angivna ramen kommer vissa inskränkningar att göras.

Framställningen inriktas på det ansvar som inträder som en följd av ett skadeorsakande dels från aktieägares sida (sällan förekommande), dels från deras sida som i bolaget intar ställningen av organ eller medlemmar av ett organ — styrelse, verkställande direktör, förvaltningsråd, revisorer. Här förbigås alltså ansvarigheten för de anställdas skadeorsakande; dessa ansvarighetsfrågor bör i stort sett lösas enligt samma allmänna riktlinjer oberoende av om arbetsgivaren är ett aktiebolag eller ett annat rättssubjekt.

Företrädaransvaret träder i förgrunden. Härvid inriktas undersökningen främst på det ansvar som vilar på bolagsledningen — styrelse och VD. Övriga organs ansvar — förvaltningsråd och revisorer — behandlas blott med avseende på vissa principiellt eller praktiskt viktiga frågor. Särskilt gäller detta revisorerna — bedömningen av deras ansvarighet kan icke lösas från beroendet av de mångskiftande konkreta kontrolluppgifter som revisorerna i praktiken har, och som inte närmare kan utredas i detta sammanhang.

Det vidlyftiga spørsmålet om ansvarsfrihet (decharge) och dess följder kommer att undersökas endast till den del detta är nödvändigt för att allmänt belysa de fakta som kan befria från ansvar.

Det straffrättsliga ansvaret kommer icke att behandlas.

Se bl.a. den av *Thornstedt*, 122 ff., anställda jämförelsen mellan straff- och skadeståndsansvar med avseende på det s.k. företagaransvaret.

Frågan om skadeståndets beräkning kommer icke att dryftas.

Här hänvisas blott till RB 17:6 samt *HD 1960 II 26* (ref. nedan s. 66).

Några specialproblem uteslutes helt ur den följande framställningen. Främst må nämnas de ansvarighetsfrågor som hänför sig till bildandet av aktiebolag (§ 16), koncernförhållanden, relationen moderbolag — dotterbolag, bolag med färre än tre aktieägare (§ 40) samt upplösning av bolag.

Särskilda typer av aktiebolag — bostadsaktiebolag, banker och försäkringsbolag — uppmärksammas icke.

2. AKTIEÄGARNAS RÄTTSSÄLLNING. BOLAGETS ORGANISATION OCH KREDITBAS.

I. De skadeansvarighetsregler om vilka det nu är fråga, måste i första hand ses mot bakgrunden av tre för aktiebolagets *rättsliga* förhållanden betydelsefulla omständigheter: aktieägarnas rättsställning, bolagets rättsliga organisation samt bolagets kreditbas. Ansvarsreglerna måste passas in i det rättsliga system som i dessa avseenden utformats av lagstiftaren.

En jämförelse t.ex. med det öppna bolaget låter oss se andra ansvarighetsregler beroende på att bolagsmännens ställning, bolagets organisation samt basen för gäldansvaret har utformats på ett helt annat sätt i det öppna bolaget än i aktiebolaget.

Också en annan primär omständighet måste beaktas: inom det allmänna schema som lagen fastställer, kan de *faktiska* förhållandena i olika aktiebolag starkt variera. Här må blott nämnas skillnaden mellan bolag med ett stort antal aktieägare och bolag som de facto behärskas av en enda eller ett litet antal aktieägare, mellan bolag med en månghövdad styrelse, som blott sällan sammanträder, och bolag där styrelsens medlemmar aktivt är med i själva bolagsverksamheten. Sådana faktiska olikheter kan betinga olika bedömningar in casu speciellt med hänsyn till aktieägar- och företrädaransvaret. Men de rubbar icke skadeansvarighetens grundlinjer.

II. Bestämmelserna om *aktieägarnas rättsliga ställning* i bolaget och de faktiska omständigheter som ansluter sig härtill, har i första hand betydelse för aktieägaransvarets utformning. Men de inverkar också, åtminstone indirekt, på reglerna om företrädaransvaret. Och de är slutligen normerande för aktieägars rätt till ersättning för skada som tillskyndats honom i hans egenskap av bolagsman.

I detta sammanhang är följande omständigheter relevanta:

1) Envar aktieägare har i sin egenskap av bolagsman vissa *befogenheter* i bolaget och särskilda ur dessa härflytande anspråk mot bolaget. Dessa befogenheter, som sammanfattas i aktierätten, är dels förvaltningsbefogenheter, dels ekonomiska befogenheter; härtill kommer s.k. dispositionsbefogenheter, som dock icke har avseende på aktieägarens förhållande till bolaget. De i aktierätten inbegripna befogenheternas syfte är ytterst att tillgodose aktieägarnas ekonomiska intresse i bolaget.

Se betr. dessa problem T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 19—26 och där åberopad litteratur.

Ett anspråk på skadestånd kan uppkomma för en aktieägare, om han hindras att utöva någon aktierättslig befogenhet eller om hans aktierätt i något annat avseende kränkes. Man har även att överväga möjligheten att ge en aktieägare rätt till skadestånd i sådana fall då någon aktierättslig befogenhet icke kränkts men hans ekonomiska intresse åsidosatts, t.ex. när bolaget lidit förluster som utesluter vinstutdelning eller minskar aktiernas omsättningsvärde.

Å andra sidan uppstår spørgsmålet huruvida en aktieägare kan bli ansvarig för skada som han orsakat genom missbruk av någon aktierättslig befogenhet eller genom underlåtenhet att utöva en sådan. I det avseendet är särskilt två omständigheter av betydelse. För det första har en aktieägare icke någon skyldighet att utöva de befogenheter som ingår i aktierätten, t.ex. befogenheten att taga del i bolagsstämma och där utöva rösträtt. Ett skadeansvar kan därför icke grundas på en sådan underlåtenhet. För det andra har det allmänt ansetts, att en aktieägare icke är skyldig att positivt verka för bolagets bästa, och att han icke heller är hindrad att i bolagsverksamheten försöka tillgodose sina privatekonomiska intressen så länge han håller sig inom lagens och bolagsordningens föreskrifter (bl.a. likhetsprincipen, § 30 m. 4).

Se T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 47 och hänvisningarna där samt S t e n b e c k 676, N i a l 181, R o d h e 167, S v L a g b e r e d n i n g e n 644.

Härutöver finns det skäl att uppmärksamma det fall då en aktieägare utnyttjar den ställning han har i bolaget i stöd av ett stort aktieinnehav för att från sidan påverka beslut i bolagets angelägenheter, t.ex. genom att utöva ett tryck på styrelsens medlemmar. Även om det här inte är fråga om utövandet av några aktierättsliga befogenheter, är det möjligt att grunda ett skadeansvar på denna faktiska inverkan på ett organbeslut.

2) En aktieägare är icke i denna egenskap delaktig i utövandet av den kontinuerliga bolagsverksamheten. Denna ledes av valda organ.

Aktieägaress medverkan i handhavandet av bolagets angelägenheter inskränker sig till rätten att *taga del i bolagsstämma* och att där, med utnyttjande av sin rätt att yttra sig och att rösta, påverka stämmans beslut. Härutöver innefattas icke i aktierätten någon befogenhet att direkt påverka bolagsverksamheten.

Ett undantag utgör på sätt och vis klanderrätten — rätten att i efterhand angripa ett bolagsstämmbeslut som strider mot lag eller bolagsordning. Denna klanderrätt kompletterar sålunda rätten att taga del i bolagsstämma.

När en aktieägare omfattat ett bolagsstämmbeslut som orsakat skada, blir frågan om hans ansvar aktuell. Ett ansvar kan icke grundas på den omständigheten att han försökt tillgodose sina privatekonomiska intressen, detta är inom vissa gränser tillåtet. Men det är klart, att envar aktieägare, när han utövar aktierättsliga befogenheter, bör hålla sig inom ramen för lag och bolagsordning. Sker detta icke, överskrider han gränserna för sin handlingsfrihet. I ett sådant fall är det icke oförenligt med aktieägarens rättsliga ställning i bolaget att åvälva honom ett skadeansvar.

3) Aktieägarna ansvarar icke för bolagets förbindelser (§ 18).

Varje aktieägare är i förhållande till bolaget skyldig att inbetala fulla beloppet av övertagna aktier. Någon annan betalningsskyldighet åvilar icke en aktieägare i förhållande till bolaget, och en sådan kan icke heller påläggas honom utan hans samtycke.

Se härom T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 110 ff.

I förhållande till tredje man är en aktieägare således icke i någon händelse ansvarig för bolagets förbindelser. På sak verkar icke att en aktieägare varit med om att påföra bolaget en skuld.

III. Ansvarighetsreglernas utformning måste i stor utsträckning bli beroende av huru *aktiebolagets organisation* rättsligt är ordnad och huru denna organisation faktiskt fungerar. Härvid är framför allt två moment vägledande: organens sammansättning samt organens kompetens (befogenheter och skyldigheter).

a. med avseende på *sammansättningen* skiljer man mellan

— ett omedelbart organ (icke valt) eller bolagsstämman, som sammansättes av de aktieägare som är legitimerade och i vederbörlig ordning anmält sig att taga del i en viss stämma; samt

— de medelbara eller valda organen eller styrelse, revisorer, förvaltningsråd och VD (de två sistnämnda är icke obligatoriska); de som invalts i organen, kan vara aktieägare men behöver icke vara det; valet förutsätter ett samtycke från vederbörandes sida, härigenom har de sålunda åtagit sig att fullgöra vissa uppdrag för bolaget, det har i viss mening uppstått ett rättsförhållande mellan dem och bolaget.

Se betr. styrelsens ställning, T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 58 f., 79 ff., 94.

b. Med avseende på *kompetensen* förekommer en tredelning:

— den högsta *beslutande* myndigheten eller rätten att fatta beslut i vissa viktigare bolagsangelägenheter, såsom val av organ, förändring av de aktierättsliga befogenheterna, grunderna för bolagets verksamhet etc.;

— den förvaltande verksamheten eller *förvaltningen*, innefattande framför allt ledningen av den kontinuerliga bolagsverksamheten (företagsverksamheten); samt

— den kontrollerande verksamheten eller *övervakningen* av att bolagets verksamhet handhas i överensstämmelse med lag och bolagsordning även som på ett ändamålsenligt sätt.

Schematiskt sett motsvaras denna tredelning av kompetensen av en uppdelning av bolagets organ i tre grupper. Generellt kan man sålunda konstatera, att den högsta beslutanderätten tillkommer bolagsstämman, att förvaltningen ankommer på styrelsen och att övervakningen handhas av revisorerna.

Detta schema är likväl i många punkter missvisande. Man kan icke och bör icke heller eftersträva att konsekvent genomföra denna uppdelning. Den anger blott den allmänna riktlinjen för kompetensfördelningen. Väsentliga avvikelser kan förekomma.

1) *ABL* föreskriver avvikelser från tredelningen i följande för ansvarighetsbedömningen relevanta avseenden:

Bolagsstämman har i viss utsträckning uppgifter inom ramen för förvaltningen — den har att ge samtycke till vissa förvaltningshandlingar (försäljning och inteckning av fast egendom, åtgärder av extraordinär art eller av stor betydelse för bolaget) och den är behörig att ge styrelsen direktiv beträffande bolagsverksamheten (§ 38 m. 1). Därjämte är bolagsstämman högsta kontrollinstans i det resultatet av revisorernas granskning samt styrelsens redovisning förelägges stämman, som äger besluta om åtgärder som föranledes av de fakta som kommit i dagen vid kontrollen.

Styrelsen — det obligatoriska förvaltningsorganet — medverkar i utövan- det av den högsta beslutanderätten. Sålunda ankommer det på styrelsen att sammankalla bolagsstämman och bereda de ärenden som där skall behandlas, samt att verkställa bolagsstämmans beslut. Såsom den centrala och ledande instansen med avseende på den kontinuerliga bolagsverksamheten hör det till styrelsens skyldigheter att övervaka lägre instanser och därmed den fortgående bolagsverksamheten.

Revisorerna har icke förvaltningsuppgifter. En direkt medverkan i utövan-

det av den högsta beslutanderätten tillkommer dem icke heller. Däremot skapar de förutsättningar för bolagsstämmans beslut om ansvarsfrihet eller om särskilda åtgärder i förhållande till bolagsledningen i det att stämmans beslut grundar sig på resultaten av revisorernas granskning. Den av lagen påbjudna räkenskaps- och förvaltningskontrollen skall visserligen självständigt utföras av revisorerna, men dessa har ingen rätt att träffa avgöranden. De beslut som kontrollen ger anledning till, fattas av bolagsstämman.

2) *Bolagsordningen* kan föreskriva ändringar i den av ABL stadgade ordningen:

Bolagsstämmans av lagen angivna befogenheter kan i regel icke överföras på andra organ. Den högsta beslutanderätten anses böra tillkomma aktieägarna genom bolagsstämman; denna ordning tryggas av absoluta regler. Undantag bildar valet av styrelse, vilket enligt § 26 m. 4 kan anförtros ett förvaltningsråd. Från kravet på bolagsstämmans samtycke till vissa förvaltningshandlingar kan bolagsordningen i begränsad utsträckning avvika till förmån för ett förvaltningsråd eller styrelsen. Bolagsstämmans kontrollverksamhet kan icke beskäras. Å andra sidan kan bolagsstämmans kompetens i viss mån vidgas sålunda, att bolagsordningen föreskriver, att vissa viktigare förvaltningshandlingar — utöver de som ABL förutsätter — göres beroende av stämmans samtycke.

Se betr. innebörden av dessa problem, T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 232 ff., 276 ff.

Styrelsens kompetens kan i regel icke vidgas. Detta framgår av det som nyss sagts om möjligheterna att begränsa bolagsstämmans funktioner. Däremot kan bolagsordningen överföra vissa befogenheter från styrelsen till andra organ. Medverkan av en högre instans — bolagsstämman eller ett förvaltningsråd — kan föreskrivas sålunda, att från dess sida kräves samtycke till vissa viktigare förvaltningshandlingar. Och den löpande förvaltningen kan anförtros en VD, varjämte en viss del av förvaltningen kan ges i uppdrag åt någon eller några styrelsemedlemmar, t.ex. i egenskap av firmatecknare (§ 34 m. 2). Härvid kommer styrelsens delaktighet i förvaltningen att i huvudsak begränsas till uppgifterna att allmänt leda samt att organisera och övervaka bolagsverksamheten.

Se härom T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 283 ff., JFT 1947 50 ff.

Revisorernas kontrolluppgifter kan icke begränsas genom bolagsordning. I § 42 förutsättes, att bolagsordningen kan tilldela revisorerna förvaltnings-

uppgifter. Detta kan blott ske i mycket begränsad utsträckning; revisorerna kan t.ex. ges rätt att sammankalla bolagsstämma. Däremot kan det icke bli fråga om delaktighet i själva bolagsverksamheten, enär revisorernas uppgift är att objektivt och ojävigt kontrollera denna verksamhet.

Möjligheten att genom föreskrift i bolagsordningen skapa andra organ än de som enligt ABL måste finnas i varje aktiebolag, är begränsad. En utveckling av bolagsorganisationen kan i stöd av bolagsordning ske i två riktningar.

För det första kan ett *förvaltningsråd* tillsättas. Detta kan ges rätt att medverka i utövandet av den högsta beslutanderätten — utse styrelse (§ 26 m. 4) och sammankalla bolagsstämma. I förvaltningsrådets kompetens innefattas vanligen befogenheterna att medverka i vissa viktigare förvaltningshandlingar — samtycke, utlåtande, val av högre funktionärer — samt att övervaka bolagsverksamheten. Förvaltningsuppgifterna får inte ges det omfång, att styrelsens självständiga ställning som det ledande förvaltande organet rubbas. Och övervakningsuppgiften minskar icke revisorernas skyldighet att utöva kontroll.

Se T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 45 ff.

För det andra kan en *VD* tillsättas med uppgift att handha den löpande förvaltningen (se ovan).

3) Vid sidan av ABLs och bolagsordningens föreskrifter om organens kompetens måste man beakta den *faktiska* fördelningen av befogenheter och skyldigheter mellan organen och inom dem. I det avseendet är variationerna stora.

I många bolag är det *styrelsen* som är den de facto bestämmande instansen helt oberoende av den rättsliga kompetensfördelningen mellan olika organ. Formellt bibehåller bolagsstämman visserligen sin beslutanderätt, absoluta stadganden kräver detta. Men i verkligheten ger bolagsstämman utan invändningar sin sanktion åt styrelsens förslag. Denna situation beror ofta därpå att den eller de aktieägare som dominerar styrelsen, även bildar majoritet vid bolagsstämman. Här är det fråga om vissa aktieägares faktiska inflytande på bolagsverksamheten via styrelsen. Till detta kommer, att i bolagsstämma deltagande aktieägare, som står utanför styrelsen, vanligen har ytterst begränsade möjligheter att ingående bedöma de ärenden som av styrelsen förelägges stämman.

Inom styrelsen kan en arbetsfördelning vara genomförd på sidan om den ordning som gällande föreskrifter anger. Det är inte ovanligt att någon eller några av styrelsens medlemmar — ofta storaktieägare — deltar i bolagsverksamheten på ett mera aktivt sätt än övriga medlemmar; dessas medverkan inskränker sig till att de är med om sällan förekommande styrelsesamman-

träden, varvid deras uppgift huvudsakligen kan komma att bestå i att sanktionera åtgärder som redan vidtagits eller åtminstone är färdigt förberedda. I många styrelser finns det medlemmar som fullgör sin uppgift mera till namnet än till gagnet.

Det kan också ha skett en faktisk maktförskjutning från styrelsen till VD. Denne kan intaga en så dominerande ställning i bolaget, att styrelsens centrala ledande position åsidosättes. Orsaken härtill kan t.ex. vara att VD innehar aktiemajoriteten.

Slutligen må nämnas, att *revisorerna* sinsemellan kan genomföra en viss arbetsfördelning och att de i praktiken i icke ringa utsträckning litar på den kontroll som utförts av medhjälpare. Dessa kan vara av revisorerna själva utsedda personer (t.ex. assistent till en CGR) eller personer som får övervakningsuppdrag av bolaget — övervaknings- eller sifferrevisor eller särskild kontrollavdelning som fortgående utövar en räkenskapskontroll, vilken sedermera lägges som bas för revisorernas engångskontroll efter verksamhetsårets utgång.

IV. För utredningen av olika ansvarighetsfrågor är det av vikt att utöver fördelningen av kompetensen mellan olika organ (p. III, 2) klargöra på vilket sätt och i vilken utsträckning de olika organen är beroende av varandra. Här framträder särskilt spørsmålet om *lägre organs medverkan till och bundenhet av högre organs beslut*. Denna fråga behandlas här med avseende på förhållandet mellan

- bolagsstämma och styrelse,
- förvaltningsråd och styrelse, samt
- styrelse och VD (eller styrelsemedlemmar med särskilda förvaltningsuppdrag).

a. I nu förevarande avseende framträder förhållandet mellan *bolagsstämman och styrelse* på följande sätt:

1) Styrelsens *medverkan* till bolagsstämmans beslut gör sig främst gällande däri att styrelsen sammankallar stämman. Denna kan icke fatta beslut i andra ärenden än de som framgår av kallelsen (§ 25).

Undantag gäller i de fall då bolagsstämma enligt bolagsordningen kan sammankallas av förvaltningsråd eller revisorer (§ 42) eller då en aktieägarminoritet eller en enskild aktieägare utverkar sammankallande av stämma (§ 31), i undantagsfall kan stämma sammankallas av enskild styrelsemedlem eller av VD; se T a x e l l, JFT 1947 65 f.

Härtill kommer, att det är styrelsens sak att förbereda de ärenden som bolagsstämman har att behandla, varjämte styrelsen har en viss upplysningsplikt i förhållande till de vid stämma närvarande aktieägarna (se § 26 b m. 2).

2) Till styrelsens uppgifter hör att *verkställa* bolagsstämmans beslut — vidtaga eller låta utföra de konkreta åtgärder som föranledes av beslutet.

Se betr. detta problem T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 144 f.

Någon ovillkorlig skyldighet i det avseendet föreligger emellertid icke. Styrelsen är bunden av lag och bolagsordning (§ 38 m. 1) och är skyldig att avhålla sig från rättsstridiga åtgärder. Härav följer, att styrelsen icke endast är berättigad utan även skyldig att innan ett bolagsstämmobeslut verkställas pröva dess laglighet — både formellt och materiellt — samt, ifall beslutet befinnes vara stridande mot lag eller bolagsordning, vägra verkställa detsamma.

Ifall ett bolagsstämmobeslut utgör en nullitet, bör verkställighet alltid vägras. Ett beslut som är klanderbart, bör styrelsen likväl verkställa när klanderfristen (§ 30 m. 5) gått ut utan att talan väckts. Beslutet har då vunnit laga kraft och bör i princip bedömas på samma sätt som ett rättsenligt beslut.

Se T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 179 f.

Ett bolagsstämmobeslut kan vara rättsstridigt på den grund att detsamma orsakar bolaget förluster på ett sådant sätt eller i sådan omfattning, att bolagets intressen uppenbarligen åsidosättes. Ett sådant beslut anses strida mot bolagets syfte, av vilket även bolagsstämman är bunden, och därmed mot lag och bolagsordning. Också i detta fall är styrelsen skyldig att vägra verkställa beslutet.

Se T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 107 ff., R a n i n e n 96 samt S v L a g b e r e d n i n g e n 650, S t e n b e c k 667.

Det sagda ger även vid handen, att styrelsen är skyldig att verkställa sådana beslut som är förenliga med lag och bolagsordning. Detta gäller även om verkställigheten orsakar bolaget en förlust. Stämman har godtagit denna och styrelsen äger finna sig däri. Situationen är likväl en annan när den förlust som verkställigheten skulle leda till, är avsevärt större än man förutsåg vid stämman, eller när förhållandena efter stämman ändrats på ett sådant sätt, att de ekonomiska risker som ansluter sig till beslutets verkställande,

väsentligen ökats. Ifall det föreligger en väsentlig skillnad mellan de ekonomiska kalkyler som förelåg vid bolagsstämman och de som gäller när beslutet skall verkställas, bör styrelsen i överensstämmelse med sin allmänna skyldighet att tillvarataga bolagets intressen vägra verkställa bolagsstämmobeslutet, därest icke särskilda skäl kan anföras för att beslutet likväl framstår såsom förenligt med bolagets intressen.

3) Enligt § 38 m. 1 är »sysslomännen» — i första hand styrelsen — skyldiga att följa »bolagsmännens *anvisningar*», d.v.s. bolagsstämmans direktiv. Dessa kan vara generella eller avsedda för ett konkret fall, vara fasta eller ge styrelsen en större eller mindre prövningsfrihet.

När det blir fråga om styrelsens bundenhet av sådana *anvisningar*, har man att tillämpa de principer som gäller för styrelsens skyldighet att verkställa bolagsstämmans beslut. *Anvisningar* som är rättsstridiga — icke förenliga med lag eller bolagsordning — får styrelsen således icke följa. Övriga direktiv är däremot bindande.

Till detta kommer likväl att styrelsen med hänsyn till bolagsstämmans *anvisningar* har en betydligt större handlingsfrihet än när det gäller egentlig verkställighet av bolagsstämmobeslut. *Anvisningarna* minskar inte styrelsens skyldighet att allsidigt och ingående pröva huruvida planerade åtgärder överensstämmer med bolagets intressen. Och ändrade förhållanden kan betinga, att styrelsen i bolagets intresse måste avvika från *anvisningarna*. I den meningen kan bundenheten vid bolagsstämmans beslut vara svag, särskilt när *anvisningarna* är allmänt hållna.

Bolagsstämmans *anvisningar* kan vara rättsstridiga på den grund att stämman överskridit sin kompetens. Visserligen är stämman bolagets högsta beslutande instans. Men detta betyder inte att stämman skulle äga kompetens beträffande vilka angelägenheter som helst. Sålunda har styrelsen enligt ABL vissa befogenheter som stämman icke kan begränsa eller på annat sätt reglera — att föra aktiebok, sörja för bokföringen, utåt företräda bolaget etc. Bolagsstämman är icke heller behörig att ge styrelsen så detaljerade *anvisningar*, att styrelsens ställning som den verkliga och självständiga ledaren av bolagets verksamhet rubbas. Styrelsen har under alla omständigheter både en rätt och en skyldighet att pröva såväl lagligheten som ändamålsenligheten av sina beslut och åtgärder.

Man kan inte i stöd av stadgandena i ABL draga någon skarp gräns för bolagsstämmans rätt att ge bolagsledningen *anvisningar*. Ifall styrelsen på saklig grund finner att gränsen i ett enskilt fall överskridits, är styrelsen skyldig att självständigt pröva huru den skall förfara utan hänsyn till *anvisningarna*. Bolagsstämman bör likväl underrättas om de avvikelser som gjorts från dess *anvisningar*.

4) Styrelsen kan enligt lag eller bolagsordning vara förpliktad att utverka bolagsstämman *samtycke* innan viss förvaltningsåtgärd vidtages (se ovan s. 18). Det förekommer även att styrelsen, utan att vara förpliktad därtill, underställer bolagsstämman ett förslag för godkännande eller i efterhand anhåller om bolagsstämman sanktion av en företagen åtgärd.

När bolagsstämman *samtycke* kräves enligt lag eller bolagsordning, t.ex. beträffande försäljning av fast egendom, ges *samtycket* ofta utan att stämman tar ställning till de villkor på vilka dispositionen skall företagas. Styrelsen äger härvid handla enligt de normer som i allmänhet gäller för dess självständiga verksamhet.

Läget är annorlunda ifall bolagsstämman tagit ställning till de villkor på vilka den föreslagna åtgärden skall vidtagas, t.ex. med avseende på försäljningspriset. I detta fall kan man tillämpa de regler som gäller för verkställigheten av bolagsstämman beslut och styrelsens skyldighet att därvid följa stämman anvisningar.

Också när styrelsen, utan att vara tvungen därtill, anhåller om bolagsstämman *samtycke*, blir den bunden av stämman beslut. Men denna bundenhet är relativ. Det må särskilt framhållas, att styrelsen också nu allsidigt bör bedöma sina åtgärder med beaktande av bolagets intresse, och att ändrade förhållanden kan betinga, att avvikelser från stämman anvisningar måste göras. Därtill kommer, att styrelsen genom att hänskjuta olika ärenden till bolagsstämman avgörande, icke kan befria sig från de skyldigheter som vilar på densamma såsom bolagets ledande förvaltningsorgan och från det ansvar som följer härav.

Om bolagsstämman icke ger *samtycke* till viss disposition, är styrelsen bunden härav oaktat den passivitet som styrelsen härigenom tvingas till, kan orsaka bolaget förluster eller på annat sätt stå i strid med dess intressen.

b. Förhållandet mellan ett av bolagsordningen föreskrivet *förvaltningsråd* och styrelsen normeras dels av de uppgifter som tillagts förvaltningsrådet — vanligen jämte övervakning vissa förvaltningsuppgifter — dels av förvaltningsrådets ställning som en överordnad instans i relation till bolagsledningen.

De problem som här framträder, är i mycket desamma som gör sig gällande i förhållandet mellan bolagsstämma och styrelse (ovan a).

I regel ankommer det på styrelsen att bereda de ärenden som förvaltningsrådet har att behandla. Här är det sålunda fråga om en direkt *medverkan* från styrelsens sida i förvaltningsrådets verksamhet.

Normalt är det även styrelsens sak att *verkställa* förvaltningsrådets beslut. Dessa är bindande för styrelsen. Men detta gäller icke beslut som strider mot

lag eller bolagsordning. Sådana beslut bör styrelsen vägra verkställa. Man kan härutinnan hänvisa till det som i motsvarande fall gäller beträffande styrelsens inställning till rättsstridiga bolagsstämmobeslut. Rättsstridigheten kan jämväl bestå däri, att förvaltningsrådets beslut utan att bryta mot någon konkret regel i lag eller bolagsordning, genom att verkställas skulle orsaka bolaget förlust under sådana omständigheter, att beslutet kan anses innebära ett uppenbart åsidosättande av bolagets intresse.

Det förekommer, att bolagsordningen ger förvaltningsrådet rätt att meddela styrelsen *anvisningar* beträffande bolagsverksamheten. Även utan uttrycklig bestämmelse i bolagsordningen kan förvaltningsrådet i stöd av sin övervakande funktion anses ha en viss rätt att ge bolagsledningen direktiv.

Dessa *anvisningar* binder styrelsen, som är ett underordnat organ, under förutsättning att de icke strider mot lag eller bolagsordning. Men bundenheten är ingalunda absolut. Det är här fråga om en verksamhet som handhas gemensamt av förvaltningsråd och styrelse. Och inom den egentliga bolagsverksamheten intar styrelsen alltid en central position. Det är icke förenligt med denna att styrelsen blint följer förvaltningsrådets direktiv. Styrelsen bör alltid självständigt pröva sina beslut och åtgärder med avseende på såväl laglighet som ändamålsenlighet. Också förändrade förhållanden eller justerade kalkyler kan göra det nödvändigt för styrelsen att avvika från förvaltningsrådets *anvisningar*.

Bolagsordningen kan föreskriva, att förvaltningsrådets *samtycke* kräves för vissa typer av förvaltningshandlingar. I princip gäller härvid detsamma som för det fall att styrelsen utverkar bolagsstämmans samtycke till viss åtgärd.

c. Förhållandet mellan *styrelsen och VD* präglas primärt av det faktum att dessa två instanser tillsammans bildar bolagsledningen och att de, när de fullgör härtill hörande uppgifter, fortgående samverkar.

Styrelsen är visserligen den överordnade instansen med en allmänt ledande funktion, medan VDs uppgifter faller inom den löpande förvaltningen. Men härav får man icke draga den konklusionen att reglerna för subordinationsförhållandet mellan bolagsstämma och styrelse ägde giltighet i relationerna mellan styrelse och VD. Oliktigheterna är påtagliga. Bolagsstämma och styrelse har var sitt ganska avgränsade kompetensområde, låt vara att stämman i viss utsträckning kan gripa in på styrelsens. Styrelsens och VDs uppgifter faller däremot inom samma verksamhetsområde — bolagets förvaltning (företagsverksamhet). De handhar tillsammans ledningen av denna verksamhet på ett sådant sätt, att den ena instansens delaktighet icke lätt kan skiljas från den andras. VD har en ansvarig ställning jämte styrelsen.

Det är utan vidare klart att VD icke får följa eller verkställa sådana styrelsebeslut som är rättsstridiga.

Härom närmare *Taxell*, JFT 1947 63 f.; se även *Schucany* 156.

När det blir fråga om VDs bundenhet av styrelsens beslut och anvisningar som utan att i egentlig mening vara rättsstridiga, orsakar bolaget förlust om de tillämpas, har man att utgå från att VD icke kan krypa bakom styrelsens rygg utan är skyldig att självständigt bedöma en åtgärds förenlighet med bolagets intresse. Om VD i sin bedömning kommer till resultatet att den av styrelsen beslutade åtgärden orsakar bolaget förlust på ett sådant sätt att bolagsintresset åsidosättes, betingar VDs ställning inom bolagets ledning att VD icke ger sin medverkan till beslutets genomförande. En annan sak är sedan att styrelsen äger möjlighet att genomföra sina beslut med förbigående av VD.

En utförligare redogörelse, *Taxell*, JFT 1947 64 f.

V. Ansvar för bolagets skulder vilar endast på bolaget, icke på aktieägarna (§ 18). Sett ur borgenärernas synvinkel är det därför viktigt, att bolaget äger så stora tillgångar, att detsamma kan fullgöra sina betalningsförpliktelser och sina förmögenhetsrättsliga förbindelser av annat slag. Aktiebolaget bör ha en tillräckligt stark *kreditbas*. I detta syfte har lagstiftaren uppställt olikartade absoluta regler om aktiekapitalets inbetalning och bevarande samt om användningen av en i bolagsordningen föreskriven reservfond.

I samma riktning verkar en stor del av bokföringslagstiftningens regler.

Dessa skyddsstadganden tar främst sikte på tredje mans — bolagsborgenärernas — rätt och intresse. Då en sådan tredje man icke enligt ABL har någon rätt att taga del i bolagets verksamhet, är det en angelägen uppgift att hindra beslut och åtgärder som kan kränka hans rätt. Ett led i denna strävan är den bolagsledningen åvilande skyldigheten att i sin verksamhet beakta inte blott bolagets och aktieägarnas utan även borgenärernas och övriga tredje mans rätt. Även aktieägarna har en viss skyldighet i det avseendet: om de tar del i bolagsstämma, bör de avhålla sig från medverkan till sådana beslut som i strid med lagens eller bolagsordningens bestämmelser skulle minska bolagets kreditbas.

Bolagets bundna kapital — så stor del av förmögenheten som svarar mot aktiekapitalet och en i bolagsordningen eventuellt föreskriven reservfond — skall av bolagsorganen bevaras med tanke på borgenärernas anspråk. Bo-

lagsborgenärerna har en företrädesrätt till denna egendom framom aktieägarna. Vid en konkurrens mellan bolagsborgenärernas och aktieägarnas anspråk viker i regel de senare. Här förefinnes likväl en risk för att aktieägarna, som vid bolagsstämma kan besluta om utdelning av bolagets tillgångar, handlar mot lagens till skydd för bolagsborgenärerna givna absoluta stadganden och därigenom minskar kreditbasen, vilket kan leda till att borgenärernas betalningsanspråk äventyras.

Se härom närmare T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 15, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 166 ff.

Det är naturligt, att lagen skall erbjuda tillräckligt starka sanktioner mot beslut och åtgärder som inkräktar på det bundna bolagskapitalet. Då ABL ej givit tredje man rätt att klandra ett bolagsstämmobeslut som åsidosatt ett till skydd för borgenärerna givet lagstadgande — en sådan rätt vore oförenlig med bolagets organisationsprinciper — är det särskilt angeläget att utveckla skadeståndssanktionen.

VI. Det som i det föregående sagts om bolagets organisation samt bolagets kreditbas (p. III—V) har varit ägnat dels att framhäva vissa konkreta ansvarighetsproblem, dels att preliminärt klarlägga vissa allmänna riktlinjer som man har att följa när skadeansvarighetsreglerna skall bestämmas och utformas. Mot bakgrunden av denna utredning kan man inledningsvis peka på följande relevanta spörsmål:

1) Ansvarigheten för de personer som tillhör ett *valt organ*, bedömes lämpligen med utgångspunkt i det faktum att de av bolaget erhållit ett uppdrag och samtyckt till att mottaga detta. Härigenom har de icke blott erhållit en rätt utan även ålagts en plikt att besluta och handla för bolaget. I sin verksamhet är de skyldiga att tillvarata bolagets intressen. Därutöver har de i viss utsträckning en skyldighet att beakta aktieägarnas och tredje mans rätt och intressen, vilka delvis skyddas av absoluta lagstadganden. Den rättsliga ställning som de valda organen sålunda intar, betingar ett tillräckligt utvecklat och effektivt ansvar för den skada som de orsakat i utövandet av sin verksamhet. Denna skada kan drabba bolaget, aktieägare eller tredje man, varför ett ansvar i alla dessa riktningar är aktuellt.

2) Däremot är den enskilde aktieägaren *icke skyldig att vara verksam för bolaget*. I den mån han tar del i bolagsstämma är han visserligen skyldig att följa lag och bolagsordning, men han har ingen plikt att aktivt verka för bolagets bästa. Grunden för en eventuell ansvarighet för aktieägarna är därför en helt annan än när det gäller de valda organen (se ovan s. 17).

Med hänvisning till det som sagts om bolagets kreditbas, må en omständighet understrykas. Om bundet kapital utdelas till aktieägarna, åsidosättes bolagsborgenärernas företrädesrätt till denna egendom. När sådan olaga utdelning skett, finns det särskild anledning att överväga möjligheten att åvälva aktieägare ersättningsskyldighet i syfte att återställa det rubbade förmögenhetsläget på ett sådant sätt, att ingreppet i kreditbasen elimineras.

3) Den centrala ställning som *bolagsledningen* intar i organisationen och verksamheten, betingar att styrelsen och VD träder i förgrunden då det gäller ansvaret för skada i bolagsverksamheten. Den kännedom om bolagets angelägenheter som de till bolagsledningen hörande personerna har — eller åtminstone borde ha — pekar mot en rätt sträng ansvarighet. Här är dock att märka, att bolagsledningens ställning och verksamhet kan utformas mycket olika i olika bolag, beroende på bolagsordningens bestämmelser, den faktiska arbetsfördelningen, bolagsverksamhetens art och omfattning etc. Dessa faktorer måste självfallet avsevärt påverka den konkreta ansvarighetsbedömningen.

4) Det ansvar som vilar på de valda organen, kan icke gestaltas som ett kollektivt ansvar i den meningen, att alla som hör till samma organ, skulle ansvara gemensamt. Ansvaret för orsakad skada är *individuellt*. Detsamma kan drabba blott de personer beträffande vilka konkreta förutsättningar för skadeansvar är för handen. Övriga organmedlemmar är fria från ansvar. Det är visserligen så, att ett organ, t.ex. styrelsen, såsom sådant har kollektiva befogenheter och skyldigheter. Men samtidigt har varje organmedlem inom denna ram sina individuella skyldigheter. Det är åsidosättandet av dem som medför ansvar.

5) En skada kan framstå som en följd av *olika organs samverkan*. Sålunda kan en medverkan till en skada påvisas hos dem som berett ett ärende för bolagsstämman, dem som fattat beslut vid stämman samt dem som verkställt stämmobeslutet. Här uppstår frågan huruvida ansvar skall åvälvas samtliga medverkande eller huruvida blott ett visst slag av medverkan, t.ex. beslutets verkställighet, skall anses vara ansvarsbetingande.

Problemet framträder icke minst när man i en konkret situation kan peka på bristfällig övervakning. Härvid blir det fråga om fördelningen av ansvaret mellan dem som direkt orsakat skadan och dem som genom bristfällig övervakning möjliggjort skadans uppkomst. Med avseende på revisorerna gäller det bl.a. att avgöra i vad mån de har ett ansvar för skada som icke upptäckts därför att deras kontroll varit ineffektiv.

6) För en tredje man som lidit skada genom bolagsverksamheten, är det naturligt att rikta sitt *anspråk mot bolaget* utan att vara tvungen att utreda

de inre organisationsförhållandena eller klarlägga vem inom bolaget som orsakat skadan. Situationen blir i viss mening en annan när bolagets kreditbas visar sig vara otillräcklig — bolaget har försatts i konkurs eller resultatlös utmätning har verkställts. I detta läge har den skadelidande, och överhuvud envar tredje man som har ett borgenärsanspråk mot bolaget, ett behov av att kunna rikta sitt betalningskrav mot de organmedlemmar som genom sina beslut och åtgärder medverkat till att bolagets kreditbas decimerats i sådan utsträckning, att borgenärernas betalningsanspråk äventyrats.

7) När flere personer är ansvariga för samma skada — vare sig de tillhör samma eller olika organ — uppkommer frågan om en *fördelning av ansvaret*. Enligt en allmän skadeståndsrättslig grundsats, från vilken det knappast finns anledning att avvika, är ansvarigheten solidarisk. Med avseende på regressansvaret har man anledning att taga hänsyn till olika slag av medverkan, varvid även de synpunkter som ansluter sig till bolagets organisation, har relevans.

I detta sammanhang uppkommer den svårlösta frågan huruvida det i förhållande till den skadelidande är möjligt att jämka ansvaret med beaktande av den olika arten av medverkan till skadan och av den olika grad av skuld som eventuellt kan påvisas när man inbördes jämför de olika skadeansvariga personernas orsakande.

VII. Skadeansvarigheten aktualiseras icke sällan när ett aktiebolag försatts i *konkurs*.

Konkursen innebär, att bolaget icke har tillgångar som täcker skulderna (se § 39) eller att detsamma annars saknar möjligheter att fullgöra sina betalningsförpliktelser (se KonkS § 6). Bolagets kreditbas har icke visat sig vara tillfyllest för att säkerställa fullgörandet av bolagets ekonomiska förpliktelser. I den mån bolaget äger en tillgång i ett ersättningsanspråk mot styrelsen eller mot andra företrädare eller mot någon aktieägare, är det naturligt att denna tillgång utnyttjas i konkursen. Här framträder bl.a. spørsmålet huruvida konkursen vidgar de rättsliga förutsättningarna för bolagets skadeståndstalan — den frågan bör enligt ABL i princip besvaras nekande (se nedan s. 242). Dessutom framträder ett behov av att ge bolagets borgenärer rätt till ersättningskrav mot de företrädare som orsakat bolaget skada, och därigenom eventuellt tillfogat en borgenär en indirekt skada som framträder däri, att borgenären icke kan bli gottgjord i konkursen (se § 46).

Aktiebolagets *rättsliga organisation och funktion* påverkas självfallet starkt av inledd konkurs. Ur skadeansvarighetens synvinkel sett har detta bety-

delse bl.a. med avseende på frågan därom vem som är berättigad att på bolagets vägnar göra ett skadeståndsanspråk gällande (nedan s. 159 f.).

Enligt § 45 innebär konkurs att bolaget upplöses. Detta får icke fattas så, att bolaget automatiskt skulle ha upplösts i och med att konkursbeslut fattats. Bolaget fortbestår såsom rättslig organisation. Men ett fullföljande av konkursförfarandet leder till att bolaget upplöses. Den sista fasen i det förfarande varigenom bolaget upplöses, är konkursförvaltningens anmälan till handelsregistret att bolaget upphört till följd av att konkursen slutförts.

Se H u t t u n e n 27 f., 30, Juristdagarna 1958 63.

Ifall konkursförfarandet avbrytes, fortbestår bolaget och de inskränkningar som konkursen medfört beträffande bolagets organisation och funktion, bortfaller.

Inledande av konkurs innebär, att bolagets rättsliga organisation icke mera tillåtes fungera annat än i begränsad utsträckning. Detta är en ofrånkomlig följd av att konkursgäldenären enligt konkurslagstiftningen förlorar dispositionsrätten till den egendom som inbegripes i konkursen, för ett aktiebolags vidkommande hela bolagsegendomen (se KonkS § 45). Och samtidigt innebär konkursen ett likvidationsförfarande.

Det sagda innebär, att bolagsstämman icke mera kan sammanträda och fatta beslut i bolagets angelägenheter, att styrelsen, VD och förvaltningsrådet försättes ur funktion, och att jämväl revisorernas uppdrag upphör. Förvaltningen av bolagets angelägenheter och avvecklingen av bolagets verksamhet handhas av de olika konkursinstanserna — konkursdomstolen, konkursförvaltarna och konkursborgenärerna (borgenärssammanträde). Undantagsvis kan bolagets organ likväl fungera till den del ett handlande enligt konkurslagstiftningen är möjligt för konkursgäldenären, t.ex. vissa uppgifter som bolagsledningen har att fullgöra — uppge egendomen, avlägga gäldenärsed etc. Bolagsstämma kan även tänkas sammanträda, t.ex. för val av styrelsemedlem. Och konkursförvaltningen kan ge en bolagsinstans särskilda uppdrag inom konkursförfarandets ram, sålunda kan revisorerna ombetros uppgiften att verkställa en kontroll i den utsträckning konkursförvaltarna föreskriver.

Se H u t t u n e n, Juristdagarna 1958 63.

Aktieägarnas rättsliga ställning genomgår till följd av konkursens inledande en förändring i det avseendet att möjligheterna att utöva olika aktierättsliga befogenheter starkt begränsas. Likväl kvarstår aktieägarna som bolagsmän.

Aktieägares rätt att ta del i bolagsstämma försättes ur funktion, enär

stämma normalt icke kan hållas. I den mån en aktieägare i stöd av sina ekonomiska befogenheter har ett betalningsanspråk mot bolaget (se § 22 m. 3), kan detsamma göras gällande endast genom bevakning i konkursen, varvid aktieägare intar ställning av konkursborgenär. Vissa befogenheter bör aktieägare oaktat konkursen kunna utöva; förutsättning härför är att konkursförfarandet icke lider intrång och att konkursboets rätt och intresse icke åsidosättes. Tekniskt förefinnes möjlighet för aktieägare att överlåta aktie. Det är motiverat att låta aktieägare utöva vissa minoritetsbefogenheter, sålunda bör skadeståndstalan kunna utföras av en minoritet för bolagets räkning under de förutsättningar som lagen anger för sådan talan (se nedan s. 142 ff.). Och en aktieägars ur aktierätten härflytande personliga ersättningskrav mot en företrädare för bolaget omintetgöres icke av konkursen.

Konkursen medför icke för aktieägare någon ansvarighet för bolagets skulder, principen i § 18 gäller fortfarande.

Man kan sålunda konstatera, att ett stort antal stadganden i ABL, men ingalunda alla, upphör att äga tillämpning i och med att konkurs inleds. Dessutom förekommer det fall i vilka konkursen utgör en förutsättning för tillämpningen av ett stadgande i ABL (se § 46).

Aktiebolagets konkurs har i regel *icke retroaktiv* verkan. De beslut som fattats och de åtgärder som vidtagits före konkursen, förblir i kraft, och deras rättsverkningar förblir gällande. Det som skett före konkursen, bedömes enligt ABLs stadganden. Sålunda kan nämnas, att ett beslut om ansvarsfrihet icke förlorar sin verkan trots konkursen (se nedan s. 242).

Denna regel gäller ingalunda undantagslöst. Beslut som fattats men icke verkställts före konkursen, behöver konkursförvaltningen icke fullgöra, någon rättslig skyldighet att efterkomma bolagsstämman eller något annat bolagsorgans beslut har konkursförvaltarna i princip icke. Undantag gäller för det fall att beslutet givit aktieägare eller tredje man en rätt som kan göras gällande i konkursen. En retroaktiv verkan framträder tydligast i de fall då konkurslagstiftningens återvinningsregler kommer till tillämpning.

3. ALLMÄNNA SYNPUNKTER PÅ SKADA OCH SKADEORSAKANDE I AKTIEBOLAG.

I. Aktiebolagsrättens ansvarighetsregler följer väsentligen allmänna skadeståndsrättsliga principer. I den mån man inom den allmänna skadeståndsrätten uppställer kravet på *adekvans* såsom en av betingelserna för ansvar, är det naturligt att man gör detsamma inom aktiebolagsrätten.

Se Taxell, JFT 1947 82.

Väsentligt för frågan huruvida ett adekvat orsakande är för handen eller icke är framför allt huruvida skadan framstår såsom en beräknelig (normal eller typisk) följd av ett visst handlande eller underlåtande och huruvida den vars ansvarighet det är fråga om eller en person i hans ställning, kunnat (eller bort) förutse följdens inträdande (förutsebar skada).

Se Saxén 44 ff. och av honom åberopad litteratur. Jfr Hakulinen 317 f. (icke förutsebarhet utan direkt följd av en handling).

Adekvansproblemet kan icke här bli föremål för någon analys. Endast några synpunkter som har betydelse för det aktiebolagsrättsliga skadeansvaret, skall beröras.

Skada kan orsakas genom att en *rättslig norm åsidosättes*. Främst ifrågakommer i ABL ingående stadganden eller där förutsatta normer — stadgandena om utdelning av bolagets tillgångar och om inbetalning av ett höjt aktiekapital, likhetsprincipen, grundsatsen om styrelsens bundenhet av bolagsverksamhetens föremål etc. Man kan ställa frågan: föreligger ett rättsligt orsaksförhållande även om den som överträtt den rättsliga normen, icke kunnat eller bort förutse en skada av det slag som uppstått?

Honkasalo, DL 1923 319: när en styrelsemedlem orsakat skada genom att överträda lag, bolagsordning eller ett av bolagsstämma givet bindande direktiv, är han ansvarig, oaktat han icke kunnat förutse de för bolaget skadliga följderna, t.o.m. när han med sin åtgärd direkt avsett bolagets bästa.

Cederberg, Revision 127: för ansvar är det tillräckligt att revisor med nödig eftertanke bort inse, att hans åtgärd eller försummelse kunde medföra skada för bolaget, dock så, att om han begått en otillåten handling, han icke är berättigad att påstå, att han icke kunde inse, att den skulle medföra skada för bolaget.

Se även Chydenius 26; Godin-Wilhelm 360, Staub § 241 Anm. 1.

Enligt min tanke ligger det nära att se bort från kravet på förutsebarhet när en rättslig norm har överträtts. Man har anledning att vara sträng i bedömningen, särskilt när ett uttryckligt lagstadgande har åsidosatts. Likväl bör det förbehållet göras, att en helt extraordinär skada icke skall ersättas.

Problemet belyses i viss mån av HD 1927 II 36: Styrelsen hade underlåtit att inom stadgad tid söka lagfart på en av bolaget förvärvat fastighet; styrelsens medlemmar ålades att ersätta bolaget den skada som uppstått till följd av att stämpel-skatten höjts med femtio procent genom en lagändring efter det förvärvet skett. — Minoriteten i HD (2 medl.) förkastade talan bl.a. med motivering att styrelsemedlemmarna ej på förhand hade bort veta, att en lagändring var sannolik.

Man kan knappast i detta fall tala om en förutsebar skada, men den förlust som styrelsens underlåtenhet framkallat till följd av lagändringen, kan icke heller betecknas som en helt extraordinär skada.

Se även den kommentar till rättsfallet som ges av S a x é n 163 f.

Ett ansvarsbetingande orsakande kan vara för handen icke blott beträffande den skada som i första hand inträtt, utan även i fråga om den skada som möjliggjorts av denna »primära» skada. Sålunda kan ersättningsskyldighet ifrågakomma icke blott med avseende på den förlust som bolaget direkt lidit genom en olaga utdelning av bolagets tillgångar, utan även beträffande den skada — t.ex. i form av ersättning till en avtalspart — som senare uppkommit genom att bolaget till följd av utdelningen ej i tid kunnat fullgöra sina betalningsförpliktelser.

Påföljder av att likhetsprincipen överträtts kan anses inträda endast när det är fråga om ett »uppenbart» åsidosättande av principen, se § 30 m. 4.

Det som här sagts om överträdelse av lagnormer, kan även anses gälla då en bestämmelse i bolagsordning åsidosatts. Också härvid är det fråga om en rättsligt förpliktande föreskrift. Det kan dock vara skäligt att i ett sådant fall bedöma den skadeorsakande mildare när man har att avgöra huruvida en skada är av extraordinär natur.

En skada framträder icke sällan som resultat av en *medverkan från olika bolagsinstansers sida* — som exempel kan nämnas, att styrelsen fattar ett beslut, VD verkställer detta och revisorerna underlåter att framställa anmärkning. Bör de olika instansernas medverkan bedömas på samma sätt med avseende på adekvanskravet?

I princip bör bedömningen för allas vidkommande ske enligt enahanda regler. Den omständigheten att en åtgärd eller en underlåtenhet av en instans är att betrakta som en närmare och mera omedelbar orsak till skadan, utesluter ingalunda det rättsliga orsakssammanhanget mellan skadan och övriga instansers orsakande. Icke heller tidsföljden mellan olika moment i händelsekedjan är relevant. Sålunda kan revisorernas försummelse innebära ett adekvat orsakande, oaktat densamma är perifer i förhållande till styrelsens delaktighet i skadans uppkomst. Och för de styrelsemedlemmar som fattat det skadeorsakande beslutet, fortbestår orsakssammanhanget, oaktat den egentliga skadan uppkommit först senare genom att VD verkställt beslutet.

Med avseende på den beslutande och den verkställande instansens ansvarighet kan framhållas, att en verkställighetsåtgärd kan avvika från själva beslutet eller ges en sådan utformning, att skadan blir större eller en annan än beslutet i och för sig betingar. I ett sådant fall kan ett orsakssammanhang

anses vara uteslutet till den del skadan blivit större eller annorlunda än man vid beslutets fattande kunnat eller bort förutse. Skadan framstår icke i denna del som en normal och förutsebar påföljd av beslutet.

En viss betydelse kan även tillmätas skuldmomentet — om VD, som verkställt styrelsens beslut, orsakat den »större» skadan genom att uppsåtligen avvika från beslutet eller välja en form av verkställighet som är oförmånligare för bolaget, ligger det nära att befria styrelsen från ansvar för denna del av skadan; har VD däremot blott handlat vårdslöst, är det icke lika naturligt att avskära orsakssambandet mellan styrelsens beslut och den »större» skadan. — Se även S a x é n 125.

Varje medverkande persons orsakande behöver icke nödvändigt omfatta hela skadan. Sålunda kan revisorernas försummelse av granskningsplikten ha medverkat blott till den del av skadan som uppkommit efter en viss tidpunkt (se nedan s. 111).

Bolaget kan ha orsakats förluster med påföljd att aktieägare och borgenärer tillskyndats s.k. *indirekt skada* (nedan p. IV). Också denna indirekta skada är i princip att betrakta såsom adekvat. Det kan anses vara en normal och förutsebar följd av bolagets förluster att aktiekursen sjunker eller att bolagets skulder icke kan betalas.

Aktieägare har likväl icke krav på ersättning för indirekt skada (nedan s. 173 ff.); borgenär har rätt till ersättning i särskilda fall (§ 46, nedan s. 196 ff.).

Det är möjligt att de som orsakat bolaget en förlust — t.ex. genom olaga utdelning — icke alls haft anledning att räkna med en indirekt skada för borgenärerna, enär bolagets förmögenhetsställning varit så stark, att utdelningen i och för sig icke äventyrat borgenärernas anspråk. Detta läge kan senare rubbas genom förluster som aktualiserar den indirekta skadan. Också i detta fall bör ett rättsligt orsakande anses vara för handen med avseende på förhållandet mellan den olaga utdelningen och den indirekta skadan. För en sådan sträng bedömning kan man främst åberopa, att de olikartade lagregler som avser att bibehålla bolagets bundna kapital, som ett primärt syfte har att skydda bolagets borgenärer. Man har sålunda även att ta hänsyn till att ändrade förhållanden — som icke behöver bero på de personer som verkställt den olaga utdelningen — kan leda till att en förlust som bolaget i och för sig mycket väl kunnat bära när densamma uppkom, kan bli en medverkande orsak till en indirekt skada som senare drabbar bolagets borgenärer.

Nedan s. 202 ff. framhålles, att tillämpningen av § 46, som ger borgenär rätt till ersättning för indirekt skada, är oberoende av hurudan bolagets förmögenhetsställning var vid den tidpunkt då bolaget tillskyndades förlust genom överträdelse av något av de i lagrummet nämnda stadgandena.

II. Frågan därom huruvida skuld — *culpa* — utgör förutsättning för skadeansvar i de fall som denna undersökning behandlar — bolags-, aktieägar- och företrädaransvar — kan icke besvaras generellt. Här ingriper stadganden och regler med olika innehåll. Problemet är inte rent bolagsrättsligt. Dess lösande är i stor utsträckning avhängigt av normer och bedömningar som har avseende på skadeansvar i allmänhet.

Olika culpafrågor kommer att närmare behandlas i de följande kapitlen. I detta sammanhang skall endast problemställningen preciseras.

Frågan om culpa såsom grund för *bolagets ansvar* har följande innebörd: är bolagets ersättningsskyldighet mot aktieägare eller tredje man betingad av skuld hos den företrädare, t.ex. styrelsemedlem eller VD, som genom sitt beteende orsakat skadan?

Ett generellt svar kan inte ges. ABL berör överhuvud icke frågan om bolagets ansvar. Man måste särskilt för sig utreda olika skadeansvarighets-situationer med beaktande av allmänna regler om skadeansvar. I förhållande till tredje man ingriper bl.a. reglerna om det som kan benämnas företagaransvar, här förekommer i viss utsträckning ett strikt ansvar (t.ex. för farlig verksamhet). Beträffande skadeansvar i avtalsförhållanden måste hänsyn tagas till respektive avtalstyp. Härvid kan det i vissa fall bli fråga om ansvar utan att bolagets företrädare haft skuld (t.ex. dröjsmål eller fel vid leverans). I förhållande till en aktieägare, som lidit skada, kan man däremot knappast åberopa reglerna om företagaransvar. Förhållandet mellan bolag och aktieägare präglas av bolagsrättsliga synpunkter. Här ligger det närmast att utgå från att ett ansvar för bolaget kan ifrågakomma blott när en företrädare har skuld.

Se betr. strikt ansvar *HD 1957 II 10*: bolaget ansvarade för skada som orsakats tredje man till följd av sprängningsarbete, oaktat de som utfört arbetet och de som haft att övervaka detta, icke kunde göras ansvariga. — Se även ett rättsfall återgivet i *LM 1957 s. 871*.

Ett *aktieägaransvar* har av ABL stipulerats i ett enda fall — olaga utdelning (§ 33). Det är i viss mån oklart huruvida detta ansvar förutsätter skuld (se nedan s. 125 ff.). I den mån det i andra fall kan bli fråga om ett ansvar för en aktieägare, kan man presumera att culparegeln gäller.

Företrädaransvaret i förhållande till bolaget har gjorts beroende av culpa (§ 41). Detsamma bör i princip anses gälla med avseende på företrädares ansvar mot aktieägare och tredje man.

Culpasynpunkterna är jämväl relevanta med avseende på *regressansvaret* samt när man ställs inför frågan om möjligheterna att genomföra en partiell befrielse från ansvar i form av jämkning (nedan s. 220 ff.).

När ansvaret är betingat av skuld, är det den skadelidandes sak att visa, att culpa in casu är för handen. *Bevisbördan* vilar i detta avseende på honom.

Se härom närmare nedan s. 54.

III. Gemensamt för de ansvarighetssituationer som kommer att behandlas i det följande, är att skada orsakats i utövandet av ett aktiebolags verksamhet, d.v.s. i *bolagsverksamheten*. Endast i den mån en skada faller inom denna ram, kan det bli fråga om att tillämpa aktiebolagsrättsliga ansvarighetsregler.

Betydelsen av en gränsdragning mellan skada i bolagsverksamheten och annan skada framträder i följande avseenden:

1) *Bolagsansvaret* innebär, såsom redan framhållits, att aktiebolaget såsom en rättslig organisation (juridisk person) ansvarar för den skada som orsakats av ett organ eller av en annan företrädare. Men detta gäller blott ett skadeorsakande inom bolagsverksamhetens ram. Annat skadeorsakande från en företrädares sida kan rimligtvis icke tillräknas bolaget.

Huru skall man i detta syfte draga gränsen mellan bolagsverksamhet och annat handlande från en företrädares sida?

Man kan tänka sig en schematisk gränsdragning kring begreppet bolagsverksamhet. Till denna kunde man hänföra allt som företas i bolagets namn eller på dess vägnar, allt som faller inom ramen för det i bolagsordningen angivna verksamhetsföremålet eller allt som rymmes inom det uppdrag som enligt bolagsordningen eller andra föreskrifter tillkommer den företrädare som orsakat en konkret skada. Dessa omständigheter har otvivelaktigt relevans. Men ingen av dem lämpar sig ensam att bestämma det område inom vilket bolaget är eller kan bli ansvarigt för sina företrädares skadeorsakande.

Det är nödvändigt att skilja mellan skadeorsakande i och utanför avtalsförhållanden.

Beträffande bolagets ansvar i *avtalsförhållanden* (kontraktuellt ansvar) gentemot tredje man är den avgörande omständigheten huruvida bolaget blir bundet av ett avtal eller av en annan rättshandling som en företrädare ingått. Ifall ett avtal är bindande för bolaget, är detta enligt avtalsrättsliga regler i princip även ansvarigt för den skada som inom avtalets ram kan tillfogas medkontrahenten, t.ex. till följd av utebliven eller felaktig prestation. Om bolaget däremot icke är bundet av avtalet — företrädaren har t.ex. överskridit sin behörighet — har detsamma intet att göra med det läge som uppkommit som en följd av det ogiltiga avtalet. Det blir i detta fall fråga om en uppgörelse mellan företrädaren personligen och medkontrahenten (jfr AvtL

§ 25). En annan sak är att bolaget kan komma att beröras av avvecklingen av den situation som uppkommit till följd av det ogiltiga avtalet, t.ex. i form av en skyldighet att återställa mottagen prestation.

När man godtar denna principiella inställning, avstår man från att bestämma en fast gräns mellan handlande i och utanför bolagsverksamheten. Frågan om bolagets bundenhet av avtal som dess företrädare ingått — en fråga som inte här närmare skall utredas — är nämligen beroende av ett flertal olika omständigheter, och bedömningen kan variera från fall till fall, bl.a. av den anledningen att jämväl subjektiva faktorer i viss mån spelar in. Sålunda kan det nämnas, att avtal som faller utanför bolagets i handelsregistret antecknade verksamhetsföremål, i regel är ogiltiga — den faktiska bedömningen är dock icke entydig — medan giltigheten av ett avtal som en företrädare ingått i strid med en begränsande föreskrift i bolagsordningen, är avhängig av medkontrahentens goda tro. Det är även att märka, att ett avtal som vidlades av en ogiltighetsgrund, kan bli bindande genom att detsamma av bolaget uttryckligt eller konkludent godkännes eller bolaget underlåter att göra ogiltigheten gällande.

I överensstämmelse med detta resonemang kan man utgå från att ett handlande som ansluter sig till ett av en företrädare för bolaget ingånget avtal, faller inom bolagsverksamheten, ifall avtalet slutits för bolaget (på dess vägnar) med påföljd att bolaget blivit bundet eller avtalet på annat sätt direkt berör bolaget (detta har t.ex. trots ogiltigheten mottagit en prestation). Bolaget kan fritaga sig från ett kontraktuellt ansvar genom att påvisa, att avtalet icke är bindande och att dess rättsverkningar icke heller på annat sätt sträcker sig till bolaget. Är bolaget däremot bundet av ett avtal, kan detsamma enligt gängse skadeansvarighetsregler bli ansvarigt för en skada som ansluter sig till avtalet, detta ingår som ett led i bolagsverksamheten.

Det må nämnas, att ett bolag kan bli ansvarigt i stöd av ett avtal som ingåtts av en person som icke mera av bolaget erkännes som dess företrädare, t.ex. när en entledigad styrelsemedlem ingår ett avtal innan hans namn avförts från handelsregistret och medkontrahenten är i god tro (FirmaF § 8).

Se även *HD 1958 II 43*: VD (även styrelsemedlem) hade på annan ort öppnat en affär med samma namn som bolaget hade, härigenom hade han bibringat allmänheten uppfattningen, att affären tillhörde bolaget, varför en person som levererat varor till affären, ansågs berättigad att erhålla betalning av bolaget.

Med avseende på *utomkontraktuellt* skadeansvar — bolagets ansvar i förhållande till tredje man — ter sig situationen annorlunda. I den mån bolaget ansvarar för sina företrädares orsakande — denna fråga skall icke här klarläggas (se nedan s. 183 ff.) — måste det existera ett faktiskt samband mel-

lan skadeorsakandet och den verksamhet som bolaget utövar. Den handling eller den underlåtenhet som orsakat skada, bör ingå som ett led i och ansluta sig till bolagets aktivitet. Det är icke möjligt att härför uppställa generella regler. Avgörandet blir beroende av en faktisk bedömning in casu. Några vägledande synpunkter må likväl nämnas.

Avgörande är icke huruvida företrädaren handlat inom ramen för sitt uppdrag eller sin ställning i bolaget. Även åtgärder utanför det område som gällande direktiv anvisar en företrädare, kan anses falla inom bolagsverksamhetens ram beroende på vad dessa åtgärder de facto innefattar. Den interna fördelningen av uppgifter mellan olika företrädare är i princip icke utslagsgivande. Om en åtgärd är av den art att densamma kan anses falla inom funktionsområdet för någon av bolagets företrädare, är densamma, därest icke särskilda omständigheter föranleder annat, att anse som en del av bolagsverksamheten, oberoende därav att den företrädare som orsakat skadan, gått utanför sitt eget handlingsområde. Inte ens den omständigheten att en företrädare handlat i strid med uttryckliga direktiv kan fritaga bolaget från följderna av handlingen. Utslagsgivande är sålunda arten och omfattningen av bolagets verksamhet och den skadeorsakande handlingens samband härmed, icke den enskilde företrädarens rätt att handla för bolaget.

Reservationslöst kan detta dock icke gälla. Om en företrädare, som har ett speciellt och avgränsat uppdrag, t.ex. en revisor, företar handlingar som helt faller utanför hans uppdrag och tredje man därigenom orsakas skada, kan man svårligen betrakta detta som ett led i bolagsverksamheten.

Samma tanke ehuru i en helt annan situation kan spåras i *HD 1938 II 315*: Styrelsen hade uppmanat två personer att utföra en granskning av bolagets räkenskaper, dessa krävde bolaget på arvode; bolaget ansågs icke vara uppdragsgivare, varför talan förkastades. — Avgörandet kan fattas så, att bolaget icke har något att göra med den ifrågavarande granskningen, enär uppgiften att granska räkenskaperna enligt lag ankommer på revisorerna.

Den omständigheten att en företrädare gör sig skyldig till en straffbar handling, utesluter ingalunda sambandet med bolagsverksamheten.

Se bl.a. de avgöranden av HD som refereras nedan s. 185 f.

Med avseende på bolagets ansvar *mot* en skadelidande *aktieägare* kan man icke, såsom beträffande tredje man, skilja mellan ansvar i och utanför avtalsförhållanden. Mellan aktieägare och bolag råder icke något avtalsförhållande (ovan s. 15 ff.). Aktieägarna har vissa befogenheter i bolaget och anspråk mot

detta ävensom ett ekonomiskt intresse i bolagets verksamhet. Ansvar mot en aktieägare kan grundas därpå att aktierätten kränkts. Lider en aktieägare skada genom utomkontraktuellt orsakande, betraktas han som tredje man.

Bolagets företrädare är i stor utsträckning skyldiga att i sitt handlande beakta aktieägarnas rätt och intresse. Om en företrädare felaktigt fullgör en skyldighet som åvilar honom i förhållande till aktieägarna eller försummar en sådan skyldighet, och en aktieägare därigenom lider skada, har denna otvivelaktigt uppkommit i bolagsverksamheten, låt vara att det inte nu är fråga om den egentliga verksamheten (företagsverksamheten). Som exempel må nämnas, att en styrelsemedlem lämnar felaktiga upplysningar när aktieägare utnyttjar sin frågerätt (§ 26 b m. 2) eller styrelsen vägrar införa en aktieförvärvare i aktieboken. I sådana fall kan det bli fråga om ett ansvar för bolaget (nedan s. 162 ff.), enär skadan inträffat i bolagsverksamheten. Å andra sidan kan det sägas, att en styrelsemedlem, som under hand lämnar en aktieägare felaktiga uppgifter om bolagets ekonomiska ställning, knappast därvid kan anses ha handlat inom bolagsverksamheten.

Jfr *HD 1928 II 162* (refererat nedan s. 189), bolagets ansvar var icke aktuellt, men det kan likväl sägas, att den ifrågavarande styrelsemedlemmens handlande icke föll inom bolagsverksamheten.

2) Ifall ett *aktieägaransvar* grundas på den omständigheten att en aktieägare vid bolagsstämma biträtt ett beslut som tillskyndat bolaget, annan aktieägare eller tredje man skada, är det uppenbart, att skadan har uppkommit i bolagets verksamhet. Överhuvud kan det sägas, att utövandet av de aktierättsliga befogenheterna faller inom bolagsverksamhetens ram.

Tvekan kan uppstå i sådana fall då ansvar göres gällande mot en aktieägare på den grund att han genom att utöva påverkan på ett bolagsorgan, t.ex. styrelsen, framkallat ett beslut som orsakar skada. Också i detta fall är det, åtminstone indirekt, fråga om ett handlande inom bolagsverksamheten.

3) När det blir fråga om *företrädaransvar* mot bolaget, kan man i huvudsak hänvisa till de synpunkter som framhållits med avseende på bolagsansvaret (p. 1).

När skada orsakats genom ett avtal som binder bolaget, är det sålunda fråga om en skada i bolagsverksamheten. Om bolaget däremot icke är bundet av ett avtal som en företrädare ingått och icke heller på annat sätt berörs av avtalet, har detta intet att göra med bolagsverksamheten. Av det sagda följer bl.a., att även en handling som innebär ett kompetensöverskri-

dande från företrädarens sida, kan falla inom bolagsverksamheten — handlingen kan nämligen binda bolaget i förhållande till en godtroende tredje man.

Se HD 1951 II 76.

En utomkontraktuell skada som en företrädare orsakat bolaget, kan beroende på de faktiska omständigheterna falla inom eller utanför bolagsverksamheten. Härom gäller det som ovan sagts. Gränsdragningen saknar icke helt praktisk betydelse. Skuldbedömningen är i viss mån strängare när man ser en skadeorsakande person som företrädare för bolaget än när han framstår som en utomstående tredje man. Och beviljad ansvarsfrihet omfattar blott skadeorsakande inom bolagsverksamheten.

När man ställes inför frågan om en företrädarens ansvar mot en tredje man, kan det sägas, att det är av mindre betydelse huruvida den skadeorsakande åtgärden faller inom bolagsverksamheten eller inte. Andra omständigheter är av större vikt bl.a. huruvida den handling som orsakat skadan, omedelbart eller endast medelbart riktar sig mot tredje man (se nedan s. 43 f.).

Det sistnämnda gäller även i viss utsträckning företrädarens ansvar mot en aktieägare. Härutöver kan man hänvisa till de synpunkter som ovan anförts beträffande bolagsansvaret (s. 36 ff.).

IV. Skada kan genom bolagsverksamheten tillskyndas bolaget, aktieägare eller tredje man. Den olika ställning som dessa intar, för med sig att skadorna kan variera med avseende på beskaffenhet, att skadeorsakandet kan vara av många olika slag och att den rättsliga grunden för ansvaret icke alltid kan bedömas ur samma utgångspunkter.

Det synes motiverat att som bakgrund till utredningen i de följande kapitlen ge en allmän orientering i några sådana allmänna problem.

En väsentlig faktor i det bolagsrättsliga ansvarighetssystemet är uppdelningen i direkt och indirekt skada. Visserligen kan dessa två typer av skada icke alltid klart skiljas från varandra. Och det är inte alltid rationellt att bedöma dem på olika sätt. Men olika länders rättssystem — även Finlands — har tagit fasta på uppdelningen i direkt och indirekt skada på ett sådant sätt, att skadeansvarsreglernas utformning i många stycken är beroende därav.

Med *direkt* (primär) skada avses sådan skada som omedelbart orsakas bolaget, aktieägare eller tredje man.

En *indirekt* (sekundär) skada drabbar medelbart en aktieägare eller en tredje man såsom en följd av att bolaget lidit en förlust eller tillskyndats annan skada.

Se betr. innebörden av begreppen direkt och indirekt skada bl.a. Wieland II 137 ff., Guhl 580 f., Frick 86 ff.

Den skada som kan tillfogas *bolaget* — av en företrädare eller en aktieägare — är sålunda alltid av typen direkt skada.

En *aktieägare* kan tillskyndas direkt skada därigenom att ett beslut eller en åtgärd berör hans ställning som aktieägare, att han hindras i utövningen av någon aktierättslig befogenhet eller att en sådan befogenhet begränsas — som exempel må nämnas, att styrelsen vägrar anteckna en aktieägare i aktieboken eller att aktieägars rätt att vid nyemission erhålla aktier åsidosättes. Dessutom kan en aktieägare skadas genom ett utomobligatoriskt orsakande, härvid bedömes han som tredje man.

Indirekt skada inträder för en aktieägare när bolaget orsakats förluster genom olaga utdelning av bolagets tillgångar, förskingring av bolagsmedel, vårdslös, försumlig eller oskicklig förvaltning, förlustbringande avtal etc. Skadan framträder för aktieägarna däri, att deras ekonomiska förmåner i bolaget försvagas eller äventyras — andelen i bolagsegendomen (likvidationsandelen) reduceras, dividendanspråket minskas eller omintetgöres, aktiernas omsättningsvärde nedgår etc.

Tredje man kan tillskyndas direkt skada i ett avtalsförhållande mellan bolaget och honom — han erhåller t.ex. felaktig prestation — eller som följd av ett utomkontraktuellt orsakande — hans egendom skadas t.ex. genom sprängningsarbeten som utföres för bolagets räkning.

Indirekt skada kan tillfogas en tredje man i hans egenskap av bolagsborgenär. Skadan består däri, att bolaget till följd av förluster som drabbat detsamma, icke kan fullgöra sin betalningsskyldighet eller sina andra förmögenhetsrättsliga förpliktelser. Detta kan t.ex. bero på att bolagsförmögenheten minskats genom olaga utdelning eller som en följd av vårdslös förvaltning.

Samma faktum kan i vissa fall orsaka både direkt och indirekt skada, t.ex. när ett bokslut som felaktigt uppvisar vinst, leder till olaga utdelning samtidigt som en tredje man i förlitan på bokslutets riktighet beviljar bolaget ett penninglån, som bolaget sedermera icke kan återbetala.

V. Problemet *indirekt skada* rymmer olika frågeställningar.

a. Skadan har primärt drabbat bolaget och först i andra hand en aktieägare eller en tredje man. Om bolaget erhåller ersättning, har också den indirekta skadan eliminerats. Det ligger därför nära att lösa problemet så, att

bolaget gör ersättningskravet gällande mot de företrädare som är ansvariga för skadan, utan att man alls kopplar in dem som lidit indirekt skada.

b. Den lösning som angivits i punkt a, förutsätter att bolaget — genom behörigt organ — verkligen gör sitt ersättningsanspråk gällande. Man måste likväl räkna med möjligheten att detta icke sker — de aktieägare som bildar majoritet vid bolagsstämma och som sålunda har avgörandet i sin hand när det gäller en ersättningstalan, är vanligen företrädare i styrelsen och är därför sällan villiga att framställa ersättningskrav mot bolagsledningen.

I en sådan situation bör man överväga möjligheten att låta dem som tillskyndats indirekt skada — aktieägare eller borgenär — väcka ersättningstalan mot de företrädare för bolaget som i förhållande till detta är ansvariga för skadan. Två alternativ är möjliga:

1) De som lidit indirekt skada, ges rätt att utföra ersättningstalan *för bolagets räkning*. Det ersättningsbelopp som eventuellt utdömes, tillfaller bolaget, varvid det faktiska resultatet blir detsamma som om bolaget självt hade framställt ett ersättningsanspråk. Rätten att väcka sådan talan kan tänkas tillkomma en enskild aktieägare, en aktieägarminoritet av viss storlek (t.ex. 1/10), en borgenär eller flere borgenärer samfällt. Borgenärs rätt att väcka talan kan begränsas på så sätt, att talan får väckas endast när bolaget försatts i konkurs eller resultatlös utmätning verkställts.

Aktieägares eller borgenärs krav framstår i nu föreliggande fall såsom subsidiärt i förhållande till bolagets anspråk. Detta behöver dock icke utesluta att kravet göres gällande trots att bolaget fortfarande har möjlighet att väcka talan. Dubbel ersättning kan det likväl icke bli fråga om. Mest angeläget framstår aktieägares resp. borgenärs krav i de fall då bolaget avstått från att göra ett ersättningsanspråk gällande, t.ex. när bolagsledningen beviljats ansvarsfrihet.

2) Den som lidit indirekt skada — aktieägare eller borgenär — ges rätt att *för egen del* framställa ett ersättningsanspråk. Detta förutsätter, att skadan för den till ersättning berättigades vidkommande konkretiseras. Det måste m.a.o. klarläggas huruvida och i vilken omfattning en aktieägare eller en borgenär verkligen lidit skada till följd av den förlust som drabbat bolaget. Härvid kan man tänka sig, att bolagets och aktieägares respektive borgenärs anspråk sinsemellan konkurrerar — de har lika rätt — eller att de senare har ett subsidiärt krav, som kan göras gällande endast för den händelse bolaget icke utnyttjar sin rätt. Det kan även uppstå en konkurrens mellan olika till ersättning berättigade aktieägare och borgenärer, varvid

avseende bör fästas vid den allmänna principen att aktieägars anspråk viker för borgenärs. Som yttersta gräns för den ersättning som tillkommer aktieägare och borgenärer, gäller beloppet av den förlust som tillskyndats bolaget.

En lösning som ger aktieägare eller borgenär rätt till krav på ersättning för egen del, erbjuder under alla omständigheter stora praktiska svårigheter.

c. En bolaget orsakad direkt skada behöver icke nödvändigt innebära en indirekt skada för aktieägare eller borgenärer.

En förlust som en företrädare tillskyndat bolaget, kan visserligen, formellt sett, anses ha minskat aktieägarnas andel i bolagets egendom. Men i den mån aktieägare icke har något betalningsanspråk mot bolaget (sådant förekommer blott vid likvidation och vid nedsättning av aktiekapitalet), är skadan icke aktuell. En förlust som bolaget lidit, kan även vara utan inverkan på dividenden och den behöver icke heller nödvändigt påverka aktiernas omsättningsvärde. Likaså kan bolagets förlust vara utan betydelse för borgenärernas anspråk, d.v.s. när den icke påverkar bolagets solvens. I nu angivna fall finns det icke plats för ett ersättningsanspråk för egen del från aktieägars eller borgenärs sida. Ett sådant anspråk förutsätter en konkretiserad skada.

Situationen är en annan, ifall en aktieägare eller en borgenär har rätt att framställa ersättningskrav för bolagets räkning. Härvid gör han gällande bolagets anspråk, varav han åtminstone indirekt kan ha fördel. I detta fall är det icke nödvändigt att den som framställer anspråket visar, att han själv lidit skada, det är tillräckligt att bolaget tillskyndats en förlust.

d. Slutligen kan man peka på den omständigheten, att en bolaget orsakad förlust kan innebära en skada för aktieägare oaktat bolaget erhållit ersättning. Detta är t.ex. fallet om en vårdslös förvaltning eller en olaga utdelning, som framkallat betalningssvårigheter för bolaget, lett till kursförlust på aktierna. Om man i ett sådant fall ger aktieägare rätt till ersättning för egen del, innebär detta, att en företrädares skadeståndsskyldighet kan komma att omfatta ett större belopp än den förlust som orsakats bolaget.

VI. Det har även ansetts relevant att fästa avseende vid själva *skadeorsakandet* — ett beslut, en åtgärd eller en underlåtenhet som orsakat skada. Orsakandet kan rikta sig mot den skadelidande antingen *omedelbart* eller blott *medelbart*. Frågeställningen belyses bäst med ett par exempel.

1) Styrelsen har framlagt ett bokslut, som felaktigt utvisar vinst, trots att bolagets ställning är svag till följd av förluster, varjämte styrelsen vid

bolagsstämma kompletterat sin årsredogörelse med falska uppgifter om bolagets ekonomi. Bolaget lider skada till följd av bolagsstämmans beslut om (olaga) utdelning. Styrelsens åtgärd att för bolagsstämman framlägga det felaktiga bokslutet och att avge falsk redovisning riktar sig omedelbart mot bolaget. En tredje man har, i förlitan på att bokslutet är riktigt, beviljat bolaget kredit, vilket senare leder till förlust för honom, då bolaget icke kan fullgöra sin betalningsskyldighet. I förhållande till en sådan tredje man kan man tala om ett medelbart orsakande, styrelsens redovisning (inkl. bokslutet) har icke direkt adress till bolagsborgenärerna.

2) Styrelsen har i samband med ett förslag om ökning av aktiekapitalet framställt bolagets ekonomiska läge i alltför fördelaktig belysning genom att ge felaktiga upplysningar om bolagets skulder och tillgångar. Bolagsstämman har i stöd av redogörelsen beslutat genomföra kapitalökningen. Aktieägarna har kommit att teckna aktier på felaktiga premisser, och de har för de nya aktierna erlagt belopp som överstiger aktiernas verkliga värde.

Uppdelningen i omedelbart och medelbart orsakande är relevant endast i den mån man anser att blott det förra men icke det senare är ansvarsbetingande. Främst får frågeställningen praktisk betydelse med avseende på företrädares ansvar mot aktieägare och tredje man.

Man kan även se det här skisserade problemet ur en annan synvinkel.

När en skada har sin grund däri att en företrädare åsidosatt en bestämmelse i lag eller bolagsordning, kan man fråga vilket syfte den ifrågavarande bestämmelsen har och vilka intressen den avser att skydda. Om man håller sig till de anförda exemplen, kan man sålunda fråga huruvida reglerna om bokföringen och styrelsens upplysningsplikt avser att skydda icke blott bolaget utan även enskilda aktieägare och tredje man.

Det skall framdeles visas, att denna omständighet kan tillerkännas relevans och att densamma gör sig gällande framom frågan därom huruvida själva orsakandet är omedelbart eller blott medelbart i förhållande till en skadelidande aktieägare eller tredje man.

VII. Vanligen skiljer man mellan ansvar *i avtalsförhållanden* (kontraktsansvar) — skada har uppkommit genom åsidosättande av någon av de handlingsnormer som härflyter ur ett avtal eller en annan rättshandling — samt ansvar *utanför avtalsförhållanden* (deliktsansvar, utomkontraktuellt eller utomobligatoriskt ansvar) — ansvaret grundas omedelbart på en rättsnorm utan att fråga är om en anknytning till någon rättshandling som berör den skadeorsakande och den skadelidande.

Se härom bl.a. Hakulinen 220 f., Kivimäki — Ylöstalo 372 ff.

Denna tudelning saknar icke betydelse inom aktiebolagsrätten. Men den är alltför schematisk och på den grund ägnad att skymma blicken för de mångskiftande ansvarighetssituationer som det aktiebolagsrättsliga ansvarsproblemet rymmer. Dessutom bör man ha klart för sig, att det förekommer fall i vilka man icke kan tala om ett rent kontraktsansvar eller uteslutande om ett utomkontraktuellt ansvar. I en ansvarighetsgrund kan ingå moment från vartdera hållet.

I nu förevarande avseende kan det vara skäl att inledningsvis peka på följande olikheter:

1) När bolagsledningen orsakat bolaget skada, ligger det nära att framhäva existensen av ett kontraktsansvar. Styrelsens medlemmar betecknas av lagen som »sysslomän» och deras val har förutsatt samtycke från deras sida. Men härutöver måste man beakta den ställning som de intar som bolagets centrala förvaltande instans med därur härflytande skyldigheter, över vilka bolaget endast i ringa utsträckning kan disponera av hänsyn till aktieägare och tredje man. Avtalsförhållandet till bolaget träder i bakgrunden, ställningen som företagsledande instans blir den dominerande. Och lagen reglerar styrelsens och VDs skyldigheter (§§ 35, 38 etc.) och ansvar (§ 41). Ett rent kontraktsansvar kan man inte i någon händelse tala om.

Se även T a x e l l, DL 1954 353.

Det sagda gäller i tillämpliga delar medlemmarna av förvaltningsrådet samt revisorerna.

2) Aktieägars ansvar i förhållande till bolaget har icke sin grund i ett avtal. Visserligen har ett sådant ingåtts när aktierna tecknades. Aktieägarnas ställning domineras likväl av att de är delägare (bolagsmän) i en rättslig organisation, och att de enligt dennas författning (ABL och bolagsordning) har vissa befogenheter och anspråk i sitt förhållande till bolaget. I de sällsynta fall då det kan bli fråga om ett aktieägaransvar, har detta sin grund i ett missbruk av ställningen som aktieägare.

3) Även bolagets ansvar mot en aktieägare bestämmes av de faktorer som nämnts i föregående punkt. Skadan framträder normalt genom en kränkning av aktieägars på bolagets författning grundade rättigheter.

4) Beträffande företrädaransvaret mot en aktieägare kan man konstatera, att det icke förefinnes något avtalsförhållande eller annat rättsförhållande mellan t.ex. styrelsen och de enskilda aktieägarna. Skadeansvaret grundas därpå, att en företrädare för bolaget kränkt någon aktierättslig befogenhet eller åsidosatt aktieägars ekonomiska intresse i bolaget.

5) Ej heller mellan aktieägarna inbördes förefinnes något rättsförhållande. I den mån det över huvud kan bli fråga om ett ansvar för en aktieägare mot en annan aktieägare, har detsamma icke sin grund i något avtalsförhållande utan i ett åsidosättande av någon skyldighet som enligt lag innefattas i aktierätten.

6) Bolagets ansvar mot tredje man kan ha olika grund — åsidosättande av skyldigheter som följer av ett avtal (t.ex. felaktig leverans) eller ett vanligt utomkontraktuellt orsakande (t.ex. skada orsakad i farlig verksamhet).

7) Mellan bolagets företrädare och tredje man, t.ex. en bolagsborgenär, existerar intet rättsförhållande. När en företrädare göres ansvarig mot tredje man, kan situationerna vara olika — ett vanligt utomobligatoriskt orsakande, åsidosättande av särskilda lagstadganden med aktierättslig innebörd (se § 46) etc.

8) Det är också klart, att det icke förekommer något rättsförhållande mellan en aktieägare och en bolagsborgenär. I de undantagsfall då en aktieägare kan bli ansvarig mot en bolagsborgenär (§ 46), grundar sig ansvaret på att aktieägaren medverkat till att åsidosätta en aktierättslig skyddsregel.

Den schematiska problemställning som här antytts, ger vid handen, att man blott i begränsad utsträckning har att göra med ett kontraktsansvar. Denna term kommer därför att i allmänhet undvikas i den följande framställningen. Ansvaret grundas i väsentliga avseenden på aktierättsliga regler och förhållanden och är i den meningen utomkontraktuellt. Likväl har det syntts motiverat, närmast av praktiska ändamålsenlighetsskäl, att tala om utomobligatoriskt eller utomkontraktuellt orsakande blott i de fall då ansvaret icke grundas på åsidosättande av aktierättsliga föreskrifter.

VIII. Vid utformandet av de aktierättsliga skadeansvarighetsnormerna måste man slutligen ha klart för sig, att ersättningstalan ingalunda är den enda form av reaktion mot rättsstridig bolagsverksamhet. Också andra rättsliga anspråk kan ha samma syfte som en skadeståndstalan.

När det är fråga om beslut av bolagsstämma, är *klandertalan* det naturliga rättsskyddsmedlet.

Klandertalan kan enligt ABL utföras blott av aktieägare, icke av vare sig en företrädare för bolaget eller en tredje man. Detta innebär följdriktigt, att det blott med avseende på utformandet av aktieägars ersättningstalan är motiverat att taga hänsyn till klanderrätten.

Frågan får närmast betydelse med avseende på aktieägars rätt att på bolagets eller på egna vägnar kräva ersättning för skada som har sin grund i ett bolagsstämmobeslut. Det ter sig ur olika synpunkter riktigt att i första hand

hänvisa en aktieägare till rätten att yrka på förbud mot verkställighet eller på upphävande av bolagsstämmobeslutet. Denna tanke har även accepterats av ABL § 30 m. 3, som tillåter skadeståndstalan som ett subsidiärt rättsskyddsmedel.

Se även T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 231 f.

Tredje man, vars rätt åsidosatts genom bolagsverksamheten, kan med anledning härav framställa olika krav mot bolaget. Främst ifrågakommer sådana krav som härflyter ur ett avtalsförhållande, vari bolaget är kontrahent. Den omständigheten att till tredje mans förfogande står andra krav än ersättningsanspråk, t.ex. krav på prestation in natura, påverkar dock icke tredje mans rätt att av bolaget, aktieägare eller företrädare på bolagsrättslig grund kräva ersättning för skada som genom bolagsverksamheten tillskyndats honom.

KAPITEL II.

Ansvarigheten mot bolaget

1. PROBLEMET S INNEBÖRD.

När bolaget lidit ekonomisk skada till följd av ett beslut, en åtgärd eller en underlåtenhet inom bolagsverksamhetens ram, uppkommer frågan huruvida bolaget definitivt skall bära förlusten eller huruvida denna skall ersättas av någon instans inom bolaget.

I första hand berör denna fråga endast bolaget och de företrädare för det samma för vilka ett skadeansvar kan komma i fråga — organ och organmedlemmar samt i bolagets tjänst anställda personer ävensom i undantagsfall enskilda aktieägare. I andra hand kan ansvarighetsfrågan beröra dels aktieägarna — deras rätt och ekonomiska intresse i bolaget kan åsidosättas genom att bolaget tillskyndas skada — dels personer utanför bolaget, främst bolagets borgenärer — den bolaget orsakade förlusten kan menligt inverka på deras möjligheter att av bolaget erhålla betalning eller att få andra förmögenhetsrättsliga krav tillgodosedda.

Reglerna om ansvarigheten mot bolaget och ansvarets fördelning måste i allt väsentligt utformas med beaktande av bolagets rättsliga och faktiska organisation. De synpunkter som anförts i det inledande kapitlet, har sin främsta betydelse i frågor som rör det interna ansvaret mellan bolaget och dess företrädare. Samtidigt gäller det att fylla ut ABLs bristfälliga ansvarighetssystem med allmänna regler om skadeansvar.

Företrädaransvaret (organansvaret) mot bolaget vilar huvudsakligen på de personer som bildar *bolagsledningen* — styrelsens medlemmar och verkställande direktören (VD). Dessa handhar den fortlöpande ledningen och den centrala skötseln av bolagets angelägenheter — bolagets förvaltning (se §§ 34, 36). Detta betingar, att också ansvaret för skada som orsakats bolaget i förvaltningsverksamheten, i första hand faller på bolagsledningen. Den följande framställningen kommer därför att främst koncentreras på spørsmålet om bolagsledningens ansvar (2).

Såsom tidigare framhållits (s. 14) kommer denna undersökning icke att beröra den ansvarighet som vilar på de personer som står i tjänsteförhållande (avtalsförhållande) till bolaget.

Ifall bolaget har ett *förvaltningsråd*, kan frågan om ansvar för dess medlemmar bli aktuell (3). Förvaltningsrådet tillhör icke bolagsledningen (i här avsedd bemärkelse), oaktat förvaltningsrådet vid sidan av sin övervakande funktion kan ha uppgifter inom förvaltningen (ovan s. 20).

Revisorerna kan anses vara ett bolagsorgan med specialuppgifter. Dessa faller inte inom ramen för bolagets förvaltning. Bolaget kan tillskyndas skada därigenom att revisorernas granskning är bristfällig eller att deras till bolagsstämman avgivna berättelse är felaktig eller ofullständig. Endast vissa frågor rörande revisorernas ansvar kommer att behandlas (4).

Slutligen föreligger möjligheten att en *aktieägare* kan bli ansvarig i förhållande till bolaget. En ersättningsskyldighet kan ha sin grund däri, att en aktieägare medverkat till ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, mottagit ekonomiska förmåner av bolaget eller utövat påverkan på något bolagsorgan (5).

När flere olika instanser inom bolaget kan göras ansvariga för samma skada, uppkommer frågan om *fördelningen* av ansvaret mellan dem som medverkat till skadans uppkomst. Dels är det fråga därom huruvida ansvarigheten i förhållande till det skadelidande bolaget kan fördelas eller om det samma är solidariskt, dels ställs man inför spörsmålet om fördelning av regressansvaret.

I detta kapitel behandlas endast frågan om ansvarsfördelningen inom bolagsledningen (s. 79 ff.). Spörsmålet rörande fördelningen av ansvaret mellan olika instanser, solidariteten, jämkningen och regressansvaret utskiljes till ett särskilt kapitel (s. 216 ff.), i vilket det även blir möjligt att i dessa avseenden beakta ansvaret mot aktieägare och tredje man.

En central fråga är slutligen *vem* som har rätt att på bolagets vägnar göra ansvarigheten gällande, d.v.s. framställa ett ersättningsanspråk (6). Det naturliga är att bolaget självt — ett behörigt organ — väcker talan. I syfte att ge en aktieägarminoritet och enskilda aktieägare största möjliga rättsskydd har lagen i några undantagsfall givit aktieägare rätt att utföra ersättningstalan på bolagets vägnar.

2. BOLAGSLEDNINGENS ANSVAR.

A. ANSVARETS RÄTTSGRUND.

I. Det grundläggande stadgandet om bolagsledningens ansvar i förhållande till bolaget ingår i § 41. Detsamma anger två ansvarighetsgrunder: dels »försummelse», dels »mot lag eller bolagsordning stridande åtgärd i bolagets angelägenheter».

Lagrummet bör ställas i relation till § 38 m. 1, som innehåller föreskrifter om det sätt på vilket bolagsledningen bör utföra sina förvaltningsuppdrag: »i enlighet med lag och bolagsordning samt bolagsmännens anvisningar, med all flit och omsorg handhava bolagets angelägenheter». Stadgandet ger i viss mening materiellt innehåll åt den abstrakta ansvarighetsnormen i § 41.

I de nämnda lagrummen talas om »syssloman» och »sysslomännen». Härmed avses i första hand styrelsens medlemmar. Detta framgår av en jämförelse med vissa andra lagrum i vilka termen syssloman användes, t.ex. §§ 34 m. 1 och 2, 37, 38 m. 2—4 samt 39. Under termen syssloman bör man därjämte inbegripa VD, vare sig han är medlem av styrelsen eller icke. Lagen ger visserligen icke klart besked härom. Men då VD har befogenheter och skyldigheter som faller inom ramen för den verksamhet vilken skulle ankomma på styrelsen, ifall bolaget icke hade en VD, är det naturligt att de ansvarighetsregler i ABL, som gäller styrelsens medlemmar, även äger tillämpning på VD.

Se även Taxell, JFT 1947 78—80. — Jfr AndL § 160.

SvABL § 208 anger uttryckligen de personer som omfattas av ansvarighetsreglerna; se även SvLagberedningen 649 f.

I dansk och norsk rätt, som saknar lagstadganden om rättsgrunden för företrädares ansvar mot bolaget, förutsättes att för styrelsen underlydande förvaltningsinstanser (direktion, forretningsfører) gäller samma ansvarighetsregler som för styrelsens medlemmar; Krenchel 224, Augdahl 284.

TyAktG § 84 reglerar styrelsemedlemmarnas ansvar (motsvarighet till VD existerar icke).

SchwOR art. 754 likställer i fråga om ansvarigheten alla »mit der Verwaltung, Geschäftsführung oder Kontrolle betrauten Personen»; häri innefattas främst medlemmarna av Verwaltungsrat (styrelsen) och personer som har direktörs ställning (Delegierte, Direktoren, se art. 717 m. 2); Fehr 148 f.

FrL 1867 art. 44 reglerar ansvarigheten för »administrateurs», d.v.s. medlemmarna av conseil d'administration (styrelsen); personer med särskilda uppdrag inom styrelsen (président du conseil d'administration och directeur général, se L 4.3. 1943 art. 12) kan anses underlyda ett i princip likartat ansvar; Noirel 200.

EngCA innehåller icke några direkta stadganden om bolagsledningens ansvar

mot bolaget (se dock EngCA sect. 448); i litteraturen talar man om »liability of directors», varvid med director närmast avses en medlem av styrelsen (board of directors); enligt articles (bolagsordningen) kan en delegering av styrelsens uppgifter ske till en committee of directors eller till en eller flere managing directors (se P a l m e r 547 ff.), dessas ansvar synes i princip bedömas på samma sätt som styrelsemedlemmarnas.

Se även V a n O m m e s l a g h e 555 f.

De ansvarighetsstadganden som här berörts — § 41 jfr med § 38 m. 1 — kan tillämpas både när styrelsen fattar beslut som en kollegial instans och när en enskild styrelsemedlem eller VD ensam handlar för bolaget eller gör sig skyldig till en underlåtenhet. Företrädaransvaret är alltid *individuellt*, d.v.s. envar företrädare ansvarar blott för den skada som han ensam orsakat eller vartill han jämte andra medverkat, därest nödiga förutsättningar för skadeansvar är för handen för hans vidkommande. Ett kollektivt skadeansvar, t.ex. för styrelsen såsom helhet, existerar icke.

T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 58 ff., JFT 1954 63, 64. K o b b e r n a g e l 235, W i e l a n d II 131.

Se även nedan s. 233 i samband med frågan om ansvarsfrihet.

Det är uppenbart, att § 41, som är det huvudstadgande på vilket man har att bygga bolagsledningens ansvar mot bolaget, icke uttömmande anger grunderna för detta ansvar. Vid sidan av detta lagrum har man att fästa avseende dels vid andra stadganden i ABL — främst § 38 — dels vid allmänna skadeansvarighetsregler. Det är därför meningslöst att i detalj försöka fastställa innebörden och räckvidden av de ovan citerade uttrycken i § 41.

Jfr L a g b e r e d n i n g e n 1914 § 31 och s. 62.

II. Den omständigheten att styrelsens medlemmar och VD av ABL betraktas som syssломän innebär ingalunda, att deras ansvar mot bolaget är ett vanligt kontraktsansvar. Såsom tidigare framhållits (s. 45) måste man beakta bolagsledningens ställning som bolagets centrala förvaltande instans. Också när det gäller ansvaret, träder avtalsförhållandet i bakgrunden, ställningen som företagsledande instans blir den dominerande.

Se det som i annat sammanhang framhållits betr. styrelsens rättsliga ställning enligt ABL och i vissa främmande rättssystem, T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 61 ff.

I ett avseende ger § 41 klart besked beträffande ansvarets rättsliga grund: ansvarigheten är betingad av att det föreligger sådana omständigheter som enligt gängse uppfattning betraktas som skuld (culpa). ABL godtar sålunda *culparegeln* med avseende på bolagsledningens ansvarighet mot bolaget. Denna i § 41 uttalade ståndpunkt får ytterligare stöd av § 38 m. 1.

Jfr AndL § 160: »upsåtligen eller av vårdslöshet». *A n d e l s l a g s k o m m i t t é n* 104. FörsbOLL § 21.

Den rättsliga grunden för bolagsledningens ansvar mot bolaget har uppbyggts olika i olika rättssystem närmast beroende på de allmänna regler om skadeansvar som gäller i resp. land. Allmänt omfattas dock den grund som hos oss kommer till uttryck i *culparegeln*. Inom denna ram bedömer man bolagsledningens ansvar med utgångspunkt i organställningen, sysslomannauppgifterna, förtroendeförhållandet till bolaget, allmänna regler om kontraktsansvar etc. Trots dessa olikheter i den teoretiska bedömningen kan det sägas, att de grundlinjer längs vilka det nu ifrågasatt ansvaret utformas, överallt är desamma, och att resultatet av en bedömning in casu därför även leder till liknande resultat i olika rättssystem. I fråga om enskildheter kan dock påtagliga olikheter förekomma. Se även *V a n O m m e s l a g h e* 522 f.

Som vägledning för culpabedömningen i inhemsk rätt hänvisas här till några huvudpunkter i ett antal utländska rättssystem:

SvABL § 208 m. 1 godtar uttryckligen *culparegeln*: »upsåtligen eller av vårdslöshet tillskyndat bolaget skada»; i övrigt betonas i litteraturen, att ansvaret har sin grund i företrädarnas organställning eller egenskap av sysslomän, varjämte man hänvisar till allmänna regler om skadeståndsskyldighet; *S v L a g b e r e d n i n g e n* 632 f., 650, *S t e n b e c k* 669, 674, *N i a l* 180, *R o d h e* 164.

DaASL saknar bestämmelser om bolagsledningens ansvar mot bolaget, varemot bötesstraff föreskrives för överträdelse av lagen (§ 86 m. 1). Det har ansetts, att ett skadeorsakande kan grundas på allmänna skadeansvarighetsregler; härvid framhålls även ledningens ställning som fullmäktig för bolaget (*K r e n c h e l*, 215, 224), varjämte *culparegeln* framhåves; *K o b b e r n a g e l* 185, 203, *S i n d b a l l e* II 123. Ej heller *U d k a s t* 196 I innehåller stadganden om ansvarighet (se dock den i § 46 ingående specialbestämmelsen), medan den allmänna strafföreskriften bibehållits (§ 130).

NoASL reglerar icke heller ansvaret mot bolaget, men det råder icke tvekan om att ett sådant ansvar är för handen, se främst *A u g d a h l* 282 f.: styrelsens ansvar mot bolaget följer allmänna skadeståndsregler, och uppdraget att vara styrelsemedlem är ett »tillitshverv» som kräver full »aktsomhet» sålunda att culpa levis är tillräcklig som ansvarighetsgrund.

TyAktG § 84, som reglerar styrelsemedlemmarnas ansvar mot bolaget, bygger på *culparegeln*; ansvar inträder icke för den styrelsemedlem som kan visa, att han iakttagit »die Sorgfalt eines ordentlichen und gewissenhaften Geschäftsleiters» (m. 2); *G r o s s k o m m . A k t G* 543 f., 645, *G o d i n — W i l h e l m i* 360 f., *W ü r d i n g e r* 137 f.

Också enligt schweizisk rätt utgör culpa förutsättning för ansvar; enligt *SchwOR* art. 754 m. 1 (se även art. 722) inträder ansvar för dem som orsakat skada genom

»absichtliche oder fahrlässige Verletzung der ihnen obliegenden Pflichten»; v o n S t e i g e r 261 f., S c h u c a n y 203, G u h l 579, F e h r 147.

Enligt FrL 1867 art. 44 (se även Code de Commerce 1807 art. 32) är styrelsens medlemmar (administrateurs) ansvariga mot bolaget i överensstämmelse med allmänna skadeståndsregler, såsom ansvarighetsgrunder nämnes främst »soit des infractions aux dispositions de la présente loi, soit des fautes qu'ils auraient commises dans leur gestion»; den franska lagen framhåller uttryckligen ställningen som syssломän (mandataires), se art. 22.; P i c — K r é h e r II 601 ff., N o i r e l 199 f., D a l s a c e 241 f., V a n O m m e s l a g h e 506 f.

I engelsk rätt grundas ansvaret mot bolaget huvudsakligen på ett åsidosättande av de plikter som vilar på bolagsledningen (breach of duties) eller på vårdslöshet vid fullgörandet av dessa plikter (negligence), dessa plikter är »partly statutory, partly regulatory and partly dependent on the law of agent and trustees or persons in a fiduciary position»; en director betraktas som agent of company, varjämte han i egenskap av trustee intar en fiduciary position; EngCA sect. 448, P a l m e r 561, Precedents I 563 ff., 615, V a n O m m e s l a g h e 508 f.

Den omständigheten att § 41 framstår som ett uttryck för culparegeln, och att bolagsledningens ansvar bör bygga på denna, utesluter icke utan vidare möjligheten att i vissa fall stipulera ansvar utan skuld. Det är nödvändigt att klarlägga huruvida icke allmänna skadeansvarighetsregler eller speciella bolagsrättsliga omständigheter i vissa situationer betingar, att ansvarigheten lösgöres från kravet på skuld. Då § 41 klart ger uttryck åt culparegeln, bör enligt min tanke särskilda skäl in casu påvisas innan ett ansvar utan skuld kan ifrågakomma. Utan en detaljundersökning kan detta spörsmål icke närmare klarläggas. Den följande framställningen, som bl.a. tar sikte på olika ansvarighetssituationer, kommer att ge vid handen, att sådana fall av strikt ansvar knappast förekommer.

Se även nedan s. 192 f. betr. frågan om strikt ansvar i förhållande till tredje man.

Den ståndpunkt som här omfattats, innebär, att bolagsledningen icke utan skuld ansvarar för skada som orsakats av underordnade, i bolagets tjänst anställda personer. För medlemmar av bolagsledningen kan ett ansvar bli aktuellt endast i den mån det kan tillräknas bolagsledningen att bolagsverksamhetens organisation eller övervakning icke varit tillräckligt effektiv, eller att de som direkt orsakat skadan, icke utsetts med tillräcklig omsorg eller icke erhållit nödiga direktiv (culpa in eligendo, custodiendo, inspiciendo). Detta innebär en tillämpning av culparegeln.

Se bl.a. A u g d a h l 283.

I överensstämmelse med gängse regler rörande *bevisskyldigheten* (bevisbördan) kan man konstatera, att det i princip är bolagets sak att visa, att de nödvändiga betingelserna för ett skadeansvar är för handen med avseende på den företrädare mot vilken ett ersättningsanspråk riktas (se RB 17: 1).

Denna princip enligt vilken bevisbördan generellt vilar på bolaget, måste dock avsevärt modifieras då fråga är om bevisskyldigheten med avseende på culpa. I den mån till bolagsledningen hörande personer visats vara delaktiga i de åtgärder eller beslut, som orsakat bolaget skada, kan man uppställa presumtionen att skadeansvaret drabbar de delaktiga och att culpabetingelsen sålunda är för handen beträffande dem. Den som vill vinna befrielse från ansvar, har sålunda vanligen att visa, att han iakttagit en ordentlig och samvetsgrann företrädares omsorg, eller att andra omständigheter som utesluter culpa, är för handen och att skuld därför icke åvilar honom.

Det är dock knappast riktigt att bedöma alla situationer lika. När det är fråga om konkreta åtgärder, som en företrädare vidtagit eller beslut som han omfattat, ligger det nära att anse, att han, om han vill frita sig från ansvar, bör visa eller åtminstone göra det tillräckligt sannolikt, att skuld icke föreligger trots hans delaktighet. Är det åter fråga om bristfällig övervakning, kan det, åtminstone i vissa situationer, ligga närmare att åvälva bolaget att bevisa att försumlighet i övervakningen förekommit. Det kan redan av praktiska skäl vara svårt för en företrädare att ådagalägga, att han fullgjort sin övervakningsskyldighet, varemot bolaget, i vars verksamhet skadan inträffat, vanligen har möjligheter att skaffa fram det bevismaterial med ledning varav man kan bedöma huruvida bristande övervakning förelegat eller icke.

Se betr. bevisskyldigheten i allmänhet och i nu föreliggande fall, H a l l a 261 ff., 288 (allmänt om bevisning av culpa i avtalsförhållanden och betr. uppdrag), T i r k k o n e n 14 ff., K i v i m ä k i — Y l ö s t a l o 410 f., H a k u l i n e n 221 ff., C e d e r b e r g, LM 1939 293, H o n k a s a l o, DL 1923 319, O l s s o n 129, T a x e l l, JFT 1954 63.

Se även *HD 1935 II 547*, där det var fråga om bristfällig övervakning från styrelsens sida (refererat nedan s. 72).

Jfr *Sv Lagberedningen* 650, *Kobbernagel* 237, *Van Ommeslaghe* 513 ff.

Den tyska rätten bygger uttryckligen på principen om exculpering; *TyAktG* § 84 m. 2: för att icke bli ersättningsskyldig måste en styrelsemedlem som orsakat bolaget skada, visa, att han iakttagit »die Sorgfalt eines ordentlichen und gewissenhaften Geschäftsleiters»; *Grosskomm.AktG* 546 f., *Godin — Wilhelm* 362, *Hueck* 134.

Detsamma gäller enligt fransk rätt, se *L 16.11. 1940 art. 4 m. 6*.

En regel som under alla omständigheter kräver exculpering, och som sålunda endast ålägger bolaget att visa, att skada inträffat eller möjliggjorts genom bolags-

ledningens verksamhet eller passivitet, kunde i praktiken innebära ett strängare ansvar än det som vore förenligt med ABLs ansvarighetssystem. Även om man godtar regeln om exculpering, kan man därför icke ställa särskilt stränga krav på den som har att visa, att culpa icke förekommit. Dessutom bör observeras, att bedömningen av huruvida culpa in casu föreligger är fri och tillåter en allsidig prövning av alla de olikartade omständigheter som kan inverka på avgörandet huruvida culpa förekommit eller icke. Se även nedan s. 76 ff.

III. I praktiken kan det erbjuda stora svårigheter att inom ramen för culparegeln avgöra huruvida ett beslut, en åtgärd eller en underlåtenhet som orsakat bolaget skada, kan tillräknas någon inom bolagsledningen såsom skuld. Det är mycket svårt att uppställa fasta regler för *skuldbedömningen*. Det vore knappast heller ändamålsenligt att göra detta, åtminstone icke utöver en del allmänna riktlinjer. De olika ansvarighetssituationerna och de faktiska förhållandena varierar nämligen i så stor utsträckning, att bedömningen alltid måste vara konkret och beakta alla rättsliga och faktiska omständigheter som kan inverka på saken.

En sammanfattning av grunderna för skuldbedömningen kan knappast ske innan ett antal olika ansvarighetssituationer behandlats (nedan B). I detta sammanhang beröres blott några speciella frågor som är av betydelse för skuldbedömningen.

Se även H e r n b e r g, Decharge 6 ff.

En naturlig *utgångspunkt* för skuldbedömningen har man i den ställning som styrelsen, den enskilde styrelsemedlemmen och VD intar i bolagsorganisationen. Denna ställning får sitt innehåll av ett flertal förhållanden — de skyldigheter som enligt lag och bolagsordning vilar på bolagsledningen, det enskilda bolagets faktiska organisation, arten och omfattningen av bolagets rörelse, arbetsfördelningen inom bolagets ledning etc. Oberoende av alla sådana faktorer gäller likväl, att styrelsen och VD tillsammans handhar ledningen av bolagets verksamhet. Ansvaret måste anpassas härtill. Man frågar: vilka krav ställer god affärssed och rationell ledning av ett företag på de personer som intar en ledande ställning inom bolaget?

I överensstämmelse med den innebörd som man vanligen ger culparegeln, skall skuldfrågan bedömas *objektivt*. I första hand ser man bort från de subjektiva faktorer som har anknytning till den person vars ansvar är aktuellt. Det gäller att klarlägga vilken grad av omsorg, skicklighet och förutseende som man rimligen bör fordra av en person som skall vara verksam i ledningen för ett bolag (företag) av den art och den storlek som är utmärkande för det ifrågavarande bolaget. Längs den vägen försöker man skapa en mått-

stock mot vilken man kan ställa den ifrågavarande styrelsemedlemmens eller VDs skadeorsakande. En sådan jämförelse kan ge svar på frågan huruvida skuld är för handen eller icke.

Se H o n k a s a l o, DL 1923 318, T a x e l l, DL 1954 353 f., JFT 1954 62 f., 1947 80 f., K o b b e r n a g e l 204 ff.

TyAktG § 84 m. 1 framhäver uttryckligen den objektiva måttstocken; se betr. innebörden härav G r o s s k o m m . A k t G 544.

Upplysande är även det sätt på vilket den engelska rättens krav på diligence uppfattats; se P a l m e r 565 ff.

Samtidigt måste de *subjektiva* faktorerna beaktas när skuldfrågan bedömes.

Alla personer som tillhör bolagsledningen, intar icke samma ställning. De kan på olika sätt och i varierande omfattning vara delaktiga i den verksamhet som ankommer på bolagsledningen. VD intar en annan ställning än styrelsens medlemmar. Och dessa kan inbördes ha olika funktioner. Därtill kommer, att de faktiska omständigheterna starkt växlar beroende på organisationens utformning i respektive bolag. Allt sådant inverkar på skuldbedömningen. De personer vilkas engagemang i bolagets ledning är fastare, måste ofta bedömas strängare än de vilkas deltagande i bolagsverksamheten är mera sporadiskt. Denna fråga kommer att utredas i samband med redogörelsen för ansvarsfördelningen (nedan s. 96).

De olikheter som nyss antytts, ger även vid handen, att medlemmarna av bolagsledningen kan ha olika kännedom om bolagets förhållanden. Det är ganska naturligt, att de som har kunskaper och erfarenheter som gör det möjligt för dem att allsidigt och i detalj pröva beslut och åtgärder, bedömes strängare. Också detta spörsmål ansluter sig till frågan om ansvarsfördelningen.

Se även T a x e l l, DL 1954 363.

Kan *otillräckliga personliga kvalifikationer* åberopas som grund för en mildare skuldbedömning?

Det förekommer att styrelsemedlemmar saknar personliga förutsättningar för att med framgång kunna delta i styrelsens verksamhet. Det är icke ovanligt att man i styrelser inväljer personer som på grund av större aktieinnehav eller till följd av personliga relationer till dominerande aktieägare anses eller själva anser sig böra vara med i styrelsen, oaktat de icke är tillräckligt kvalificerade. Och ibland inväljes personer som till följd av namn och social ställning väntas tillföra bolaget goodwill, trots att det är uppenbart, att

de icke har förmåga att bedöma de konkreta förhållanden i vilka bolagets verksamhet försiggår.

Det är riktigt att utgå från att otillräckliga kvalifikationer icke utesluter eller minskar det ansvar som lagen åvälver styrelsens medlemmar. Den som samtyckt till att inträda i ett aktiebolags styrelse, har frivilligt mottagit ett uppdrag. Om han icke förmår fylla detta, är det naturligt att han själv står för konsekvenserna. De funktioner som hör samman med bolagets ledning, måste fullgöras. Den som icke anser sig kunna fylla sin plats i styrelsen, borde träda tillbaka. Det är icke skäligt att ansvaret helt eller huvudsakligen skall vila på de övriga inom bolagsledningen, på dem som har de nödiga kvalifikationerna.

Det vore likväl verklighetsfrämmande att schematiskt hålla fast vid denna ståndpunkt. Man kan inte förbise, att bolaget har en tämligen stor frihet att ordna ledningen av bolagsverksamheten, varvid en rätt långt gående fördelning av arbetsuppgifterna kan ifrågakomma. Ifall en inkompetent person inväljes i styrelsen, sker de facto en arbetsfördelning i den meningen, att övriga styrelsemedlemmars skyldigheter skärpes. Detta måste i viss mån influera på ansvaret. Det är också rimligt att man i viss utsträckning låter bolaget vidkännas de menliga följderna av att någon styrelsemedlem är i avsaknad av nödig sakkunskap eller erfarenhet. Och det är icke helt omotiverat att anse, att de majoritetsaktieägare som väljer odugliga styrelsemedlemmar, själva får stå de risker som bolaget och indirekt de själva därigenom utsättes för.

Se även *Taxell*, JFT 1947 81, DL 1954 363 f. Jfr *Hakulinen* 282, *Grande* 11, *Företagsledning* 71, 145, *Cederberg*, Revision 132 ff.

Se även HD 1933 I 73 (refererat nedan s. 70).

I allmänhet har man ställt sig negativ till tanken att otillräckliga personliga kvalifikationer föranleder en mildare culpabedömning:

Kobbernagel 205: de nödiga kvalifikationerna må förutsättas hos den »Leder, hvis Ansvar skal bedømmes, således at han ikke kan paaberaabe sig, at han har udvist den Omhu, som han med sine Evner og Uddannelse var i Stand til, hvis han dog ikke har udvist den Agtpaagivenhed, som en velkvalificert og sagkyndig Leder normalt vilde have iagttaget»; se även 207.

Aughall 283: en styrelsemedlem kan icke med diskulperande verkan åberopa »sin egen dumhet eller en uvitenhet som overstiger hvad man har rett til å vente av personer i hans stilling».

Grosskomm. AktG 544: en styrelsemedlem kan icke urskulda sig med att han saknar nödig förmåga.

För schweizisk rätt uttalar *Schucany*, 203, att »subjektive Unwissenheit und Unfähigkeit» icke exculperar.

Pic-Kréher II 605: ansvar inträder på grund av »impéritie notoire dans l'administration du patrimoine social».

P a l m e r, 562, citerar ett uttalande i avgörandet City Equitable Fire Insurance Co.: »A director need not exhibit in the performance of his duties a greater degree of skill than may reasonably be expected from a person of his knowledge and experience». Se betr. de grundsatser som härletts ur detta rättsfall, G o w e r 498 ff.

Enligt den argumentering som jag här anför, bör man vid culpabedömningen taga en viss hänsyn till att en styrelsemedlem icke har tillräckliga kvalifikationer för sitt uppdrag. Huru långt man skall gå är en konkret bedömningsfråga. Som en allmän riktlinje för culpabedömningen må följande gälla:

Det måste förutsättas, att varje person i bolagets ledning har förutsättningar att handha styrelseuppdragets *elementära* uppgifter. Ingen kan i syfte att bli befriad från skadeansvar åberopa, att han icke var medveten om vilka uppgifter som enligt lag och bolagsordning åvilar styrelsen och dess medlemmar. Frånvaron av tillräckliga kvalifikationer kan däremot beaktas då fråga är om beslut eller åtgärder, vilkas genomförande förutsätter ett visst mått av ekonomiska eller tekniska insikter eller kännedom om bolagets ställning och verksamhet. Det är rimligt att den som icke kunnat förutse följderna av ett sådant handlande, kan befrias från ansvar. Och det är knappast oskäligt att lägga huvudansvaret på dem som medvetet eller av vållande företagit åtgärder som orsakat bolaget skada, trots att de med sina insikter och erfarenheter kunnat förutse verkningarna av sitt handlande. Det är sålunda vid den konkreta culpabedömningen som man har att beakta de otillräckliga personliga kvalifikationerna.

I detta sammanhang framträder även det riktiga i att lägga ett särskilt ansvar på de personer som invalts i styrelsen av den anledningen att de är *experter* inom ett område som är av betydelse för bolagets verksamhet. Övriga styrelsemedlemmar kan i allmänhet icke anses ha skuld när det gäller dessa experters fel eller försummelser inom deras specialområde.

S i n d b a l l e II 125: styrelsemedlems särskilda sakkunskap t.ex. i tekniskt avseende, kan medföra ett särskilt ansvar. Se även K o b b e r n a g e l 205 f., P a l m e r 572.

Även storleken av det *arvode* som betalas till styrelsens medlemmar, kan ha en viss inverkan på skuldbedömningen.

I princip är det visserligen så, att den som åtagit sig ett uppdrag, redan på denna grund är skyldig att fullgöra detsamma på bästa möjliga sätt utan hänsyn till utfäst arvode. Man kan dock icke förneka, att styrelsearvodets storlek i viss mån är att betrakta som en måttstock för medlemmarnas ar-

bete och ansvar. Och om medlemmarnas arvoden är av olika storlek, kan man sluta sig till att avsikten varit att genomföra en motsvarande arbetsfördelning. Stora arvoden kan anses förutsätta, att styrelsens medlemmar på ett mera aktivt sätt tar del i ledningen av bolagsverksamheten. Särskilt om skada orsakats av försumlighet eller vårdslöshet, kan man vara strängare i bedömningen när styrelsens medlemmar uppburit höga arvoden än när de blott åtnjutit anspråkslösa sammanträdesarvoden. Denna omständighet får dock icke tillmätas vikt då skada inträtt som en följd av underlåtenhet att fullgöra särskilda uppgifter som lag eller bolagsordning åvälver styrelsen.

Se även Taxell, DL 1954 364, Rapola — Halme 123, Kobbernagel 206.

Jfr Augdahl 283: culpa levis är ansvarsbetingande även om styrelsens uppdrag är oavlönat; Grosskomm. AktG 541: ansvaret är oberoende av om styrelsemedlemmarna åtnjuter arvode eller icke; se även Noirel 201.

B. NÅGRA ANSVARIGHETSSITUATIONER.

I. De situationer i vilka skada kan tillskyndas bolaget, är mångskiftande. Desamma kan icke uttömmande katalogiseras. Lika litet är det möjligt att fullständigt precisera alla betingelser för bolagsledningens ansvar. Bedömningen i det enskilda fallet måste alltid beakta en mångfald skiftande omständigheter.

Mot bakgrunden av de allmänna synpunkter som anförts i föregående avsnitt (A), skall i det följande några *typsituationer* behandlas. En utredning i detalj göres icke. En sådan skulle kräva ingående redogörelser för bolagsledningens skyldigheter och kompetens med avseende på olika delar av förvaltningen. Nu gäller det blott riktlinjerna för ansvarigheten.

De omständigheter som kan ge upphov åt en ansvarighet mot bolaget, är

- beslut av styrelsen,
- åtgärder som vidtagits av enskilda styrelsemedlemmar eller av VD, samt
- underlåtenhet att fullgöra uppgifter som åligger styrelsen, enskilda styrelsemedlemmar eller VD.

Även när ansvaret grundar sig på ett beslut av styrelsen eller på en underlåtenhet från styrelsens sida, är det fråga om ett individuellt och icke ett kollektivt ansvar (ovan s. 51). Ansvaret drabbar blott de personer beträffande vilka förutsättningar för en ansvarighet in casu är för handen.

II. Enligt uttrycklig föreskrift i § 41 är bolagsledningen ansvarig för skada som uppkommit genom åtgärder som strider *mot lag eller bolagsordning*.

Främst är det fråga om beslut eller åtgärder som strider mot *ABL*. Bolagsledningen är bunden av dess såväl absoluta som dispositiva stadganden. Inte ens från de senare kan bolagsledningen i allmänhet avvika. Möjligheten att reglera ett förhållande med avvikelse från lagens föreskrift har normalt förbehållits bolagsstämman. Och en sådan reglering förutsätter vanligen föreskrift i bolagsordningen.

Mest utpräglad framträder bolagsledningens bundenhet av *ABL* i de fall då denna åvälver styrelsen konkreta förpliktelser, t.ex. att föra aktiebok (§ 17), att avge årsredogörelse (§§ 26 m. 1, 26 a m. 1), att sörja för bokföringen (§ 37), att ingiva konkursansökan (§ 39) eller att avge försäkran att föreskriven del av det belopp varmed aktiekapitalet ökats, inbetalats till bolaget och omhänderhas av styrelsen (§ 29 jfr § 13 m. 2).

Det är icke nödvändigt att bolagsledningen alltid själv fullgör de förpliktelser som lagen påbjuder. Vissa uppdrag kan helt eller delvis handhas av bolagsledningen underlydande instanser, t.ex. bokföringsskyldigheten samt inskrivningar i aktieboken. Härvid har bolagsledningen dock att tillse, att dessa uppgifter verkligen fullgöres i överensstämmelse med lagens föreskrifter.

I andra fall är det i lag stadgat eller åtminstone förutsatt, att en uppgift skall fullgöras av styrelsen och icke av en underordnad instans. Sålunda skall styrelsen t.ex. sammankalla bolagsstämma och avge årsredogörelse, varjämte konkursansökan på bolagets vägnar normalt förutsätter ett styrelsebeslut.

Se även T a x e l l, DL 1954 356.

När det är fråga om ansvar för beslut eller åtgärder som strider mot *ABL*, avses även de fall då den åsidosatta normen icke konkret formulerats i lagen. Här är det främst fråga om de skyldigheter som följer av bolagsorganens bundenhet vid bolagsverksamhetens föremål och syfte samt av likhetsprincipen. Dessa rättsliga handlingsnormer gäller jämväl för bolagsledningen. Ett handlande i strid med dem medför ansvar på samma sätt som överträdelse av en i *ABL* uttryckligen angiven norm.

Se C e d e r b e r g, LM 1934 10.

När bolagsledningen orsakat bolaget skada genom att handla i strid mot *ABL* eller underlåta sådant som lagen föreskriver, är förutsättningen för

ansvar enligt § 41 för handen. Det föreligger culpa. Bristande kännedom om lagens stadganden kan icke åberopas. I det avseendet är det utan betydelse till vems skydd en lagregel uppställt — bolagets, aktieägarnas eller tredje mans.

Ibland kan det bero på en tolkning, t.o.m. en mycket svår och osäker sådan, huruvida en åtgärd varit förenlig med ABL eller icke. Också härvid gäller principen att även en handling som i efterhand konstaterats stå i strid med en rättsregel, är ansvarsbetingande. I undantagsfall bör man dock kunna frita bolagsledningen från ansvar för följderna av en åtgärd, ifall bolagsledningen på grundvalen av de omständigheter som förelåg när åtgärden vidtogs, knappast hade möjlighet att se den bristande överensstämmelsen med en rättsföreskrift. Detta kan inträffa med avseende på regler som endast indirekt framgår av lagens stadganden.

Se *Grosskomm. AktG* 546, där det fall framhålles, att styrelsen befann sig i ett läge där någon åtgärd ofördröjligen måste vidtagas.

Palmer 569: varje åsidosättande av skyldigheter i stöd av lag (statutory duty) medför i princip ersättningsskyldighet.

Några konkreta fall skall här nämnas.

Genom olika medel söker lagen hindra utdelning till aktieägarna av bolagets bundna kapital. Ett led häri är även det ansvar som vilar på dem som medverkat till *olaga utdelning*.

Det är bolagsstämman sak att besluta om vinstutdelning inom den i §§ 21 och 22 angivna ramen. Om bolagsstämman besluter utdela annat än vinst enligt fastställt bokslut, och styrelsen verkställer detta beslut, blir styrelsens medlemmar ersättningsskyldiga mot bolaget. Likaså kan ansvar inträda, om styrelsen föreslagit en olaga utdelning som omfattas av stämman. Detta ansvar uteslutes ingalunda av att krav på återbetalning och på ersättning för skada kan av bolaget riktas mot de aktieägare som medverkat till den olaga utdelningen (§ 33, se nedan s. 121 ff.).

Se även *Chydenius* 90, *Cederberg*, LM 1939 293, 296, *Kivi-Koskinen*, LM 1948 412.

Om styrelsen verkställer en utdelning utan stöd av ett bolagsstämmobeslut, blir den ansvarig för härigenom uppkommen skada. Detta ansvar inträder oberoende av om bolagets bundna kapital genom utdelningen angripes eller icke och utan hänsyn till om det är en öppen eller förtäckt utdelning.

Bolagsledningen kan ha orsakat bolaget förlust genom att *överskrida sin*

kompetens — företagit en åtgärd som den icke har rätt att utföra på egen hand. Styrelsen kan t.ex. ha ingått ett avtal utan samtycke av bolagsstämma, oaktat sådant samtycke varit erforderligt. Också detta konstituerar ansvar.

K o b b e r n a g e l 219 ff.

Styrelsen kan även ha överskridit sin kompetens genom att på egen hand ha företagit en åtgärd som kräver samtycke av förvaltningsrådet. Likaså kan VD ha gått över gränsen för sin kompetens genom att icke ha underställt en åtgärd styrelsens prövning. I sådana fall kan ansvar inträda såsom en följd av kompetensöverskridandet.

HD 1933 II 473: Disponenten för ett bostadsaktiebolag (VD) hade gjort en utbetalning, som han ej varit berättigad att göra utan styrelsens tillstånd; han ansågs vara ersättningsskyldig i förhållande till bolaget. — Ett sådant ansvar bör uteslutas när det varit fråga om att fullgöra en bolaget åvilande betalningsskyldighet, se *HD 1927 II 41* (refererat nedan s. 63).

Se även *HD 1932 I 12* (andelslag).

Betr. förhållandet mellan olika bolagsorgan, se nedan kap. VI s. 243 ff.

Enligt § 13 skall *anmälan till handelsregistret* göras av styrelsen och densamma undertecknas av styrelsen i dess helhet (se även FirmaF § 17). Frågan om ett ansvar för felaktiga uppgifter i anmälan till handelsregistret kan bl.a. bli aktuell när aktiekapitalet ökas och styrelsen i sin anmälan felaktigt uppgivit, att föreskriven del av det ökade kapitalet inbetalats till bolaget och omhänderhas av styrelsen. I detta fall kan de som undertecknat anmälingen till handelsregistret, bli ansvariga i förhållande till bolaget för den del av aktiekapitalet som icke inbetalats, och för eventuell annan skada som har samband med styrelsens underlåtenhet att indriva aktiebeloppen.

HD 1950 II 300: Bolagsstämman hade beslutat öka aktiekapitalet med 400.000 mk. Styrelsens medlemmar A, B och C hade i sin anmälan till handelsregistret försäkrat, att det ökade aktiekapitalet till fullo hade inbetalats och innehades av styrelsen, trots att endast 80.000 mk hade betalats. Bolagets konkursbo yrkade, att A, B och C skulle åläggas att betala det icke erlagda beloppet 320.000 mk (C dessutom såsom tecknare). HR ansåg, att A och B icke orsakat bolaget skada, varför endast C i sin egenskap av tecknare ålades att betala. HovR godkände talan, likaså HD, som ansåg det utrett, att A och B, genom att avge den nämnda försäkringen till handelsregistret samt genom att underlåta att draga försorg om att det obetalade beloppet indrivits till bolaget, orsakat bolaget och dess borgenärer den nämnda skadan; på grund härav ålades A och B att solidariskt med C såsom tecknare betala 320.000 mk.

Se även Cederberg, LM 1943 25, Caselius, DL 1950 6, Caselius-Heikonen 62.

Enligt SvABL § 213 p. 3 är den som i anmälan till handelsregistret uppsåtligen eller av grov vårdslöshet lämnat oriktig eller vilseledande uppgift underkastad straff; förutsättning för ersättningsskyldighet är därför även för handen.

Enligt DaASL § 16 m. 2 ansvarar styrelsen för riktigheten av anmälan till handelsregistret, se även *Sindballe* 258 f.

NoASL § 27 m. 1 åvälver styrelsen ansvar mot bolaget för brist i det aktiekapital som anmälts till handelsregistret såsom inbetalat; se *Augdahl* 284 ff., *Martinius* 104 ff.

Beträffande skyldigheten att överlämna bolagets egendom till *konkurs* (§ 39) må särskilt framhållas, att denna skyldighet primärt åvilar styrelsen som helhet. Sekundärt är varje enskild styrelsemedlem skyldig att vidtaga åtgärder för inlämnande av konkursansökan. En styrelsemedlem har ansetts ha behörighet i detta avseende, även om han icke har rätt att ensam företräda bolaget. Detta undantag från en allmän regel för styrelsemedlemmarnas handlande kan motiveras med det vidgade ansvar som med hänsyn till borgenärernas rätt och intresse är för handen när bolaget icke kan fullgöra sina förpliktelser (se § 46).

HD 1949 II 247: en styrelsemedlem ansågs berättigad att i stöd av § 39 jfr med § 46 överlämna bolagets egendom till konkurs, trots att han icke var berättigad att ensam företräda bolaget.

Se även *Hakulinen*, *Festskr.* Eberstein 60, *JFT* 1951 64 f., *Taxell*, *JFT* 1951 33 not 1 samt *Krenchel* 215.

Däremot har det icke ansetts, att enskild styrelsemedlem vore berättigad att ansöka om årsstämming när antalet aktieägare sjunkit under tre; *HD 1951 II 134* (4 mot 1); se även *Taxell*, *JFT* 1951 32 f., samt häremot *Hakulinen*, *JFT* 1951 64 f.

För styrelsen kan ett skadeansvar inträda på den grund att en disposition som orsakat bolaget skada, företagits utan att styrelsen iakttagit vissa *formella* regler — om sammankallande, beslutförhet, jäv etc. De som under sådana omständigheter handlat för bolaget, kan bli ansvariga, oaktat ansvar för en likadan disposition icke hade kunnat inträda, ifall denna hade grundat sig på ett i riktig ordning tillkommet styrelsebeslut.

HD 1927 II 41: Styrelsens beslut att verkställa vissa utbetalningar var felaktigt i det avseendet att styrelsen enligt bolagsordningen icke varit beslutför. Bolagets talan mot styrelsens medlemmar om ersättning motsvarande det betalade beloppet förkastades av HD, då bolaget var skyldigt att fullgöra betalningen och styrelsens formellt felaktiga beslut således icke orsakat bolaget skada.

HD 1930 II 270: Tre styrelsemedlemmar hade beviljat tredje man ett lån — som sedermera icke kunde återbetalas — utan att underställa ärendet styrelsens pröv-

ning. *HD* ansåg, att de tre styrelsemedlemmarna icke handlat i strid med bolagsordningen, då enligt denna styrelsen var beslutför med tre medlemmar, varför ersättningsanspråket förkastades; 1 medl. godkände ersättningsanspråket, då de ifrågavarande styrelsemedlemmarna handlat i strid med bolagsordningen genom att icke underställa ärendet hela styrelsens prövning.

Dessa två avgöranden kan indirekt anses ge stöd för den ovan angivna ståndpunkten; ifall i det första fallet skada verkligen skulle ha uppkommit och i det senare fallet *HD* hade ansett att ett formfel förekommit, skulle ersättning troligen ha utdömts.

I vissa fall ger *ABL* styrelsen rätt att inom vissa gränser *pröva* huruvida en åtgärd skall vidtagas eller icke. Sålunda har styrelsen förbehållits rätt att pröva huruvida ett aktieförvärv skall inskrivas i aktieboken (§ 32 m. 1) samt huruvida bolagsstämman skall sammankallas på begäran av en aktieägarminoritet (§ 31). Också inom ramen för den egentliga företagsverksamheten kan en sådan prövning förekomma, t.ex. när det gäller att avgöra huruvida en disposition som orsakar bolaget förlust, på denna grund är rättsstridig eller icke (se nedan p. V). Ifall styrelsen i sådana fall handlar inom gränserna för sin prövningsrätt, blir den icke ansvarig för skada som genom beslutet tillskyndats bolaget, därest icke någon annan grund för ett ansvar är för handen.

Se *HD 1950 II 32*: Styrelsen för en brandförsäkringsförening hade utbetalat ett försäkringsbelopp, trots att frågan om försäkringens giltighet var oklar. *HD* ansåg, att styrelsen, då frågan om betalningsskyldigheten var oklar, hade haft rätt att pröva huruvida betalning skulle erläggas, varför styrelsen icke handlat felaktigt; föreningens talan att styrelsens medlemmar skulle åläggas att ersätta föreningen det betalade beloppet, förkastades därför.

En åtgärd som orsakat bolaget förlust, kan vara stridande mot *ABL* i den meningen, att densamma åsidosatt *likhetsprincipen* — bolagsledningens åtgärd har berett vissa aktieägare fördelar på bolagets bekostnad.

Se *SvABL* § 210, ersättningsskyldighet vilar på bolagsledningen enligt § 208 st. 1; *Sv Lagberedningen* 652, *Stenbeck* 681.

Likhetsprincipen är bindande jämväl för bolagsledningen och icke blott för bolagsstämman. Överträdelse av denna grundsats kan bedömas på samma sätt som ett åsidosättande av ett uttryckligt stadgande i *ABL* och medför sålunda ansvar enligt § 41.

Se betr. likhetsprincipens betydelse för styrelsen, *Cederberg* 24: principen är bindande för styrelsen, varför dess åsidosättande kan stipulera ett civilrättsligt

ansvar; T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 222 ff. och där åberopad litteratur samt H a k u l i n e n, LM 1945 432 ff.

Se betr. olika ansvarighetssituationer — även andra än här nämnda — bl.a. TyAktG § 84 m. 2, G o d i n — W i l h e l m i 362 ff., S c h u c a n y 204, v o n S t e i g e r 261 f., P i c — K r é h e r II 603 f., P a l m e r, Precedents I 569 f.

Bolagsledningen kan orsaka bolaget skada genom beslut eller åtgärder som åsidosätter *rättsnormer utanför ABL*.

I § 41 stipuleras ansvar för syssloman som brutit mot lag. Lagrummet skiljer icke mellan ABL och annan lag. Ansvarighetsfrågan bör bedömas lika. Som exempel må nämnas åtgärder som strider mot stadganden i bokförings- eller skattelagstiftningen. Det kan även bli fråga om rättsregler som icke direkt kommit till uttryck i lag. Allmänt kan sägas, att beslut, åtgärder och försummelser som strider mot en rättslig norm kan föranleda skadeansvar.

Se HD 1960 II 26, 1927 I 28 (refererade nedan s. 66 och 86) och 1927 II 36 (refererat ovan s. 32).

H e r n b e r g, Decharge 7 f.

Bolagsordningen kompletterar ABL. Dess föreskrifter är bindande för bolagsledningen på samma sätt som lagen. En överträdelse av bolagsordningen bedömes ur skadeansvarighetssynpunkt lika som ett åsidosättande av lagen (§ 41).

Se t.ex. HD 1935 II 218: Styrelsen hade handlat i strid med bolagsordningen genom att besluta om extra ersättning åt en av styrelsens medlemmar — beslut härom borde ha fattats av bolagsstämman; HD förkastade bolagets talan, då arvodet likväl icke utbetalats ur bolagets medel. — Se även HD 1927 II 41 och 1930 II 270 (refererade ovan s. 63).

En företrädare som orsakat bolaget skada genom överträdelse av bolagsordningen, kan icke som grund för befrielse från ansvar åberopa, att han icke känt bolagsordningens föreskrifter. Bolagsordningen har visserligen icke givits publicitet på samma sätt som lagen — endast en del av dess föreskrifter har kungjorts med den rättsverkan som följer av FirmaF § 8. Men den som tillhör bolagets ledning, måste anses känna bolagsordningens bestämmelser, han kan icke i fråga om dem åberopa god tro.

I viss mån måste bedömningen bli mildare när det gäller åsidosättande av bolagsordningen än när fråga är om överträdelse av lagen. Bolagsordningen innehåller »privata» handlingsnormer låt vara att densamma stadfästs av offentlig myndighet. När det blir fråga om bolagsordningens innehåll och gränserna för dess tillämpning, kan man knappast tillämpa vanliga lagtolk-

ningsregler, utan man har jämväl att hålla sig till de normer som gäller för tolkning av rättshandlingar. Detta gör att bedömningen kan utfalla olika åtminstone i den meningen, att densamma icke kan göras för sträng då fråga är om en åtgärds bristande överensstämmelse med bolagsordningen. Man har rätt att tillmäta vanliga ändamålsenlighetssynpunkter en större uppmärksamhet. Ett beslut eller en åtgärd som efter en ingående tolkning kan anses strida mot bolagsordningen, behöver icke nödvändigt konstituera ett skadeansvar, därest bolagsledningen ansett sig ha haft tillräckliga skäl för uppfattningen att beslutet eller åtgärden icke komme att strida mot bolagsordningen. Detta är särskilt fallet när man till stöd för dispositionen kunnat anföra rimliga ändamålsenlighetshänsyn.

III. Bolagsledningen kan ha orsakat bolaget förluster genom *vårdslös eller försumlig förvaltning*.

I § 41 åvälves syssloman uttryckligen ansvar för skada som »vållats av hans försummelse». Och enligt § 38 m. 1 skall styrelsen »med all flit och omsorg handhava bolagets angelägenheter». Vårdslöshet och försumlighet är sålunda klart ansvarsbetingande, vilket även den allmänna culparegeln förutsätter.

Culpabedömningen och dess resultat är beroende av en konkret avvägning för vilken schematiska normer icke kan fastställas. Följande avgöranden från rättspraxis är ägnade att belysa några konkreta situationer:

HD 1932 II 104: Bolaget framställde anspråk mot styrelsens medlemmar för den skada som dessa orsakat bl.a. därigenom att styrelsen underlåtit att av en entreprenör, som uppfört en byggnad för bolaget, kräva ersättning betingad av att bolaget gått förlustig hyresinkomster till följd av dröjsmål med byggnadsarbetena. HD förkastade bolagets talan, då det icke visats, att bolaget skulle ha lidit skada till följd av att ersättningstalan icke väckts mot entreprenören.

HD 1931 II 557: Ordföranden i en sparbanks styrelse ålades att ersätta den förlust som sparbanken lidit till följd av att ordföranden försummat att i gäldenärens konkurs bevaka en sparbanken tillkommande fordran.

Avgörandena framhäver en omständighet som kan vara ansvarsbetingande — underlåtenheten att bevaka och indriva bolagets fordringar eller göra övriga bolaget tillkommande rättsliga anspråk gällande.

HD 1960 II 26: Ett aktiebolags disponent hade försummat att i tid avge skattedeklaration, att i tid betala skatter och att av staten kräva bolaget tillkommande ersättningar, varför han ålades att ersätta bolaget den uppkomna skadan, vilken uppskattades till skäligt belopp, då utredning om skadans storlek icke stod till buds.

HD 1927 I 28 (refererat nedan s. 32) och *II 36* (refererat ovan s. 86): styrelsens medlemmar ålades att ersätta bolaget den skada som detta lidit genom att lagfart icke söks i rätt tid och stämpelskatten därigenom höjts.

I de tre senast nämnda avgörandena har försumligheten framträtt i en underlåtenhet att fullgöra förpliktelser som lagen åvälver bolaget. En skadeståndsskyldighet kunde därför även grundas på det förhållandet att lagen åsidosatts (ovan p. II).

Problemet vårdslös och försumlig förvaltning skall här belysas blott med några allmänna synpunkter.

Särskilt i engelsk rätt har genom praxis utvecklats detaljerade regler om vårdnadsskyldigheten — a director must exercise diligence; se betr. detta vidlyftiga problem *P a l m e r* 565 ff., *Precedents* I 567 ff.

Se även nedan p. VII.

Uttrycket i § 38 m. 1 »all flit och omsorg» får ingalunda tolkas så, att varje försumlighet eller vårdslöshet som orsakat skada, medför ansvar. Utgångspunkt för bedömningen är vad man rimligen kan och bör kräva av bolagsledningen med beaktande av bolagets organisation samt bolagsverksamhetens art och omfattning. Bedömningen får inte vara för sträng. Icke varje förlust som hade kunnat undvikas, om effektiva åtgärder i tid hade vidtagits, kan föranleda ersättningsskyldighet. Ett bolag kan aldrig skötas perfekt i varje detalj. Vårdslöshet och försumlighet, även från bolagsledningens sida, är något som man i viss utsträckning måste räkna med och som därför hör samman med normal bolagsverksamhet.

HD 1940 II 306: VD (även styrelsemedlem) ansågs knappast ha haft tillräcklig anledning att vidtaga viss åtgärd som medfört utgifter för bolaget, men då den ifrågavarande åtgärden likväl icke var ett sådant fel att VD med anledning därav kunde anses skyldig att ersätta den skada som orsakats bolaget, förkastades bolagets ersättningsanspråk.

HD 1931 II 451: A, som var styrelsemedlem och VD, hade efter att ha anmält om saken för övriga styrelsemedlemmar, underlåtit att sammankalla styrelsen och bolagsstämman för att besluta om inlösen av aktie som sålts utanför bolaget. HD förkastade bolagets ersättningstalan mot A, då det icke kunde anses, att A brutit mot lag eller bolagsordning eller att han skulle ha visat sådan vårdslöshet i skötseln av bolagets angelägenheter, att han på den grund vore ersättningsskyldig.

Dessa två rättsfall ger uttryck åt den riktiga tanken att icke varje vårdslöshet eller försumlighet, huru obetydlig den än är, ger upphov åt ett skadeansvar. Detta innebär ingalunda, att man som betingelse för skadeansvar skulle kräva kvalificerad culpa (grov vårdslöshet). Också lindrig vårdslöshet är ansvarsbetingande. Men härifrån måste man avskilja de fall då stipule-

randet av ansvar skulle innebära en alltför sträng bedömning. Det är en avvägningsfråga var gränsen in casu skall dragas.

När man har att bedöma betingelserna för ansvar, bör man beakta de förhållanden som gällde vid den tid då vårdslöshet eller försumlighet ansetts vara för handen. En bedömning i efterhand kan ge ett helt felaktigt resultat.

Kan bolagsledningen göras ansvarig för följderna av oskicklighet eller bristande effektivitet?

Det har tidigare framhållits, att man vid ansvarsbedömningen icke helt kan låta bli att beakta brist på tillräckliga personliga kvalifikationer (ovan s. 56 ff.). Om bolaget låtit odugliga personer träda in i ledningen, får det samma i första hand självt taga på sig följderna härav. Bolagsstämman har när som helst möjlighet att entlediga styrelsens medlemmar (§ 38 m. 3). Enligt min tanke får bolaget självt definitivt stå den förlust som orsakats av bolagsledningens oskicklighet eller brist på effektivitet och som framträder i själva driftsresultatet — ett verksamhetsårs resultat utvisar förlust beroende på ineffektiviteten i bolagets verksamhet. Däremot kan bolagsledningen bli ersättningsskyldig då ett konkret avgörande eller en underlåtenhet att vidtaga viss åtgärd direkt berott på bolagsledningens oskicklighet eller brist på effektivitet. Men också i sådana fall kan det vara vanskligt att stipulera ett ansvar för den företrädare som icke på annat sätt visat vårdslöshet eller försumlighet.

Till bolagsledningens viktigaste uppgifter hör att sörja för en ändamålsenlig organisation av bolagets verksamhet. Uppgiften har avseende på såväl merkantila som tekniska anordningar. Organisationsuppgiften är aktuell inte blott när bolaget börjar sin verksamhet utan även fortgående under bolagets bestånd. Bestämmande är företagsekonomiska ändamålsenlighetshänsyn inom den allmänna organisatoriska ram som lag och bolagsordning anger. Särskilt med tanke på att styrelsens medlemmar ofta icke tar del i den kontinuerliga utövningen av bolagets verksamhet, utan styrelsen endast då och då sammanträder, är det naturligt att särskild vikt fästes vid verksamhetens organisatoriska förutsättningar. En påtaglig försumlighet i det avseendet kan betinga ansvar för bolagsledningen.

Till vårdnadsskyldigheten hör även en viss tystnadsplikt — företrädare för bolaget får icke yppa affärs- eller yrkeshemligheter. Om en företrädare av vårdslöshet åsidosätter denna sin plikt, blir han ansvarig för den skada som därigenom kan orsakas bolaget. Detta gäller dock icke om styrelsen lämnat bolagsstämman sådana sekreta uppgifter som varit nödvändiga för handläggning vid stämman av visst ärende.

Jfr TyAktG § 84 m. 1, G o d i n — W i l h e l m i 360 f.

Ett viktigt led i vårdnadsskyldigheten är att följa med bolagets finansiella ställning, övervaka att bolaget kan fullgöra sina betalningsförpliktelser och att dess egendom väl vårdas samt att draga försorg om att bolagets finanser skötes på ett försvarligt sätt. Hit hör även kontrollen av att bokförings-skyldigheten behörigen fullgöres (se nedan s. 94 ff.). I alla dessa avseenden kan bolagsledningen göra sig skyldig till vårdslöshet eller försummelse som betingar ansvar.

Se bl.a. K o b b e r n a g e l 214 (DaASL § 47), P a l m e r 573.

Försumlighet kan även framträda däri, att styrelsen underlåter att sammankalla bolagsstämman för att besluta om åtgärder som kräves av bolagets intresse.

HD 1945 II 28 (refererat nedan s. 249).

Se även T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 243 ff.

Det är ofta svårt att klarlägga sambandet mellan försumlighet eller vårdslöshet och inträffad skada. Detta är särskilt påtagligt då en förlust som bolaget lidit, icke framstår som en följd av någon konkret handling eller underlåtenhet utan framträder som en följd av verksamheten i dess helhet. Sådana förluster kan jämväl bero på omständigheter för vilka bolagsledningen rimligtvis icke kan ställas till ansvar, t.ex. oförmånligt läge i konkurrens-kampen eller brist på nödigt kapital. En bedömning som härleder en verksamhetsförlust enbart ur bolagsledningens försumlighet, vårdslöshet eller oskicklighet, är i många fall felaktig eller åtminstone ensidig. Andra faktorer kan i större eller mindre utsträckning ha medverkat till skadan.

IV. Till bolagsledningens primära uppgifter hör att *övervaka* bolagets verksamhet. För skada som en bristfällig kontroll möjliggjort, kan bolagsledningen bli ansvarig.

Se härom bl.a. T a x e l l, DL 1954 357 f., 361 f., JFT 1947 54 f. och 1954 65, G r a n d e l l, Företagsledning 49 ff., K o b b e r n a g e l 210 ff.

Övervakningsskyldigheten är inte särskilt nämnd i lagen. Men den härflyter ur den ställning som styrelsen och VD rättsligt och faktiskt intar i bolagsorganisationen. Uppgiften att leda bolagets verksamhet inkluderar en övervakning, innefattande jämväl en skyldighet att med lämpliga medel inskrida mot åtgärder och försummelser som orsakat eller hotar att orsaka bolaget skada.

Den övervakande funktionen tar sikte på såväl verksamhetens överensstämmelse med lag och bolagsordning som dess ändamålsenlighet.

Den kontroll som det nu är fråga om, ansluter sig nära till bolagsledningens uppgift att sörja för en tillfredsställande organisation av bolagets verksamhet. Organisationen bör utformas så, att den möjliggör en effektiv kontroll. I ett bolag med en icke arbetande styrelse ankommer den kontinuerliga övervakningen av bolagsverksamheten i första hand på VD. Det är styrelsens sak dels att sörja för att betingelserna för en effektiv övervakning är för handen, dels att inskrida genom lämpliga åtgärder, när brister i den interna kontrollen yppas eller när fel förekommit i verksamhetsutövningen.

Se även *Taxell*, DL 1954 357.

Styrelsen får inte nöja sig med att VD handhar en kontinuerlig kontroll av bolagsverksamheten. När skäl därtill föreligger, bör styrelsen på eget initiativ vidtaga erforderliga kontrollåtgärder. Härvid är det särskilt VDs verksamhet som bör vara föremål för styrelsens övervakning.

DaASL § 47 m. 2 ålägger uttryckligen styrelsen en skyldighet att införskaffa erforderliga upplysningar; *Krenchel* 214, *Kobbernagel* 214.

När fel eller missbruk kommit till bolagsledningens kännedom eller när misstanke om sådana uppstått, skärpes övervakningsskyldigheten. Bolagsledningen bör företaga en av omständigheterna påkallad utredning samt vidtaga åtgärder som är nödvändiga för att förebygga skada eller hindra verkningarna av redan inträffad skada. Försummelser i det avseendet kan bli ansvarsbetingande.

Se även *Taxell*, JFT 1954 68 f.

Fel och missbruk som framträtt, påkallar sålunda en av omständigheterna betingad ökad aktivitet och vaksamhet från bolagsledningens sida. Men om någon rimlig grund för en misstanke om fel och försummelser icke är för handen, kan det normalt icke bli fråga om ansvar för de styrelsemedlemmar som på grund av sin ställning på sidan om den dagliga verksamheten icke företagit annan kontroll än den som består däri, att de vid behandlingen av ärenden vid styrelsens sammanträden gjort sig underrättade om bolagets förhållanden.

HD 1933 I 73: En sparbanks kamrer hade försnillat bankens medel. HD ansåg, att styrelsens medlemmar var ansvariga för den skada som därigenom orsakats

sparbanken, bl.a. därför att de varit medvetna om att kamrern i sin förra tjänst gjort sig skyldig till oegentligheter, att de icke beaktat sparbanksinspektionens till styrelsen framförda anmärkning att kamrern såsom olämplig för sin syssla borde entledigas samt att de bristfälligt övervakat kamrerns verksamhet; beviljad ansvarsfrihet ansågs icke frita styrelsens medlemmar.

Palmer 562 f., 564, 566, framhåller bl.a., att man har rätt att lita på att andra fullgör sina skyldigheter »honestly», ifall anledning till misstanke icke finnes; även *Precedents I* 568, 670; *Gower* 499 f.

Se även *Thornstedt* 208, 216.

Det som här sagts, gäller icke blott fel och missbruk inom den verksamhet som utövas av instanser som är underordnade bolagsledningen. Också inom ledningen är en viss intern kontroll nödvändig. Detta gäller särskilt i förhållandet mellan å ena sidan styrelsen såsom helhet, å andra sidan VD och de enskilda styrelsemedlemmar som tilldelats särskilda förvaltningsuppdrag.

Se *Stenbeck* 674, *Noirel* 201 ff.

Innebörden och omfattningen av den här berörda övervakningsskyldigheten belyses av följande rättsfall:

HD 1938 II 501: Disponenten för ett aktiebolags fastighet hade försnillat bolaget tillhöriga medel. Styrelsens medlemmar ansågs ha »försummat att tillbörligen övervaka förvaltningen och användningen av förenämnda penningmedel»; bolaget hade lidit skada, då det försnillade beloppet icke hade täckts; på grund härav ålades styrelsens medlemmar att i stöd av § 41 ersätta bolaget den uppkomna skadan.

Av rättsfallet framgår, att ersättningsskyldighet till följd av bristande övervakning ingalunda uteslutes av att skadan orsakats av en brottslig handling. Det är tvärtom skäl att särskilt understryka vikten av att övervakningen tar sikte på att förebygga lagstridig verksamhet.

HD 1953 II 49: En funktionär i en sparbank hade orsakat förluster genom försnillning och förfalskning. Banken yrkade, att styrelsens medlemmar och VD (som även var kamrer) skulle åläggas att ersätta skadan. HovR, vars utslag fastställdes av HD, konstaterade, att styrelsens ordförande samt VD under en lång tid fortgående hade underlåtit att iakttaga bestämmelserna i sparbankslagen, i sparbankens stadgar och i de för postremissrörelse utfärdade anvisningarna angående skötseln av bankens kassa, förandet av böcker och dessas uppbevarande samt kontrollen och övervakningen av bankens personal; härigenom hade de möjliggjort uppkomsten av den skada som tillskyndats banken, varför de ålades att solidariskt ersätta den förlust som banken lidit. Däremot ansågs det icke vara utrett att styrelsens övriga medlemmar skulle ha försummat sina skyldigheter och sålunda bidragit till skadans uppkomst.

HD 1939 II 94: Medlemmarna av styrelsen i en sparbank hade fortgående underlåtit att iaktta SparbLs och stadgarnas föreskrifter bl.a. betr. skötseln av kas-

san, böckernas förande och uppbevarande samt de styrelsen åvilande övervakningsuppgifterna och sålunda möjliggjort att sparbankens kamrer försnillat större penningbelopp; på grund härav ålades styrelsens medlemmar att ersätta sparbanken det försnillade beloppet.

HD 1935 II 547: VD i en sparbank hade utan styrelsens samtycke diskonterat växlar (som sedermera visade sig vara falska) samt låtit en person lyfta penningar från olika deponenters sparräkning utan att förete motböcker; jämte VD ålades styrelsens ordförande att ersätta den skada som tillfogats banken, emedan ordföranden som enligt sparbankens stadgar skulle övervaka att VD fullgjorde sina uppgifter, genom att vårdslöst fullgöra sin skyldighet medverkat till skadans uppkomst. Talan mot övriga styrelsemedlemmar förkastades, då det icke visats, att de varit närvarande i banken då växlarna diskonterades eller de ifrågavarande medlemmen lyftades, eller att de på annat sätt skulle ha fullgjort sina uppgifter vårdslöst.

Se även *HD 1933 I 73* (refererat ovan s. 70).

De fyra sistnämnda rättsfallen har avseende på sparbank. Själva principen beträffande övervakning är dock densamma i ett aktiebolag (se SparbL § 65). Rättsfallen framhäver särskilt vikten av att förvaltningen och användningen av penningmedel sker på ett betryggande sätt och under effektiv kontroll, samtidigt som man kan sluta sig till att denna övervakningsuppgift närmast faller inom ramen för den löpande förvaltningen på ett sådant sätt, att ett ansvar svårigen kan läggas på de styrelsemedlemmar som icke är aktivt med i den löpande verksamheten.

Bristande övervakning skiljer sig från övriga ansvarighetssituationer i det avseendet att det föreligger ett »dubbelt» ansvar — dels för de företrädare som direkt orsakat skadan, dels för de personer inom bolagsledningen vilka genom försummelse av sin övervakningsskyldighet möjliggjort skadans uppkomst. Ansvarigheten är solidarisk.

V. Bolagsledningens ansvarighet kan bli aktuell i sådana fall då bolaget lidit skada genom en åtgärd som icke strider mot någon särskild föreskrift i lag eller bolagsordning. Ansvaret grundas enbart på det faktum att en åtgärd *orsakat bolaget förlust*.

Man har att utgå från att bolagets syftemål är att tillföra bolaget vinst som kan utdelas till aktieägarna, därest icke bolagsordningen innehåller avvikande föreskrift. Om bolagsledningen orsakar bolaget en förlust, handlar den — åtminstone formellt sett — i strid med detta syfte.

T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 109.

Det har ovan (s. 22) framhållits, att ett bolagsstämmbeslut kan vara rättsstridigt på den grund att detsamma orsakar bolaget förluster på ett sådant sätt eller i sådan omfattning, att bolagets intressen uppenbarligen åsidosät-

tes. Samma synpunkt kan tillämpas på bolagsledningens beslut och åtgärder. Bolagets syfte binder även styrelsen och VD.

Det är dock uteslutet att uppställa en regel att bolagsledningen vore ansvarig för varje åtgärd som orsakat bolaget skada. Så rigorös kan bolagsledningens vårdnadsskyldighet icke under några omständigheter vara. Styrelsen och VD måste ha möjligheter att påföra bolaget utgifter för vilka man icke har att emotse en motsvarande kompensation. Det är blott fråga därom i huru stor utsträckning och för vilka ändamål bolagsledningen får använda bolagets medel utan att bli ansvarig för den förlust som påförts bolaget.

Man har att utgå från att bolagsledningen har en stor självständighet inom ramen för bolagspolitiken — verksamhetens (företagsverksamhetens) konkreta inriktning och utformning. Här förekommer ofta åtgärder om vilka man på förhand kan säga, att de kommer att orsaka bolaget förluster — minska bolagsförmögenheten — utan att man i utbyte kan räkna med ekonomiska fördelar. Många sådana dispositioner faller inom ramen för normal bolagsverksamhet på ett sådant sätt, att det är uteslutet att lägga ett ansvar på de personer som handlat på bolagets vägnar. Bolagsledningen kan, när den företar sådana dispositioner, handla inom ramen för sina befogenheter och med den omsorg som § 38 förutsätter. Om detta in casu prövas vara fallet, föreligger icke culpa, och betingelser för ett ansvar är sålunda icke för handen.

Det är självfallet icke möjligt att generellt bestämma gränserna för bolagsledningens handlingsfrihet i det avseende varom nu är fråga. Endast några allmänna synpunkter är i detta sammanhang på sin plats.

Vägledande för bolagsledningens handlande är det som ur företagsekonomisk synpunkt är rationellt eller åtminstone försvarligt. En disposition kan icke alltid bedömas separat, den måste ofta ses som ett led i hela den verksamhet som bolaget utövar. Ser man saken på detta sätt, visar det sig icke sällan, att en åtgärd som orsakat bolaget förlust, framstår som försvarlig eller kanske nödvändig. Förlustkriteriet är icke ensamt avgörande för huruvida bolagsledningen åsidosatt sin vårdnadsplikt.

Se även T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 192 f., Aktieägarens rättsskydd 109 f.

Det här berörda problemet framträder icke minst i koncernförhållanden. Sålunda kan ett moderbolag i viss utsträckning överlåta egendom till ett dotterbolag till underpris och vice versa. Åtgärder som avser att stöda ett samarbetande företag, kan vara acceptabla trots att de medför utgifter och

risker. Och i konkurrenskampen kan ett bolag, för att på längre sikt kunna hävda sig, vara tvunget att vidtaga dispositioner, som momentant medför förluster. Alla sådana åtgärder måste bedömas mot bakgrunden av de faktiska förhållandena och med hänsyn till vad som vid en helhetsbedömning ter sig försvarligt.

Den omständigheten att en åtgärd som bolagsledningen planerar, erbjuder allvarliga ekonomiska risker för bolaget är icke tillräcklig för att anse ledningen ansvarig, om förlust sedermera inträder. Ifall det, när åtgärden företogs eller inleddes, förefanns en närliggande möjlighet att åtgärden skulle bli förmånlig för bolaget, är detta vanligen tillräckligt för att utesluta ansvar. Det faktum att man kunde räkna med förluster, t.o.m. om sannolikheten härför var rätt stor, utgör icke i och för sig en betingelse för skadeansvar.

Se bl.a. G r o s s k o m m . A k t G 545.

Bolagsledningens beräkningar och förfoganden kan slå fel, ge ett förlustresultat där man räknat med vinst. För sådana »felspekulationer» kan ett ansvar inträda endast ifall man kan påvisa vårdslöshet eller försumlighet, och förlusten framträder som en följd härav.

T a x e l l, DL 1954 357, K o b b e r n a g e l 208.

P a l m e r 562, Precedents I 567: ansvar inträder icke till följd av error of judgement.

Inom vissa gränser kan de förvaltande instanserna utan att fordra vederlag förfoga över bolagets egendom, främst för allmännyttiga och därmed jämförliga ändamål samt för att tillgodose vissa allmänna intressen som gör sig gällande bland de anställda. Endast i den mån gränserna för handlingsfriheten överskridits kan det bli fråga om ett skadeansvar.

Se betr. detta problem T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 374 ff., Aktieägarens rättsskydd 105 f. jämte hänvisningar samt NJA 1962 s. 182.

Ett skadeansvar ligger nära i de fall då de dispositioner som orsakat bolaget förlust, gynnade bolagsledningen, någon inom dess krets, en ledningen närstående person eller ett företag vari en styrelsemedlem eller VD är ekonomiskt intresserad. När det gäller dispositioner av detta slag, bör man av bolagsledningen kräva särskild omsorg och försiktighet i bevakandet av bolagets intresse.

Se *HD 1952 II 100*: VD hade uppsåtligen handlat till förfång för bolaget och till egen fördel; han förklarades skyldig att ersätta bolaget den uppkomna förlusten.

K o b b e r n a g e l 215 ff., *EngCA* sect. 448, *P a l m e r* 573: the director must act honestly and reasonably. *G o w e r* 474, 486 f.

Samma synpunkter gör sig gällande då aktieägarna eller enskilda aktieägare tilldelats ekonomiska förmåner. Vanligen, ehuru icke alltid, är det härvid fråga om olaga utdelning. Allmänt kan sägas, att ansvar lätt inträder när det från bolagets sida verkställts betalningar för vilka en giltig rättsgrund saknas.

HD 1932 II 465: Bolagets disponent, som även var styrelsemedlem, ålades att till bolaget erlägga ett belopp som han utan rätt betalat till en aktieägare (bostadsaktiebolag).

Det sagda gäller icke i de fall då det beror på en prövning huruvida en betalnings-skyldighet föreligger och prövningsrätten icke missbrukats; se ovan s. 64.

Som en allmän grund för bedömningen av ansvarigheten kan framhållas, att dispositioner som orsakar bolaget förlust men som ur företagsekonomisk synpunkt sett eller av andra särskilda skäl måste betraktas som försvarliga, icke konstituerar ett skadeansvar, därest icke någon speciell grund för ett sådant ansvar in casu är för handen.

VI. Ansvar i förhållande till bolaget kan inträda på grund av vanligt *utomkontraktuellt* skadeorsakande. Som exempel må nämnas, att en styrelsemedlem, när han fullgjort ett uppdrag på bolagets vägnar, vårdslöst framfört en bolaget tillhörig bil och därigenom skadat denna.

Här finns knappast rum för bolagsrättsliga synpunkter. Man kan hänvisa till allmänna skadeansvarighetsnormer och tillämpa de regler som har avseende på en tredje mans skadeorsakande i förhållande till bolaget. Den omständigheten att skadan tillskyndats i utövandet av bolagsverksamheten inverkar egentligen icke på sak, ansvaret grundas på den allmänna culparegeln.

H o n k a s a l o, *DL* 1923 319 f.

En annan sak är att bolaget måhända icke gör en på lindrig vårdslöshet grundad ansvarighet gällande, enär skadan kan anses inbegripas i de risker som normalt hör ihop med den verksamhet som bolaget utövar. Möjligen kan denna omständighet inverka på skuldbedömningen.

Bolagsledningen kan ha orsakat en tredje man skada under sådana omständigheter att bolaget blir skyldigt att betala ersättning (nedan s. 184). I den mån den företrädare som genom sitt handlande orsakat skadan, haft

skuld, uppkommer för honom ett *regressansvar* i förhållande till bolaget. Detta bedömes enligt § 41. Om ersättningen till tredje man utgått i stöd av en regel om strikt ansvar, och bolagsledningen icke har skuld, kan bolaget icke framställa något regresskrav utan måste självt definitivt stå för skadan.

VII. De ansvarighetssituationer som här berörts, konkretiserar culparegeln tillämpad på bolagsledningens verksamhet. Huru mycket man än i detalj försöker klarlägga de olikartade ansvarighetssituationerna är det omöjligt att på förhand fixera när och under vilka förutsättningar ett skadeansvar kan inträda för företrädare som tillhör bolagsledningen. Bedömningen in casu måste fälla utslaget med beaktande av alla de rättsliga och faktiska omständigheter som i en eller annan riktning kan tillerkännas relevans i det enskilda fallet. Härvid bör alltid observeras, att skuld utgör en nödvändig betingelse för ansvar.

Som en *sammanfattning* må följande allmänna synpunkter anföras.

Ansvarighetsbedömningen är klarast när bolagsledningen åsidosatt en uttrycklig bestämmelse i lag eller bolagsordning. I ett sådant fall finnes det i allmänhet icke plats för prövning. Skuldmomentet är för handen.

Bedömningen försvåras när ett skadeorsakande icke strider mot någon uttrycklig rättslig norm utan mot en rättsgrundsats som mera förtäckt och obestämt innefattas i eller kan härledas ur lagen — främst likhetsprincipen och bundenheten vid bolagsverksamhetens föremål och syfte. Det blir i stor utsträckning beroende av en konkret prövning av omständigheterna in casu huruvida en rättsnorm åsidosatts eller icke. Härvid tillmätas bl.a. en handlings faktiska verkningar stor betydelse. Sålunda kan det faktum som betingar ansvar, bestå däri, att bolaget tillskyndats kännbar skada. Det finns anledning att fritaga en företrädare från ansvar i situationer då den bristande överensstämmelsen med en rättslig grundsats icke varit tillräckligt tydligt skönjbar, särskilt när svårigheterna att bedöma än åtgärds rättsstridighet och skadlighet var större i själva handlingsögonblicket än vid en bedömning i efterhand (ovan s. 61).

Det är svårast att ange riktlinjer för ansvarsbedömningen då skada orsakats eller möjliggjorts av vårdslös eller försumlig förvaltning eller av bristfällig övervakning.

En primär fråga är huruvida ansvarighetsbedömningen bör vara sträng eller mild. Skall man eftersträva en så sträng bedömning, att bolagsledningens ansvarighet närmar sig ett strikt ansvar? Eller skall man utgå från att ett skadeorsakande från bolagsledningens sida utgör ett naturligt moment i bolagets verksamhet, och att bolaget sålunda får stå för den uppkomna för-

lusten, därest det icke kan påvisas särskilda skäl för en överflyttning av ansvaret på den som orsakat skadan?

Man står här inför ett avvägningsproblem, som inte kan lösas generellt.

För en sträng ansvarighetsbedömning talar främst den omständigheten, att en förlust som drabbar bolaget, lätt sträcker sina verkningar längre än till detta, nämligen till aktieägarna och bolagsborgenärerna. En relativt sträng ansvarighetsregel kan vara ägnad att förebygga skada. Det kan måhända hävdas, att särskilt hänsynen till utanför bolagsverksamheten stående personer betingar en särskild omsorg och en sträng ansvarighet.

Häremot kan med skäl invändas, att en sträng ansvarighet lätt för med sig åtskilliga olägenheter. Det kunde bli svårt att till bolagens styrelser knyta personer som representerar sakkunskap och erfarenhet, men som icke har möjlighet att i större utsträckning taga del i och i detalj följa med bolagets verksamhet. En sträng ansvarighet skulle även i många fall leda till att bolagets organisation utformas så detaljerat och övervakningen av verksamheten ordnas så noggrant, att verksamheten därigenom hämmas och driftskostnaderna avsevärt ökas. Dessa synpunkter, som kunde kompletteras med en hel del andra, får icke fränkännas värde när man drar upp riktlinjer för ansvarighetsbedömningen.

Även om man inte närmare utreder problemet, kan man generellt säga, att bedömningen icke får göras för sträng. Vägledande för densamma är den omsorg och det förutseende som man med beaktande av bolagsledningens rättsliga och faktiska ställning med skäl kan vänta av dem som står i ledningen för ett bolag (företag) av det slag och den storlek som det ifrågavarande bolaget representerar. Bolaget måste räkna med förluster och annan skada i sin verksamhet. Risker härför måste bolaget självt bära i väsentlig utsträckning. Ett ersättningsanspråk mot bolagsledningen framstår under alla omständigheter såsom något extraordinärt.

Se S c h u c a n y 203: skulden måste begränsas »auf ein vernünftiges, mit dem praktischen Leben im Einklang stehendes objektives Mass».

Inom denna ram har ansvarighetsbedömningen att taga hänsyn till omständigheter av mycket skiftande innehåll och betydelse. Väsentligt är framför allt — utöver det som sagts om olika ansvarighetssituationer — att hänvisa till och fästa avseende vid den rättsliga och faktiska ställning som bolagsledningen intar och de olikartade uppgifter som densamma har i ett aktiebolag i allmänhet med beaktande jämväl av de speciella förhållandena i det ifrågavarande bolaget. Den konkreta bedömningen kommer att ge olika

resultat i olika bolag. Faktorer som inverkar på bedömningen är bl.a. och främst arten och omfattningen av bolagets rörelse, bolagets ekonomiska ställning och likviditet, fördelningen av förvaltningsuppgifterna mellan styrelsen och VD och mellan styrelsens medlemmar inbördes, graden av styrelsemedlemmarnas engagemang i bolagets verksamhet, bolagsverksamhetens organisation och övervakning, samt styrelsemedlemmarnas personliga kvalifikationer. Resultatet — ansvar eller icke — framgår som resultat av en helhetsbedömning vilken i sig innefattar alla sådana skiftande konkreta faktorer.

Se *Palmer* 563, *Precedents* I 568: »It may be taken, however, that in determining whether a director has been guilty of negligence the court will, of course, take into account the character of the business, the number of the directors, the provisions of the articles, the ordinary course of management and practice of directors, the extent of their knowledge and experience, and in fact all the surrounding and special circumstances of the particular case».

Se även *Gower* 505 f. — *Grosskomm.* AktG 543 f.

En väsentlig faktor i ansvarighetsbedömningen är även huruvida den handling som orsakat skada, varit förenlig med bolagets intresse eller icke. Om en åtgärd som orsakat bolaget skada, vidtagits i syfte att tillgodose bolagets fördel, kan man normalt utgå från att förutsättningar för skadeansvar icke är för handen. Bolagsintresset måste härvid bedömas i ett tillräckligt stort perspektiv — åtgärder som på kortare sikt orsakar förluster, kan när man ser dem på längre sikt, framstå såsom helt förenliga med bolagsintresset. Detta kan dock icke motivera avsteg från lagens eller bolagsordningens föreskrifter. Och med avseende på vårdslöshet och försumlighet saknar synpunkten relevans.

Se betr. bolagsintressets innebörd bl.a. *Taxell*, *Aktieägarens rättsskydd* 16 f.

Av vikt är även att framhäva ledningens förtroendeförhållande till bolaget. Detta förhållande inbegriper en allmän plikt att handla i överensstämmelse med allmän hederlighet (tro och heder) och god sed (god affärssed). Åtgärder som är förenliga härmed, kan svårligen betraktas som ansvarsbetingande.

Se bl.a. *Kobbernagel* 215 ff.

I tysk rätt understrykes ofta styrelsens *Treupflicht*; *Grosskomm.* AktG 544, *Würdinger* 137.

I engelsk rätt framhäves ofta styrelsens ställning som trustee för bolaget, särskilt understrykes styrelsens skyldighet att handla *honestly*; se den utförliga redogörelse som ges av *Palmer* 564 ff., *Precedents* I 564 ff., *Gower* 474 f., 497 ff.

Slutligen är det anledning att såsom en allmän synpunkt framhålla, att en disposition som orsakat bolaget förlust, visserligen objektivt sett kan konstateras bero på ett fel från bolagsledningens sida, men det är likväl möjligt att detta fel till följd av dess art eller mindre betydenhet icke är ansvarsbetingande när man företar en bedömning i överensstämmelse med de synpunkter som ovan skisserats. Konstaterandet att bolagsledningen begått ett fel som orsakat bolaget skada, betyder icke utan vidare att culpaförutsättningen är för handen.

Se *HD 1940 II 306* och *1931 II 451* (refererade ovan s. 67).

C. ANSVARETS FÖRDELNING INOM BOLAGSLEDNINGEN.

Allmänt.

Skadeansvaret vilar icke på bolagsledningen i dess helhet utan på styrelsens enskilda medlemmar och på VD. Ansvarigheten är individuell, icke kollektiv (ovan s. 51). De till företagsledningen hörande personer som medverkat till uppkomsten av en adekvat skada på ett sådant sätt, att de kan anses ha skuld (culpa), är ansvariga mot bolaget. De personer beträffande vilka denna situation icke är för handen, kan däremot icke bli ersättningsskyldiga. Och ifall en medverkandes orsakande omfattar blott en del av skadan, begränsas hans ansvar till denna del.

Se även de synpunkter som framförs av *S v L a g b e r e d n i n g e n* 634.

Förutsättning för skadeansvar in casu är sålunda att någon inom bolagsledningen på ett sätt som innefattar culpa, ensam orsakat bolaget skada eller jämte andra personer — inom eller utanför bolagsledningen — medverkat till skadans uppkomst. Denna medverkan kan vara av olika slag — konkreta handlingar, delaktighet i ett styrelsebeslut, underlåtenhet att hindra rättsstridiga dispositioner, försummelse av övervakningsskyldigheten etc.

Med hänsyn till de mångskiftande uppgifter som hör till bolagets förvaltning och till den arbetsfördelning som kan vara genomförd inom bolagets ledning, kan det in casu vara vanskligt att avgöra vilka personer som medverkat till en skada och vilka som icke gjort detta samt beträffande vilka personer culpa föreligger och vilka som är utan skuld.

Situationen är enklast när skadan orsakats av ett styrelsebeslut eller av

en konkret förvaltningsåtgärd. Det är vanligen lätt att konstatera vilka personer som deltagit i beslutet eller vilka som varit med om den ifrågavarande åtgärden. Förhållandet kompliceras likväl därav, att ett ansvar kan bli aktuellt jämväl för dem som endast indirekt medverkat till skadans uppkomst — avhållit sig från att taga del i ett styrelsebeslut eller underlåtit att hindra en förvaltningsåtgärd. Här framträder dels det centrala spørsmålet huruvida en inom bolagsledningen genomförd arbetsfördelning innebär en motsvarande fördelning av ansvaret, dels huruvida ansvar för ett styrelsebeslut kan åvälvas andra än dem som tagit del i beslutet

En medverkan från en företrädares sida kan även bestå däri, att skadan möjliggjorts av en icke ändamålsenlig organisation eller av bristfällig övervakning. Också härvid är det främst fråga om arbetsfördelningens inverkan på ansvarigheten.

Av de problem som här antytts, kommer den följande framställningen att ta sikte på

- arbetsfördelningens inverkan på ansvarigheten, samt
- ansvarigheten för följderna av styrelsebeslut.

I detta sammanhang gäller det blott fördelningen av ansvaret mellan de personer som tillhör bolagsledningen — styrelsens medlemmar och VD. Fördelningen av ansvaret mellan olika instanser inom bolaget, t.ex. mellan styrelsen, förvaltningsrådet och revisorerna, behandlas senare (nedan s. 216 ff.).

Arbetsfördelning enligt föreskrift i bolagsordningen.

I. Bolagsordningen kan, i överensstämmelse med § 34 m. 2, föreskriva en reglering eller en uppdelning av styrelsens förvaltningsuppgifter i olika riktningar:

- det föreskrives huru många styrelsemedlemmar som måste omfatta ett beslut för att detta skall vara giltigt eller huru många medlemmar som måste vara närvarande vid ett sammanträde (beslutförhet),
- någon eller några av styrelsens medlemmar har rätt att utan de övrigas medverkan handla för bolaget, samt
- handhavandet av »de löpande ärendena eller eljest viss del av förvaltningen» anförtros en styrelsemedlem eller en utomstående person.

De två senare punkterna omfattar styrelsens ordförande, VD (medlem av styrelsen eller icke), firmatecknare (inom eller utanför styrelsen, de senare beaktas icke i det följande) samt styrelsemedlemmar med särskilda uppdrag (några styrelsemedlemmar engageras aktivt i bolagsverksamheten, medan de övriga tar del i denna huvudsakligen blott vid styrelsens sammanträden).

Om dessa olika möjligheter till arbetsfördelning kan allmänt sägas, att bolagsordningens föreskrifter vanligen är mycket bristfälliga och därför icke ger besked om vare sig uppdelningen av förvaltningen eller fördelningen av ansvaret. Normalt nämner bolagsordningen intet om de uppgifter som tillkommer styrelsens ordförande eller en firmatecknare. Och VDs uppgifter preciseras sällan tillräckligt av bolagsordningen, vanligen anges det blott att VD skall handha den löpande förvaltningen, ibland nämnes icke ens detta. Arbetsfördelningen blir därför framför allt beroende på styrelsens närmare föreskrifter och på den praxis som utvecklat sig i bolaget.

Se *Grandel*, Aktiebolagets styrelse och VD 91 ff.

Med avseende på ansvaret kan man inledningsvis fastslå en väsentlig omständighet: när bolagsledningen föreskriver en fördelning av de på styrelsen ankommande förvaltningsuppgifterna, måste detta även inverka på fördelningen av ansvaret. En annan ordning vore orimlig, den skulle strida mot uppfattningen att skadeansvaret är individuellt i den meningen, att detsamma vilar blott på dem som medverkat till uppkomsten av en skada; ingen styrelsemedlem ansvarar utan skuld för annan medlems handlande eller underlåtenhet.

Hernberg, Decharge 3: om arbetsfördelning skett genom bolagsordningen, bär vederbörande syssloman ensam risken för skada som genom hans »lag- eller pliktstridiga åtgärd eller försummelse vållats bolaget»; se även *Rättshandbok* 344.

Man kan sålunda utgå från att en i överensstämmelse med bolagsordningen genomförd arbetsfördelning inom bolagsledningen för med sig en *liknande fördelning av ansvaret* mot bolaget. Denna tes får dock icke betraktas som en absolut regel. Den anger blott den allmänna bedömningsnorm som man i första hand har att tillgå. Och den kan icke förbehållslöst tillämpas. Detta framgår redan därav, att styrelsen oberoende av varje arbetsfördelning har en övervakningsskyldighet och att försummelser med avseende på denna kan betinga ansvar. Framför allt måste man se till att arbetsfördelningen icke åstadkommer en uttunning av ansvaret.

Se även *Lehmann* II 260, 263, *Fehr* 150, *Van Ommeslaghe* 510.

De senast anförda synpunkterna leder till att man icke alltid kan påstå, att arbetsfördelningen medför en befrielse från ansvar för de styrelsemedlemmar som frikopplats från vissa uppgifter. Det kan vara riktigare att sä-

ga, att det har skett en *förändring* av ansvaret och dess grund; handlingsansvaret övergår inom vissa gränser till ett övervakningsansvar.

Se härom närmare T a x e l l, DL 1954 355 ff., JFT 1954 64 f.

Utredningen i de följande punkterna avser att konkretisera den nu anförda frågeställningen.

I utländsk rätt framhålles ofta, att en uppdelning av arbetsuppgifter inom förvaltningen leder till en viss ansvarighetsfördelning:

N i a l 180: »arbetsfördelningen mellan styrelse och VD har naturligtvis motsvarande verkan beträffande skadeståndsansvaret»; arbetsfördelningen är i svensk rätt uttryckligen angiven i lagen (SvABL § 81, N i a l 110 ff.); se även S v L a g b e r e d n i n g e n 633, T h o r n s t e d t 207.

I dansk rätt har det ansetts, att direktionen har ett självständigt ansvar för den del av förvaltningen som rör det dagliga arbetet, K r e n c h e l 213, 223; se betr. arbetsfördelningen mellan bestyrelse och direktion §§ 47 och 48 (jfr U d k a s t 1961 §§ 52 och 53), S i n d b a l l e 254 ff., K o b b e r n a g e l 130 ff.

I norsk rätt förekommer en arbetsfördelning mellan styrelsen och en företagsförer (direktør, disponent), se N o A S L §§ 45—47, A u g d a h l 266 f., M a r t h i n u s s e n 166 ff.

Enligt tysk rätt medför en fördelning av uppgifter mellan styrelsens medlemmar i princip en motsvarande fördelning av ansvaret; envar styrelsemedlem har dock en skyldighet att se till att de övriga fullgör sina förpliktelser och att styrelsens uppgifter blir fullgjorda; se G r o s s k o m m . A k t G 547 f., G o d i n - W i l h e l m i 361 jfr 290 f., H u e c k 133, F r e l s 31 f.

För den schweiziska rättens vidkommande har det uttalats, att en delegering av förvaltningsuppgifter till direktörer (Direktoren, Delegierte) medför en fördelning på så sätt, att styrelsen främst har en allmän övervakningsskyldighet; S c h u c a n y 157.

I fransk doktrin och praxis understrykes starkt styrelsens skyldighet att övervaka den verkställande instansens (président, directeur général) åtgärder och övervakningsansvaret framhäves; se N o i r e l 202 f., D a l s a c e 242 f.

I engelsk rätt finner man stöd för uppfattningen att en arbetsfördelning leder till en fördelning av ansvaret; vid bedömandet av ansvarigheten in casu har man dock att ta hänsyn till alla föreliggande omständigheter, bl.a. till »the ordinary course of management and practice of directors»; P a l m e r 563.

Det nu berörda ansvarighetsproblemet har en dubbel innebörd. Dels är det fråga därom huruvida och i vilken utsträckning de personer som enligt bolagsordningen har särskilda uppdrag — VD, styrelsens ordförande och firmateknare — i denna sin ställning har ett strängare ansvar än det som normalt vilar på medlemmarna i en styrelse som handhar förvaltningen odelad (III—V). Dels gäller det att avgöra huruvida och i vilken utsträckning ett

ansvar kan åvälvas de medlemmar av bolagsledningen som genom arbetsfördelningen ställts på sidan om vissa uppgifter; härvid blir det närmast fråga om ett ansvar för bristfällig ledning och ineffektiv övervakning (VI).

II. Det är vanligt att bolagsordningen anger det antal styrelsemedlemmar som måste vara närvarande för att styrelsen skall vara *beslutför* eller det antal medlemmar som måste omfatta ett beslut för att detta skall vara giltigt.

En ofta förekommande bestämmelse är t.ex. denna: styrelsen (7 medlemmar) är beslutför med fyra medlemmar om de är ense om beslutet.

Det har även med skäl ansetts, att man icke kan kräva medverkan av alla styrelsens medlemmar, oaktat bolagsordningen icke innehåller någon föreskrift om beslutförhet, en annan ordning skulle i praktiken leda till ohållbara konsekvenser. Meningarna är likväl delade i denna fråga; se *Chydenius* 64, *G. Palmgren*, JFT 1952 265 ff., *Taxell*, JFT 1953 31 ff., *Nybergh*, JFT 1953 38 ff., *Raninen* 94, *Huttunen*, LM 1961 326 f., och av dem åberopad litteratur.

Med tanke på ansvarsfördelningen inom styrelsen har denna fråga betydelse i två avseenden.

För det första är de styrelsemedlemmar som tagit del i ett beslut, ansvariga för den skada som detta kan ha orsakat bolaget. De medlemmar som är berättigade att utan de övrigas medverkan handla för bolaget, har genom att fatta ett beslut i bolagets angelägenheter påtagit sig ansvaret för följderna av detta beslut.

En annan sak är att de som icke tagit del i beslutet, kan bli medansvariga under särskilda betingelser; se nedan s. 99 ff.

För det andra blir styrelsemedlemmar som fattat ett beslut för bolaget utan att bolagsordningens krav på beslutförhet varit för handen, ansvariga för den skada som detta på formellt felaktigt sätt tillkomna beslut orsakat. Ansvaret inträder även i det fall att den åtgärd som beslutet avser, i och för sig är rättsenlig, d.v.s. ett beslut hade med giltig verkan kunnat fattas av en beslutför styrelse. Det ansvarsbetingande momentet ligger i den formella omständigheten att bolagsordningens föreskrift om styrelsens beslutförhet icke har iakttagits.

Se *HD 1930 II 270* (refererat ovan s. 63).

III. Bolagets löpande förvaltning handhas normalt av *VD*. Häri innefattas den kontinuerliga ledningen av bolagets verksamhet, dock icke åtgärder som med hänsyn till bolagets förhållanden är av osedvanlig beskaffenhet eller av stor betydelse.

Enligt SvABL § 81 m. 2 har begreppet löpande förvaltning denna innebörd. Denna formulering är godtagbar även hos oss och anger den allmänna ramen för VDs funktion.

Se betr. VDs ställning och uppgifter, *Taxell*, JFT 1947 50 ff.

Betr. fördelningen av uppgifter mellan styrelsen och VD, se även *Grandell*, Aktiebolagets styrelse och VD 82 ff., Företagsledning 153 f.

Man förutsätter, att VD ägnar sig åt bolagets skötsel som sin huvudsakliga uppgift. Följaktligen kan man ställa rätt stränga krav när det gäller ett ansvar för skada som han genom sin verksamhet orsakat bolaget. Härför talar även den omständigheten att VD är den centrala och koordinerande personen inom bolagsledningen, av hans aktivitet är bolagsverksamhetens resultat i stor utsträckning beroende. VD förutsättes även ha ingående kännedom om bolagets förhållanden och bör därför även ha större möjligheter än andra att bedöma följderna av beslut, åtgärder och underlåtenhet. På bedömningen kan även inverka att han ofta är högt avlönad.

Det är av dessa orsaker naturligt att man med avseende på skadeansvaret bedömer VD betydligt strängare än man skulle bedöma de enskilda styrelsemedlemmarna var för sig, ifall en VD icke vore tillsatt. Det bör även observeras, att en VD har uppgifter som de facto sträcker sig längre än styrelsens. Framför allt kan man nämna den omedelbara ledningen av verksamheten och övervakningen av de anställda. När vissa uppgifter som enligt lag vilar på styrelsen, flyttas ned till ett lägre plan i bolagsorganisationen (§ 34 m. 2), undergår de en viss förändring. VDs ledning av verksamheten är mera konkretiserad och går mera i detalj än den allmänna förvaltande funktion som enligt ABL tillkommer styrelsen. Detta för med sig att VDs ansvar kommer att vidgas jämfört med enskilda styrelsemedlemmars.

De omständigheter som nu nämnts, kan leda till att VD ensam blir ansvarig för ett skadeorsakande. Styrelsens medlemmar går fria på den grund att de enligt den mildare bedömning som gäller för dem, icke kan anses ha skuld.

Betr. grunden för VDs ansvar, se även *Taxell*, JFT 1947 78 f.

När en viss lägre grad av skuld kan påvisas hos styrelsens medlemmar, kan det för deras vidkommande eventuellt bli fråga om en jämkning av ansvaret; se nedan s. 222 ff.

Den kompetensfördelning som äger rum mellan styrelsen och VD, för med sig en liknande fördelning av ansvaret i den meningen, att VD ansvarar för följderna av det som göres eller underlåtes inom den löpande förvaltningen, medan styrelsens medlemmar ansvarar för skada orsakad i den »överordnade

ledningen», vari även innefattas ett ansvar för skada som möjliggjorts av bristfällig övervakning från styrelsens sida.

Se *Stenbeck* 674, *Frels* 28 ff.

Då dessa två sidor av den ledande verksamheten i realiteten griper in i varandra, blir resultatet av en ansvarighetsbedömning in casu ingalunda alltid att ansvaret faller antingen på styrelsens medlemmar eller på VD. Ofta blir det fråga om ett ansvar för såväl styrelsemedlemmar som VD. Styrelsen kan jämte VD bli ansvarig för skada orsakad inom den löpande förvaltningen genom att ge anvisningar åt VD eller direkt besluta om åtgärder inom denna del av förvaltningen. Och styrelsen kan göras ansvarig för att den försummat att övervaka VD. Å andra sidan kan VD göras ansvarig tillsammans med styrelsens medlemmar för skada som ett styrelsebeslut orsakat. VDs medverkan kan ha tagit sig uttryck i beredning, förord eller verkställighet. Och när VD är medlem av styrelsen, är det icke alltid nödvändigt och icke ens möjligt att skilja mellan hans verksamhet som VD och som medlem av styrelsen.

Taxell, JFT 1947 93.

Se även nedan s. 97 ff. betr. ansvaret för styrelsens beslut.

Med avseende på fördelningen av ansvaret mellan styrelsens medlemmar och VD kan man bl.a. nämna följande konkreta situationer.

Ifall VD åsidosätter reglerna om kompetensfördelningen mellan styrelsen och VD och vidtar åtgärder som faller utanför hans befogenheter utan att införskaffa styrelsens samtycke, blir han ansvarig för uppkommen skada.

HD 1933 II 473 (refererat ovan s. 62).

Se även *Taxell*, JFT 1947 81 f.

VD kan bli ansvarig på den grund att han underlåtit att för styrelsen framlägga ett ärende som faller inom styrelsens kompetens. Här framträder VDs skyldighet att ta initiativ och göra förslag i ärenden som faller utanför den löpande förvaltningen.

För skada orsakad inom den löpande förvaltningen ansvarar VD i regel ensam. För styrelsens medlemmar kan en ansvarsbetingande medverkan framträda dels däri att styrelsen fattar beslut i ett ärende som faller inom den löpande förvaltningen, dels däri att styrelsen försummar sin övervakningsskyldighet.

HD 1927 I 28: Bolaget yrkade på ersättning av styrelsens medlemmar A och B, av vilka den förstnämnde även var VD, för att de underlåtit att i tid söka lagfart på en av bolaget inköpt fastighet, vilket hade orsakat bolaget skada i form av skyldighet att betala förhöjd stämpelskatt. HD utdömde ersättning av A och B med motivering att sökandet av lagfart hade framskjutits på åtgärd av styrelsen, och att A och B sålunda genom sin vårdslöshet orsakat att stämpelskattebeloppet höjdes.

Otvivelaktigt var det här fråga om en åtgärd inom den löpande förvaltningen, ansvaret grundas på det faktum att styrelsen gripit in i en åtgärd som ankommer på VD. I föreliggande fall var VD medlem av styrelsen och därför ansvarig på samma sätt som den andra styrelsemedlemmen. Men även om han hade stått utanför styrelsen, borde han ha blivit ansvarig, trots styrelsens beslut att uppskjuta sökandet av lagfart, enär det var fråga om en åtgärd inom den löpande förvaltningen, för vilken VD ansvarar.

Även de övriga instansernas motiveringar erbjuder intresse:

RR ålade endast A (VD) ersättningsskyldighet, enär sökandet av lagfart hörde till handhavandet av bolagets löpande angelägenheter, vilka anförts av A. — Här framträder den riktiga uppfattningen, att åtgärden hörde till den löpande förvaltningen, och att sålunda VD svarade för följderna av underlåtenheten; någon medverkan från styrelsens sida ansågs icke föreligga.

HovR ålade A och B ersättningsskyldighet, då sökandet av lagfart hörde till styrelsens uppgifter och det icke visats, att det i bolagsordningen skulle ha föreskrivits, att någon av styrelsens medlemmar haft rätt att handla för bolaget utan de övrigas medverkan. — Om tillsättandet av en VD grundar sig på föreskrift i bolagsordningen, bör man utgå från att han handhar den löpande förvaltningen, även om hans befogenheter i det avseendet icke uttryckligen angivits i bolagsordningen. Sökande av lagfart hör till den löpande förvaltningen.

Se även *HD 1927 II 36*.

Styrelsens skyldighet att övervaka VD och därmed den löpande förvaltningen framhålls bl.a. av *N i a l 181*, *K r e n c h e l 213 f.*, *216*, *S c h u c a n y 157*.

Till VD:s åligganden hör även att i rätt stor utsträckning utöva kontroll över den verksamhet som utövas av honom underställda personer i bolagets tjänst. Underlåtenhet att fullgöra denna kontroll medför ansvar för skada som möjliggjorts härav. Däremot bör styrelsen i sådana fall normalt gå fri från ansvar, då den direkta övervakningen av de anställda icke kan anses ankomma på densamma. Ett ansvar för styrelsen kan möjligen grundas på försummelse att sörja för en effektiv organisation av bolagets verksamhet eller på underlåtenhet att inskrida när uppgifter om missbruk i bolagsverksamheten kommit till dess kännedom.

Se *HD 1953 II 49* och *1935 II 547* (refererade ovan s. 71 f.).

Det som här sagts om VD, gäller i tillämpliga delar då styrelsen består av »arbetande» medlemmar med en sinsemellan i stöd av bolagsordningen ge-

nomförd arbetsfördelning. Situationen kan uppfattas så, att envar av dessa styrelsemedlemmar handhar sin sektor av den löpande förvaltningen, samt att den koordinerande och allmänt ledande verksamheten ankommer på dem gemensamt. Det är även möjligt att blott några medlemmar av styrelsen aktivt engagerats i den kontinuerliga verksamheten. Med avseende på ansvaret bedömes de, beroende på förhållandena, enligt den strängare norm som gäller för en VD.

IV. De uppgifter som tillkommer *styrelsens ordförande*, är i första hand av »teknisk» art — ordföranden sammankallar styrelsen, anger vilka ärenden som skall behandlas vid ett sammanträde samt leder styrelsens förhandlingar. Vanligen nämner bolagsordningen varken dessa eller andra ordföranden tillkommande uppgifter, den inskränker sig till att föreskriva att styrelsen inom sig utser en ordförande.

Enligt fransk rätt (L 4.3. 1943 art. 12 och 13) intar styrelsens ordförande (*président du conseil d'administration*) närmast ställningen av VD (*la direction générale de la société*), han kan vid sin sida ha en *directeur général*.

Se betr. tysk rätt TyAktG § 70 m. 2, *F r e l s* 32 ff.

Med ställningen som styrelsens ordförande följer icke i och för sig andra befogenheter än de nyss nämnda. Ordföranden är inte utan vidare delaktig i handhavandet av den ledande verksamheten i större utsträckning än styrelsens övriga medlemmar. Vanligen kan man dock peka på olikheter huvudsakligen i två avseenden.

För det första är det nödvändigt att ordföranden, för att kunna fullgöra sina särskilda uppgifter, följer med och känner till bolagets verksamhet på ett annat sätt än sina kolleger inom styrelsen. Det beror i icke ringa grad på ordföranden huru styrelsen förmår fullgöra sin allmänt ledande och övervakande funktion. Man har rätt att vänta, att ordföranden tar de initiativ som är nödvändiga för att styrelsen på bästa möjliga sätt skall kunna fullgöra sina uppgifter. Han skall inte blott formellt sammankalla styrelsen och leda dess förhandlingar, utan även förfara så, att styrelsen blir i tillfälle att taga ställning till alla de frågor som med avseende på art och omfattning inkluderas i styrelsens befogenheter och skyldigheter att leda, organisera och övervaka bolagets förvaltning.

Det är skäl att särskilt understryka den övervakande funktionen. Det har här förutsatts, att ordföranden, för att kunna fullgöra sina speciella funktioner, bör ha en fortgående kontakt med bolagets verksamhet, normalt via VD. Härigenom har han även möjligheter till kontroll. Om ordföranden

försummar denna, eller om han underlåter att inskrida trots att han har anledning antaga att missbruk förekommit i bolagsverksamheten, ligger det nära att åvälva just honom ett skadeansvar. Härtill kommer, att styrelsens övervakande uppgift inte alltid kan fullgöras enbart i stöd av de upplysningar som lämnas av VD. Styrelsens medlemmar kan normalt utgå från att en erforderlig kompletterande övervakning sker på åtgärd av ordföranden.

Se HD 1953 II 49 och 1935 II 547 (refererade ovan s. 71 f.).

För det andra förekommer det icke sällan att styrelsens ordförande, i överensstämmelse med den ställning som han enligt bolagsordningen kan anses vara berättigad att intaga, handhar förvaltningsuppgifter utöver dem som redan nämnts. Den ledande ställning som han intar inom styrelsen, kan lätt föra med sig, att han direkt engageras i bolagsverksamheten i betydligt större utsträckning än styrelsens övriga medlemmar. Det är vanligt att han ger VD råd och anvisningar. Och VD införskaffar icke sällan ordförandens samtycke innan han vidtar viss åtgärd. I den mån ordförandens ställning på detta sätt vidgats, blir ansvarsbedömningen för hans del strängare.

V. En styrelsemedlem kan ha rätt att teckna bolagets firma — *firmatecknare*. En sådan behörighet att företräda bolaget kan grunda sig direkt på bolagsordningen — denna anger t.ex. att envar styrelsemedlem särskilt för sig eller två medlemmar tillsammans kan teckna firman — eller bero på ett av styrelsen i stöd av bolagsordningen givet bemyndigande.

Formellt innebär firmateckningsrätten blott en behörighet att företräda bolaget och icke någon skyldighet att fullgöra vissa arbetsuppgifter. Men de facto kommer den styrelsemedlem som har rätt att teckna firman, att mera än andra styrelsemedlemmar engageras i bolagets verksamhet. För ansvarigheten har detta betydelse i två avseenden.

För det första är firmatecknaren ansvarig för de åtgärder till vilka han medverkat genom att utöva sin rätt att teckna firman. Det kan härvid vara fråga om verkställighet av ett styrelsebeslut. Men tecknandet av firman kan även gälla handlingar inom den löpande förvaltningen, varvid firmatecknaren, i motsats till övriga styrelsemedlemmar, kommer att engagera sig i denna och därmed påtaga sig ett vidgat ansvar i jämförelse med övriga styrelsemedlemmar.

För det andra är det naturligt, att den som har rätt att teckna firman, icke blott tas i anspråk för att avsluta avtal eller ingå andra rättshandlingar, utan även att han anlitas för att förbereda desamma och för andra upp-

gifter inom förvaltningen. Tilldelandet av firmateckningsrätt kan därför leda till en arbetsfördelning inom styrelsen med påföljd att även ansvaret fördelas enligt de riktlinjer som gäller för ansvarsfördelningen mellan styrelsen och VD.

Det kan även bli fråga om ansvarets fördelning mellan kollektiva firmatecknare — två styrelsemedlemmar har bemyndigats att gemensamt teckna firman. De två firmatecknare som tillsammans undertecknat t.ex. ett avtal för bolaget, är gentemot bolaget ansvariga för dess följder. Visserligen kan deras medverkan vara helt olika. Den ena har måhända ensam förberett avtalet, medan den andra blott bidragit med sin namnunderskrift. I princip bör jämväl den senare ansvara för avtalets följder. Syftet med kollektiv firmateckning är främst att hindra för bolaget rättsstridiga eller oändamålsenliga åtgärder genom att prövningen anförtros två personer. Om den ena fattar sitt uppdrag enbart formellt, fullgör han icke den prövningsskyldighet som uppdraget att teckna firman innebär. Han handlar vårdslöst och försumligt. Ansvaret knytes till det faktum att undertecknande skett, varigenom rättshandlingen blivit bindande för bolaget.

I undantagsfall bör likväl den sekundärt medverkande firmatecknaren kunna gå fri från skadeansvar. Man kan nämna det fall att bolagsverksamheten är så organiserad, att det icke ges reella möjligheter för den sekundära firmatecknaren att kontrollera omständigheterna kring den rättshandling för vilken hans underskrift erfordras. Och en rättshandling kan t.ex. dölja en förfalskning på ett sådant sätt, att en firmatecknare rimligtvis inte bort upptäcka densamma. I sådana undantagsfall kan den nödiga culpaförutsättningen saknas.

Se även H e r n b e r g, Decharge 11, 13 f.

VI. Det har av den föregående utredningen framgått, att olika former av arbetsfördelning inom bolagsledningen har till följd en skärpning av ansvaret för dem som erhållit särskilda förvaltningsuppdrag. Detta leder i sin tur till att de styrelsemedlemmar vilka bolagsordningen icke anförtrott särskilda uppdrag, kommer att ha ett begränsat skadeansvar. Men detta innebär ingalunda att de vore befriade från allt ansvar för skada som orsakats av VD, styrelsens ordförande eller firmatecknare. För deras vidkommande kan det bli fråga om en ansvarsbetingande medverkan.

Denna *medverkan* kan framträda i olika former.

Sålunda kan en ansvarsbetingande medverkan bestå däri, att en till den löpande förvaltningen hörande åtgärd av VD underställts styrelsens pröv-

ning (se ovan s. 85), eller att någon styrelsemedlem tillsammans med t.ex. VD förberett eller genomfört en åtgärd som orsakat bolaget skada. En sådan medverkan betingar ansvar, oaktat åtgärden faller inom den VD anförtrodda löpande förvaltningen. De faktiska situationerna kan dock variera i så stor utsträckning, att det icke är möjligt att knyta ett ansvar till varje slag av medverkan från en styrelsemedlems sida.

Om styrelsen i efterhand godkänt en av VD, styrelsens ordförande eller en firmatecknare vidtagen åtgärd, blir den i princip ansvarig för följderna. Detta gäller dock icke generellt. Styrelsen kan t.ex. ha befunnit sig i ett tvångsläge i den meningen, att ett återkallande av en vidtagen åtgärd skulle medföra en ännu större skada och att det därför med tanke på bolagets fördel är bäst att åtgärden förblir bestående. Detsamma kan tänkas vara fallet beträffande en förhandssanktion från styrelsens sida — planeringen har kanske redan förts så långt och förberedande åtgärder vidtagits i sådan omfattning, att ett beslut från styrelsens sida att stoppa den föreslagna verksamheten skulle kunna leda till förluster, som styrelsen har anledning att undvika. I ett sådant fall kan man tala om en medverkan, men culpaförutsättningen kan trots det saknas. En lagstridig verksamhet har styrelsen likväl en absolut skyldighet att hindra.

Problemet om ansvaret för de styrelsemedlemmar som icke erhållit särskilda förvaltningsuppdrag, framträder främst när det gäller medelbar medverkan.

En inom bolagsledningen genomförd arbetsfördelning — vilken innebär den än må ha — rubbar icke styrelsens uppgift att allmänt leda och organisera bolagets verksamhet. Styrelsen har under alla omständigheter till uppgift att ge anvisningar beträffande bolagsverksamheten, att fatta beslut i viktigare ärenden och att sörja för en effektiv organisation av bolagets verksamhet. Dessa uppgifter kan bolagsordningen egentligen icke begränsa. En i stöd av bolagsordningen genomförd arbetsfördelning avser uppgifter av annan art — främst löpande förvaltning, styrelseordförandens »tekniska» uppgifter och därmed sammanhängande åligganden samt firmatecknarnas rätt att företräda bolaget. För brister i den allmänna ledningen av bolagets verksamhet och i grunderna för bolagets organisation ansvarar också de styrelsemedlemmar som icke fått sig tilldelade särskilda förvaltningsuppdrag. Deras medverkan består normalt däri, att de genom vårdslöshet eller försumlighet möjliggjort den skada som direkt orsakats av andra inom bolagsledningen.

Detsamma gäller i stort sett uppgiften att övervaka bolagets verksamhet. Denna övervakande funktion framstår som den centrala uppgiften vid sidan av styrelsens skyldighet att leda och organisera bolagets verksamhet. Över-

vakningen ankommer i princip på styrelsen i dess helhet oberoende av en genomförd arbetsfördelning. Alla styrelsens medlemmar kan bli ansvariga för följderna av en bristfällig övervakning, därest skadan kunnat hindras genom en kontroll, som med hänsyn till bolagsverksamhetens art och omfattning motsvarar rimliga krav. Det är givet, att man inte kan göra styrelsens medlemmar ansvariga för varje skada som orsakats av fel eller missbruk inom förvaltningen. Övervakningsskyldigheten måste hållas inom skäligen gränser (se ovan s. 69 ff.).

Även om man accepterar satsen om alla styrelsemedlemmars skyldighet att taga del i övervakningen, kan man inte förneka, att en arbetsfördelning inom bolagsledningen vanligen även för med sig en viss uppdelning av övervakningsskyldigheten. VD har under alla omständigheter att övervaka den kontinuerliga verksamhetsutövningen och de anställda som underlyder honom. Detta ingår som ett moment i den löpande förvaltningen, vilken genom tillsättandet av en VD avlyftats från styrelsen. Likaså kan styrelsens ordförande ha en övervakningsskyldighet som sträcker sig längre än styrelseledamöternas. Man kan inte se bort från dessa faktorer. De kan in casu leda till att de vanliga styrelsemedlemmarnas ansvarighet för skada som möjliggjorts av bristfällig övervakning, måste bedömas enligt en annan och mildare måttstock.

Se *HD 1953 II 49* och *1935 II 547* (refererade ovan s. 71 f.).

VII. Bolagsordningen kan innehålla föreskrift om *suppleanter* i styrelsen. Vilket är deras ansvar jämfört med de ordinarie medlemmarnas?

Suppleanternas ställning kan vara olika.

Det förekommer, att suppleanterna icke alls deltar i styrelsens arbete. En suppleant inträder i styrelsen blott om en ordinarie medlem dör eller avgår under löpande mandattid. För en sådan suppleant blir ett ansvar aktuellt först efter det han inträtt i styrelsen. Hans ställning blir då densamma som en vanlig styrelsemedlems.

Ibland inkallas en suppleant när en ordinarie medlem är hindrad att för viss tid eller för ett bestämt sammanträde deltaga i styrelsens arbete. En suppleant som inträder i styrelsen i en sådan situation, bedömes på samma sätt som de ordinarie medlemmarna. Vid ansvarsbedömningen bör hänsyn likväl tagas till den omständigheten, att den suppleant som endast tillfälligt tagit del i styrelsens arbete, måhända icke haft möjligheter att göra sig förtrogen med förekommande ärenden på samma sätt som de ordinarie medlemmarna, vilka i större utsträckning förutsättes äga kännedom om bolagets förhållanden.

Det är även möjligt att suppleanterna fortgående tar del i styrelsens arbete. De inkallas till sammanträdena och har där möjlighet att yttra sig och påverka beslutet. I praktiken kan skillnaden mellan ordinarie medlemmar och suppleanter vara rätt liten. Men så länge suppleanterna icke formellt tar del i styrelsens beslut måste deras ansvarighet bedömas enligt andra grunder än de ordinarie medlemmarnas. Endast de som med sina röster omfattat ett beslut, ansvarar för dess följder. För att en suppleant skall bli medansvarig, måste en medverkan av annat slag kunna påvisas. Även när det gäller vårdslöshet eller försumlighet med avseende på den allmänna ledningen och övervakningen av bolagets verksamhet, måste en suppleant bedömas enligt en mildare måttstock. Man kan nämligen icke av en suppleant kräva samma aktivitet som av en ordinarie medlem. Men ifall en suppleant erfarit omständigheter som skulle motivera ett ingripande från styrelsens sida, kan han bli ansvarig på den grund att han icke bringat saken till styrelsens kännedom. I detta avseende kan hans ansvarighet bedömas på samma sätt som en ordinarie styrelsemedlems.

Se TyAktG § 85: de stadganden som gäller styrelsemedlemmar, tillämpas även på suppleanter, således även ansvarighetsreglerna; G o d i n - W i l h e l m i 372.

Arbetsfördelning utan stöd av bolagsordningen.

En fördelning av de förvaltningsuppgifter som ankommer på styrelsen, förutsätter enligt § 34 m. 2 föreskrift i bolagsordningen. Härav får man likväl icke dra slutsatsen att varje arbetsfördelning inom bolagsledningen, för vilken ett sådant bemyndigande saknas, vore stridande mot lag och därför icke kunde föranleda en förskjutning av det lika ansvar som vilar på styrelsens medlemmar.

Man bör visserligen hävda, att styrelsen, då den icke formellt haft rätt att överföra befogenheter på någon annan, själv måste svara för det som andra gör eller underlåter inom ramen för den förvaltning som det är styrelsens sak att handha. Men å andra sidan kan det inte förbises, att styrelsens primära uppgift är att sörja för att ledningen av bolagets verksamhet handhas på bästa möjliga sätt. Denna strävan kan mången gång förverkligas blott så, att styrelsen avstår från att själv fullgöra vissa förvaltningsuppgifter, speciellt de som faller inom den löpande förvaltningen. Här står på sätt och vis formella och materiella synpunkter mot varandra. Också de senare måste anses ha relevans.

Se härom närmare T a x e l l, DL 1954 359, JFT 1954 65, G r a n d e l l, Företagsledning 93 f.

Se betr. arbetsfördelningen i praktiken, G r a n d e l l, Aktiebolagets styrelse och VD 86 ff.

Det bör tilläggas, att man icke kan dra någon skarp gräns mellan de fall då en arbetsfördelning grundar sig på bolagsordningen och de då en sådan genomförts utan stöd därav. Bolagsordningens föreskrifter om funktionsfördelningen är ofta mycket bristfälliga, varför det i många fall är osäkert huruvida en uppdelning av förvaltningsuppgifter verkligen grundar sig på bolagsordningen eller huruvida densamma är oberoende av dess föreskrifter.

K r e n c h e l, 220, framhåller för dansk rätt, att styrelsen visserligen i allmänhet icke kan avtala om en fördelning av ansvaret, men att de faktiska förhållandena ofta framtvingar en fördelning av arbetet, vilket dock icke kan befria de medlemmar som icke erhållit särskilda uppgifter, från den allmänna övervakningsplikten och från ansvaret för en försummelse av denna. Jfr K o b b e r n a g e l 238.

G r o s s k o m m . A k t G 547: en viss ansvarighetsfördelning kan inträda som följd av en mellan styrelsens medlemmar överenskommen uppdelning av arbetsuppgifter. — F r e l s, 18, 24 ff. framhåller, med hänvisning till organisatoriska omständigheter, att styrelsen själv kan genomföra en arbetsfördelning.

W i e l a n d II 132: om styrelsen medlemmarna egenmäktigt fördelar uppgifter mellan sig, och fördelningen varit befogad, ansvarar envar blott för honom tilldelade uppgifter.

Den engelska rättens ståndpunkt framträder bl.a. i rättsfallet City Equitable Fire Insurance Co. (1925), där det framhålles, att man vid bedömningen av ansvaret har att, utom annat, ta hänsyn till »the manner in which the work of the company is in fact distributed between the directors and the other officials of the company, provided always that this distribution is a reasonable one in the circumstances and is not inconsistent with any express provisions of the articles of association»; återgivet av P a l m e r 562; se även G o w e r 128, 500.

Se även T h o r n s t e d t 212 f.

I första hand blir det fråga om de fall då styrelsen — trots avsaknaden av föreskrift i bolagsordningen — inom sig utser en ordförande eller fördelar vissa förvaltningsuppgifter mellan styrelsens medlemmar, eller det genom praxis uppkommer en faktisk arbetsfördelning mellan styrelsens medlemmar. En VD i egentlig mening grundar normalt sin ställning på föreskrift i bolagsordningen.

När man har att bedöma den faktiska arbetsfördelningens inverkan på ansvarigheten, bör man utgå från styrelsens uppgift att sörja för en ändamålsenlig organisation av bolagets verksamhet. Denna uppgift härflyter ur styrelsens skyldighet att »med all flit och omsorg handhava bolagets angelägenheter» (§ 38 m. 1). En ändamålsenlig företagsorganisation får icke hind-

ras därav att i bolagsordningen icke intagits föreskrifter om arbetsfördelning. I den mån styrelsen genomför en viss fördelning av arbetsuppgifter mellan styrelsens medlemmar inom ramen för en rationell organisation, måste detta även leda till en förändring och uppdelning av ansvaret. I stort sett kan och bör man härvid tillämpa de normer som gäller i det fall att arbetsfördelningen grundar sig på föreskrift i bolagsordningen. Men detta gäller blott så länge arbetsfördelningen håller sig inom rimliga, av en rationell organisation betingade gränser.

Se även Taxell, JFT 1947 57 f. Jfr Hernberg, Decharge 11 f.

Också bolagsstämman inställning till arbetsfördelningen kan ha en viss relevans. Ifall bolagsstämman direkt eller indirekt sanktionerar en uppdelning av styrelsens förvaltningsuppgifter, är det rimligt att detta inverkar på ansvaret. Man kan visserligen göra den formella invändningen, att en sådan fördelning av arbetsuppgifter som borde grunda sig på föreskrift i bolagsordningen, icke får av bolagsstämman genomföras utan att i bolagsordningen inryckes föreskrift härom (§ 34 m. 2). Häremot kan dock med ett visst fog invändas, att det i sista hand är bolagsstämman sak att aktivera styrelsens ansvar i förhållande till bolaget. Det är därför även rimligt att bolagsstämman kan godtaga en arbetsfördelning som icke strider mot en rationell företagsorganisation och därmed indirekt påverka ansvarsfördelningen. Den yttersta gränsen markeras av det faktum att arbetsfördelningen icke får genomföras så långt, att styrelsen förlorar den ledande ställning och den övervakande funktion som densamma enligt lag bör ha.

HD 1931 II 450: Ett bostadsaktiebolag hade lidit skada till följd av fel och bristfälligheter i en byggnad som bolaget låtit uppföra. Bolaget yrkade på ersättning av styrelsens samtliga medlemmar för de utgifter som bolaget fått vidkännas med anledning härav. Endast en av styrelsens medlemmar ålades likväl ersättningsskyldighet, denna grundades på att han fått i uppdrag av bolagsstämman att fungera som ansvarig byggmästare och ha överinseendet över byggnadsarbetena. Talan förkastades mot de övriga styrelsemedlemmarna trots att dessa var yrkesmän i byggnadsbranschen.

Frågan om ansvarets fördelning har i praxis framträtt bl.a. med avseende på *bokföringsskyldigheten*.

Enligt § 37 m. 1 åligger det styrelsen att sörja för att bokföringsskyldigheten behörigen fullgöres. Detta innebär ingalunda att alla styrelsens medlemmar kunde åvälvas ansvar för följderna av en oriktig eller bristfällig bokföring. Bokföringen kan hänföras till den löpande förvaltningen, som ankom-

mer på VD. Det blir sålunda VD:s sak att själv eller genom andra organisera bokföringen och att fortgående kontrollera att den ombesörjes på det sätt som förutsattes i lag (BokfL) och av rationella bokföringsprinciper. Denna skyldighet är förenad med ett självständigt ansvar.

Ifall bolaget icke har en VD, vilar bokföringsskyldigheten och ansvaret för dess fullgörande närmast på de medlemmar av styrelsen som är aktivt engagerade i den löpande verksamheten.

Det sagda innebär icke, att vanliga styrelsemedlemmar skulle vara helt befriade från skyldigheter och ansvar beträffande bokföringen. Detta betingas speciellt därav, att bokföringsskyldigheten är pålagd bolagets förvaltning inte bara i bolagets och aktieägarnas utan även i borgenärernas och det allmännas intresse. Styrelsen har under alla omständigheter att se till att en rationellt ordnad bokföring finnes och att den fyller lagens krav. Men då det gäller brister och fel i bokföringen, bör man i allmänhet kunna fråna ansvar frikalla de styrelsemedlemmar som icke är direkt engagerade i bolagsverksamheten på ett sådant sätt, att handhavandet av bokföringen ankommer på dem.

Se även den utförligare framställningen, T a x e l l, JFT 1947 58—60.

SvABL § 83 anger huru skyldigheterna med avseende på bokföringen är uppdelade mellan styrelsen och VD. T h o r n s t e d t, 211, konstaterar, »att rättspraxis i fall, då en kollektiv enhets ledning i och för sig är tillfredsställande organiserad, utan uttryckligt stöd av lag tillåtit en arbetsfördelning mellan styrelseledamöter att inverka på ansvarets placering på så sätt att ansvaret för försummande av bokföringsplikten i första hand drabbar ledamot, som utövar den direkta ledningen över företaget, och att övriga ledamöter ansvara, endast då de underlåtit att utöva av omständigheterna påkallad kontroll».

Se även DaASL § 47 m. 2 (jfr U d k a s t 1961 § 52 m. 1 och § 53 m. 1) och K r e n c h e l 223, K o b b e r n a g e l 223 ff.

I inhemsk rättspraxis finner man bl.a. följande avgöranden som gäller ansvaret för bokföringen:

HD 1935 II 500: Ett aktiebolags bokföring hade icke handhafts enligt gällande bestämmelser. Sedan bolaget försatts i konkurs, framställdes yrkande på straff för konkursbrott mot VD och styrelsens medlemmar. VD dömdes, då han ansågs ansvarig för bristfälligheterna i bokföringen. Övriga styrelsemedlemmar frikändes, då det icke visats, att de skulle ha haft del i bolagets skötsel på ett sådant sätt, att även de skulle vara ansvariga för bokföringen.

HD 1933 II 145: VD dömdes till straff för konkursbrott — bolagets rörelse hade fortsatt trots att bolaget var konkursmässigt och bokföringen hade varit bristfällig. De två övriga styrelsemedlemmarna (den ena var styrelsens ordförande) ansågs icke vara ansvariga för bokföringen och frikändes helt från ansvar, då

det icke ansågs bevisat, att de innan beslutet om konkursansökan fattades, hade haft klart för sig bolagets verkliga ställning och dess oförmåga att fullgöra sina förbindelser.

Se även *HD 1953 II 49* (refererat ovan s. 71) och *1940 II 366* (styrelsens ordförande ansågs ansvarig för vårdslös bokföring).

De här anförda avgörandena av HD ger stöd för uppfattningen, att den faktiska arbetsfördelningen inom bolagsledningen inverkar på ansvaret för bokföringen. För de medlemmar av styrelsen som icke är aktivt med i bolagets verksamhet, blir det närmast fråga blott om ansvarighet för skada som möjliggjorts av bristfällig övervakning.

De som undertecknar bokslutet (BokfF § 3 m. 1), påtar sig ett ökat ansvar för balans- och resultaträkningarnas riktighet.

Se även Taxell, JFT 1947 59 f., Kobbarnagel 223.

En faktisk arbetsfördelning kan även uppstå så, att någon eller några styrelsemedlemmar håller sig på sidan om förvaltningsverksamheten, medan de övriga aktivt tar del däri. Densamma grundar sig icke på något uttryckligt beslut av styrelsen, utan på praxis. Orsaken kan t.ex. vara att verksamheten domineras av en majoritetsaktieägare som är medlem av styrelsen.

Det har tidigare framhållits, att envar styrelsemedlem har en vårdnadsplikt, vilket innebär, att ansvar kan inträda som en följd av passivitet, t.ex. försumlighet att övervaka bolagsverksamheten. Sålunda kan även en »passiv» styrelsemedlem bli ansvarig vid sidan av de styrelsemedlemmar som genom sina åtgärder orsakat bolaget skada. Det är huvudsakligen den försummade övervakningen som är ansvarsbetingande. Men bortsett härifrån är det riktigt att icke lägga ett skadeansvar på de styrelsemedlemmar som står på sidan om den egentliga verksamheten. Huvudansvaret vilar på dem som är fastare engagerade i bolagets verksamhet. Den faktiska fördelningen av arbetsuppgifterna blir således också i detta fall i första hand avgörande för ansvarigheten.

Taxell, JFT 1954 65, DL 1954 363 f. Jfr Andelslagskommittén 71.

HD 1934 II 195: Två styrelsemedlemmar dömdes till straff för konkursbrott på den grund att bolaget varit så skuldsatt, att de bort inse, att bolaget icke kunde fullgöra sina förbindelser, och att de trots detta fortsatt bolagets rörelse. En tredje styrelsemedlem frikändes, då han över huvud icke tagit del i skötseln av bolagets angelägenheter. — *HD 1961 II 116* (HRs motivering).

Se även Kobbarnagel 196, Frels 28, 31 f., Noirel 202.

I de fall då en arbetsfördelning inom styrelsen eller en delegering av uppgifter till lägre instanser skett på ett otillåtet sätt, inträder icke en motsva-

rande befrielse från ansvar. När en företrädare underlåter att fullgöra sådana uppgifter som åvilar honom, och i stället låter andra utföra dem, är culpa-förutsättningen för handen. Det är här fråga om ett slag av försumlighet och samtidigt om ett överträdande av de föreskrifter som rör styrelsens skyldigheter.

Det sagda innebär även, att en företrädare i organställning kommer att ansvara jämväl för skada som orsakats av en medhjälpare som han anlitat, dock endast under förutsättning att culpa från företrädarens sida anses vara för handen.

Ansaret för beslut av styrelsen.

I. De medlemmar av styrelsen som *medverkat* till ett styrelsebeslut, ansvarar normalt för dess följder. Det är fråga om en direkt medverkan — en styrelsemedlem har omfattat beslutet vid styrelsens sammanträde, på förhand tillkännagivit sin anslutning till ett bestämt förslag eller efteråt godkänt beslutet.

En styrelsemedlem kan i regel icke frita sig från ansvar på den grund att han icke insett, att beslutet strider mot lag eller bolagsordning. Han kan icke undgå följderna av en felaktig bedömning beträffande beslutets rättsenlighet. I det avseendet betraktar man ett beslut som strider mot bolagsordningen på samma sätt som ett beslut som åsidosätter ABL eller annan lag. En styrelsemedlem kan icke åberopa bristande kännedom om vare sig lagens eller bolagsordningens bestämmelser.

I samband med en utförligare redogörelse av hithörande frågor har ovan (s. 61) framhållits, att en företrädare i undantagsfall kan gå fri från ansvar på den grund att han misstagit sig beträffande beslutets rättsenlighet. Härtill kan fogas, att en styrelsemedlem knappast kan anses ansvarig, därest de fakta som i ett ärende förelagts styrelsen, är felaktiga och missvisande på ett sådant sätt, att de omständigheter som konstituerar en rättsstridighet, har dolts eller förvrängts. Om det icke kan läggas en styrelsemedlem till last att han icke insett eller bort inse bristerna eller felen i det framlagda materialet och således icke heller kunnat inse, att beslutet komme att bli rättsstridigt, saknas förutsättningar för ett skadeansvar, trots att han omfattat beslutet. Härvid är det dock naturligt att lägga bevisbördan på den enskilde styrelsemedlemmen.

Ett styrelsebeslut kan vara ansvarsbetingande i den meningen, att detsamma, utan att strida mot någon särskild föreskrift i lag eller bolagsordning, orsakat bolaget förlust (ovan s. 72 ff.). Ansvarigheten betingas av beslutets

ekonomiska konsekvenser. Det är rimligt att i ett sådant fall som grund för ansvarsbedömningen lägga det material som förelåg när beslutet fattades, och på grund härav avgöra huruvida styrelsens medlemmar borde ha förutsett beslutets ekonomiska följder. Den omständigheten att beslutet orsakat förluster till följd av omständigheter som inträffat efter att detsamma fattades, kan icke konstituera ett ansvar. I den mån det över huvud blir fråga om ett ansvar för styrelsens medlemmar enbart på den grund att ett beslut som de varit med om att fatta, orsakat bolaget förluster — icke i annat avseende varit ansvarsbetingande — torde situationen nästan alltid vara sådan, att skadan framstod såsom uppenbar redan när beslutet tillkom.

S i n d b a l l e II 125: De medlemmar som omfattat beslutet, ansvarar »for saa vidt noget kan lægges dem till Last, og ved Bedømmelsen heraf maa Hensyn tages til den enkeltes saerlige Viden eller Sagkundskab».

II. Kan en styrelsemedlem bli ansvarig för ett beslut som han *motsatt sig*?

Detta problem har av mig utförligt behandlats i JFT 1954 62—71, varför detsamma icke nu skall närmare utredas; endast huvudlinjerna skall anges.

Se även L e h m a n n II 261.

Huruvida den avvikande meningen antecknats till styrelsens protokoll eller icke är materiellt sett utan betydelse. En reservation till protokollet har blott bevisvärde. En styrelsemedlems negativa inställning till ett beslut kan även ådagaläggas på annat sätt och har, ifall detta sker, samma verkan som en anteckning i protokollet. Det bevisvärde som en anteckning i protokollet in casu har, beror på med vilken omsorg och fullständighet som styrelsens protokoll förts. I regel kan man utgå från att ett vederbörligen justerat protokoll utgör fullt bevis. Motbevisning kan dock rubba dess tillförlitlighet.

När en styrelsemedlem motsatt sig ett beslut, föreligger icke ett sådant orsakande som skulle betinga skadeansvar. Man kan sålunda utgå från att den som motsatt sig ett styrelsebeslut, därmed är fri från ansvar för dess följder. Med detta konstaterande är ansvarighetsfrågan dock icke avgjord.

Ifall en styrelsemedlem förberett eller verkställt beslutet, kan denna form av medverkan betinga ett ansvar helt oberoende därav att han vid styrelsens sammanträde motsatt sig beslutet (nedan p. IV och V).

Man kan även ställa frågan huruvida den medlem som reserverat sig mot ett beslut, gjort allt som skäligen kan krävas av honom i syfte att hindra en skada. Kan hans underlåtenhet att genom positiva åtgärder försöka förebygga skadan anses ha medverkat till dess uppkomst? Kan en sådan försummelse tillräknas honom som skuld (§ 41)?

Se *Taxell*, JFT 1954 65 ff., *Thornstedt* 208, *Kobbernagel* 238 f. *Sindballe* II 125: de som röstat emot, ansvarar icke.

Wieland II 131 f.: styrelsemedlem som motsatt sig ett beslut, är icke utan vidare fri från ansvar; se även *Grosskomm. AktG* 548.

Med förbigående av argumenteringen skall endast konklusionen anges: Ifall en styrelsemedlem genom att verkställa ett av styrelsens majoritet diktat beslut, eller genom annan positiv åtgärd, medverkat till uppkommen skada, kan han ej som grund för befrielse från ansvar åberopa, att han motsatt sig beslutet. Om en styrelsemedlem däremot icke vidtagit någon åtgärd med anledning av styrelsens beslut, befrias han från ansvarighet på den grund att han motsatt sig beslutet, under förutsättning att det enligt en bedömning av den konkreta situationen icke kan tillräknas honom som skuld att han underlåtit att vidta de positiva åtgärder som i det enskilda fallet stått honom till buds.

Skadeansvar kan inträda endast under förutsättning att en styrelsemedlem haft rättslig möjlighet att vidta viss åtgärd; jfr med varandra följande två rättsfall:

HD 1949 II 247: en styrelsemedlem ansågs berättigad att inge konkursansökan för bolaget oaktat han enligt bolagsordningen ej hade rätt att ensam företräda bolaget;

HD 1951 II 134: en styrelsemedlem (ordförande) ansågs ej berättigad att anhålla om årsstämmning (tvåmansbolag).

III. Kan en styrelsemedlem som varit *frånvarande* när ett skadeorsakande beslut fattades, ävälvas ansvar för dess följder?

Sindballe II 125: en styrelsemedlem som icke röstat, ansvarar knappast för beslutet, med mindre han till följd av särskild vetskap eller sakkunskap borde ha motsatt sig beslutet.

Wieland II 131: ett majoritetsbeslut befriar icke utan vidare den som icke tagit del i beslutet, enär envar medlem har en skyldighet att medverka i förvaltningen.

Fehr 150: en styrelsemedlem kan inte frita sig blott genom att utebli från ett sammanträde.

Normalt är styrelsemedlemmarnas medverkan i bolagets förvaltning begränsad till ett deltagande i styrelsens sammanträden. Varje medlem bör anses skyldig att på detta sätt medverka i bolagsverksamheten. Härur kan man dock icke dra konklusionen att det föreligger en ovillkorlig skyldighet att vara med om varje avgörande inom styrelsen. En styrelsemedlem kan ha giltig orsak för en frånvaro, t.ex. sjukdom. Föreligger ett sådant hinder, kan det inte bli fråga om ansvarsbetingande försumlighet från hans sida.

Se även *Gower* 499.

Även en frånvaro utan giltig anledning bör i regel bedömas på samma sätt. Det är redan av formella skäl naturligt att man från ansvar utesluter de medlemmar som icke omfattat beslutet. En styrelsemedlem kan därför anses vara fri från ansvar på samma sätt som den som reserverat sig mot ett styrelsebeslut.

Av samma skäl som nämnts i föregående punkt (II) är det möjligt att påföra en styrelsemedlem ansvar när han på förhand medverkat till beslutets tillkomst, t.ex. genom att förbereda ärendet (se p. IV). Den omständigheten att en medlem håller sig borta från den avgörande omröstningen, kan inte utan vidare frita honom från ansvar för beslutets följder. Men ansvaret grundas icke då på att han omfattat beslutet, utan på en medverkan av annat slag.

En liknande situation uppkommer när en styrelsemedlem avsiktligt avhåller sig från att delta i ett beslut, men på förhand förmår ett tillräckligt antal medlemmar att rösta för ett förslag som skulle orsaka bolaget förlust och t.ex. gynna honom själv eller ett honom närstående företag. Ett sådant faktiskt inflytande över styrelsen kan t.ex. bero på att en styrelsemedlem innehar aktiemajoriteten och därigenom kan bestämma styrelsens sammansättning. Också i dessa fall kan det bli fråga om ett ansvar för den styrelsemedlem som ställt sig på sidan om själva beslutet.

Jfr TyAktG § 101 m. 1 och 2, *Godin - Wilhelmi* 453.

Se även nedan s. 134 ff., där det är fråga om aktieägares ansvar för obehörig påverkan på styrelsen.

Det förtjänar även framhållas, att en frånvaro från styrelsens sammanträden under särskilda omständigheter kan betraktas som försumlighet och på den grund bli ansvarsbetingande.

En styrelsemedlem är icke, där icke annat bestämts, skyldig att fortgående vara verksam för bolaget; frånvaro kan likväl få sådan omfattning att den bör betraktas som pliktförsummelse (negligence), *Palmer* 562, 567 f., *Precedents* I 568.

Härvid kan det främst bli fråga om ett ansvar till följd av försummelse att fullgöra den allmänna övervakningsskyldigheten. Denna skyldighet kan knappast fullgöras på det sätt som man rimligen bör kräva, om en styrelsemedlem i större utsträckning uteblir från styrelsens sammanträden och sålunda underlåter att taga del i styrelsens verksamhet. Likaså har envar styrelsemedlem en skyldighet att positivt medverka till att de uppgifter som vilar på styrelsen, utföres så väl som möjligt. En medlem som i större om-

fattning underlåtit att taga del i styrelsens arbete, utan att godtagbara skäl för denna underlåtenhet förefinnes, kan på grund härav möjligen bli ansvarig för skada som möjliggjorts genom hans upprepade frånvaro från styrelsens sammanträden eller som orsakats av vårdslös eller försumlig förvaltning som hade kunnat hindras genom ett inskridande från styrelsens sida.

Med utevaro från styrelsens sammanträde likställes det fall då en medlem närvarit vid ett sammanträde, men avhållit sig från att taga del i själva beslutet. En medverkan kan framträda däri att han pläderat för och sålunda i realiteten bidragit till ett visst beslut.

IV. Ansvar för ett styrelsebeslut kan i vissa fall åvälvas den som utan att ha tagit del i beslutet *förberett* detsamma. Närmast tänker man på en VD som icke tillhör styrelsen.

Till VDs uppgifter hör att förbereda de ärenden som styrelsen har att behandla. Styrelsens beslut grundar sig vanligen på det faktamaterial som VD framlägger och på de förslag som VD framställer. Styrelsens medlemmar har icke alltid möjlighet att i detalj pröva faktamaterialets riktighet och fullständighet. Ett beslut av styrelsen måste i stor utsträckning bygga på VDs bedömning och på en tilltro till VDs förmåga och förutseende. Ofta är det VDs förslag som av styrelsen godtas utan annan utredning än den VD presenterat.

Under sådana omständigheter ter det sig naturligt att lägga ett ansvar på VD, trots att han icke tagit del i själva beslutet. När styrelsen omfattat hans förslag, isynnerhet när han själv står för sakberedningen, förefinnes en tillräcklig grund för ett medansvar. Styrelsens beslut framstår som resultatet av en samverkan mellan styrelse och VD, varvid den sistnämndes insats kan vara av avgörande betydelse. Ansvaret bör därför även vara gemensamt. Den omständigheten att VD underlyder styrelsen och att denna har full frihet att självständigt bedöma och att avvika från VDs förslag eller helt låta bli att förverkliga dem, kan icke utesluta ett ansvar för VD.

Ifall styrelsen avviker från VDs förslag och beslutet på grund härav blir ansvarsbetingande, är det naturligt att VD icke ansvarar. Det är inte nödvändigt att han formellt reserverar sig mot beslutet; det bör dock klarläggas, att han icke omfattat detsamma.

Det som här sagts om VD, gäller i tillämpliga delar sådana medlemmar av styrelsen som förberett ett ärende och framställt ett förslag, men icke själva tagit del i beslutet, t.ex. icke närvarit vid det sammanträde där beslutet fattades eller på grund av jäv avhållit sig från att taga del i beslutet.

V. Den som *verkställer* ett rättsstridigt beslut av styrelsen, blir därmed i regel ansvarig för dess följder.

Verkställighet innefattar åtgärder genom vilka beslutet genomföres. Vanligen ankommer det på VD att utföra eller låta utföra verkställigheten. Denna kan även utföras av någon styrelsemedlem enligt en inom styrelsen gällande arbetsfördelning eller på grund av särskilt beslut.

Den som verkställer ett beslut av styrelsen, är underordnad denna och i denna egenskap skyldig att följa styrelsens anvisningar. Men denna skyldighet är icke absolut, den sträcker sig icke till de rättsstridiga besluten. Ansvar kan därför inträda för den som verkställer ett styrelsebeslut som är rättsstridigt.

Se härom nedan s. 254.

Genom att verkställa ett beslut med avvikelse från det som beslutits, påtar sig den som utfört verkställigheten, ansvar för den skada som härigenom kan tillskyndas bolaget.

Ett ansvar kan jämväl inträda för den medlem av bolagsledningen som utan att själv utföra verkställigheten, genom order eller anvisningar framkallat eller påverkat skadeorsakande verkställighetsåtgärder. Likaså är det möjligt att under vissa förutsättningar anse, att ansvar följer av underlåtenhet att hindra en verkställighet som orsakat bolaget skada.

3. FÖRVALTNINGSRÅDETS ANSVAR.

I. Ett förvaltningsråd — tillsatt i stöd av föreskrift i bolagsordningen — är ett ovanför styrelsen stående förvaltande och kontrollerande organ. De uppgifter som kan tilldelas förvaltningsrådet, kan i viss utsträckning variera beroende på respektive bolagsordnings reglering. Gemensamt är att desamma i huvudsak faller inom ramen för bolagets förvaltning (se ovan s. 20). Därför bör även förvaltningsrådet och dess medlemmar i första hand bedömas enligt de normer som gäller för styrelsen och dess medlemmar. ABL (§ 42) intar denna ståndpunkt.

Jfr BankL § 9, FörsbolL § 24.

Det sagda gäller även *ansvarigheten* mot bolaget. De stadganden i ABL som primärt reglerar styrelsens ansvarighet — § 41 jfr med § 38 — tillämpas även på förvaltningsrådets medlemmar. Dessa är enligt § 42 »syssломän» på

samma sätt som styrelsens medlemmar. De allmänna riktlinjer som ovan befunnits gälla för styrelsens ansvar, är även normgivande för det ansvar som vilar på förvaltningsrådets medlemmar — culparegeln, individuellt ansvar för medlemmarna etc. Denna ståndpunkt rubbas icke av den omständigheten att förvaltningsrådet kan tilldelas uppgifter som enligt lag tillkommer bolagsstämman, t.ex. att utse styrelse (§ 26 m. 4).

Se härom ovan s. 20 samt T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 47 f., H e r n b e r g, Decharge 17 ff., H u t t u n e n, LM 1961 326.

Detsamma gäller den norska rättens representantskap, A u g d a h l 302; samt den tyska rättens (obligatoriska) Aufsichtsrat, TyAktG § 99, G r o s s k o m m. AktG 685, H u e c k 140, W ü r d i n g e r 149, se även W i e l a n d II 151 f.

I dansk rätt kan förekomma ett representantskab, som har karaktär av ett »fast generalforsamlingsudvalg»; K r e n c h e l 211.

Det av FrL 1867 föreskrivna uppsiktsrådet (conseil de surveillance) har funktioner som hänför sig till övervakningen; enligt art. 9 m. 1 ansvarar medlemmarna icke för förvaltningsåtgärder och dessas följder (actes de la gestion et de leurs résultats), men är enligt uttrycklig bestämmelse i m. 2 för av dem personligen begångna fel ansvariga enligt den allmänna rättens regler.

Sådant är det principiella utgångsläget. I praktiken kommer likväl bedömningen av det ansvar som vilar på förvaltningsrådets medlemmar, att i många avseenden bli en annan än när fråga är om bolagsledningens ansvarighet. Detta beror på att den ställning som förvaltningsrådet intar i bolagsorganisationen, är en helt annan än styrelsens, att de uppgifter som tillagts förvaltningsrådet vanligen är mycket begränsade och att förvaltningsrådet normalt icke är delaktigt i själva företagsledningen. Detta betyder, att medlemmarnas av förvaltningsrådet ansvarighet täcker en betydligt mindre sektor av bolagsverksamheten än den till vilken styrelsemedlemmarnas ansvar sträcker sig. Och till följd av förvaltningsrådets vanligen lösa och sporadiska kontakt med bolagsverksamheten måste medlemmarnas ansvar bedömas betydligt mildare än då frågan gäller bolagsledningens ansvarighet.

Det förekommer att förvaltningsrådet tilldelas så vidsträckta befogenheter att detsamma i viss mening kommer att framstå som en instans knuten till bolagsledningen, ett slags överordnad styrelse. I ett sådant fall måste förvaltningsrådets ansvarighet självfallet bedömas strängare, utgångspunkt för bedömningen är den ställning som förvaltningsrådet rättsligt och faktiskt intar i bolagsorganisationen. Ansvarigheten kommer härvid att närma sig den som gäller för styrelsens medlemmar.

Se T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 51.

Ifall förvaltningsrådet tillkommande uppgifter fördelats mellan medlemmarna, eller särskilda uppgifter anförtrotts vissa medlemmar, t.ex. att granska bolagets kassa eller säkerheter för utgivna lån, sker en fördelning av ansvaret enligt de grunder som gäller en arbets- och ansvarsfördelning inom bolagsledningen.

Se även Grosskomm. AktG 686.

II. I regel har förvaltningsrådet en *övervakande* funktion. Detsamma äger att kontrollera att bolagsledningen fullgör sina uppgifter och att bolagets verksamhet utövas i överensstämmelse med lag, bolagsordning och andra bindande föreskrifter samt på ett ändamålsenligt sätt. I realiteten är denna övervakning inte särskilt inträngande. Den tar sikte blott på huvudlinjerna i bolagets verksamhet.

Se Lagberedningen 1890 51 f., Taxell, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 46, Huttunen, LM 1961 326.

Ifall bolaget tillskyndats skada som möjliggjorts av att förvaltningsrådet försummat sin skyldighet att övervaka bolagsverksamheten, kan det bli fråga om ett ansvar för förvaltningsrådets medlemmar. Man har härvid att undersöka huruvida skadan hade kunnat hindras, ifall övervakningen vederbörligen hade fullgjorts. Om så är fallet, ansvarar förvaltningsrådets medlemmar principiellt jämte de till bolagsledningen hörande personer som genom sitt handlande direkt orsakat skadan.

Huruvida en bristfällig övervakning i det enskilda fallet är att betrakta som en ansvarsbetingande medverkan eller icke beror väsentligen på huru långt man anser att förvaltningsrådets övervakningsskyldighet sträcker sig och vilka faktiska möjligheter förvaltningsrådet har att kontrollera bolagsverksamheten. Stränga krav kan inte ställas.

Då förvaltningsrådet står på sidan om den egentliga företagsledande verksamheten, är dess möjligheter att följa med och övervaka denna verksamhet starkt begränsade. Den huvudsakliga informationskällan utgöres av de uppgifter som styrelsen och VD ger vid förvaltningsrådets sammanträden i anslutning till de ärenden som där behandlas. Dessa instanser är skyldiga att meddela alla för bedömningen av föreliggande ärenden relevanta omständigheter. Och på förfrågan är de skyldiga att meddela sådana sakuppgifter som förvaltningsrådet anser sig ha behov av för att kunna övervaka bolagets verksamhet. Möjligheter till en längre gående kontroll har förvaltningsrådet i allmänhet icke. Övervakningen blir därför i allmänhet schematisk och yt-

lig. Detta leder till att det kan bli fråga om ett ansvar för förvaltningsrådets medlemmar endast i sådana speciella undantagsfall, då förvaltningsrådet uppenbarligen försummat att utnyttja de möjligheter till övervakning som står till buds.

Härtill kan läggas, att förvaltningsrådets enskilda medlemmar icke har någon skyldighet att utan särskilt bemyndigande kräva upplysningar av styrelsen eller VD. Och det hör icke till en ordinär övervakning att förvaltningsrådet ger i uppdrag åt någon av sina medlemmar att vidtaga speciella kontrollåtgärder.

Läget ändras i någon mån när det framgått att bolagsledningen gjort sig skyldig till missbruk eller vidtagit lagstridiga åtgärder eller genom vårdslöshet orsakat bolaget skada. Förvaltningsrådet bör då i stöd av sin övervakningsplikt vidtaga de åtgärder som ligger inom dess kompetens och som är nödvändiga för att hindra uppkomsten av skada eller begränsa omfattningen av en skada. Underlåtenhet att vidtaga erforderliga åtgärder kan betinga skadeansvar. Men detta ansvar omfattar icke skada som uppkommit innan förvaltningsrådet haft anledning eller möjlighet att ingripa.

III. Det förekommer ofta att förvaltningsrådet har särskilda i bolagsordningen närmare angivna förvaltningsuppgifter.

Se T a x e l l, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 46 ff., H u t t u n e n, LM 1961 326.

Icke sällan föreskriver bolagsordningen, att förvaltningsrådets *samttycke* bör utverkas till viktigare rättshandlingar — inköp eller försäljning av fast egendom, upptagande av större lån, ingående av borgensförbindelser etc.

I sådana fall skall förvaltningsrådet bedöma en av styrelsen föreslagen disposition med avseende på såväl dess laglighet som dess ändamålsenlighet. Prövningen följer de riktlinjer som gäller för styrelsens egen bedömning. Härvid kan dock den faktiska olikheten vara för handen, att det material på vilket förvaltningsrådet bygger sitt avgörande, är mera begränsat än det som styrelsen har till sitt förfogande. Förvaltningsrådet är i huvudsak hänvisat till de uppgifter som lämnas från bolagsledningens sida. Det är möjligt att dessa icke är fullständiga. Visserligen är förvaltningsrådet skyldigt att infordra de upplysningar som är nödvändiga för en allsidig bedömning. Men i den mån förvaltningsrådet icke kunnat erhålla fullständigare uppgifter av bolagsledningen, eller de meddelade upplysningarna är felaktiga utan att man inom förvaltningsrådet märkt detta, kan dess medlemmar icke göras ansvariga för ett beslut vars för bolaget skadliga följder icke kunnat bedö-

mas på grundvalen av det företedda faktamaterialet. Å andra sidan kan det dock sägas, att förvaltningsrådet förfar vårdslöst, om detsamma fattar beslut på basen av ett material som är eller med skäl kan befaras vara felaktigt eller missvisande.

Det förekommer även att förvaltningsrådet icke tar ställning till en disposition som kräver dess samtycke, utan ger styrelsen ett bemyndigande att handla inom vissa gränser, t.ex. ingå borgensförbindelser till ett angivet maximibelopp. I ett sådant fall blir förvaltningsrådets medlemmar icke ansvariga för den skada som en av styrelsen företagen konkret åtgärd orsakat bolaget. Här förutsättes, att förvaltningsrådet icke handlar i strid med bolagsordningen genom att ge ett sådant blancobemyndigande i stället för att taga ställning till de enskilda rättshandlingarna.

ABL § 26 m. 4 förutsätter, att bolagsordningen kan ge förvaltningsrådet rätt att *utse* styrelse. Likaså förekommer det, att VD och högre funktionärer tillsättes av förvaltningsrådet. I dessa fall kan ett skadeansvar i princip grundas på culpa in eligendo.

Se H e r n b e r g, Rättshandbok 350.

IV. Till förvaltningsrådets uppgifter kan höra att avge *utlåtanden* till bolagsstämman. Sålunda är det vanligt att förvaltningsrådet skall uttala sig om styrelsens årsredovisning jämte bokslut, revisionsberättelsen samt förslaget till disponering av vinstmedel eller till täckande av underskott.

Det är klart, att förvaltningsrådet är skyldigt att påvisa eventuella fel och brister i det framlagda materialet. På sätt och vis är det här fråga om ett led i förvaltningsrådets övervakande verksamhet. Det ligger närmast att i detta avseende tillämpa de normer som gäller för revisorernas ansvar, när revisorerna underlåtit att bringa fel och missbruk som de upptäckt eller bort upptäcka, till bolagsstämmans kännedom.

V. I de speciella fall då det kan vara fråga om ett skadeansvar för förvaltningsrådets medlemmar, är i regel jämväl styrelsens medlemmar ansvariga. Man kan t.ex. nämna missbruk som möjliggjorts av bristfällig övervakning från förvaltningsrådets sida eller förlustbringande dispositioner till vilka förvaltningsrådet givit sitt samtycke på förslag av styrelsen. I sådana fall föreligger en skadeorsakande *samverkan* mellan de två instanserna.

Ett skadeansvar blott för förvaltningsrådets medlemmar kan likväl i undantagsfall tänkas förekomma, t.ex. om förvaltningsrådet med avvikelse från styrelsens förslag eller på eget initiativ fattat ett beslut som orsakar bo-

laget skada. Ifall styrelsen verkställt beslutet, inträder ett medansvar för de styrelsemedlemmar som varit med om verkställigheten (se nedan s. 253). Men om beslutet genomförts på sidan om styrelsen, och denna rimligen icke kan lastas för att den icke försökt hindra verkställigheten, blir endast förvaltningsrådets medlemmar ansvariga.

4. REVISORERNAS ANSVAR.

1. Revisorerna är ett kontrollerande organ med uppgift att granska bolagets förvaltning och räkenskaper (§ 26 m. 1 p. 4).

I § 42 förutsättes, att bolagsordningen kan tilldela revisorerna förvaltningsuppgifter (se ovan s. 19 f.). Denna eventualitet beaktas icke i det följande.

Revisorerna, som skall vara minst två, utses av bolagsstämman. Uppdraget förutsätter samtycke från envar revisors sida. Någon beslutanderätt med anledning av verkställd granskning har revisorerna icke. Revisionens resultat skall föreläggas bolagsstämman och tjäna som nödvändigt underlag för stämmans prövning av de åtgärder vartill föregående verksamhetsårs bokslut och förvaltning ger anledning (§ 26 a m. 1). Sitt uppdrag handhar revisorerna självständigt i den meningen, att de icke är bundna av direktiv som inskränker deras på lag grundade uppdrag. I sin verksamhet har revisorerna att bevaka inte blott bolagets utan även i viss utsträckning aktieägarnas och vissa tredje mäns, främst bolagsborgenärernas rätt och intresse. Revisorerna skall gemensamt fullgöra sitt granskningsuppdrag, lagen förutsätter icke en arbetsfördelning icke heller en överföring av uppgifter till medhjälpare — i praktiken sker likväl ofta en viss fördelning och överföring. Lagen föreskriver icke att revisionen skall vara fortlöpande, granskningsuppdraget utföres normalt efter verksamhetsårets utgång.

De omständigheter som här nämnts, framhäver de väsentligaste momenten i *revisorernas rättsliga ställning*. Mot denna bakgrund har man att bedöma de olika frågor som har avseende på revisorernas ansvarighet.

Endast en liten del av detta problemkomplex upptas till behandling i den följande framställningen. Denna begränsas till ett fåtal frågor, närmast av principiell innebörd. Även dessa frågor behandlas blott i korthet. En utförligare behandling skulle leda till en redogörelse för olika ansvarighetssituationer, vilket i sin tur skulle förutsätta en ingående undersökning av enskildheterna i revisionsuppdraget. En sådan är icke möjlig inom den uppställda ramen för denna undersökning.

ABL innehåller inga uttryckliga stadganden om revisorernas ansvar. Hithörande frågor måste därför lösas med ledning av lagens övriga ansvarighetsbestämmelser, revisorernas ställning och innebörden av deras uppdrag samt allmänna skadeansvarighetsregler.

II. Revisorernas ansvar grundar sig på *culparegeln* — revisor ansvarar för den skada som han i utövningen av sitt uppdrag av uppsåt eller vållande orsakat bolaget.

Det kräves icke någon ingående argumentering för att styrka riktigheten härav. Man kan i första hand hänvisa till att styrelsens ansvar förutsätter culpa enligt stadgandet i § 41. Detta lagrum reglerar »sysslomans» ansvar, och det är inte uteslutet att genom en extensiv tolkning anse stadgandet inkludera jämväl revisorerna. Under alla omständigheter är det motiverat att med avseende på den allmänna grunden för skadeansvaret jämställa revisorerna och styrelsens medlemmar.

Med »syssloman» har lagstiftaren dock knappast avsett revisor. — Man kan även hänvisa till § 42, som med avseende på förvaltningsuppgifter som eventuellt tilldelas revisorerna, leder till en tillämpning av *culparegeln* (§ 41).

Se Cederberg, Revision 125 f., Fellman, LM 1937 92 f., Silén 119.

Det är även av relevans att åberopa stadgandena om sysslomans ansvar i HB 18 kap. Även om revisorerna i mycket har en självständig ställning och deras uppgifter är reglerade eller förutsatta i lagen, är det icke uteslutet att på dem tillämpa vissa allmänna sysslomannaregler. Till dem kan man hänföra HB 18: 3 och 4, som ger uttryck åt den allmänna *culparegeln*.

Cederberg, Revision 123, Grandell, V Nord. rev. kongressen 133 f.

Revisorernas ansvar enligt *culparegeln* framstår slutligen som uttryck för den allmänna skadeståndsrättsliga principen, att den som mottagit och utför ett uppdrag på annans vägnar, vid äventyr av skadeståndsskyldighet bör iaktta den omsorg som uppdragets fullgörande rimligen kan anses kräva.

Någon grund för att åvälva revisor ett blott mildare ansvar — utesluta culpa levis — kan icke påvisas.

Den här godtagna uppfattningen är gängse i finl. rätt; bl.a. Cederberg, Revision 127 f., Ikkala 277 f., Fellman, LM 1937 93; se även Lagberedningen 1914 § 42, s. 70 och 1946, § 41, Tilintarkastussäännöstömietintö §§ 20—22 och s. 10.

SvABL § 208 likställer, med avseende på grunden för skadeansvaret, revisor och styrelsemedlem (uppsåt eller vårdslöshet); Nial 180 f.

I dansk rätt har revisor ansetts ansvarig för skada som han orsakar genom försummelse av sina plikter; Krenchel 251.

Enligt NoASL § 122 m. 1 bedömes revisors och styrelsemedlems ansvar i princip på samma sätt; Marthinussen 371.

Enligt TyAktG § 141 ansvarar revisor (Abschlussprüfer) för skada orsakad av att han åsidosatt sina åligganden; Grosskom. AktG 1111 f.

SchwOR art. 754 uppställer samma ansvarighetsregel — uppsåtligt eller vårdslöst åsidosättande av åvilande förpliktelser — för revisorer och medlemmar av bodelagsledningen; Schucany 203 f., von Steiger 269.

Enligt fransk rätt ansvarar revisorerna (commissaires aux comptes) enligt allmänna regler om ombud (mandat), FrL 1867 art. 43; Noirel 281 f.

I engelsk rätt anses revisor ansvarig för »negligence and misfeasance»; Palmer 619 f., Precedents I 651.

Culparegeln har uttryckligen omfattats av AndL § 160.

Culpaförutsättningen bedömes enligt en *objektiv* måttstock — den omsorg och kunnsighet som man skäligen kan kräva av en revisor i ett företag av den art och storlek som det ifrågavarande bolaget representerar (se även p.III).

Cederberg, Revision 127.

Av betydelse för culpabedömningen är även huruvida revisor kan anses ha brutit mot god revisorssed. Culpaföreligger dock inte i varje fall då det kan påvisas, att god revisorssed åsidosatts.

III. Vid *culpabedömningen* in casu framträder spörsmålet om betydelsen av revisors *personliga kvalifikationer*.

Kan bedömningen göras mildare med avseende på den revisor som har bristfälliga kvalifikationer för uppdraget och strängare beträffande den som besitter särskild sakkunskap (yrkesrevisor)?

I ABL ingår icke stadganden om revisors kompetens med undantag av specialföreskrifterna i § 26 m. 2 och 3. Man måste dock såsom självklart förutsätta, att envar revisor med avseende på förmåga och insikter fyller de minimikrav som skäligen bör uppställas för att revisionsuppdraget skall kunna fullgöras på det sätt som lagen anger eller förutsätter med beaktande av de särskilda förhållandena i respektive bolag. Härvid bör även beaktas de krav som bokföringslagstiftningen indirekt ställer på revisorerna. En revisor kan icke såsom grund för befrielse åberopa, att han saknat kunskap och förmåga att fullgöra de elementära uppgifter som det ifrågavarande revisionsuppdraget förutsätter.

Se Cederberg, Revision 133 f., Fellman, LM 1937 94 f., Ikkala 278, jfr 200, Grandell, Aktiebolagets revisorer 32 f., Tilintarkastussännöstömietintö § 20 m 1 och s. 10.

Den här godtagna lösningen, som innebär, att man vid skuldbedömningen använder en objektiv måttstock, utesluter dock icke helt möjligheten att fästa avseende vid revisorernas olika personliga kvalifikationer.

Det är uppenbarligen så, att man av en revisor som äger erforderlig minimi-kompetens för uppdraget, icke alltid kan kräva, att han skall kunna förstå och bedöma alla de icke sällan invecklade affärsmässiga transaktioner samt bokförings- och skattetekniska åtgärder som är föremål för revisorernas granskning. I sådana fall kan skuldbedömningen utfalla olika beroende på envar revisors speciella kvalifikationer eller avsaknaden av sådana.

Denna synpunkt kan leda till att strängare krav ställas på en yrkesrevisor eller på en annars särskilt sakkunnig revisor, och att ansvarigheten därför även bör bedömas strängare. När ett bolag till revisor utser en CGR eller en annan person med speciell sakkunskap på området, är det för att de särskilda fackinsikter som han besitter, skall utnyttjas vid revisionen och denna därigenom bli effektivare och med större sakkunskap genomförd. Om den »sakkunnige» revisorn underlåter att utnyttja sina fackinsikter i stället för att utföra den speciella kontroll som han har förutsättningar att företa, eller om han vid utförandet av en sådan granskning uppsåtligen eller av vårdslöshet begår ett fel, kan detta tillräknas honom som skuld, trots att man inte kan påvisa culpa hos övriga revisorer. I den meningen får de särskilda kvalifikationerna (fackinsikterna) betydelse för skuldbedömningen.

Denna ståndpunkt står i överensstämmelse med § 26 m. 3, som ställer kravet, att en av revisorerna i bolag vilkas aktier noteras på fondbörsen, skall vara CGR. Detta har skett för att en sådan fackmannarevisors sakkunskap, vilken man kan presumera att övriga revisorer saknar, skall utnyttjas vid revisionen. Det må även tilläggas, att den som är CGR, kan anses erbjuda en viss garanti för att han har nödiga specialinsikter och att han fullgör sina revisionsuppdrag i överensstämmelse med dessa sina speciella förutsättningar.

Även om övriga revisorer i regel icke blir ansvariga för fel och försummelser beträffande den del av granskningen som förutsätter de specialinsikter som blott en fackrevisor har, kan de likväl ha skuld på den grund att de försummat övervaka, att denna fullgjort sina särskilda uppgifter.

C e d e r b e r g, Revision 131, 133 f., ställer i fråga om ansvarigheten strängare krav på en yrkesrevisor; så även F e l l m a n, LM 1937 94, G r a n d e l l, V Nord. rev. kongressen 134, samt för svensk rätt, S t e n b e c k 446 f. — A.å. I k k a l a 278, jfr 200.

Det *arvode* som revisor åtnjuter, är i princip utan betydelse för skuldbedömningen. Även en revisor som har ett lågt arvode eller intet arvode alls,

är skyldig att i stöd av sitt åtagande och på grund av de förpliktelser som lagen pålägger envar revisor, fullgöra revisionen i överensstämmelse med lagens krav. Den objektiva måttstock som skall användas vid skuldbedömningen, tillåter icke att hänsyn tages till en »underbetalning». Den som icke vill finna sig i en sådan, må vägra mottaga erbjudet revisionsuppdrag.

Så även I k k a l a 201.

Arvodet kan dock ha en viss relevans i den meningen, att ett ovanligt stort arvode kan anses förutsätta, att granskningen utföres särskilt detaljerat och grundligt, eventuellt vid flere tillfällen under själva verksamhetsåret. I ett sådant fall kan man utgå från att culpa föreligger när brister i kontrollen kan påvisas.

Se även L e f f l e r 98, 108.

IV. Revisorerna kan ha ådagalagt *vårdslöshet* eller *försumlighet* genom att icke utföra en tillräckligt noggrann kontroll. För skada som till följd härav orsakats bolaget, ansvarar de.

Här skall inte diskuteras huru noggrann en revision bör vara och vilka olika moment i förvaltning och räkenskaper som densamma bör omfatta. Endast följande fråga ställes: är revisorerna under alla omständigheter ansvariga för skada som tillfogats bolaget till följd av omständigheter som revisorerna borde ha upptäckt, ifall revisionen hade varit tillräckligt noggrann?

Frågan kan ingalunda alltid besvaras jakande.

Skadan kan ha uppkommit för bolaget och vara slutlig oberoende av om densamma upptäckts av revisorerna eller icke. Detta kan t.ex. vara fallet om bolagets medel förskingrats, eller om styrelsen på ett rättsstridigt sätt avhänt bolaget egendom. Även om revisorerna hade upptäckt den skadeorsakande åtgärden, hade skadan icke kunnat förhindras. Revisorernas försumlighet har därför icke medverkat till skadans uppkomst.

Det ges dock liknande fall i vilka revisorernas ansvar aktualiseras. Visserligen behöver revisorerna icke bli ansvariga i samma omfattning som de företrädare som orsakat bolaget skada. Men i den utsträckning revisorernas försumlighet inverkat på skadans omfattning, kan ansvar inträda — den omständigheten att revisionen icke blottat de skadeorsakande åtgärderna kan t.ex. ha bidragit till att dessa fortsatts eller ha omintetgjort eller minskat bolagets möjligheter att erhålla ersättning av dem som direkt orsakat skadan. I sådana situationer kan revisorerna bli ansvariga för den del av skadan som möjliggjorts av deras försumlighet.

Se även F e l l m a n, LM 1937 98 f., 102 f. — FörsoL § 34.

Tyngdpunkten i revisorernas ansvar till följd av försumlighet vid fullgörandet av revisionsuppdraget ligger däri, att revisorerna ansvarar för den skada som *möjliggjorts* av den bristfälliga kontrollen. Revisor blir ansvarig i den utsträckning en omsorgsfull revision hade kunnat hindra framtida skada eller förebygga, att före revisionen uppkommen skada får större omfattning. Man kan hänvisa till de tidigare anförda exemplen — förskingringarna fortsätter då de icke upptäckts av revisorerna, styrelsen upprepar de transaktioner genom vilka bolaget avhånts egendom, enär de tidigare åtgärderna icke påtalats av revisorerna. Ytterligare kan nämnas, att revisorerna underlåtit att granska en planerad men icke ännu påbörjad verksamhet, vilken med säkerhet kan beräknas leda till förluster.

Det sagda får icke förstås så, att revisorerna verkligen är ansvariga i de angivna fallen, utan endast att de, beroende på omständigheterna, i sådana situationer kan bli ansvariga på grund av försumlighet.

Se även I k k a l a 201 f.

Revisorerna kan även ha varit försumliga på så sätt, att de visserligen upptäckt en skadeorsakande åtgärd, men underlåtit att bringa den till bolagsstämmans (eller styrelsens) kännedom. Underlåtenhet av detta slag bedömes på samma sätt som om skadeorsakandet icke alls hade upptäckts till följd av bristande noggrannhet vid granskningen.

V. Revisorerna kan bli ansvariga på den grund att de medverkat till en *olaga utdelning* av bolagets tillgångar.

Här skall endast ett fall beröras — bolagsstämman har beslutat utdela dividend i stöd av ett bokslut som utvisar vinst, oaktat sådan de facto icke är för handen.

Enligt C e d e r b e r g, Revision 137 f., L M 1939 296, F e l l m a n, L M 1937 99, och I k k a l a 201 f. kan ansvar inträda.

Revisorernas medverkan kan framstå såsom uppsåtlig — medveten underlåtenhet att göra anmärkningar mot bokslutet — eller vårdslös — bokslutet och det material som det bygger på, har icke analyserats så noggrant, att felaktigheterna upptäckts. I vartdera fallet är culpa för handen.

Till revisorernas huvuduppgifter hör att granska bokföringen. Härvid kräves, att revisorerna granskar att bokslutet följer föreskrifterna i bokföringslagstiftningen. Denna förbjuder bl.a. övervärdering av egendomen och andra åtgärder som kunde leda till att bokslutet uppvisar en vinst som de facto

icke är för handen. Revisorernas förpliktelser i nu förevarande avseende understrykes av föreskriften att revisorerna skall förse balans- och resultaträkningarna med intyg över huruvida de uppgjorts i överensstämmelse med allmänna bokföringsgrunder och god köpmannased (BokfF § 3 m. 2). Om revisorerna sålunda underlåter att göra anmärkning mot ett bokslut som felaktigt utvisar vinst, handlar de i strid med en dem åvilande rättslig förpliktelse. Förutsättningar för ansvar förefinnes sålunda.

I § 33 ingår bestämmelser om olaga utdelning i stöd av bolagsstämmobeslut. Där är det likväl fråga blott om aktieägarnas ansvar, icke om revisorernas. Liksom styrelsens ansvar för skada orsakad av olaga utdelning regleras av de allmänna föreskrifterna om styrelsens ansvarighet, skall revisors ansvar i detta specialfall bedömas enligt det som allmänt gäller om revisorernas ansvarighet. Detta innebär, att revisor kan bli ansvarig vid sidan av de aktieägare som medverkat till bolagsstämmans beslut om utdelning (nedan s. 130 f.) samt de styrelsemedlemmar som ansvarar på den grund att de omfattat det felaktiga beslutet eller verkställt det rättsstridiga utdelningsbeslutet. Revisorernas medverkan till den bolaget orsakade skadan är ingalunda av underordnad betydelse i jämförelse med de övriga skadeansvarigas orsakande.

VI. Revisorerna, som skall vara minst två, bör utföra sin granskning gemensamt. Lagen varken anger eller förutsätter någon arbetsfördelning mellan revisorerna.

Minoritetsrevisor, utsedd i stöd av § 26 m. 2, intar icke i detta avseende, liksom icke heller i övrigt, någon särställning.

Principen om *gemensam granskning* har som följd att revisorerna gemensamt ansvarar för fel och försummelser som orsakat bolaget skada. För följder av det som en revisor gjort eller underlåtit, svarar de andra.

Se betr. principen om gemensam granskning, bl.a. C e d e r b e r g, Revision 86 ff., 152, I k k a l a 271, jfr 166 ff., 194 ff., G r a n d e l l, Aktiebolagets revisorer 15 ff., F e l l m a n, LM 1937 111 f. — Se betr. svensk rätt L e f f l e r 102 ff., 114.

Det förekommer allmänt, att revisorerna i större eller mindre utsträckning mellan sig fördelar de olika granskningsuppgifterna. Har en sådan *arbetsfördelning* återverkningar på ansvarigheten?

C e d e r b e r g, Revision 88, G r a n d e l l, Aktiebolagets revisorer 14 ff., 33 ff., och R a n i n e n 499 ff., Liiketaloudellinen aikakauskirja 1953 144 ff., anser, att en tillåten arbetsfördelning även medför en viss fördelning av ansvaret; se även S i l é n 125.

A.å. I k k a l a 168 f., 271. — F e l l m a n, LM 1937 112: en arbetsfördelning (och motsvarande ansvarsfördelning) torde vara tillåten endast i stöd av föreskrift i bolagsordningen. — Se även T i l i n t a r k a s t u s s ä ä n n ö s t ö m i e t i n t ö § 7.

I svensk rätt ingår icke bestämmelser om arbetsfördelning, men det har ansetts, att en sådan kan ske med påföljd att även en viss fördelning av ansvaret äger rum; S t e n b e c k 446 f., N i a l 181.

Lagens föreskrift om minst två revisorer avser främst att tillgodose kravet på en effektiv och objektiv revision.

I den mån en uppdelning av kontrollarbetet kan ske utan att detta krav åsidosättes, är en arbetsfördelning i princip tillåten. Där revisorerna i enlighet härmed genomfört en fördelning av arbetsuppgifter, måste en fördelning av ansvaret bli följd. Vid ansvarsbedömningen in casu kan man inte undgå att beakta huruvida ett faktiskt förhållande är rättsligt godtagbart eller icke.

Jfr de synpunkter som ovan (s. 22 ff.) anförts betr. arbets- och ansvarsfördelningen inom bolagsledningen.

Det sagda innebär ingalunda, att en arbetsfördelning, som anses tillåten, skulle leda till en lika långt gående fördelning av ansvaret. Man kan icke från ansvar för en revisors fel och försummelser i fråga om en av honom ensam utförd arbetsuppgift helt frikoppla de övriga revisorerna. Jag begränsar mig till några allmänna synpunkter på detta problem.

Det har ovan (s. 109 f.) framhållits, att en yrkesrevisor eller en revisor som annars besitter särskild sakkunskap, i viss mån bör bedömas strängare än en revisor som saknar sådana särskilda kvalifikationer. Ifall en sådan revisor gjort sig skyldig till ett fel eller en försummelse vid fullgörandet av en uppgift som faller inom kretsen för hans sakkunskap, är det naturligt att åvälva blott honom ansvar för den skada som därigenom kan ha tillfogats bolaget. Härvid måste dock en väsentlig reservation göras. Övriga revisorer kan icke helt ställas på sidan. De har under alla omständigheter en övervakningsskyldighet — de har att tillse, att yrkesrevisorn verkligen fullgör den särskilda arbetsuppgiften. Övervakningsskyldigheten innefattar ett ansvar för sådan yrkesrevisorns försumlighet som de övriga revisorerna bort varsebli, men däremot i regel icke för fel som yrkesrevisor begått i utförandet av sin särskilda uppgift.

Här framträder det centrala momentet i revisorsansvaret när en tillåten arbetsfördelning genomförs — den revisor som avhållit sig från att själv vara med om att utföra en viss granskningsuppgift, ansvarar för försummelse

att övervaka att annan revisor verkligen fullgjort denna uppgift; det blir fråga om ett *övervakningsansvar*. Detta gäller även andra fall av arbetsfördelning än den fördelning som förekommer mellan yrkesrevisor och övriga revisorer.

Se även Cederberg, Revision 87 f., Lagberedningen 1914 s. 70. Fellman, LM 1937 111 f., anser, att revisor som försummar sin övervakningskyldighet, är blott subsidiärt ansvarig.

Vilken betydelse har det för ansvarigheten i här berörda fall att alla revisorer *undertecknat revisionsberättelsen*? Bör arbetsfördelningen framgå ur denna för att en ansvarsfördelning skall komma i fråga?

Grandel, Aktiebolagets revisorer 36: för att revisor skall vara fri från ansvar för medrevisors försummelse fordras bl.a., att i revisionsberättelsen utsagts i vilken utsträckning arbetsfördelning förekommit. — Se även Tilintarkastussäännöstömietintö § 9 m. 2.

Revisionsberättelsen, som riktar sig till »uppdragsgivaren» — bolagsstämman — anger granskningens resultat och innehåller vanligen även de förslag som revisorerna gör (att bokslutet måtte fastställas och styrelsen beviljas ansvarsfrihet etc.). Den omständigheten att revisorerna undertecknat berättelsen kunde möjligen fattas så, att de därmed iklätt sig en garanti för att uppgifterna är riktiga och att de förslag som de gör, är tillräckligt grundade. En konsekvens av denna uppfattning vore, att envar revisor skulle ansvara för varje fel eller försummelse som begåtts, därest det i berättelsen icke särskilt angivits huru en eventuell arbetsfördelning mellan revisorerna skett.

Det är enligt min tanke icke riktigt att uppfatta revisorernas underskrift under revisionsberättelsen som en garanti. Snarare bör man fatta förhållandet så, att revisionsberättelsen anger revisionens helhetsresultat, oberoende därav i vilken utsträckning de olika revisorerna verkställt granskningen. Då en fördelning av uppgifter mellan revisorerna i viss utsträckning ansetts tillåten, har det icke varit nödvändigt att särskilt nämna huru arbetsfördelningen skett, enär dess berättigande icke är beroende av bolagsstämmans samtycke. Vid ansvarsbedömningen får större avseende därför icke fästas vid formuleringarna i den av revisorerna undertecknade berättelsen.

I överensstämmelse med denna ståndpunkt kan man konstatera två omständigheter.

För det första kan revisor, oaktat revisionsberättelsen intet nämner om en i och för sig tillåten arbetsfördelning, fritas från ansvar för medrevisors fel eller försummelse i den utsträckning detta är möjligt enligt det som ovan

framhållits, alltså när det icke kan påvisas culpa med avseende på övervakningen.

För det andra kan en revisor icke befrias från sitt övervakningsansvar genom att det i revisionsberättelsen nämnes, att viss kontrolluppgift utförts blott av någon bland revisorerna. De övriga revisorerna ansvarar likväl — i överensstämmelse med det som tidigare sagts — för att granskningen verkligen utförts.

VII. Är revisorerna ansvariga för fel och försummelse som begåtts av en *medhjälpare*?

Lagen måste anses förutsätta att revisorerna själva skall utföra den granskning som enligt lag — och eventuella kompletterande föreskrifter i bolagsordningen — inbegripes i revisionen. I det avseendet intar revisorerna en helt annan ställning än styrelsens medlemmar — styrelsen handhar ingalunda själv hela förvaltningen, till dess primära uppgifter hör att sörja för en ändamålsenlig organisation och ledning av förvaltningsverksamheten.

Av det som i detta avseende gäller med avseende på revisorerna, följer, att dessa är ansvariga för den skada som av dem anlitate *medhjälpare* orsakat bolaget genom fel och försummelser i kontrollarbetet.

Cederberg, Revision 89 f., 149 f., R an i n e n 503 ff., I k k a l a 193 f., G r a n d e l l, Aktiebolagets revisorer 38.

SvABL § 111 m. 1 st. 3 tillåter yrkesrevisor att anlita assistent, men han ansvarar för den skada som denne uppsåtligen eller av vållande tillskyndar bolaget (§ 208); L e f f l e r 102, 113 f., S t e n b e c k 444 f.

Denna princip kan dock icke tillämpas utan undantag.

Det är möjligt att revisorerna anlitar *medhjälpare* för att göra revisionen mera effektiv. Sålunda förekommer det att revisorerna eller en av dem (yrkesrevisor) ger i uppdrag åt en *medhjälpare* att under pågående verksamhetsår utföra en räkenskapskontroll, oaktat revisorernas uppdrag icke förutsätter annat än en engångsgranskning efter verksamhetsårets utgång. Ifall *medhjälparen* vid en sådan kontroll upptäckt t.ex. en förskingring, men icke meddelat därom till revisorerna, ligger det nära att anse dessa ansvariga för detta fel. Revisorerna bör likväl kunna fritas från ansvar, om det är sannolikt att förskingringen icke skulle ha upptäckts vid en sådan årsrevision utöver vilken revisorernas skyldigheter icke sträcker sig.

För fel och försummelser som stannar en *övervakningsrevisor* till last, ansvarar revisorerna icke heller obetingat.

Se härom *Grandell*, Aktiebolagets revisorer 28 ff., 36 ff., *Ikkala* 171, *Tilintarkastussäänöstömietintö* §§ 7, 12.

Se även *BankL* § 9 m. 1 p. 6, *FörsbolL* § 32 m. 4.

Ifall övervakningsrevisorn utsetts av bolaget — bolagsstämman eller styrelsen — är han en bolagets syssloman och måste därför bedömas annorlunda än av revisorerna själva anlitade medhjälpare. Avsikten med tillsättandet av en övervakningsrevisor är självfallet att göra revisionen mera ingående och effektiv. Revisorerna bör kunna lägga övervakningsrevisorns kontroll som grund för sin egen granskning. Härvid kan de utgå från att övervakningsrevisorn icke gjort sig skyldig till fel eller försummelser. Likväl bör revisorerna anses skyldiga att på det sätt som man beroende på omständigheterna skäligen kan fordra, utröna huruvida och på vilket sätt övervakningsrevisorn utfört sitt uppdrag. Om de därvid icke upptäckt och icke heller bort upptäcka fel eller försummelser som övervakningsrevisorn gjort sig skyldig till, är de icke ansvariga för den skada som övervakningsrevisorns bristfälliga kontroll orsakat bolaget.

Det som nu sagts, kan även anses gälla för det fall att revisorerna själva utsett en övervakningsrevisor och bolagsstämman, till vars kännedom detta bringats t.ex. genom revisionsberättelsen, kan anses ha samtyckt till en sådan ordning.

Jfr *Grandell*, Aktiebolagets revisorer 38 f.

VIII. När revisorerna konstateras vara ansvariga för viss bolaget orsakad skada, är i regel jämväl styrelsen ansvarig. Detta är en naturlig konsekvens av den ställning och de uppgifter som tillkommer revisorerna — de är ett kontrollerande organ som främst har att granska styrelsens förvaltning (inkl. räkenskaperna).

Se *Cederberg*, Revision 136 ff., *Ikkala* 190 ff., *Fellman*, LM 1937 96 f., 110 f.

Samtidigt bör man dock ha klart för sig att revisorerna i viss utsträckning kan ha ett skadeansvar, oaktat ett sådant icke kan åvälvas styrelsens medlemmar. Sålunda kan revisorernas underlåtenhet att yppa en av dem upptäckt förskingring orsaka bolaget skada för vilken styrelsens medlemmar icke kan göras ansvariga på den grund att dessa icke kan anses ha brustit i sin övervakningsskyldighet.

Frågan får framför allt aktualitet beträffande skada vilken möjliggjorts av felaktig bokföring som resulterat i olaga utdelning.

Se bl.a. *Cederberg*, Revision 137 ff., *Fellman*, LM 1937 110 f., *Ikkala* 192 f.

Normalt är revisorerna även i detta fall ansvariga vid sidan av styrelsen. Denna är enligt § 37 skyldig att sörja för att bokföringen är så organiserad, att gällande regler iakttages (se ovan s. 94 ff.). Men man kan icke, särskilt icke i större bolag, på styrelsens medlemmar ställa kravet, att de i detalj skall följa med själva bokföringen. Däremot har revisorerna till uppgift att granska just bokföringen. Ofta bygger styrelsen sin uppfattning om bokföring och bokslut på de fakta och synpunkter som framkommer via revisorerna, särskilt när dessa eller någon av dem (yrkesrevisor) med sin sakkunskap biträder vid bokslutets uppgörande. Det är uppenbart, att man i detta avseende kan komma att ställa strängare krav på en revisor än på en vanlig styrelsemedlem. Detta kan leda till att en revisor blir ansvarig, medan styrelsens medlemmar går fria från ansvar.

Se Cederberg, Revision 139, Fellman, LM 1937 111.

5. AKTIEÄGARES ANSVAR.

I. Den rättsliga ställning som den enskilde aktieägaren intar i bolaget (ovan s. 15 ff.), motiverar att honom icke åvälves ett ansvar för skada som tillskyndats bolaget. Aktieägarens delaktighet i bolagets verksamhet inskränker sig till rätten att taga del i bolagsstämma och att vid denna utöva yttrande- och rösträtt och sålunda påverka avgörandena. Härmed sammanhänger rätten att angripa bolagsstämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordning (klanderrätt). Dessutom har en aktieägarminoritet, som företräder minst en tiondedel av aktiekapitalet, vissa befogenheter att inverka på bolagets angelägenheter.

Se betr. aktieägarens och aktieägarminoritetens befogenheter bl.a. Taxell, Aktieägarens rättsskydd 21 f.

En aktieägare är icke skyldig att utöva sina aktierättsliga befogenheter. Ett skadeansvar kan därför icke grundas på en underlåtenhet att utöva aktierätten.

När en aktieägare vid bolagsstämma utövar sin aktierätt genom att taga del i stämmans förhandlingar och beslut, är han visserligen skyldig att hålla sig till lagens och bolagsordningens föreskrifter. Men det har ansetts, att han icke är skyldig att positivt verka för bolagets bästa och att han icke heller är hindrad att i viss utsträckning driva sina privatekonomiska intressen.

Se ovan s. 16.

Av en viss betydelse för frågan om aktieägarens ansvar är även att den enskilde aktieägaren ofta har mycket begränsade möjligheter att bedöma huruvida ett bolagsstämmobeslut står i strid med lag eller bolagsordning eller huruvida detsamma kan orsaka bolaget skada. Det material som i ett ärende förelägges stämman, är ofta så föga upplysande, att detsamma icke kan tjäna som bas för en allsidig bedömning. Och för en aktieägare kan det vara ogörligt att kontrollera riktigheten av de uppgifter som ges av bolagsledningen. De aktieägare som har att fatta beslut vid bolagsstämma, är i stor utsträckning hänvisade till att lita på att styrelsens förslag står i överensstämmelse med lag och bolagsordning och tillgodoser bolagets intresse. Därtill kommer, att aktieägare icke behöver ha personliga förutsättningar för att kunna bedöma riktigheten eller ändamålsenligheten av ett bolagsstämmobeslut eller förutse dess följder.

Överväganden och synpunkter av den art som här anförts, stöder starkt den ståndpunkt som man indirekt kan utläsa ur ABL (se § 33): *en aktieägare som medverkat till ett bolagsstämmobeslut, är icke ansvarig* för den skada som beslutet orsakat bolaget. Detta gäller även när beslutet strider mot en uttrycklig föreskrift i lag eller bolagsordning, undantag gäller likväl för det i § 33 nämnda fallet. Ansvaret för skada orsakad genom ett bolagsstämmobeslut vilar i första hand på dem som verkställt beslutet, normalt styrelsen (se nedan s. 244).

Denna principiella ståndpunkt har direkt stöd i ABLs förarbeten:

Lagberedningen 1890 43 f. framhåller bl.a., att det är att gå för långt att ålägga även enskild aktieägare ansvarighet för varje överträdelse av bolagsordningen vartill de medverkat; ett undantag gäller i fråga om en mot bolagsordningen stridande utdelning av bolagets tillgångar. Lagberedningen framhåller vidare, att det icke hos en aktieägare kan förutsättas »den noggranna kännedom om lag och bolagsordningens bestämmelser, som fordras för att i varje fall bedöma bolagsstämmans befogenhet». Slutligen uttalar lagberedningen: »göres aktionären ansvarig för lagligheten av bolagsstämmans beslut även i andra fall än det nyssnämnda (olaga utdelning), blir förty följderna därav den, att han, för att icke ådråga sig ett dylikt ansvar, avhåller sig från varje deltagande i bolagets angelägenheter — ett förhållande, som lagstiftningen just bör söka att förebygga.»

Se även Chydenius 88, Cederberg, LM 1939 293, 295, Raninen 175 f.

Jfr AndL § 159: Ansvar kan inträda på den grund att medlem deltagit i ett stämmobeslut som åsidosatt likhetsprincipen och därigenom orsakat andelslaget skada, för ansvar fordras uppsåt eller grov vårdslöshet; dessutom kan ansvar enligt § 39 inträda till följd av olaga utdelning. Se Hakulinen-Rapola 357 f., Olsson 127 f., Andelslagskommittén 104.

Frågan om aktieägares ansvar mot bolaget har lösts olika i *främmande rättssys-*

tem. Den ledande principen är likväl att en aktieägare i regel icke ansvarar för skada som han orsakat bolaget genom att utöva sin aktierätt eller utnyttja sin rättsliga ställning som aktieägare. Denna princip överensstämmer helt med det som i olika rättssystem gäller beträffande aktieägarnas ställning i bolaget; förhållandena är i stort sett desamma som i finländsk rätt.

1) En del främmande aktiebolagslagar berör direkt eller indirekt frågan om aktieägars ansvar mot bolaget:

SvABL § 208 m. 3 åvälver aktieägare ansvar i det fall att denne genom överträdelse av ABL (icke annan lag) eller bolagsordningen uppsåtligt eller av grov vårdslöshet (kvalificerad culpa) tillskyndat bolaget skada, härvid ifrågakommer i regel blott det fall då en aktieägare medverkat till bolagsstämmobeslut som utgör en nullitet. Dessutom kan en aktieägare åvälvas ansvar för uppsåtlig obehörig påverkan på styrelsen eller annan företrädare för bolaget, § 210. Dessa fall då ansvarighet förekommer, synes likväl framstå som undantag från en allmän princip att aktieägare icke är ansvarig.

Se SvLagberedningen 644 f., 651, Stenbeck 676, Nial, Bolagsstämmobeslut 81 ff.

Tysk rätt intar den principiella ståndpunkten att en aktieägare icke är ansvarig för skada till vilken han medverkat genom att utöva rösträtt vid bolagsstämma. Det har bl.a. framhållits, att ett sådant ansvar skulle strida mot aktierättens principer. Denna ståndpunkt har klart kommit till uttryck i TyAktG § 101 m. 7, som fastslår, att ett skadeansvar grundat på utövandet av rösträtt vid bolagsstämma icke kan ifrågakomma när en aktieägare (enligt m. 1) avsiktligt utövat sitt inflytande i syfte att tillföra sig eller annan »gesellschaftsfremde Sondervorteile» till skada för bolaget eller aktieägare. Däremot har det ansetts, även om meningarna är delade, att ett ansvar för en aktieägare kan ifrågakomma i stöd av allmänna skadeansvarighetsregler, varvid särskilt tillämpningen av BGB § 826 (handlingar som strider mot god sed) kan bli aktuell; se betr. dessa spörsmål Grosskom m. AktG 694, Godin-Wilhelm i 458, Hueck 147, Würdinger 168 ff.

En annan sak är att aktieägare enligt TyAktG § 101 m. 1 kan bli ansvarig i förhållande till bolaget för att han genom att utnyttja sin ställning i bolaget påverkat styrelsen eller Aufsichtsrat och härigenom medverkat till att bolaget tillskyndats skada. Detta skadeansvar grundas dock icke på ställningen som aktieägare utan på ett faktiskt handlande, till vilket även en icke-aktieägare kan göra sig skyldig, se nedan s. 135.

2) I vissa aktiebolagslagar finner man inte några föreskrifter som har avseende på aktieägars ansvar:

Detta är fallet med DaASL; enligt Krenchel, 252, torde ett sådant ansvar icke ifrågakomma, han uttalar, att bolagsstämman är ett oansvarigt organ. — A.å. Kobbernagel, 61 f., som pläderar för ett vidsträckt aktieägaransvar. — Ej heller Udka st 1961 innehåller några föreskrifter.

NoASL reglerar icke aktieägars ansvar. Man kan utgå från att ett sådant ansvar icke är för handen. Se betr. ansvar för olaga utdelning, nedan s. 122.

SchwOR innehåller intet stadgande om aktieägars ansvar vare sig för medverkan till beslut av bolagsstämma eller i annat avseende. Med tanke på att SchwOR i detalj reglerat olika ansvarighetsfrågor synes man därför berättigad att dra slutsatsen, att ett aktieägaransvar icke existerar. Siegwart, 85 f., har dock fram-

hållit, att en aktieägare kan bli ansvarig om han »in arglistiger Weise einen übermässigen persönlichen Vorteil auf Kosten des Gesellschaftsinteresses zu erreichen gesucht hat», i första hand tillkommer ett sådant ersättningsanspråk bolaget, och först om detta icke gjort anspråket gällande, den enskilde aktieägaren.

Icke heller den franska lagstiftningen innehåller några föreskrifter om aktieägaransvar. Man kan utgå från att ett sådant ansvar icke är för handen; jfr FrL 1867 art. 10 m. 3, som i princip utesluter talan mot aktieägare om återbetalning av belopp som mottagits såsom olaga utdelning (nedan s. 127).

Också den engelska rätten saknar föreskrifter om aktieägaransvar, ett sådant synes icke vara för handen. Se även nedan (s. 127) om aktieägaranskyldighet att återbetala belopp som utgivits i stöd av ett beslut om olaga utdelning, återbetalningsskyldigheten grundas icke på medverkan till utdelningsbeslutet utan på det faktum att aktieägare mottagit utdelningsbelopp.

Den av ABL omfattade principiella ståndpunkten att en aktieägare icke är ansvarig för skada till vilken han medverkat genom att vid bolagsstämma utöva sin aktierätt, är likväl icke utan undantag. Aktieägare kan enligt § 33 åvälvas ansvar för olaga utdelning (II—VI). Och det är icke utan vidare klart att detta fall bildar det enda undantaget (VII).

En aktieägare som på grund av ett större aktieinnehav intar en faktisk maktställning i bolaget, har vissa möjligheter att från sidan påverka beslut och åtgärder av bolagsorganen. Det bör därför bl.a. undersökas, huruvida ansvar kan åvälvas en aktieägare enligt allmänna skadestandsregler (VIII), särskilt huruvida en obehörig påverkan på ett bolagsorgan kan föranleda skadeansvar (IX).

II. I ett specialfall har ABL uttryckligen åvälvt de aktieägare som medverkat till ett bolagsstämmobeslut, ansvar för den skada som beslutet orsakat bolaget. Enligt § 33 inträder ett ansvar för skada orsakad genom *olaga utdelning* av bolagets egendom.

Stadgandet inbegriper främst följande fall:

- till aktieägare utdelas annat än vinst enligt fastställt bokslut,
- vinstmedel som enligt bolagsordningen bör reserveras, utdelas som dividend, samt
- vinst utdelas i stöd av ett fastställt bokslut som utvisar vinst, oaktat sådan de facto icke förefinnes.

Innebörden av dessa fall, som i praktiken kan förete stora variationer, skall icke här klarläggas; se bl.a. T a x e l l, Aktieägarans rättsskydd 106 f. och där åberopad litteratur samt K i v i - K o s k i n e n, LM 1948 412, 416, R a n i n e n 178, 487, S t e n b e c k 680. — En ingående analys av olika former av utdelning presteras av S a n d s t r ö m 1 ff.

Med bolagsstämmas beslut om olaga vinstutdelning jämställs det fall då styrelsen företagit en utdelning utan bolagsstämmans medverkan, och stämman sedermera avvisat ett förslag om rättelse (se § 30 m. 4).

Raninen 179.

AndL § 39 åvälver medlemmarna ett strängt ansvar för utdelning verkställd i strid med lagens eller stadgarnas föreskrifter: enligt m. 1 är envar medlem, oberoende av om han varit i god eller ond tro, skyldig att återbära vad han mottagit, och enligt m. 2 är de medlemmar som medverkat till ett beslut om olaga utdelning, ansvariga för brist som kan uppstå (däremot icke för annan skada), förutsättning för denna ersättningsskyldighet är likväl uppsåt eller grov vårdslöshet (jfr § 159). Se Hakulinen - Rapola 158 f., Olsson 63, Andelslagskommittén 53.

Frågan om aktieägars ansvar för den förlust som bolaget tillfogats av en olaga utdelning, har i *utländsk rätt* i allmänhet lösts så, att den aktieägare som mottagit ett utdelningsbelopp, är skyldig att återbetala detta (med särskilda begränsningar). Härutöver kan det bli fråga om ett egentligt skadeansvar eller om ett ansvar för bolagets skulder; i dessa avseenden förekommer påtagliga olikheter.

Enligt SvABL § 73 m. 2 är aktieägare som mottagit utdelningsbelopp, när utdelningen skett i strid med lagens stadganden, skyldig att återbära detta belopp (betr. undantag se nedan s. 129), varjämte de aktieägare som medverkat till beslutet om utdelning eller fastställelse av oriktig balansräkning, är ansvariga för den brist som kan uppkomma vid återbäringen; detsamma gäller (m. 3) med avseende på olaga nedsättning av aktiekapitalet. Se Stenbeck 235 f.

NoASL § 108 m. 3 fastslår som princip att en aktieägare, som i god tro mottagit utdelning, icke är skyldig att återbetala beloppet med undantag för det fall att utdelning skett med åsidosättande av föreskrifterna i § 106 m. 1 (bl.a. att bokslutet fastställts) eller § 107; huruvida aktieägare medverkat till ett beslut om utdelning eller icke tillmätes icke betydelse; se Augdahl 197 f., Martinussen 332 f.

Också i dansk rätt har det ansetts, att en återbetalningsskyldighet åvilar den aktieägare som mottagit ett belopp som grundar sig på olaga utdelning, detta gäller dock icke mottagare i god tro. När återbetalningsskyldighet förekommer, grundar den sig således icke på medverkan till beslutet om olaga utdelning. Se Krenchel 193.

TyAktG § 56 m. 3 jfr med m. 1 utgår från att den aktieägare som mottagit olaga utdelningsbelopp i form av dividend eller ränta, är skyldig att återbetala det mottagna beloppet, likväl icke om han varit i god tro. Härutöver blir ondtröende mottagare ansvarig mot bolagets borgenärer för bolagets skulder, dock icke till högre belopp än det som han mottagit i utdelning, detta ansvar upphör när återbetalning till bolaget skett. Någon skadeståndsskyldighet grundad på medverkan till det rättsstridiga utdelningsbeslutet vilar icke på aktieägare. Se betr. dessa spörsmål Godin - Wilhelm 233 f., 235, Hueck 156.

Enligt SchwOR art. 678 förefinnes en återbetalningsskyldighet i förhållande till bolaget, därest den mottagande aktieägaren varit i ond tro; Guhl 528 f., se även Siegwart, 94, som tillbakavisar ståndpunkten att en aktieägare som mottagit utdelningsbelopp, vore ansvarig för bolagets skulder.

FrL 1867 art. 10 m. 3 stadgar, att krav på återbetalning av dividend icke kan framställas mot aktieägare, likväl med undantag för det fall att vissa formella förutsättningar för utdelning icke varit för handen: »la distribution en aura été faite en l'absence de tout inventaire ou en dehors des résultats constatés par l'inventaire». Lagrummet har tolkats olika; det har ansetts, att en utdelning som formellt är i ordning men materiellt är felaktig (dividende fictif), trots lagens ordalydelse, ger bolaget rätt att av aktieägare återkräva belopp som denne mottagit i ond tro, medan godtroende mottagare är skyddad; *P i c - K r é h é r* II 582, 632 f.

I engelsk rätt anses aktieägare som i ond tro mottagit ett belopp som innebär olaga utdelning, skyldig att återbetala detta till bolaget, *P a l m e r* 101, *Precedents* I 637.

Det främsta motivet för den ansvarighet som § 33 lägger på de aktieägare som medverkat till bolagsstämman beslut om olaga utdelning, är att beslutet innebär ett åsidosättande av de föreskrifter som avser att bevara bolagets kapital och därmed trygga bolagsborgenärernas rätt. Då bolagets kreditbas i sista hand utgöres av det bundna kapitalet — aktiekapitalet och en i bolagsordningen föreskriven reservfond — och då aktieägarna icke personligen svarar för bolagets förbindelser, är det av vikt att överträdelser av bestämmelserna om bolagsegendomens bevarande förbindes med tillräckligt starka sanktioner (ovan s. 27). Det nu ifrågavarande aktieägaransvaret utgör ett led i denna strävan.

I samma syfte har ABL godtagit principen att bolagets borgenärer har en företrädesrätt till bolagsegendomen framom aktieägarna. Om dessa genom ett beslut om olaga utdelning rubbar denna företrädesrätt till förmån för sig själva, är det naturligt att ålägga dem en ersättningsskyldighet i sådan utsträckning, att det genom verkställighet av bolagsstämman beslut ändrade läget kan återställas.

Se även *T a x e l l*, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 166 ff.

En ansvarighet enligt § 33 är för handen oberoende därav huruvida borgenärernas betalningsanspråk äventyras genom den olaga utdelningen eller icke. En förutsättning för aktieägaransvaret är icke heller att bolagets kapital genom utdelningen nedgått under den gräns som aktiekapitalet och en i bolagsordningen föreskriven reservfond anger. Man företar över huvud icke någon konkret bedömning av bolagets förmögenhetsförhållanden. Ansvaret är oberoende av dessa. Även om utdelningen sker ur dolda reserver, som förefinnes på sidan om det bundna kapitalet, inträder ett ansvar enligt § 33.

Förutsättning för ett aktieägaransvar enligt § 33 är att en aktieägare *medverkat* till bolagsstämman beslut om olaga utdelning, alltså den omständig-

heten att han vid stämman röstat för utdelningsbeslutet eller, om någon omröstning icke förekommit, att han icke vid stämman gjort invändning mot beslutet.

Se även Cederberg, LM 1939 296, R a n i n e n 485.

HD 1932 II 452: En aktieägare ålades att till bolagets konkursbo betala det belopp som han mottagit vid en utdelning av bolagets tillgångar, vilken befanns strida mot §§ 21 och 33; aktieägaren hade närvarit vid den bolagsstämma där beslutet om utdelning fattades.

Se även *HD 1948 I 11* (refererat nedan s. 205).

Utdelning kan ha skett utan stöd av uttryckligt beslut av bolagsstämman. Om denna fastställt ett bokslut som utvisar vinst, är nämligen aktieägare enligt § 22 m. 2 och 3 — med de begränsningar som m. 2 anger — berättigad att utfå sin del av vinsten. Detta anspråk betecknar lagen som »borge-närs rätt». Styrelsen är skyldig att verkställa utbetalning.

Jfr Lagberedningen 1946 § 33 och s. 16.

Se betr. aktieägares dividendanspråk och styrelsens skyldighet att utbetala dividend, T a x e l l, Aktieägares rättsskydd 92 ff.

En aktieägare som omfattat ett beslut att fastställa ett bokslut som felaktigt utvisar vinst, har sålunda, ifall utdelning följer, medverkat till ett beslut om olaga utdelning och är därmed underkastad ansvar enligt § 33. Detta gäller självfallet icke, därest bolagsstämman beslutat, att dividend icke skall utdelas trots bokslutets »överskott».

C h y d e n i u s 90 f., C e d e r b e r g, LM 1939 301 f., K i v i - K o s k i n e n, LM 1948 421 f., R a n i n e n 487.

Se SvABL § 73 m. 2 st. 2.

Lagrummet nämner intet om *skuld* såsom betingelse för ansvar.

I många fall är det uppenbart, att ett utdelningsbeslut strider mot lag, t.ex. om utdelning av dividend sker utan stöd av fastställt bokslut eller oaktat bokslutet icke utvisar vinst. Kravet på culpa är då tillgodosett, oberoende av om den enskilde aktieägaren varit klart medveten om lagstridigheten eller icke. Frågan om ett ansvar utan skuld kan likväl bli aktuell när en utdelning skett så, att bolagsstämman fastställt en dividend i stöd av ett bokslut som felaktigt utvisar vinst. Aktieägare som medverkat till ett sådant beslut, kan ha varit i god tro, i det han varken insett eller bort inse, att bokslutet var oriktigt. I detta fall föreligger icke culpa. Denna omständighet kan man inte se bort från (se nedan p. III).

I det läge som verkställigheten av ett bolagsstämmobeslut om olaga utdelning skapat, kan det bli fråga om olika slag av betalningsskyldighet för aktieägarna:

- återbetalning av belopp som aktieägare själv mottagit (III),
- betalning av belopp som annan aktieägare underlåtit att återbetala (IV), samt
- skyldighet att ersätta annan skada som utdelningsbeslutet orsakat bolaget (V).

III. En aktieägare som *medverkat* till ett beslut om olaga utdelning, är enligt § 33 skyldig att till bolaget *återbetala* det belopp som han själv mottagit.

Formellt bygger § 33 sålunda betalningsansvaret på det faktum att en aktieägare medverkat till det olagliga utdelningsbeslutet. Härtill kommer självfallet den omständigheten, att aktieägaren för egen del mottagit dividend eller annan utdelning. Reellt kan ansvaret likaväl grundas på detta sistnämnda faktum, det är fråga om återbetalning av ett belopp för vars erläggande en giltig rättsgrund icke existerat. Oberoende av huru man teoretiskt motiverar återbetalningsskyldighetens grund, blir de praktiska konsekvenserna desamma (se nedan).

Gäller den nu ifrågavarande återbetalningsskyldigheten även i det fall att en till beslutet medverkande aktieägare varit i *god tro*? Härvid förutsättes, att god tro är för handen icke blott när beslutet fattades utan även när utdelningsbeloppet lyftades. Om så är fallet, föreligger icke culpa.

Hernberg, DL 1922 51: »Restitutionstalan kan riktas endast mot dem, som medverkat till beslutet, och förutsätter således skuld».

Cederberg, LM 1939 297: enligt honom synes det som om lagens ståndpunkt uppenbarligen vore att en medverkande aktieägare är återbetalningsskyldig trots sin goda tro. Samma ståndpunkt synes ha omfattats av Chydenius, 90.

Caselius, DL 1950 9 f.: aktieägare som i god tro medverkat — de har vilseletts av ett felaktigt bokslut — är subsidiärt ansvariga i förhållande till styrelsen och revisorerna; Caselius anger icke innebörden av detta subsidiära ansvar, någon grund för ett sådant kan knappast påvisas.

Raninen, 485 f., uttalar sig mot Cederberg och framhåller, att dennes ståndpunkt knappast är riktig; om en aktieägare handlat i god tro, förefaller det oskäligt att åvälva honom ansvar för att bolagets egendom värderats felaktigt eller att resultatet av dess verksamhet bestämts oriktigt.

Jfr Lagberedningen 1946, 16 f., som tolkar gällande § 33 så, att jämväl den som i god tro uppburit dividend, äger återbetala denna; enligt lagberedningens uppfattning motsvarar detta icke nutida rättsuppfattning, »enär av aktieägare i allmänhet ej kan fordras förmåga att bedöma bokslutets saklighet och lag-enlighet»; en ändring av § 33 föreslås därför.

Jfr AndL § 39 m. 1 (ovan s. 122).

Se även SvABL § 73 m. 2 st. 2.

Starka skäl kan anföras för ståndpunkten att även en godtroende aktieägare som medverkat till bolagsstämmans beslut, är återbetalningsskyldig. Lagrummet (§ 33) skiljer icke mellan aktieägare i ond och i god tro. Detsamma tar framför allt sikte på att skydda bolagets borgenärer, som enligt ABLs principiella inställning har företrädesrätt till bolagets egendom framom aktieägarna. Bolagsstämmans beslut utgör en nullitet, varför en giltig rättsgrund för betalningen icke existerat.

Å andra sidan är det angeläget att skydda godtroende aktieägare. Detta krav gör sig särskilt starkt gällande när de formella förutsättningarna för en vinstutdelning — fastställt bokslut som utvisar vinst — är för handen. En aktieägare har sällan möjligheter att kontrollera ett boksluts materiella riktighet, han måste, där icke särskilda omständigheter pekar i annan riktning, kunna lita på att det material som förelagts av styrelsen och revisorerna, är riktigt.

För egen del anser jag, att de sistnämnda synpunkterna bör ges företräde och att en godtroende aktieägare således icke är återbetalningsskyldig. Härvid måste man likväl förutsätta, att de nödiga formella betingelserna för en utdelning är för handen. En aktieägare kan sålunda icke åberopa god tro, om revision icke skett, om bokslutet icke fastställts, eller om detta icke utvisar vinst. Man har att utgå ifrån att den aktieägare som medverkat till ett beslut om olaga utdelning, i de nämnda fallen är medveten om rättsstridigheten och att han sålunda har en skyldighet att återbetala mottaget belopp. Men en aktieägare undgår denna betalningsförpliktelse, om han förmår förebringa sådana omständigheter, att man med stöd av dem kan säga, att han icke insett eller bort inse, att det utdelningsbeslut till vilket han medverkat, är rättsstridigt. Under dessa förutsättningar kan man göra avsteg från det i § 33 schematiskt formulerade stadgandet om återbetalningsskyldighet.

I § 33 stadgas intet om en återbetalningsskyldighet för aktieägare som *icke medverkat* till ett bolagsstämmobeslut om olaga utdelning. Är sådana aktieägare skyldiga att betala tillbaka de belopp som de mottagit som utdelning?

HD 1932 II 265: Bolagsstämman hade beslutat att dela ut en del av reservfonden till aktieägarna i proportion till deras aktieinnehav. Bolagets konkursbo yrkade sedermera, att en aktieägare, som erhållit utdelning, skulle återbetala det belopp som han lyftat. HD godkände konkursboets talan, då utdelningen enligt § 21 var olaglig; rättsfallsreferatet klarlägger icke huruvida aktieägaren medverkat till utdelningsbeslutet.

Av referatet framgår icke och domstolarna fäste icke heller avseende vid den

omständigheten huruvida mottagaren varit i god eller ond tro. Omständigheterna ger närmast vid handen, att god tro icke kunnat åberopas.

Det är naturligt att en aktieägare som i *ond tro* mottagit ett utdelningsbelopp, är skyldig att återbetala detsamma. Då han har varit eller åtminstone bort vara medveten om att en rättsligt giltig grund för betalningen icke existerade, och då ett absolut lagstadgande åsidosatts, finns det knappast anledning att ge honom rättsskydd.

Däremot föreligger starka skäl att skydda en mottagare i *god tro* genom att låta honom behålla det som han uppburit. Man kan hänvisa till de omständigheter som ovan befunnits motivera, att en godtroende aktieägare som medverkat till utdelningsbeslutet, under vissa förutsättningar går fri från betalningsskyldighet. Dessa skäl har större styrka i det nu föreliggande fallet, även om de två fallen i praktiken kan komma varandra nära. Och det är rimligt att en aktieägare, som icke tagit del i bolagsstämman, bör kunna utgå från att stämmans beslut är giltiga.

Flere förf. har uttalat sig för uppfattningen att en aktieägare, som utan att ha medverkat till bolagsstämmans beslut, i god tro uppburit utdelningsbelopp, icke är återbetalningsskyldig: *Chydenius* 90, *Cederberg*, LM 1939 299 (bedömningen av om god tro föreligger, 299 f.), *Hernberg*, DL 1922 51, *Casellius*, DL 1950 9, 13, *Raninen* 179, 486. — A.å. *Hakulinen* 93, jfr *Perusteettoman edun palautus* 326, särsk. not 11.

Jfr AndL § 39 m. 1, som ålägger medlem betalningsskyldighet oberoende av om han varit i god eller ond tro; *Hakulinen-Rapola* 158 f., *Olsson* 63.

Enligt *Lagberedningen 1914*, § 38, skulle aktieägare, som icke medverkat till bolagsstämmans beslut, vara skyldig att återbetala uppburet belopp; förslaget skiljer icke mellan mottagare i ond och i god tro; annorl. *Lagberedningen 1946* 16.

Även i *utländsk rätt*, där betalningsskyldigheten mot bolaget icke grundas på medverkan till bolagsstämmans beslut utan enbart på det faktum att aktieägare mottagit utdelningsbelopp, är det regel att godtroende mottagare skyddas och sålunda icke har återbetalningsskyldighet; undantagslöst gäller detta dock icke:

SvABL § 73 m. 2 st. 1 föreskriver återbetalningsskyldighet oberoende av mottagarens goda tro, medan st. 2 skyddar godtroende mottagare när vinst utdelats i stöd av en fastställd balansräkning som oriktigt utvisar vinst; *Stenbeck* 235, *SvLagberedningen* 286, 642.

Godtroende mottagare av utdelningsbelopp skyddas i dansk rätt (*Krenchel* 193), enligt NoASL § 108 m. 3 (*Augdahl* 197 f., *Marthinussen* 332 f.), enligt TyAktG § 56 m. 3 jfr m. 1 (*Godin-Wilhelmi* 233 f., 235, *Hueck* 156), enligt SchwOR art. 678 (*Guhl* 528 f.), enligt FrL 1867 art. 10 m. 3 (*Pickréher* II 632 f.) och i engelsk rätt (*Palmer* 101, *Precedents* I 637).

Lehmann II 430: även godtroende mottagare är återbetalningsskyldig.

En annan fråga, vars besvarande beror på en konkret bedömning av föreliggande

faktiska omständigheter, är när en aktieägare kan sägas vara i god tro. Man kan presumera god tro när utdelningen skett i form av en ordinär dividendutdelning, medan det ligger närmare att antaga ond tro när det skett utdelning av annat slag. Jfr TyAktG § 101 m. 1 och 3, *Godin - Wilhelmi* 233.

Återbetalningsskyldigheten vilar på de personer som har mottagit utdelningsbelopp. Det är mottagandet som grundlägger ett betalningsansvar, där icke detta grundas direkt på medverkan till utdelningsbeslutet. Detta ansvar kvarstår om aktien överlåtes. Den nya aktieägaren är icke betalningsskyldig, inte ens om han vid förvärvet varit medveten om att överlåtaren mottagit ett olaga utdelningsbelopp. ABL ger intet stöd för ett vidgat ansvar.

Se *Godin - Wilhelmi* 233.

Här anförda synpunkter på aktieägars återbetalningsskyldighet gäller även när utdelningsbelopp lyftas i stöd av särskild utdelningskupong (dividendkupong). Enligt SBL § 24 m. 1 betraktas en sådan kupong som ett innehavarskuldebrev så snart beslut om utdelning fattats. Om aktieägaren själv lyfter dividend mot kupongen, är han återbetalningsskyldig om han varit i ond tro (jfr principen i SBL § 1). Detsamma gäller den som förvärvat kupongen i ond tro. Men ifall kupongen har överlåtits till en person i god tro, är denne berättigad att behålla det belopp som han lyftat även om han, när han mottog betalning, var medveten om det olagliga utdelningsbeslutet. Han bör nämligen kunna åberopa det rättsskydd som SBL ger en godtroende förvärvare av ett löpande skuldebrev (se SBL § 15).

Det som här sagts om aktieägars återbetalningsskyldighet, gäller i tillämpliga delar när utdelningsbeslutet varit ogiltigt i den meningen, att ett *för stort belopp* utdelats till aktieägarna. Då inträder likväl blott en partiell återbetalningsskyldighet. Aktieägare skall, ifall vanliga förutsättningar för en sådan skyldighet är för handen, återbära blott den del som han uppburit utöver sin andel i vinsten enligt fastställt bokslut.

Betr. ränta på belopp som skall återbetalas, se nedan p. IV.

IV. Enligt § 33 är de aktieägare som medverkat till ett beslut om olaga utdelning, skyldiga att återbetala hela det utdelade beloppet, alltså icke blott den del som de själva mottagit. Ansvaret betecknas som solidariskt. Detta innebär, att envar medverkande aktieägare är ansvarig för återbetalningen av det belopp som han själv mottagit (ovan III), de belopp som andra återbetalningsskyldiga aktieägare uppburit samt de belopp som lyftats av aktieägare som icke har någon återbetalningsskyldighet (god tro).

Se även C e d e r b e r g, LM 1939 301.

Enligt SvABL § 73 m. 2 st. 3 är aktieägare, som medverkat till beslut om olaga utdelning, ansvarig för brist som uppkommit vid återbäringen, dock endast under förutsättning att han handlat uppsåtligen eller av grov vårdslöshet (se § 208 st. 3); S t e n b e c k 236.

Jfr AndL § 39 m. 2.

Det är här fråga om en *skadeståndsskyldighet* — aktieägare är skyldig att ersätta den förlust som bolaget lidit till följd av det lagstridiga bolagsstäm-mobeslut i stöd av vilket utdelning skett. Grunden till detta skadeansvar är aktieäga-res medverkan till stämmobeslutet. Skadan består däri att bolaget på olagligt sätt frånhänts egendom.

Se även C e d e r b e r g, LM 1939 300 f.

Aktieäga-res skyldighet att återbetala ett belopp som en annan aktieäga-re mottagit, är oberoende av varför den senare icke återbetalat beloppet, det är likgiltigt om han icke kunnat, icke velat eller icke varit skyldig att återbetala uppburet belopp. Bolaget kan direkt vända sig till vilken som helst av de aktieägare som medverkat till utdelningsbeslutet, och av honom kräva hela det utdelade beloppet.

Betr. kravet på culpa, se nedan p. VI.

När aktieägare återbetalar belopp som han själv eller annan aktieägare mottagit, skall han erlagga sex procents *ränta* (§ 33). Räntan löper från den dag bolaget utbetalat respektive belopp.

HD 1932 II 452: räntan räknades från stämningdagen, då det icke utretts när aktieägare mottagit utdelat belopp.

V. Den ersättningsskyldighet som enligt § 33 åvilar de aktieägare som medverkat till olaga utdelning, omfattar icke blott de utdelade beloppen utan även all *övrig skada* som kan ha tillskyndats bolaget genom utdelningen.

Ett sådant vidsträckt ansvar stipulerades redan i F om anonyma eller aktiebolag 24.11. 1864, § 6; se betr. motiveringen till stadgandet i ABL § 33, L a g b e r e d - n i n g e n 1890 38.

Jfr AndL § 39, som ej föreskriver ett sådant ansvar.

Den skada som det här är fråga om, kan vara av olika slag. Främst kan nämnas direkta utgifter som bolaget haft med anledning av utdelningen.

Härtill kan komma förluster som bolaget lidit till följd av att bolagets egen-
dom genom utdelningen minskat — bolaget har t.ex. icke kunnat fullgöra
sina på ingångna avtal grundade förpliktelser mot tredje man eller nödgats
upptaga lån för att finansiera verksamheten.

Se Grosskomm. AktG 551 f.

Enligt § 33 uteslutes aktieägares skadeståndsskyldighet av att »bristen»
blivit »ersatt», d.v.s. att bolagets direkta förlust eliminerats genom en åter-
betalning av samtliga utdelade belopp.

Se Lag- och ekonomiutskottets bet. nr 2 med anledn. av
Prop. 10/1891 s. 38, Cederberg, LM 1939 300.

Det är givet att en återbetalning icke alltid eliminerar den förlust som bo-
laget lidit. Skulle man följa vanliga skadeståndsregler, borde man icke låta
befrielse från ansvar för »övrig skada» inträda genom återbetalningen, enär
ett handlande i strid med lagen förekommit. Den standpunkt som lagen in-
tar, kan dock motiveras och försvaras med att det aktieägaransvar som det
här är fråga om, utgör ett undantag från en allmän regel att aktieägare icke
ansvarar för följderna av bolagsstämman beslut. Det kan därför vara rik-
tigt att begränsa ansvaret så som lagrummet gör och icke utsträcka ansva-
righeten längre än lagrummet uttryckligen föreskriver.

Slutligen må det understrykas, att ett skadeansvar enligt § 33 enbart vi-
lar på de aktieägare som medverkat till det olagliga utdelningsbeslutet, och
icke på de aktieägare som icke biträtt beslutet men i ond tro mottagit utdel-
ningsbelopp. För de senares vidkommande är det icke fråga om en medver-
kan som skulle betinga skadeståndsskyldighet.

För talan om restitution och skadestånd gäller vanlig tio års preskriptionstid;
bolagsstämman beslut utgör en nullitet (se § 30 m. 5).

Hernberg, DL 1922 51: restitutionstalan kan väckas inom tio år.

Vid sidan av aktieägarna ansvarar de som verkställt det olagliga utdel-
ningsbeslutet. Detta framgår icke av § 33, men följer av den allmänna re-
geln om bolagsledningens ansvar (§ 41). Den omständigheten att lagen inne-
håller föreskrift om ett aktieägaransvar, utesluter icke företrädaransvaret.
Detta kan även grundas på den omständigheten att styrelsen uppgjort ett
felaktigt bokslut eller föreslagit utdelning, oaktat reella förutsättningar här-
för icke varit för handen. Det kan också bli fråga om ett ansvar för revisorer-
na, om dessa underlåtit att göra invändningar mot det felaktiga bokslutet.

Se Cederberg, LM 1939 300, Caselius, DL 1950 9, 13, Raninen 180, 485, 487, Lagberedningen 1946 § 33 m. 2 och s. 17.

VI. Förutsätter det skadeansvar (ovan IV och V) som grundar sig på § 33, *skuld* hos de aktieägare som medverkat till bolagsstämmans beslut om olaga utdelning?

Lagrummet nämner intet om culpa såsom förutsättning för skadeansvar.

Det kan otvivelaktigt förekomma fall i vilka en aktieägare som omfattat ett beslut om utdelning av dividend, icke insett eller ens bort inse, att utdelningen var olaglig, han har handlat i god tro. Främst kan man nämna det fall då styrelsen framlagt ett bokslut som felaktigt utvisar vinst, och vid bolagsstämman närvarande aktieägare varit med om en dividendutdelning i förlitan på att bokslutet är riktigt och i tillit till revisorernas tillstyrkande utlåtande. Här saknas skuldmomentet.

När lagen icke ger besked, är det naturligt att man söker ledning i närliggande ansvarighetsproblem. Härvid kan man framför allt konstatera, att det ansvar som vilar på bolagsledningen, bygger på culparegeln (§ 41). Man frågar: finns det anledning att bedöma aktieägares ansvarighet enligt en annan och strängare norm? Man kan knappast påvisa hållbara skäl för ett jakande svar. Aktieägaransvaret enligt § 33 är att betrakta som ett undantag från regeln att aktieägarna icke är ansvariga för följderna av bolagsstämmobeslut till vilka de medverkat. Aktieägarnas faktiska möjligheter att erhålla fullständiga och riktiga upplysningar om bolagets angelägenheter på annan väg än via bolagsledningen är starkt begränsade. Och deras förutsättningar att bedöma riktigheten av t.ex. ett bokslut är mycket små. Alla dessa synpunkter pekar tydligt i samma riktning — en aktieägare som i god tro medverkat till olaga utdelning och som sålunda icke har skuld, är icke skadeansvarig enligt § 33.

Jfr även det som ovan (III) sagts om godtroende aktieägares rätt att behålla av honom mottaget utdelningsbelopp.

A.å. Cederberg, LM 1939 297, som dock framhåller, att man vid bestämmandet av skadeståndets belopp kan beakta vållandets beskaffenhet (tuottamuksen laatu) ända därhän, att aktieägare befrias från ansvar.

Se även Lagberedningen 1946 16 f. och § 33 m. 2, där det föreslås, att aktieägares skadeansvar på grund av olaga utdelning uttryckligen bindes vid culpa.

VII. Då ABL blott i ett enda fall föreskriver ett aktieägaransvar — olaga utdelning — måste detta i första hand uppfattas så, att det är fråga om ett undantag. E contrario synes man kunna dra slutsatsen att en aktieägare icke

i *andra fall* än i det av § 33 nämnda kan åvälvas ett skadeansvar grundat på medverkan till ett bolagsstämmobeslut.

Vissertligen förhåller det sig så, att ABL i många stycken är så ofullständig, att det är vanskligt att med säkerhet dra en sådan slutsats. Men andra skäl talar för att den i huvudsak är riktig.

Man kan främst hänvisa till det som ovan sagts om aktieägarnas ställning i bolaget (ovan s. 15) med särskilt framhållande av att aktieägarna icke har någon skyldighet att ta del i bolagsstämma och att de, åtminstone i viss utsträckning, är berättigade att i bolagsverksamheten tillgodose sina privatekonomiska intressen. Och man kan icke heller kräva eller förutsätta, att en aktieägare, som i motsats till de företrädare som tillhör de valda organen, icke har något uppdrag att handha bolagets angelägenheter, skall vara så förtrogen med bolagets förhållanden, att han i allt kunde bedöma följderna av bolagsstämmans beslut.

Härtill kommer, att ABL utgår från att styrelsen, när den verkställer bolagsstämmans beslut har att pröva dessas överensstämmelse med lag och bolagsordning (se § 38) samt vägra verkställighet om ett beslut är rättsstridigt. Lagen har lagt ansvaret för följderna av de rättsstridiga bolagsstämmobesluten på styrelsen, till vars uppgifter det hör att verkställa bolagsstämmans beslut, och icke på de aktieägare som medverkat till ett bolagsstämmobeslut.

Se nedan s. 244.

Från denna regel stadgar § 33 ett undantag.

Är detta undantag det enda?

Cederberg, TfR 1935 447 f., konstaterar, att ABL icke innehåller någon motsvarighet till den svenska lagens stadgande om aktieägares ansvar (SvABL 1910 § 135 m. 1); »någon på a k t i e b o l a g s r ä t t e n grundad allmän ansvarighet kan icke åläggas en aktieägare»; det enda undantag som lagen känner, är § 33. Frågan därom huruvida en aktieägare kan åvälvas en ansvarighet på annan grund än bolagsrättslig lämnar Cederberg likväl öppen.

Se L a g b e r e d n i n g e n 1946, 17, där det framhålles, att frågan om aktieägarnas ansvar mot bolaget och inbördes icke av lagberedningen upptagits till prövning, enligt lagberedningens åsikt »bör frågan härom såsom hittills i varje enskilt fall avgöras enligt allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser».

Frågeställningen belyses av följande exempel: En aktieägare har missbrukat sin ställning vid bolagsstämma genom att med sina röster på ett avgörande sätt medverka till ett beslut som tillför honom själv eller ett honom närstående företag ekonomisk fördel på bolagets bekostnad. Ett sådant beslut är rättsstridigt såsom oförenligt med likhetsprincipen (se § 30 m. 4).

Beslutet kan upphävas genom klandertalan utförd av aktieägare som icke bidragit till beslutet. Den omständigheten att ett sådant rättsmedel står till buds, kan anföras som motiv för att icke åvälva en medverkande aktieägare ansvar för beslutets följder. Visserligen är icke bolaget utan blott aktieägare berättigad att klandra beslutet. Men den omständigheten att ett särskilt rättsskyddsmedel står till buds styrker i detta och i andra fall den allmänna principen att aktieägare icke är ansvarig för ett bolagsstämmobeslut till vilket han medverkat.

Se även T a x e l l, Aktieägarrens rättsskydd 232.

Enligt min mening bör man icke ens i det här anförda exemplet, där missbruket av en aktierättslig befogenhet är uppenbart, åvälva en aktieägare ansvar på den grund att han medverkat till det bolagsstämmobeslut som orsakat bolaget skada. Detta vore icke förenligt med den ståndpunkt som ABL intar.

För att skydda bolaget, bör det likväl vara möjligt att i någon mån utsträcka tillämpningen av § 33. Ett skadeansvar enligt detta lagrum bör kunna ifrågakomma icke blott då bolagsstämman besluter att utdela dividend oaktat förutsättningar härför icke är för handen, eller att göra andra direkta utbetalningar till aktieägare, utan även då den ekonomiska förmån som tilldelas aktieägare, icke har formen av betalning. Och undantagsstadgandet kan tillämpas jämväl då endast någon eller några aktieägare — alltså icke alla — tillförts egendom eller ekonomiska förmåner på bolagets bekostnad under sådana omständigheter, att förfarandet framstår som ett åsidosättande av bestämmelserna i § 21 om bevarandet av bolagets bundna kapital.

VIII. De omständigheter som i det föregående anförts såsom stöd för regeln att en aktieägare i allmänhet icke är ansvarig på den grund att han medverkat till ett bolagsstämmobeslut vilket orsakat skada, kan även åberopas som argument för en grundsats av mera vidsträckt innebörd. Man kan allmänt uttrycka den så, att en aktieägare normaliter icke är ansvarig för skada som han kan ha orsakat bolaget genom utövandet av sina aktierättsliga befogenheter. Bolaget kan t.ex. ha orsakats skada genom att en aktieägare klandrat ett bolagsstämmobeslut, i stöd av sitt innehav hindrat för bolaget nödiga eller ändamålsenliga åtgärder, som hade krävt kvalificerad majoritet vid bolagsstämma, eller i stöd av sin minoritetsrätt väckt en icke tillräckligt grundad ersättningstalan mot bolagsledningen. Sådana aktioner från en aktieägarers sida ger icke någon hållbar grund för ett skadeansvar.

Man bör dock ha klart för sig att frågan om aktieägars ansvar icke helt kan lösas enligt ett sådant allmänt schema. De situationer i vilka en aktieägare varit delaktig i ett skadeorsakande som drabbat bolaget, kan variera i mycket stor utsträckning. Det är icke möjligt att i alla situationer hålla sig till en allmän, ur ABL härledd grundsats. Skadeståndsrätten är i vårt land genomgående bristfälligt reglerad i lagen. I de flesta fall måste man i högre eller lägre grad ty sig till allmänna skadeståndsrättsliga normer och överväganden. Självfallet är det mindre motiverat att göra detta när det för ett visst område finns en speciallag, som innehåller skadeansvarighetsregler. Men också när så är fallet, såsom med avseende på aktiebolaget, är man berättigad och t.o.m. tvungen att falla tillbaka på *allmänna skadeansvarighetsregler* när speciallagens stadganden kräver komplettering för att täcka hela fältet av tänkbara skadesituationer.

Dessa synpunkter äger även giltighet med avseende på aktieägaransvaret. I första hand har man att bedöma den konkreta ansvarighetssituationen enligt den på ABL grundade reglering som behandlats i den föregående framställningen. Men när man ställes inför ett skadeorsakande för vars bedömning man icke kan få stöd i ABL eller i regler som kan härledas ur lagen, blir man tvungen att tillämpa allmänna ansvarighetsregler så långt det är möjligt utan att man råkar i konflikt med ABLs stadganden eller de grundsatser på vilka dessa bygger. Sådan är t.ex. situationen när en aktieägare utan att direkt utöva sina aktierättsliga befogenheter utnyttjar sin på ett större aktieinnehav grundade faktiska maktställning på ett sådant sätt, att bolaget tillskyndas skada.

Sammanfattningsvis kan således fastslås, att det icke är uteslutet att i stöd av allmänna skadeansvarighetsregler åvälva en aktieägare ett ansvar i skadesituationer av annan art än de i det föregående behandlade.

En närmare utredning av frågan därom när och under vilka förutsättningar det kan bli fråga om ett skadeansvar enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler faller utanför ramen för denna framställning. Endast ett konkret fall skall beröras — ansvarighet för obehörig påverkan på bolagsledningen (IX). I detta fall gäller det att kombinera aktiebolagsrättsliga och allmänt skadeståndsrättsliga synpunkter och överväganden.

IX. Det är tänkbart att en aktieägare, som har en tillräckligt stark på aktieinnehav grundad ställning i bolaget, ställer sig utanför styrelsen, men i stället från sidan påverkar bolagsledningens beslut. Avsikten kan eventuellt vara att undandra sig ansvar för avgöranden som skadar bolaget.

Kan en aktieägare bli ansvarig för följderna av ett avgörande som tillkommit genom en sådan *obehörig påverkan*?

Cederberg, Nordiska juristmötet 1931 75 f., Bilaga III 2, framhåller bl.a. (de lege ferenda), att man i doktrinen avstått från att uppställa en allmän ansvarighetsregel för missbruk av aktieägarställningen. Cederberg förordar likväl en regel om ansvarighet som han dock av »försiktighetsskäl» inskränker till det fall då en aktieägare förmått bolagsledningen att avsiktligt skada bolaget; härutöver medger han dock, att fall kan tänkas då »bolagsledningens kulposa vållande av skada borde förplikta till gäldande av skadestånd»; se även diskussionen i frågan 88—90.

ABL innehåller intet stadgande om ett ansvar på grundvalen av en obehörig påverkan. Fallet kan inte heller inordnas under de regler vilka ovan behandlats. Det är inte nu fråga om en utövning av en i aktierätten liggande befogenhet. Skall man här kunna stipulera ett ansvar, måste bedömningen grunda sig på andra fakta.

Ifall en aktieägars medverkan konstituerar ett brott eller delaktighet i ett sådant, är förutsättningar för skadeansvar för handen. Se N i a l 182.

Det problem som här benämnts obehörig påverkan, har reglerats i svensk och tysk lag.

SvABL § 210 innehåller för ett specialfall uttrycklig föreskrift om aktieägars ansvar för påverkan på styrelsen, VD eller likvidator, då skada orsakats bolaget genom åtgärd som innebär att fördel beretts viss aktieägare till nackdel för bolaget; skadeståndsskyldighet anses likväl icke inträda, om åtgärden företagits med samtliga aktieägars samtycke; S v L a g b e r e d n i n g e n 645 f., 652 ff., S t e n b e c k 681 f., N i a l 182.

TyAktG § 101 m. 1 stadgar: »Wer zu dem Zwecke, für sich oder einen anderen gesellschaftsfremde Sondervorteile zu erlangen, vorsätzlich unter Ausnutzung seines Einflusses auf die Gesellschaft ein Mitglied des Vorstandes oder des Aufsichtsrats dazu bestimmt, zum Schaden der Gesellschaft oder ihrer Aktionäre zu handeln, ist zum Ersatz des daraus entstehenden Schadens verpflichtet.»

Ett sådant obehörigt inflytande kan i första hand utövas av en storaktieägare, men ansvar kan enligt lagrummet även åvälvas andra personer, även icke-aktieägare; detta ansvar bygger alltså icke på någon aktieägars trohetsplikt, utan lagrummet grundar skadeansvaret på en otillåten handling av ett särskilt slag och ger bolaget ett skydd utöver det som följer av den allmänna bestämmelsen i BGB § 826; se G r o s s k o m m . A k t G 691 ff., G o d i n - W i l h e l m i 453 f., H a u p t 129, H u e c k 135, W ü r d i n g e r 168 ff.

Ett skadeansvar kan bli aktuellt endast när det förefinnes ett direkt samband mellan aktieägens påverkan och det ifrågavarande organbeslutet. Aktieägaren skall på ett avgörande sätt ha medverkat till beslutet. Orsaks-sammanhanget bör vara bindande.

När en aktieägare genom påverkan försöker framkalla ett beslut av styrelsen, måste man hålla fast vid att envar styrelsemedlem är skyldig att på eget ansvar pröva rättmätigheten och ändamålsenligheten av sina beslut och

åtgärder. Den omständigheten att medlemmarna med avseende på fortsatt medlemskap i styrelsen kan vara beroende av en dominerande aktieägare, utgör intet hållbart motiv för en rättslig »lydnadsplikt» mot denne eller för en överföring av ansvaret på denna aktieägare. Styrelsen är visserligen skyldig att inom vissa gränser följa bolagsstämmans anvisningar (§ 38 m. 1). Man kan därför med ett visst fog göra gällande, att det är naturligt att styrelsen underordnar sig direktiv som ges av en aktieägare, vilken kan behärska bolagsstämman i stöd av sitt aktieinnehav. Men detta beroende har icke i någon händelse avseende på åtgärder som betingar skadeansvar.

Det ligger sålunda nära att anta, att styrelsens medlemmar ensamma ansvarar för sina beslut och åtgärder utan att det behöver bli fråga om något medansvar för en aktieägare som begagnat sitt faktiska inflytande i syfte att påverka styrelsen.

Man kan dock fråga om det är riktigt att lägga ansvaret enbart på styrelsens medlemmar med förbigående av den påverkande aktieägaren.

För att konkretisera frågeställningen må följande *exempel* anföras: Styrelsen beslutar att till en av sina medlemmar (A), som är en dominerande aktieägare, sälja egendom till uppenbart underpris. På grund av jäv tar A inte del i beslutet, men han är de facto den som föranlett detsamma. A bör rimligtvis kunna göras ansvarig, jämte de styrelsemedlemmar som fattat beslutet, inte blott för återbetalningen av den mottagna fördelen utan även för annan skada som transaktionen kan ha tillskyndat bolaget (se ovan s. 100).

Skall man bedöma ansvaret annorlunda då A icke är medlem av styrelsen men på samma sätt som i det relaterade fallet frampressat styrelsens beslut genom påverkan på medlemmarna?

Det förefaller inkonsekvent och omotiverat att bedöma de två fallen olika. Det faktiska underlaget för ett ansvar är i vartdera fallet detsamma. Aktieägaren A bör icke gå fri från ansvar.

Det är ytterst vanskligt att utan stöd av lagstadganden generellt ange under vilka förutsättningar en aktieägare kan bli ansvarig för obehörig påverkan på styrelsen. Man kommer knappast längre än till konstaterandet att ett sådant ansvar är möjligt när aktieägarens obehöriga påverkan varit av den art och styrka, att densamma de facto framstår som en avgörande medverkan till styrelsens beslut. De faktiska omständigheterna blir bestämmande för bedömningens resultat.

Jfr TyAktG § 101 m. 1, Grosskomm. AktG 455, Godin-Wilhelm i 691 ff.

Man kan diskutera huru långt ett ansvar på den här angivna grunden skall kunna sträckas. Det förefaller riktigt att huvudsakligen begränsa ansvaret

till sådana fall då styrelsens beslut tillför den aktieägare som utövat obehörig påverkan, en oberättigad ekonomisk fördel antingen direkt eller indirekt (t.ex. ett företag vari han är huvudintressent). Ansvariet inkluderar inte blott en skyldighet att återgälda den mottagna fördelen utan även en skyldighet att ersätta bolaget annan skada som orsakats av transaktionen.

Jfr SvABL § 210, TyAktG § 101 m. 1.

Från ansvarsbetingande påverkan bör man undanta de fall då den åtgärd som vidtagits, trots att den orsakat bolaget en förlust, likväl är försvarlig (se ovan s. 73). Styrelsen är icke ansvarig i sådana fall, varför icke heller den påverkande aktieägaren bör åvälvas ett ansvar.

Jfr TyAktG § 101 m. 3: »Die Ersatzpflicht tritt nicht ein, wenn der Einfluss benutzt wird, um einen Vorteil zu erlangen, der schutzwürdigen Belangen dient»; samt Grosskomm. AktG 694 f.

När en aktieägare är ansvarig på nu angiven grund, ansvarar han jämte de medlemmar av styrelsen som genom sitt beslut orsakat skadan. De senares ansvar bedömes enligt de för bolagsledningens ansvar gällande vanliga reglerna.

Se Grosskomm. AktG 696.

Det som här sagts om påverkan på styrelsen, gäller i tillämpliga delar en påverkan som aktieägare utövat på förvaltningsrådet, på VD eller på någon medlem av styrelsen som har rätt att handla för bolaget.

Se TyAktG § 101 m. 1.

Man kan även fråga, om icke en aktieägare kan bli ansvarig för obehörig påverkan på *bolagsstämman* — en aktieägare har förmått andra aktieägare att rösta för ett visst förslag, vars genomförande orsakar bolaget skada. Problemet skall icke här närmare utredas. Principiellt borde hinder inte möta för ett sådant ansvar. Detsamma kan dock knappast utsträckas till andra fall än det då de aktieägare som omfattat bolagsstämmans beslut, själva är ansvariga, d.v.s. när beslutet avser olaga utdelning (§ 33).

Varken SvABL § 210 eller TyAktG § 101 stipulerar ansvar för påverkan på bolagsstämman.

6. RÄTTEN ATT VÄCKA ERSÄTTNINGSTALAN.

I. När bolaget tillskyndats skada till följd av en företrädares orsakande, uppkommer frågan vilket av bolagets *organ* som kan göra ansvarigheten gällande, vid behov genom rättegång.

Med avseende på ersättningsanspråk *mot bolagsledningen* har man att utgå från de stadganden som gäller beviljande av ansvarsfrihet (nedan s. 225 ff.). Enligt § 26 m. 1 p. 2 skall bolagsstämma årligen besluta om »den åtgärd, som föranledes av styrelsens förvaltning under året» och enligt § 26 a m. 2 skall talan på grund av förvägrad ansvarsfrihet väckas inom sex månader från bolagsstämman. Dessa stadganden ger klart vid handen, att det är bolagsstämmans sak att besluta att ersättningstalan skall väckas mot styrelsens medlemmar. Detta är även en naturlig konsekvens av bolagsstämmans rätt att övervaka bolagsverksamheten. Man kan icke lämpligen från varandra skilja frågorna om ansvarsfrihet och om väckande av ersättningstalan.

Det som sagts om styrelsens medlemmar, gäller även de övriga företrädare som beröres av bestämmelserna om ansvarsfrihet — förvaltningsrådets medlemmar och VD (se nedan s. 232 ff.).

Lagberedningen 1890 44: »Likasom enskild huvudman tillkommer att pröva, huruvida hans ombud fullgjort sin skyldighet, och efter eget skön bestämmande, om han vill väcka något anspråk mot ombudet eller icke eller antaga av ombudet bjuden förlikning, likaså måste det iföljd av nämnda grundsats ankomma på bolagsstämman att utöva uppsikt över styrelseorganens förvaltning och att efter eget beprövande avgöra, om och till vilken åtgärd från bolagets sida en anmärkt felaktighet av dem skall giva anledning.»

Cederberg, JFT 1942 108: »Den finska rätten står principiellt på den ståndpunkten, att det endast ankommer på bolagsstämma att besluta om vidtagande av åtgärd mot styrelsen»; se även LM 1934 43 f., Revision 165. — Så även Chydenius 67, 85, Fellman, JFT 1939 523, Taxell, Aktieägarens rättsskydd 228 f.

Även i utländsk rätt anses det i princip ankomma på bolagsstämman att besluta om väckande av ersättningstalan:

Se SvABL § 128, Nial 188.

Krenchel 217, Sindballe II 125 f., Kobbernagel 246 f.; det framhålls likväl, att talan mot enskilda styrelsemedlemmar kan väckas av styrelsen eller representantskapet.

NoASL § 122 m. 1 stadgar uttryckligen, att bolagsstämman avgör om ersättningstalan skall väckas mot företrädare för bolaget; Augdahl 374, Martinussen 371.

TyAktG § 122 m. 1: bolagsstämman beslutar om väckande av ersättningstalan, sådan talan skall anhängiggöras när stämman beslutat detta med enkel majoritet; Grosskomm. AktG 840, Würdinger 139.

Även i schweizisk och engelsk rätt har det ansetts, trots att uttryckliga lagstadganden saknas, att det ankommer på bolagsstämman att besluta om ersättningstalan, den franska rätten (L 31.8. 1937) ger däremot bolagets legala företrädare denna rätt; se den översikt som ges av Van Ommeslaghe 519 ff. samt bl.a. Gower 526 ff.

I några fall kan tvekan uppstå därom huruvida regeln att ersättningstalan förutsätter ett bolagsstämmobeslut undantagslöst bör upprätthållas.

Oaktat ansvarsfrihet beviljats, kan ersättningskrav framställas med anledning av åtgärd eller försummelse som icke framgår av årsredogörelsen eller revisionsberättelsen (§ 26 a m. 4). Måhända kunde man härvid hävda, att bolagsstämman genom att bevilja ansvarsfrihet för sin del definitivt avgjort ansvarighetsfrågan och att det därefter skulle ankomma på någon lägre instans att framställa eventuella ersättningsanspråk mot en företrädare beträffande vilken förut icke kända ansvarsbetingande omständigheter kommit i dagen. Detta är dock knappast riktigt. Om nytt material kommer fram, är det naturligt att låta bolagsstämman besluta vilka åtgärder som bör vidtagas med anledning därav. Därför bör man enligt min tanke hålla fast vid regeln om bolagsstämmans beslutanderätt.

Jfr Stenbeck 495.

När bolagsstämman beslutat att icke bevilja ansvarsfrihet, behöver från dess sida några ytterligare åtgärder icke vidtagas. Det är öppet huruvida ersättningskrav skall framställas. Här kan man tänka sig möjligheten att styrelsen besluter anhängiggöra ersättningstalan. Detta vore dock något annat och mera än att blott verkställa bolagsstämmans beslut. Då man därtill lägger, att bolagsstämman enligt § 26 m. 1 p. 2 har att besluta om de åtgärder som föranledes av styrelsens förvaltning, synes det mig riktigt att anse, att en ersättningstalan förutsätter ett beslut av bolagsstämman, det är icke tillfyllest att stämman vägrat bevilja ansvarsfrihet. En sådan dechargevägran uppfattas i första hand som en »prickning». Anser bolagsstämman att längre gående åtgärder — ersättningstalan eller entledigande — är motiverade, har den att själv besluta därom.

Jfr Nial 188.

Den här godtagna principen att endast bolagsstämman och icke ett lägre organ kan besluta att väcka ersättningstalan mot en till bolagsledningen hörande företrädare, har avseende på det skadeorsakande som kan innefattas i ett beslut om ansvarsfrihet. Densamma gäller däremot icke, därest skada orsakats i utförandet av särskilda uppdrag som kan ha anförtratts en till bolagsledningen hörande person (se nedan s. 229). I ett sådant fall kan styrelsen besluta att göra ett ersättningsanspråk gällande på samma sätt som om den skadeorsakande hade varit en utanför bolagsledningen stående person.

Det skadeansvar som grundas på brottslig handling, intar en särställning

i det avseendet att detsamma kan göras gällande oaktat ansvarsfrihet beviljats (§ 26 a m. 4), ifall icke bolagsstämman utsträckt ansvarsfriheten att omfatta jämväl den brottsliga handlingen (nedan s. 230). När ett brott riktat sig mot bolaget, ankommer det normalt på styrelsen att utöva bolagets målsäganderätt. Detta bör anses gälla jämväl sådana fall då brottet begåtts av en person tillhörande bolagsledningen. Bolagsstämmans beslut är enligt min tanke inte erforderligt. Om man accepterar denna ståndpunkt, förefaller det även naturligt att låta styrelsen framställa ett ersättningsanspråk i samband med strafftalans utan att bolagsstämman bemyndigat härtill. Då stämman likväl kan besluta, att icke kräva ersättning för skada som en företrädare genom ett brott orsakat bolaget, är det uteslutet att styrelsen kräver skadestånd i straffprocessen, därest bolagsstämman beslutat att icke göra ansvarigheten gällande. Men ifall detta icke skett, synes det mig riktigt att låta styrelsen jämte straff kräva skadestånd.

Likaså bör bolagsstämman kunna besluta, att av styrelsen anhängiggjord straff-talan skall nedläggas, ett sådant beslut innebär ett bindande direktiv (§ 38 m. 1).

Kan bolagsstämmans rätt att väcka ersättningstalan *överföras* på ett lägre organ?

Ifall bolaget har förvaltningsråd, kan detta i stöd av föreskrift i bolagsordningen utse styrelse (§ 26 m. 4). I detta fall kan förvaltningsrådet även entlediga styrelsens medlemmar, t.ex. på grund av yppat missbruk. Kan förvaltningsrådet i ett sådant fall besluta att väcka ersättningstalan?

S i n d b a l l e II 125 f.: om styrelsen icke är vald av bolagsstämman, kan beslut om att ansvar skall göras gällande fattas av det organ som utsett styrelsen.

Frågan bör enligt min tanke besvaras nekande. Beslut om ansvarsfrihet eller om annan av förvaltningen påkallad åtgärd skall fattas av bolagsstämman. Den uppgift som lagen i detta avseende tillagt bolagsstämman, bör anses vara exklusiv — den kan inte ens genom föreskrift i bolagsordningen överföras på ett annat organ. Något stöd för en sådan delegering ger lagen icke.

Detsamma gäller i förhållandet mellan styrelse och VD. Denne är visserligen underställd styrelsen och utses normalt av styrelsen. Men då stadgandena om ansvarsfrihet även gäller VD, är det konsekvent att hålla fast vid att det är bolagsstämmans sak att fatta beslut om ersättningstalan mot VD för skada inom det område som normalt täckes av ansvarsfriheten.

I praktiken kan lagens ståndpunkt att bolagsstämman skall besluta om

ersättningstalan mot bolagsledningen i viss mån modifieras. Ett bolagsstämmobeslut fordras visserligen. Men stämman kan, när den förvägrar ansvarsfrihet, uppdraga åt förvaltningsrådet eller åt en ny styrelse att avgöra mot vilka personer ersättningskrav skall riktas och vilka som eventuellt skall gå fria. Bolagsstämman bör t.o.m. kunna överlämna åt förvaltningsrådet eller åt styrelsen att pröva huruvida talan överhuvud skall anhängiggöras. Om bolagsstämman beslutat att icke bevilja ansvarsfrihet, men dessutom bestämt, att ersättningskrav icke skall framställas, har förvaltningsrådet eller styrelsen likväl icke rätt att anhängiggöra talan. Detsamma bör anses gälla ifall bolagsstämman lämnat öppen frågan därom huruvida ersättningskrav skall framställas eller icke.

Se även *Marthinussen* 372.

Beslut att väcka ersättningstalan fattas normalt vid den ordinarie bolagsstämma där styrelsens förvaltning i dess helhet är föremål för prövning (§ 26 m. 1) eller vid den stämma där resultatet av särskild revision framlägges (§ 26 c m. 2). Men nödvändigt är detta icke. Beslut kan fattas senare inom de föreskrivna fristerna. Det är inte heller uteslutet att bolagsstämma redan under pågående verksamhetsår besluter anhängiggöra talan mot någon medlem av bolagsledningen, t.ex. mot en styrelsemedlem som gjort sig skyldig till en brottslig verksamhet. Frågan om ansvarsfrihet skall visserligen behandlas efter utgången av ettvarit verksamhetsår, men stadgandena härom kan inte hindra en talan därförinnan på grundvalen av åtgärder som kommit till bolagsstämmans kännedom innan styrelsens årsredogörelse och revisorernas berättelse framlagts.

Talan i stöd av bolagsstämmans beslut utföres av styrelsen, som har att verkställa bolagsstämmans beslut, eller av särskild av stämman utsedd företrädare.

Jfr *TyAktG* §§ 97, 122.

Även en ersättningstalan mot *revisor* förutsätter beslut av bolagsstämma. Lagen innehåller visserligen intet stadgande härom. Men denna ordning är naturlig därför att revisorerna fullgör sitt uppdrag i förhållande till bolagsstämman och att deras granskning har avseende på bolagsledningens verksamhet. Det vore inkonsekvent att ge en lägre instans rätt att framställa ersättningskrav. Därtill kommer, att ett ansvar för revisorerna vanligen förekommer vid sidan av ett ansvar för bolagsledningen, varför beslut att göra ansvarigheten gällande bör fattas av ett och samma organ, d.v.s. av bolagsstämman.

R a n i n e n 512, I k k a l a 283. — N i a l 190, NoASL § 122 m. 1.

Enligt tysk rätt kan styrelsen väcka talan mot »Abschlussprüfer»; W ü r d i n g e r 139.

Lagen ger icke besked därom vem som har rätt att framställa ersättningsanspråk mot *aktieägare* — enligt § 33 eller på grund av obehörig påverkan. När olaga utdelning skett, och aktieägare enligt § 33 är återbetalnings- eller ersättningsskyldig, ligger det nära att låta styrelsen framställa ersättningsanspråk. Till styrelsens uppgifter hör att vårda bolagets egendom. Det kan anses stå i överensstämmelse härmed att ge styrelsen rätt att pröva huruvida egendom som avhänts bolaget, skall krävas tillbaka. När bolagsstämman beslutat väcka ersättningstalan mot styrelsen, är det naturligt att ge styrelsen (den nya) rätt att utsträcka denna talan till en aktieägare som genom påverkan på styrelsen varit delaktig i skadans uppkomst.

Se S t e n b e c k 497: fråga om anställande av skadeståndstalan mot aktieägare skall prövas av styrelsen.

W ü r d i n g e r 139: styrelsen kan utföra talan.

II. Ett centralt led i minoritetsskyddet utgör den rätt att väcka ersättningstalan mot styrelsen som enligt § 26 a m. 3 och § 26 c m. 4 tillerkänts en *aktieägarminoritet*.

Jfr AndL § 98, FörsoL § 90.

I första hand ankommer det på bolaget självt att kräva ersättning för skada som orsakats av företrädare för bolaget. Men denna möjlighet utnyttjar bolaget icke alltid. En majoritetsförankrad styrelse skyddas ofta av bolagsstämman. Denna kan besluta, att icke göra bolagets ersättningsanspråk gällande. Då aktieägare i sådana fall kan orsakas indirekt skada, för vilken de icke har ett självständigt anspråk mot styrelsen (se nedan s. 173 ff.), framstår det som en naturlig lösning att låta aktieägare utföra ersättningstalan för bolagets räkning och därmed eliminera både bolagets förlust och sin indirekta skada.

De nämnda stadgandena bygger på dessa tankar. När lagstiftaren stannat för lösningen att icke låta varje enskild aktieägare utan endast en aktieägarminoritet — en eller flere aktieägare som innehar en tiondedel av aktiekapitalet — utföra ersättningstalan, har detta främst sin grund i en strävan att skydda bolaget mot enskilda aktieägares rättsutövning som kunde få karaktären av chikan. Minoritetens rätt att väcka ersättningstalan utgör i viss mening en kompromiss mellan två motstående hänsyn. Den avser att tillgodose både bolagets och enskilda aktieägares intresse.

Se Cederberg 31.

Minoritetstalan på bolagets vägnar förekommer enligt vissa utländska rättsordningar, ehuru icke enligt alla:

SvABL ger en minoritet (1/10 av aktiekapitalet) rätt till talan när ansvarsfrihet icke beviljats (§ 129); sagda minoritet kan hindra beviljandet av ansvarsfrihet genom att vid bolagsstämma rösta däremot (§ 128 st. 1); likaså kan minoriteten väcka talan i de fall då en sådan kan av bolaget anställas utan hinder av att ansvarsfrihet beviljats (§ 129 st. 1 senare delen, jfr § 128 st. 4); N i a l 188.

DaASL innehåller inga stadganden om talerätt för en aktieägarminoritet, varför en sådan icke kan anses vara för handen; K o b b e r n a g e l 251 (se även nedan s. 150).

Enligt NoASL § 122 kan talan väckas av en minoritet när bolagsstämman beviljat ansvarsfrihet eller förkastat ett förslag om att göra ansvarighet gällande (m. 2); talan kan avse blott skada som orsakats av svek eller grov oaktsamhet; minoriteten skall representera 1/10 av aktiekapitalet, i aktiebolag med ett fåtal aktieägare kan talan väckas av ett av lagen angivet minimiantal aktieägare (oberoende av aktieinnehavens storlek); A u g d a h l 378 f., M a r t h i n u s s e n 373 f.

TyAktG § 122 föreskriver, att bolaget måste väcka talan om detta påyrkas av en minoritet som företräder 1/10 av aktiekapitalet; G r o s s k o m m. A k t G 557, 838 ff., W ü r d i n g e r 139.

Enligt SchwOR art. 755 har enskild aktieägare rätt till talan för bolagets räkning, krav på en minoritet av viss storlek uppställes icke (se även nedan s. 150).

I fransk rätt råder olika meningar om betingelserna för en minoritetstalan, som stöd för en sådan talan åberopas FrL 1867 art. 39 jfr art. 17; se V a n O m m e s l a g h e 530 ff., N o i r e l 205 f., 209.

EngCA innehåller icke stadganden om en särskild minoritetstalan; se betr. enskild aktieägares rätt nedan s. 150; P a l m e r 574.

Minoritetens rätt att enligt § 26 a m. 3 väcka talan är sammankopplad med frågan om ansvarsfrihet. En minoritet uppgående till en tiondedel — beräknad såsom lagrummet närmare anger — måste ha motsatt sig beviljandet av ansvarsfrihet, men blivit omkullröstad av en majoritet, som beslutat bevilja ansvarsfrihet. För ett beslut om ansvarsfrihet är enkel majoritet tillfyllest.

Jfr Lagberedningen 1914 § 54: ansvarsfrihet skulle anses förvägrad om en minoritet (1/5) motsatte sig dess beviljande; samt betr. lagändringen år 1935, Cederberg 33 f.

Se även AndL § 97 m. 1, H a k u l i n e n - R a p o l a 282.

Förutsättningarna för väckande av talan enligt § 26 a m. 3 skall icke här närmare beröras; se härom Cederberg 31 ff., R a n i n e n 131 f.

Oaktat ansvarsfrihet beviljats kan bolaget enligt § 26 a m. 4 och oberoende av tidsfristen i m. 2 väcka ersättningstalan med anledning av åtgärd eller försummelse som icke framgår av det redovisningsmaterial som förelagts

bolagsstämman. Har en aktieägarminoritet samma rätt, om densamma enligt m. 3 motsatt sig beviljandet av ansvarsfrihet?

Inom den i m. 3 nämnda fristen har minoriteten rätt att utföra ersättnings-talan jämväl på grundvalen av sådant material som först efter stämman kommit till dess kännedom. Ifall denna frist löpt ut, är situationen likväl en annan.

Skulle man ge minoriteten rätt att väcka talan efter sexmånadersfristens utgång, strede detta uppenbarligen mot stadgandet i m. 3. Minoritetens rätt att väcka talan bygger på tanken att ersättning skall kunna krävas från aktieägarnas sida när bolaget genom att bevilja ansvarsfrihet avstått från sitt ersättningsanspråk. I nu föreliggande fall har bolaget kvar sitt ersättningskrav, varför det icke vore konsekvent att låta minoriteten konkurrera. Ordalydelsen i m. 4 ger även närmast vid handen, att talan endast kan utföras av bolaget (beslut av bolagsstämman) och icke av en aktieägarminoritet. Dennas rätt att föra talan på bolagets vägnar är en undantagsföreteelse som icke bör utsträckas längre än lagens stadganden anger.

Denna tolkning har även omfattats av *Lagberedningen 1946*, som likväl föreslår en sådan ändring, att det i lagrummet klart skulle sägas ut, att minoriteten har rätt att väcka ersättningstalan (s. 12).

Denna lösning skulle otvivelaktigt bättre tillgodose minoritetens rätt.

Jfr SvABL § 129 st. 1 senare delen.

Man kan även fråga vilken minoritetens ställning är ifall bolagsstämman icke beviljat ansvarsfrihet, men underlåter att väcka ersättningstalan. I en sådan situation saknas formellt en av betingelserna för minoritetens rätt att enligt § 26 a m. 3 väcka talan, nämligen beviljad ansvarsfrihet. Enligt lagrummets ordalydelse borde sådan talan icke tillåtas.

En sådan ståndpunkt innebure, att majoriteten kunde omintetgöra ansvarstalan genom att förvägra bolagsledningen ansvarsfrihet men låta bli att väcka talan. Minoritetens rätt vore i en sådan situation sämre än om ansvarsfrihet hade beviljats. Det skulle finnas en möjlighet att kringgå lagens stadgande. Även om § 26 a m. 3 pekar blott på det fall då ansvarsfrihet beviljats, synes det mig som om lagrummets ordalydelse icke skulle utesluta möjligheten att ge minoriteten rätt till talan.

De förutsättningar som m. 3 uppställer, gäller även i detta fall — sålunda bör de som omfattat beslutet att icke bevilja ansvarsfrihet, representera minst 1/10 av aktiekapitalet, och talan bör anhängiggöras inom sex månader.

De två senast berörda fallen visar, att minoritetsskyddsbestämmelserna i § 26 a är oklara och ger rum för olika tolkningar. Den av lagberedningen föreslagna ordningen att en minoritet kan omintetgöra beviljandet av ansvarsfrihet hade varit att föredra; se betr. detta spörsmål *C e d e r b e r g* 33 ff. Jfr AndL § 97 och SvABL § 128 st. 1.

Enligt § 26 c m. 4 är en aktieägarminoritet berättigad att väcka ersättningstalan på grund av åtgärder eller försummelser som framkommit vid särskild revision. I detta fall har både bolaget och minoriteten rätt till talan. Minoritetens rätt uteslutes icke därav att bolagsstämman beslutat anhängiggöra talan. Minoriteten bör representera minst en tiondedel av aktiekapitalet; de särskilda föreskrifter om minoritetens bestämmande som ingår i § 26 a m. 3, gäller icke i förevarande fall. Också i detta fall gäller — både för bolaget och för minoriteten — en sex månaders frist.

Se betr. denna fråga C e d e r b e r g 54 ff.

Gemensamt för de fall av ersättningstalan som grundar sig på § 26 a m. 3 och § 26 c m. 4, är att talan visserligen utföres självständigt av en aktieägarminoritet, men *för bolagets räkning*. Det som vinnes genom en rättegång, kommer bolaget till godo (§ 26 d m. 2). Det är sålunda bolagets krav som aktieägarminoriteten gör gällande.

De nämnda lagrummen förutsätter en rättegång. Detta hindrar dock icke att det bolaget tillkommande ersättningsbeloppet fastställs genom en förlikning ingången mellan den aktieägarminoritet som har rätt till talan, och de skadeansvariga företrädarna — för att undvika rättegång eller avsluta en inledd rättegång.

Aktieägarminoritetens talan inbegriper icke *straffanspråk* utan endast ersättningskrav. Detta framgår visserligen icke uttryckligen av ordalydelsen i § 26 a m. 3, men det är uppenbart att lagrummet är uppbyggt så, att det samma har avseende blott på rätt att kräva ersättning. I § 26 c m. 3, vartill m. 4 hänvisar, användes uttrycket ersättningstalan, vilket således icke lämnar utrymme för tvekan (se även m. 5). Strafftalan kan på bolagets vägnar utföras blott av behörigt bolagsorgan.

Så även C e d e r b e r g, 36 f., se även av honom åberopad litteratur, samt B. P a l m g r e n 102.

Kan en aktieägarminoritet utföra *ersättningstalan grundad på straffbar handling*?

Den omständigheten att en aktieägarminoritet icke kan framställa ett straffyrkande utesluter ingalunda i och för sig möjligheten att åberopa den straffbara handlingen som grund för en skadeståndstalan. Det är icke riktigt att göra aktieägarminoritetens rätt att framställa ersättningskrav beroende av huruvida den handling som orsakat bolaget skada, är kriminell eller icke.

Det väsentliga är att bolaget orsakats en skada. Rättsskyddsbehovet är i princip detsamma oberoende av den skadeorsakande handlingens natur.

Man kan likväl ifrågasätta huruvida en minoritetstalan enligt § 26 a m. 3 är möjlig när bolaget — oaktat beviljad ansvarsfrihet — har rätt att enligt m. 4 väcka ersättningstalan inom stadgad straffrättslig preskriptionstid. Det ligger otvivelaktigt nära att anta, att bolagets möjlighet att väcka talan utesluter minoritetens rätt; man kan härvid åberopa att minoritetens rätt enligt m. 3 bygger på förutsättningen att bolagsstämman genom att bevilja ansvarsfrihet fränhånt bolaget möjligheten att kräva ersättning. Häremot kan likväl invändas, att det ingalunda är givet att bolaget utnyttjar sin möjlighet att kräva ersättning i stöd av det straffbara skadeorsakandet; därtill kommer, att även en kriminell handling kan innefattas i ansvarsfriheten. Det synes mig vara en riktigare lösning att låta minoriteten som grund för sin ersättningstalan åberopa en skadeorsakande handling av kriminell natur oaktat bolagets egen rätt att kräva ersättning fortfarande står öppen.

Jfr det som ovan sagts om minoritetens rätt att väcka ersättningstalan när ansvarsfrihet icke beviljats.

Ger man en aktieägarminoritet rätt att i stöd av § 26 a m. 3 kräva ersättning grundad på ett straffbart skadeorsakande — oaktat bolagets krav fortfarande är öppet — bör talan väckas inom den i lagrummet föreskrivna fristen om sex månader. Den längre straffrättsliga preskriptionstiden, som enligt m. 4 gäller för en ersättningstalan som utföres på bolagets försorg, har icke avseende på minoritetens talan. Denna följer föreskrifterna i m. 3. De undantag från ansvarsfrihetens normala följder som stadgas i m. 4, gäller blott själva bolaget.

Se ovan s. 139 f. Jfr *Lagberedningen 1946* § 26 c m. 4, där det föreslås, att minoriteten skall ha rätt till ersättningstalan grundad på brott, därest bolagsstämman vägrat utföra sådan talan.

I § 26 c m. 5, som gäller ersättningstalan efter det särskild revision verkställt, stadgas, att det som sagts i m. 4 — minoritetens rätt att väcka ersättningstalan — icke avser talan som grundar sig på straffbar handling. Det oklart formulerade stadgandet kan tolkas olika. Å ena sidan har man ansett detsamma innebära, att en minoritet över huvud icke är berättigad att utföra ersättningstalan som grundar sig på en straffbar handling. Å andra sidan synes det möjligt att uppfatta stadgandet så, att den i m. 4 (genom hänvisning till m. 3) bestämda sex månaders fristen icke gäller minoritetens (och

icke heller bolagets) ersättningstalan när denna grundar sig på en straffbar handling.

Cederberg 36 f., 56: minoriteten kan icke utföra straffrättslig talan, endast bolaget har denna rätt; Ranninen 132.

Lagberedningen 1946, 12, uttalar likaså, att ordalydelsen synes ge vid handen, att den i m. 3 nämnda aktieägarminoriteten icke är befogad att anställa skadeståndstalan. I denna punkt föreslår lagberedningen en ändring, då det ur minoritetsskyddssynpunkt är påkallat att ge en minoritet rätt att utföra talan, se s. 12 och § 26 e m. 4 och 5.

B. Palmgren, 102, förutsätter, att minoriteten kan utföra ersättningstalan på kriminell grund, den kan dock icke yrka på straff.

Man kan starkt ifrågasätta huruvida det tolkningsalternativ som utesluter minoritetens rätt till ersättningstalan grundad på straffbar handling, är riktigt. Det är att observera att § 26 c m. 5 hänför sig både till m. 3, som reglerar bolagets ersättningstalan, och m. 4 som avser minoritetens enahanda talan. Om man med varandra jämför m. 3 och 4, finner man, att lagen med varandra jämställer bolagets och aktieägarminoritetens talan. Förutsättningarna för talan är i vartdera fallet desamma — att särskild revision skett och resultatet härav framlagts vid bolagsstämma. Och i vartdera fallet gäller samma sex månaders frist. Det synes mig orimligt att tänka sig att m. 5, som på samma sätt hänvisar både till m. 3 och m. 4, skulle ha en innebörd när det är fråga om bolagets talan — att talan kunde väckas även efter sex månaders fristens utgång inom den straffrättsliga preskriptionstiden — och en annan innebörd då fråga är om minoritetens talan — att ersättningstalan ej alls kunde utföras när skadeorsakandet har kriminell grund. Utan att göra våld på vanliga tolkningsregler kan man enligt min tanke icke komma till annat resultat än att de två fallen i allt är jämställda, vilket innebär, att minoriteten kan kräva ersättning jämväl när talan grundas på en straffbar handling och att denna talan icke är bunden av sex månaders fristen.

Det är att observera, att denna tolkning avviker från det som gäller minoritetstalan enligt § 26 a m. 3, som alltid är bunden till den där föreskrivna fristen. Men även andra olikheter mellan minoritetstalan enligt § 26 a och § 26 c kan påvisas; i det förra fallet är talan huvudsakligen subsidiär — bolaget har genom beviljad ansvarsfrihet av sagt sig ersättningsanspråk — i det senare fallet kan både bolaget och minoriteten framställa anspråk.

Huru man än tolkar § 26 a m. 3 och § 26 c m. 4 och 5 kan man svårligen komma ifrån att här finns inkonsekvenser och oklarheter som icke kan elimineras inom ramen för den nuvarande lagstiftningen. En utredning av de olika tolkningsproblem som de nämnda lagrummen erbjuder, skall icke här företas.

Slutligen må erinras om de fakta som hindrar aktieägare att i stöd av de här berörda minoritetsskyddsbestämmelserna utföra ersättningstalan — aktieägare har vid bolagsstämma tillstyrkt beviljande av ansvarsfrihet eller han har motsagt väckande av i § 26 c m. 3 nämnd ersättningstalan (§ 26 d m. 1).

Innebörden av de uttryck som § 26 d m. 1 använder är inte alldeles klar. Ordalydelsen pekar på att endast den aktieägare som aktivt varit emot att talan skall väckas, är utesluten från att utföra minoritetstalan. Den som röstat för ansvarsfrihet bör anses ha »tillstyrkt» beviljandet av sådan. Den som vid bolagsstämma, där resultatet av särskild revision behandlats, röstat mot väckande av talan, bör anses ha »motsagt» talan, varemot den som förhållit sig passiv — låtit bli att rösta och icke heller uttalat sig för att talan icke skall väckas eller icke deltagit i stämman — har sin rätt till minoritetstalan bevarad.

Det som här sagts om en aktieägarminoritets rätt att på bolagets vägnar väcka ersättningstalan enligt § 26 a och § 26 c, gäller främst talan mot styrelsens medlemmar. Samma regler skall även tillämpas då fråga blir om ersättningstalan mot *VD* eller medlemmar av *förvaltningsrådet*. Det förefinnes icke någon rimlig anledning att i nu förevarande avseende skilja mellan syssломän i olika ställning inom bolagets förvaltning.

Man kan bl.a. hänvisa till att ansvarighetsgrunden i princip är densamma och att även *VD* och förvaltningsrådets medlemmar inbegripes i en av bolagsstämman beviljad ansvarsfrihet; se nedan s. 233 f. — Se även *HD 1951 II 76*.

Lagens terminologi är inkonsekvent; § 26 a m. 3 talar om »styrelsen», medan § 26 c m. 3, till vilket lagrum m. 4 hänvisar, nämner ersättningstalan mot »syssломän».

Kan en aktieägarminoritet på bolagets vägnar väcka ersättningstalan mot *revisor*?

Jfr AndL § 99, FörsoLL § 91.

Cederberg, LM 1934 47: En konsekvent följd av att ge en minoritet rätt till ersättningstalan mot styrelsen är att skadeståndsanspråk även kan av minoriteten riktas mot revisorerna; bestämmelse härom har dock icke intagits i lagförslaget (uppgjort av Cederberg), vilket berott på att frågan om minoritetens rätt till talan mot revisorerna icke ansetts kunna regleras utan att man först reglerar frågan om innebörden av revisorernas ansvarighet, vilken fråga ABL lämnat helt olöst. I sitt arbete *Revision*, 165 f., framhåller Cederberg, att det är tvivelaktigt huruvida stadgandena om minoritetstalan kan avse revisorerna; han tar icke bestämd ståndpunkt för eller emot, men anser närmast, att minoritetens talan icke kan riktas mot revisorerna.

I k k a l a 283: minoritetstalan torde icke vara möjlig.

Se även Lagberedningen 1914 § 56 och s. 83.

I SvABL § 130 och NoASL § 122 stadgas om minoritetstalan mot revisor; se även SchwOR art. 755.

Frågan är icke reglerad i lagen. Den har av lagstiftaren lämnats öppen, liksom fallet är med hela det komplex som har avseende på revisorernas ansvar.

Å ena sidan kan man framhålla, att de stadganden som reglerar aktieägarminoritetens rätt till ersättningstalan, är så avfattade, att de avser blott sådana skadeansvariga företrädare som handhaft förvaltningsuppgifter. Och minoritetens nu ifrågavarande rätt utgör ett undantag från regeln att det är bolaget självt som har att besluta huruvida ett ersättningsanspråk skall göras gällande; en restriktiv tolkning ligger därför nära.

Å andra sidan kan man hävda, att en tillämpning av stadgandena om minoritetens rätt att väcka ersättningstalan mot företrädare för bolagets förvaltning på sätt och vis för med sig som en naturlig följd att minoriteten kan rikta krav även mot revisorerna, när dessa är medansvariga vid sidan av styrelsen. Skulle man icke tillerkänna minoriteten denna rätt, kunde revisorerna gå fria från ansvar, enär bolaget knappast kan tänkas rikta krav mot dem i de fall då detsamma underlåtit att ställa styrelsen till svars.

Det är vanskligt att ge ett tillförlitligt svar på den uppställda frågan — skäl står mot skäl. För egen del skulle jag, med hänvisning till det reella behov som kan finnas att göra ansvarighet gällande jämväl mot revisorerna och med beaktande av att lagen företer en lucka, stanna för att låta en aktieägarminoritet inbegripa revisorerna i sitt ersättningskrav, när minoritetstalan väckts mot styrelsens medlemmar, och revisorerna är medansvariga för samma skada.

Som exempel på en situation i vilken det kan vara motiverat att låta minoriteten rikta ersättningskrav jämväl mot revisorerna, må nämnas, att det genom en särskild revision (§ 26 c) framgått, att styrelsen och årsrevisorerna i samråd tillfogat bolaget skada genom att framlägga och till fastställelse förorda ett felaktigt och missvisande bokslut.

De nu ifrågavarande lagrummen — § 26 a m. 3 och § 26 c m. 4 — möjliggör icke, enligt min tanke, en minoritetstalan mot *aktieägare*. Dessa bedömes med avseende på skadeansvaret på ett annat sätt än bolagets valda företrädare.

Se R o d h e 194.

Betr. aktieägars ansvar mot bolaget, se ovan s. 118 ff.

III. I två fall har lagen uttryckligen tillerkänt *enskild aktieägare* — oberoende av aktieinnehavets storlek — rätt att utföra ersättningstalan för bolagets räkning: § 16 m. 3 samt § 30 m. 3, vartill m. 4 ansluter sig.

I utländsk rätt saknas i allmänhet stadganden om enskild aktieägars rätt att väcka talan för bolagets räkning:

Den reglering av minoritetstalan som förekommer enligt SvABL § 129 och NoASL § 122, utesluter möjligheten att i andra fall ge enskild aktieägare rätt till talan; detsamma kan sägas om TyAktG § 122, Grosskom. AktG 557; se ovan s. 143.

I dansk rätt, där frågan om minoritetstalan är oreglerad (se s. 143), har det rätt tvekan därom huruvida enskild aktieägare är berättigad att utföra talan för bolagets räkning; för ståndpunkten att sådan talan icke kan ifrågakomma kan åberopas ett avgörande av högsta instans refererat i *UfR* 1925 s. 876, jfr dock *Krenchel* 218, *Alkil*, *Juristen* 1945 137 f. *Kobbernagel*, 252 ff., förnekar i princip enskild aktieägars rätt att utföra ersättningstalan för bolagets räkning, men anser likväl en sådan talan vara möjlig när bolagsledningen överträtt en absolut lagbestämmelse, i vilket fall bolagsstämman icke varit berättigad att bevilja ansvarsfrihet.

Enligt SchwOR art. 755 (jfr art. 756) har enskild aktieägare rätt att utföra ersättningstalan för bolagets räkning, särskild minoritetstalan förekommer icke (ovan s. 143); *Schucany* 205 f., *Van Ommeslaghe* 527.

Den franska rättens ståndpunkt är oklar, det torde icke vara möjligt för enskild aktieägare att utföra talan; se *Van Ommeslaghe* 531 ff., *Noirel* 205 ff.

Engelsk rätt fastslår som princip att endast bolaget kan väcka ersättningstalan, denna princip har fastslagits i rättsfallet *Foss v. Harbottle*; vissa undantag från principen har likväl ansetts möjliga, bl.a. när majoriteten har fattat ett beslut som innebär »a fraud against the minority and the wrongdoers are themselves in control of the company»; *Palmer* 496 f., 503, 574; *Precedents* I 1037, *Gower* 528 ff. Se även *Wieland* II 137 ff.

Det förstnämnda lagrummet — § 16 m. 3 — har avseende på skada orsakad vid bolagets bildande. Detsamma förbigås i denna framställning, som icke behandlar frågor rörande bolagets grundande.

Enligt § 30 m. 3 kan en aktieägare kräva ersättning för bolagets räkning när ett materiellt rättsstridigt bolagsstämmobeslut orsakat bolaget skada.

Detta ersättningsanspråk har uttryckligen sammankopplats med aktieägars klanderrätt. Mot ett bolagsstämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordning, har aktieägare olika rättsskyddsmedel att tillgå. I § 30 m. 3 regleras primärt aktieägars rätt att vid domstol yrka på att rättsstridiga stämmobeslut och dessas verkställighetsåtgärder skall upphävas. Ett sådant upphävande är likväl icke alltid möjligt, t.ex. om åtgärder som i stöd av ett stämmobeslut vidtagits i förhållande till tredje man, icke kan återgå. Med

avseende på sådana fall föreskriver lagrummet, att aktieägare, såvitt ett upphävande »ej kan ske», har rätt att yrka på ersättning för den skada som orsakats bolaget.

Lagrummet är klart i det avseendet att anspråket på skadestånd sålunda framstår som ett *subsidiärt* och alternativt krav, som kan göras gällande när det icke är möjligt att bifalla det enligt lagstadgandet primära yrkandet att ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut och i stöd därav vidtagna åtgärder måtte upphävas. En aktieägare kan således icke fritt välja mellan skadeståndstalan och yrkande på bolagsstämmobeslutets upphävande.

Se härom *Chydenius* 88 f., *B. Palmgren*, JFT 1949 9, *Taxell*, Aktieägarens rättsskydd 230 f.

Den här angivna innebörden av skadeståndsstadgandet i § 30 är av central betydelse för en rätt uppfattning om innebörden och omfattningen av aktieägares rätt till ersättningstalan på bolagets vägnar.

Lagberedningen 1890, 45, uttalade i sitt principbetänkande: »En utvidgning av den enskilde aktionärens rätt påkallas dock av det föregående för det fall, att styrelsen genom utförande av ett lagvidrigt stämmobeslut ådragit sig ersättningsskyldighet till bolaget, enär aktionärens rätt att i sådant fall föra talan för bolaget även måste omfatta dess ersättningsanspråk mot styrelsens medlemmar». — Detta uttalande pekar icke på att avsikten hade varit att göra ersättningstalan subsidiär i förhållande till talan om bolagsstämmobeslutets upphävande. I *Lagberedningens* lagförslag (§ 30 m. 1) ingick likväl den bestämmelse som band ersättningstalan vid förutsättningen att ett upphävande ej kunde ske, vilken bestämmelse sedermera ingick i lagen (§ 30 m. 3). Se även nedan s. 152 f.

Förutsättning för aktieägares ersättningsanspråk enligt § 30 m. 3 är att den aktieägare som utför talan, icke bidragit till det rättsstridiga stämmobeslutet (m. 1).

Se *Taxell*, Aktieägarens rättsskydd 161 f., 164 ff.

Talan bör anhängiggöras inom sex månader från bolagsstämman, ifall beslutet är klanderbart. För nullitetsfallen gäller ingen speciell frist. Kravet på ersättning riktas mot de företrädare som verkställt bolagsstämmans beslut.

I § 30 m. 4, som hänvisar till föregående moment, nämnes ett specialfall — *olaga utdelning* av bolagets tillgångar *utan att bolagsstämma fattat beslut* därom. I första hand ankommer det på bolaget självt att vidta åtgärder med anledning av en sådan olaga utdelning — krav på återbäring av de utdelade beloppen och eventuellt på ersättning för särskild skada som utdelningen kan ha orsakat bolaget.

Jämväl enskild aktieägare har givits rätt att i stöd av § 30 m. 3 väcka er-

sättningstalan för bolagets räkning. En sådan talan förutsätter för det första att bolagsstämman avvisat aktieägars yrkande på rättelse, dvs. att bolagsstämman måste besluta, att de belopp som styrelsen egenmäktigt och i strid med lag utbetalat, skall återbetalas till bolaget (§ 30 m. 4). Det har med skäl ansetts, att enskild aktieägare kan utverka sammankallande av bolagsstämma för behandling av ett sådant ärende även om hans aktieinnehav icke motsvarar en tiondedel av aktiekapitalet, vilket enligt § 31 m. 1 kräves för att få bolagsstämma sammankallad för visst ärende.

Se härom *Cederberg*, LM 1939 290 ff.

För det andra gäller enligt § 30 m. 3, vartill det följande momentet hänvisar, att ersättning kan utdömas endast därest den åtgärd som innefattar utdelning, icke kan upphävas. Aktieägars skadeståndstalan framstår alltså även i detta fall som ett subsidiärt anspråk. Yrkandet går sålunda primärt ut på att, då bolagsstämman avvisat aktieägars yrkande på återkallande av den av styrelsen företagna olaga utdelningen, de åtgärder som denna innefattar, måste upphävas. För den händelse ett sådant upphävande icke kan ske, kan aktieägare alternativt yrka på skadestånd för bolaget.

Se även *Cederberg*, LM 1939 292.

Det bör särskilt understrykas, att den senast angivna förutsättningen — vidtagna åtgärder kan icke upphävas — även gäller olaga utdelning. Lagens förarbeten är i det avseendet belysande.

Enligt Prop. 10/1891 (§ 30 m. 1) skulle aktieägare ha rätt till ersättningstalan dels när ett bolagsstämmobeslut och dess verkställighetsåtgärder icke kunde upphävas, dels när olaga utdelning skett genom ett bolagsstämmobeslut — i det senare fallet skulle alltså den förutsättningen icke gälla att ett upphävande ej kunde ske; samma regel skulle gälla för det fall att utdelning skett utan stöd av ett bolagsstämmobeslut och stämman avvisat yrkande på rättelse. I Lag- och ekonomiutskottet skedde likväl en omarbetning på så sätt, att de båda fallen av olaga utdelning — enligt beslut av bolagsstämma och utan stöd av ett sådant beslut — nämndes i samma moment (§ 29 m. 4), vilket hänvisade till m. 3, som innehöll förbehållet »såvitt så ej kan ske» (upphävande); se Lag- och ekonomiutskottets betänkande nr 2/1891 s. 35. — Härigenom kom — måhända oavsiktligt — även skadeståndsanspråket i de fall då olaga utdelning skett, att bindas vid den allmänna förutsättningen att vidtagna åtgärder ej kan upphävas.

I Prop. 7/1894 (§ 28 m. 4) ingick samma föreskrift som den av Lag- och ekonomiutskottet vid 1891 års lantdag godkända; Lag- och ekonomiutskottet vid 1894 års lantdag gjorde ytterligare den ändringen, att bestämmelsen om olaga utdelning enligt beslut av bolagsstämma ströks från m. 4, då bestämmelsen ansågs överflödigt, »enär det därmed avsedda fall, därest bolagsstämma beslutit utdelningen, allaredan innefattas i 3 mom. och, om något stämmobeslut ej föreligger, ingår under stadgan-

det i 3 mom:s återstående del». (Lag- och ekonomiutskottets betänkande nr 2/1894 s. 18). — Även av förarbetena framgår sålunda, att de två fallen av olaga utdelning bör bedömas på samma sätt som materiellt felaktiga bolagsstämmobeslut, alltså enl. § 30 m. 3, som tillerkänner aktieägare en blott subsidiär skadeståndstalan.

A.å. H a k u l i n e n, LM 1945 435, som över huvud icke berör frågan om skadeståndstalans subsidiära natur, utan synes utgå från att ersättningsanspråket är primärt; se dock hans hänvisning i not 5 s. 436.

I detta sammanhang kan man även ställa frågan huruvida enskild aktieägare har rätt att för bolaget utföra ersättningstalan när *olaga utdelning* skett i stöd av ett *beslut av bolagsstämman* (§ 33)?

H e r n b e r g, DL 1922 51: aktieägare som icke bidragit till bolagsstämmans beslut, kan i stöd av § 30 m. 3 utföra talan om restitution och ersättning.

I § 33 ges icke aktieägare någon sådan rätt. Lagrummet berör icke frågan därom vem som har rätt att väcka talan, utan reglerar blott skadeansvarets grund. Frågan måste besvaras enligt de regler som över huvud gäller för aktieägarers rätt att väcka ersättningstalan för bolagets räkning. Härvid kan § 30 m. 3 komma till tillämpning, ersättningskravet är ett subsidiärt krav för det fall att utdelningen icke kan återgå, t.ex. när aktieägare i god tro mottagit utdelningsbelopp (se ovan s. 125 f.).

Se även det som ovan sagts om lagens förarbeten.

Har enskild aktieägare rätt att i andra, av lagen *icke särskilt reglerade fall* eller under *andra förutsättningar* än lagen uttryckligen anger, utföra ersättningstalan för bolagets räkning?

Det finns vissa skäl som framhäver behovet av en mera generell rätt för den enskilde aktieägaren att utföra en skadeståndstalan för bolagets räkning. Principen att den enskilde aktieägaren icke är berättigad att för egen del kräva ersättning för indirekt skada (nedan s. 173 ff.) bygger bl.a. på tanken att aktieägarna blir tillgodosedda när bolaget erhåller gottgörelse för liden förlust. Ifall bolaget gör ett ersättningsanspråk gällande, är denna synpunkt tillgodosedd. Men om bolaget inte gör detta, utan låter förlusten bestå, vore det naturligt att låta en aktieägare i bolagets och i eget intresse utföra ersättningstalan för bolagets räkning.

Det centrala spörsmålet är likväl huruvida en rätt för aktieägare att utföra ersättningstalan för bolagets räkning — utöver de av lagen särskilt reglerade fallen — kan bringas i överensstämmelse med ABLs skadeståndsnormer och sanktionssystem.

Jfr även de synpunkter som anföres med avseende på frågan om aktieägars rätt till ersättning för indirekt skada; nedan s. 173 ff.

Den uppfattningen har framförts, att enskild aktieägare skulle ha en generell rätt att för bolagets räkning kräva skadestånd, när skada tillskyndats bolaget genom *verkställighet av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut*. Denna ståndpunkt innebure, att den i § 30 m. 3 angivna begränsningen — subsidiär talan — icke skulle gälla.

Cederberg, LM 1934 43 f., konstaterar inledningsvis, att ABL omfattat principen att endast bolagsstämma kan besluta om väckande av ersättningstalan mot bolagets organ, han hänvisar härvid till Lagberedningen 1890 44 (se ovan s. 138). — Härfter framhåller Cederberg, att enskild aktieägare tillerkänts rätt att väcka ersättningstalan på grund av fel vid bolagets bildande (§ 16) och när olaga utdelning skett utan beslut av bolagsstämma och krav på rättelse avvisats (§ 30 m. 4). Dessutom framhåller Cederberg, att den åsikten framförts, att enskild aktieägare skulle ha rätt till ersättningstalan även i det fall att styrelsen genom att verkställa ett olagligt bolagsstämmobeslut blivit skadeståndsskyldig mot bolaget, när aktieägars rätt att på bolagets vägnar väcka klandertalan ansetts inbegripa även ett bolaget tillkommande ersättningsanspråk mot styrelsen; härvid åberopar Cederberg ett uttalande av Lagberedningen 1890 45 (citerat ovan s. 151). Cederberg uttalar icke klart huruvida han omfattar denna ståndpunkt, men man får närmast den uppfattningen, att han accepterar densamma; se LM 1934 44. — Jfr likväl Cederberg, 19, där han synes utgå från att ersättningstalan är subsidiär (»ellei tehtyä päätöstä saateta ilman mainittavia hankaluuksia kumota»).

Hakulinen, LM 1945 434 ff., anser, att rättspraxis har godtagit uppfattningen att enskild aktieägare kan utföra ersättningstalan mot styrelsen, som verkställt ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut; han fäster härvid icke avseende vid den i § 30 m. 3 ingående begränsningen att vidtagna åtgärder icke kan upphävas. Som stöd för denna ståndpunkt åberopar Hakulinen

HD 1935 II 95: Styrelsen hade berett en del aktieägare tillfälle att bebo de av dem i bolagets byggnad disponerade lägenheterna mot vederlag som påstods väsentligen understiga gängse hyror (lägenheterna var förbundna med vissa aktier oaktat bolaget icke var ett bostadsaktiebolag); härigenom hade bolagets årsvinst blivit mindre och en del aktieägare ansågs till följd härav in natura ha erhållit en oberättigad vinst samtidigt som bolaget och övriga aktieägare lidit skada. Bolagsstämman hade efter omröstning fastställt bokslutet och beviljat styrelsen ansvarsfrihet; aktieägare som röstat mot beslutet eller icke närvarit vid stämman, yrkade, att bolagsstämmobeslutet skulle upphävas samt att styrelsens medlemmar, som främst bar ansvaret för »det rättsvidriga disponerandet och utdelandet av bolagets tillgångar», skulle åläggas skadeståndsskyldighet i förhållande till bolaget. — HD fann visserligen, att kärandena var berättigade att »utföra talan om det skadestånd bolaget kunde tillkomma i anledning av den påstådda olaga vinstutdelningen», men förkastade käromålet, då det ifrågavarande förfarandet (med hänsyn till särskilt angivna faktiska omständigheter) »ej kunde betraktas såsom olaga utdelning av bolagets medel eller annan åtgärd, som kunde lagligen upphävas».

I anslutning till detta avgörande uttalar *Hakulinen*, att medan den i § 30 m. 4 ingående bestämmelsen om utdelning endast avser det fall att vinst olagligen utdelats utan bemyndigande av bolagsstämma och enligt sin ordalydelse ger aktieägare individuell talan endast i detta fall, har HD ansett en extensiv tolkning vara på sin plats och tillerkänt aktieägare talerätt även när bolagsstämman beslutat om olaga vinstutdelning. HD har enligt *Hakulinen* således omfattat en princip enligt vilken enskild aktieägare i eget namn kan utföra skadeståndstalan mot styrelsen för bolagets räkning över huvud i alla de fall då styrelsen genom att verkställa bolagsstämmans olagliga beslut tillfogat bolaget skada. Och han tillägger, att denna princip hör till vår ABLs märkligaste särdrag och skiljer lagen i detta avseende från andra länders motsvarande lagar.

När skada orsakats bolaget genom ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, är aktieägares rätt till ersättningstalan reglerad av § 30 m. 3, som tillåter sådan talan såsom ett subsidiärt rättsskyddsmedel för den händelse bolagsstämmans beslut och därpå grundade åtgärder icke kan upphävas (se ovan s. 151). Skulle man ge enskild aktieägare en generell rätt att för bolaget kräva ersättning för skada som ett bolagsstämmobeslut orsakat, oberoende av förutsättningen att beslutet och dess verkställighetsåtgärder icke kan upphävas, innebure detta, att den begränsning för skadeståndstalan som § 30 m. 3 uttryckligen uppställer, helt skulle förlora sin betydelse. Rätten till skadeståndstalan skulle utsträckas längre än lagen uttryckligen anger. Därtill kommer, att klanderrätten och rätten till ersättningsanspråk är sammankopplade, särskilt med avseende på de klanderbara bolagsstämmobesluten — ett sådant beslut måste klandras inom sex månader, annars vinner beslutet »laga kraft», varefter jämväl ett krav på ersättning för den skada som beslutet orsakat, i princip är uteslutet. Redan dessa argument klargör, att det beträffande enskild aktieägares rätt till ersättningstalan med anledning av ett skadeorsakande bolagsstämmobeslut icke är möjligt att gå längre än § 30 m. 3 anger. Den enskilde aktieägaren är hänvisad till klandertalan och det i förhållande därtill subsidiära ersättningskrav som nämnda lagrum föreskriver.

Se betr. här berörda problem, *Taxell*, Aktieägarens rättsskydd 179 f., 230.

Huru kan den här godtagna ståndpunkten förenas med *Lagberedningens* 1890 (s. 45) ovan (s. 151) citerade uttalande?

Det är uppenbart, att här åtminstone skenbart förefinnes en motsättning. Denna kan likväl förklaras.

Det nämnda uttalandet ingår i Lagberedningens principbetänkande, som avgavs 21 februari 1890. Betänkandet utmynnade icke i detta skede i något konkret lagförslag. Detta utarbetades senare på basen av principbetänkandet och är daterat 30 april 1890. I detta lagförslag har aktieägares rätt att för bolagets räkning väcka skadeståndstalan med anledning av ett bolagsstämmobeslut vars verkställighet

orsakat bolaget skada, i överensstämmelse med den ståndpunkt som intogs i principbetänkandet, hopkopplats med och inbegripits i klanderrätten, men samtidigt konkretiserats (förslagets § 30 m. 1) sålunda, att aktieägare tillerkänts rätt att »föra talan om upphävande av dylik åtgärd (varigenom bolagsstämmans beslut verkställts) eller, såvitt så ej ske kan . . . om den ersättning, som bolaget tillkommer för den genom åtgärden orsakade skadan». Lagberedningen har sålunda i sitt lagförslag, med erkännande av enskild aktieägars rätt att utföra ersättningstalan, bundit denna vid förutsättningen, att verkställighetsåtgärden icke kan upphävas. Skadeståndskravet utformades sålunda av Lagberedningen som ett subsidiärt anspråk i förhållande till talan om upphävande av den åtgärd genom vilken bolagsstämmans beslut verkställts. De ändringar som under det fortsatta lagstiftningsarbetet företogs i § 30, rubbade icke den ståndpunkt som Lagberedningen intog.

Man kan sålunda konstatera, att det ingalunda står i strid med Lagberedningens ståndpunkt att begränsa aktieägars skadeståndstalan på det sätt som § 30 m. 3 gör (subsidiärt anspråk).

Gentemot Hakulinen kan — utöver det som redan sagts — invändas, att han utgår från den enligt min tanke felaktiga premissen att en skadeståndstalan på grund av olaga utdelning utan stöd av bolagsstämmas beslut (§ 30 m. 4) icke är bunden vid förutsättningen att de åtgärder som innefattar olaga utdelning, icke kan upphävas (LM 1945 435). Hakulinen bygger sitt resonemang på att det gäller en särskild regel om rätt för aktieägare att utföra skadeståndstalan på grund av en sådan utdelning, och att man genom en extensiv tolkning härav kan ledas fram till en generell rätt för aktieägare att påyrka skadestånd för bolagets räkning när ett olagligt bolagsstämmobeslut verkställts. Det som härvid har förbisetts, är att också ersättningstalan på grund av olaga utdelning som verkställts utan stöd av ett bolagsstämmobeslut, grundar sig på § 30 m. 3, vartill m. 4 uttryckligen hänvisar; samma begränsning måste därför gälla. I § 30 m. 4 ingår icke — i det avseende varom nu är fråga — någon regel som genom extensiv tillämpning kunde utsträckas till andra fall, regeln om aktieägars rätt till skadeståndstalan ingår i m. 3, och densamma har genom uttrycklig föreskrift utsträckts att gälla jämväl det speciella fall av utdelning som nämnes i m. 4. — Se även lagens förarbeten (ovan s. 152 f.).

Med anledning av det domstolsavgörande — *HD 1935 II 95* — som åberopats som stöd för en rätt för aktieägare att utföra talan, må slutligen nämnas, att aktieägars ersättningstalan mot styrelsens medlemmar grundade sig på en påstådd olaga utdelning, som skett på så sätt, att aktieägare till underpris disponerat bostadslägenheter i bolagets byggnad. Man kan peka på att den »olaga utdelningen» såsom sådan ej kunde upphävas, det enda möjliga hade varit att av de gynnade aktieägarna kräva ersättning för den förmån som de fått åtnjuta. Det kan därför med visst skäl sägas, att den olaga utdelningen icke kunde upphävas, varför förutsättning för en ersättningstalan enligt § 30 m. 3 var för handen; aktieägarnas skadeståndskrav var även sammankopplat med en klandertalan såsom lagrummet förutsätter. Nämnas må även att avgörandet hänför sig till tiden före 1935 års ändring av ABL, då stadgandena om minoritetstalan infördes; efter denna reglering förefinner mindre skäl än tidigare att extendera lagens bestämmelser om aktieägars rätt till ersättningstalan för bolagets räkning.

Det som i HDs motivering uttalades om aktieägars rätt till ersättningstalan, kan enligt min tanke icke ge anledning till så långt gående konklusioner som de vilka Hakulinen dragit ur rättsfallet.

Lagen innehåller icke någon generell föreskrift om ersättningstalan för det fall att skada orsakats av en företrädare för bolaget *utan att något bolagsstämmobeslut ligger som grund*, alltså på företrädarens eget initiativ. Kan man i ett sådant fall tillåta enskild aktieägare att utföra ersättningstalan för bolagets räkning?

Cederberg, LM 1934 44, utgår från att aktieägare icke har rätt att framställa ersättningskrav; se även Vähemmistön oikeuksien turvaamisesta 24, 30 f.

Hakulinen, LM 1945 439 ff., anser, att aktieägare har rätt till ersättning för egen del, men uttalar sig icke därom huruvida talan kan av aktieägare utföras för bolagets räkning.

Se även Taxell, Aktieägarens rättsskydd 228 ff., JFT 1947 87 ff.

HD 1930 I 11: En aktieägare A gjorde gällande, att styrelsens ordförande och VD vid handhavandet av bolagets angelägenheter avsiktligt tillskyndat bolaget skada, förfalskat bokföring och styrelseprotokoll samt utan rätt tillägnat sig bolagets medel. På grund härav yrkade A, att styrelsens ordförande skulle ådömas straff samt att denne och VD:s rättsinnehavare måtte förpliktas att ersätta bolaget den skada som brotten orsakat.

Samtliga instanser avvisade As talan, enär A »i sin egenskap av aktieägare icke varit berättigad att utföra ifrågavarande talan».

Jfr HD 1920 U 131, där icke ersättnings- utan endast straffyrkande framställdes.

I princip ankommer det på bolaget självt att väcka talan. Härifrån har lagen likväl uttryckligen stipulerat vissa undantag: en aktieägarminoritet har i vissa fall rätt att föra talan för bolagets räkning (§ 26 a m. 3, § 26 c m. 4) och samma rätt tillkommer enskild aktieägare i två specialfall (§ 16 och § 30 m. 3). Alla dessa fall har klart karaktären av undantagsföreskrifter. De nämnda stadgandena preciserar förutsättningarna för rätt att väcka talan. Skulle man ge enskild aktieägare talerätt helt oberoende av dessa förutsättningar, innebure en sådan lösning ett klart åsidosättande av lagens regler och ett sönderbrytande av det sanktionssystem som ABL omfattat och som bygger på en avvägning mot varandra av bolagets och av enskilda aktieägars intressen. En längre gående talerätt för den enskilde aktieägaren än den som lagen ger anvisning om, kunde lätt missbrukas till skada för bolaget. Härtil kommer, att man trots avsaknaden av lagstadganden kan acceptera grundsatsen om aktieägars rätt att för egen del kräva ersättning för direkt skada (se nedan s. 167 ff.). Genom en liberal tillämpning av denna grundsats kan man ge den enskilde aktieägaren rättsskydd i nu förevarande avseende.

Enligt min tanke kan man sålunda såsom *sammanfattning* konstatera, att lagen icke kan anses tillerkänna enskild aktieägare någon allmän rätt att för bolagets räkning föra en ersättningstalan mot de företrädare som orsakat

bolaget skada. Detta gäller både när den skadeorsakande handlingen grundar sig på ett beslut av bolagsstämma och när den företagits av en företrädare på eget initiativ.

Se även Fellman, JFT 1939 522.

Det återstår att undersöka huruvida en ersättningstalan kunde ifrågakomma i något *specialfall* — utöver de av lagen särskilt reglerade. Närmast tänker man härvid på beslut och åtgärder som åsidosätter likhetsprincipen på ett sådant sätt, att bolaget tillskyndas skada.

Cederberg, 24, uttalar, att enskild aktieägare icke har rätt att väcka ersättningstalan mot styrelsen, ehuru denna skulle ha förfarit i strid med likhetsprincipen; uttalandet torde avse såväl talan för bolagets räkning som talan för aktieägares egen del.

Hakulinen, LM 1945 435 f., anser, att enskild aktieägare har rätt till ersättningstalan för bolagets räkning när styrelsen verkställt ett bolagsstämmobeslut som är rättsstridigt på den grund att detsamma åsidosatt generalklausulen (§ 30 m. 4). Detta innebär en tillämpning av den av Hakulinen godtagna regeln att enskild aktieägare har en generell rätt till ersättningstalan mot styrelsen när denna verkställt ett rättsstridigt stämmobeslut. Dessutom motiverar Hakulinen sin ståndpunkt med att när generalklausulen år 1935 fogades till § 30, intogs den i m. 4 vid sidan av en bestämmelse om olaga vinstutdelning; då aktieägare enligt Hakulinen kan framställa ersättningsanspråk på grund av en sådan utdelning även när denna grundar sig på ett beslut av bolagsstämma (här hänvisas till HD 1935 II 95), skulle därav följa, att aktieägare har en motsvarande rätt när bolagsstämman åsidosatt likhetsprincipen, och styrelsen har verkställt stämmans beslut.

Det förefinnes enligt min tanke icke giltig anledning att ställa skadeorsakande genom åsidosättande av likhetsprincipen (generalklausulen) i en särställning. Likhetsprincipen är en rättslig norm som binder såväl bolagsstämman som de förvaltande instanserna. Om bolaget tillskyndas skada genom ett bolagsstämmobeslut eller en styrelseåtgärd som åsidosätter likhetsprincipen, föreligger ett rättsstridigt orsakande på samma sätt som om en annan aktiebolagsrättslig norm hade åsidosatts. Generalklausulen i § 30 m. 4 hänvisar till m. 3, vilket bör fattas så, att aktieägares rätt att reagera mot bolagsstämmobeslut och i stöd därav vidtagna åtgärder som åsidosätter likhetsprincipen, följer samma regler som gäller andra materiellt felaktiga stämmobeslut och på grund av sådana företagna verkställighetsåtgärder. Den begränsning av skadeståndstalan som § 30 m. 3 uppställer — subsidiärt krav när bolagsstämmobeslutet och dess verkställighetsåtgärder icke kan upphävas — gäller även när ett beslut fattats i strid med generalklausulen.

H a k u l i n e n s ovannämnda argumentering kan tillbakavisas med åberopande av det som ovan sagts att enskild aktieägare icke kan anses ha rätt till ersättnings-talan grundad på ett bolagsstämmbeslut om olaga utdelning (utöver vad § 30 m. 3 föreskriver).

Andra specialfall i vilka det kunde bli fråga om att undantagsvis tillerkänna enskild aktieägare rätt till ersättningstalan för bolagets räkning, kan jag icke påvisa.

Beträffande enskild aktieägars rätt att väcka ersättningstalan mot *revisor* gäller det som ovan (s. 149 f.) sagts om en aktieägarminoritets motsvarande rätt. En sådan talan kan sålunda tänkas bli utförd i de undantagsfall då en aktieägare har rätt till talan mot styrelsens medlemmar och jämväl revisorerna är ansvariga mot bolaget för en av styrelsen och revisorerna gemensamt orsakad skada.

Enskild aktieägare kan icke anses ha någon rätt att för bolagets räkning väcka ersättningskrav mot annan *aktieägare*.

Betr. aktieägars ansvar mot bolaget, se ovan s. 118 ff.

IV. Intet stadgande i ABL tillerkänner *borgenär* rätt att utföra ersättningstalan på bolagets vägnar. En sådan rätt kan icke heller utan direkt stöd i lagen anses förenlig med det sanktionssystem som ABL omfattat.

Den rätt till ersättningstalan som enligt § 46 tillkommer borgenär, omfattar krav på ersättning för skada som borgenär personligen lidit; talan utföres icke för bolagets räkning, se nedan s. 196 ff.

Ej heller de svenska och norska lagarna ger borgenär rätt till talan för bolagets räkning. I dansk rätt har det ansetts, att borgenär ej har ersättningstalan, K o b e r n a g e l 256, K r e n c h e l 219.

Enligt TyAktG § 84 m. 5 kan borgenärerna göra bolagets ersättningsanspråk gällande, ifall de icke kan få betalning av bolaget; förutsättning för denna talan är icke att bolaget har försatts i konkurs; se G r o s s k o m m. A k t G 557 ff.

Även SchwOR art. 755 (jfr art. 756) ger borgenär rätt till ersättning för bolagets räkning; S c h u c a n y 205 f.

V. Ifall ett aktiebolag försatts i *konkurs*, begränsas möjligheterna att tillämpa de förenämnda reglerna om rätt att väcka ersättningstalan. Bolagets organisationsapparat försattes till största delen ur funktion (ovan s. 29 f.).

Efter det konkurs inträtt utföres *bolagets* ersättningstalan av konkursboet. Detta företrädes av konkursförvaltarna.

Konkursförvaltningen är berättigad att kräva ersättning av företrädare och aktieägare i sådana fall då bolaget självt (något bolagsorgan) hade varit

berättigat att yrka på skadestånd. De begränsningar som gällt för bolaget, binder även konkursförvaltarna.

Beviljad ansvarsfrihet gäller även efter det konkurs inträtt (nedan s. 242). Men efter konkursens början kan ansvarsfrihet icke mera beviljas, en härför behörig bolagsstämma kan icke sammanträda.

Det är naturligt att en provisorisk konkursförvaltare, på grund av den ställning som han intar, icke skall anhängiggöra en ersättningstalan. Undantag bör dock göras för det fall att ansvarsfrihet förvägrats innan konkursen inleddes, och den i § 26 a m. 2 angivna fristen håller på att löpa ut. En provisorisk konkursförvaltare måste i detta fall anses ha rätt att tillvarata konkursboets intresse genom att inleda rättegång.

Se Granfelt 87.

Såsom företrädare för konkursboet har gode männen och sysslomännen rätt att göra ersättningskrav gällande. Samtycke av konkursborgenärerna fordras icke.

HD 1957 II 4: Syssloman i konkurs hade ej åtalsrätt mot en styrelsemedlem för försvinnning (som skett före konkursen), men nog rätt att yrka på ersättning; HD ansåg, att borgenärerna ej hade målsägandetalan. — Se även *HD 1932 I 57* (refererat nedan s. 214).

Konkursförvaltarna har icke rätt att såsom företrädare för konkursboet kräva ersättning på grund av konkursbrott, målsäganderätten har ansetts tillkomma de enskilda konkursborgenärerna var för sig. — Se *HD 1960 II 98* (nedan s. 212) och *1935 II 26* samt B. Palmgren, 111 not 2.

Aktieägarminoritetens och *enskild aktieägares* rätt att utföra ersättningstalan för bolagets räkning bör anses vara bibehållen oaktat konkurs inletts. Konkursförfarandet ställer icke hinder härför — aktieägarna står ju formellt utanför konkursen. Det kan göras gällande, att aktieägarna trots konkursen kan ha åtminstone ett teoretiskt intresse av att bolaget tillkommande ersättningsbelopp indrives. Och för konkursboet bereder det knappast några olägenheter att aktieägare gör ett bolagets ersättningsanspråk gällande — det medför inga utgifter för konkursboet, och det som eventuellt utdömes i en rättegång, tillfaller konkursboet med avdrag av rättegångskostnaderna. Särskilt när bolaget och därmed konkursförvaltningen avskurits från rätten att kräva ersättning — t.ex. genom beviljad ansvarsfrihet — kan det vara värdefullt för konkursboet att aktieägarminoriteten utnyttjar sin talerätt (§ 26 a m. 3).

KAPITEL III.

Ansvarigheten mot aktieägare

1. ALLMÄNNA SYNPUNKTER.

En aktieägare kan genom bolagsverksamheten tillskyndas direkt eller indirekt skada.

Se betr. innebörden av dessa olika slag av skada, ovan s. 40.

Direkt skada kan uppstå som en följd av att aktierätten (någon aktierättslig befogenhet) åsidosatts. Härvid ifrågakommer främst följande situationer:

— en aktieägare hindras utöva någon aktierättslig befogenhet som tillkommer honom i stöd av lag (t.ex. rösträtt), bolagsordning (t.ex. företrädesrätt till dividend eller lösningsrätt till aktie) eller särskilt bolagsstämmebeslut (t.ex. rätt att teckna ny aktie);

— en aktierättslig befogenhet begränsas, t.ex. så, att vissa aktieägares rätt till dividend inskränkes genom att prioritetsaktier införes eller en i bolagsordningen föreskriven prioritet med avseende på rösträtten avskaffas;

— skada tillfogas en aktieägare därigenom att en del aktieägare genom beslut av bolagsstämman eller styrelsen tillföres ekonomiska fördelar på hans bekostnad (likhetsprincipen åsidosättes); samt

— en aktieägare vilseledes t.ex. genom att en företrädare för bolaget ger felaktiga uppgifter om bolagets ekonomiska ställning eller om andra förhållanden som rör bolaget, med påföljd att aktieägaren förledes till dispositioner som medför förlust (teckning av nya aktier som icke motsvarar insatsens värde, eller försäljning av aktier till underpris).

Dessutom kan en aktieägare drabbas av direkt skada som följd av ett vanligt *utomobligatoriskt* skadeorsakande eller genom att ett *avtal* mellan honom och bolaget icke vederbörligen fullgöres. I dessa fall bedömes aktieägaren på samma sätt som en tredje man (nedan kap. IV), skadan drabbar honom icke i hans ställning som aktieägare.

Indirekt skada uppkommer så, att aktieägars ekonomiska intresse i bolaget läderas som en följd av att bolaget lider en förlust. Skadan kan bestå däri att dividend icke alls eller blott till reducerat belopp betalas, aktieägars likvidationskvot minskas (vid bolagets upplösning eller när aktiekapitalet nedsättes) eller aktiernas omsättningsvärde nedgår. De aktierättsliga befoheterna eller aktieägars rättsliga ställning beröres icke.

Se även T a x e l l, Aktieägars rättsskydd 24.

De två typerna av skada — direkt och indirekt — måste beträffande ansvarigheten i vissa avseenden behandlas olika. När skadan är direkt, blir ett ansvar aktuellt både för bolaget och för de företrädare som orsakat skadan. Aktieägaren får eller kan få ett självständigt ersättningsanspråk, endast han har lidit skada. När en indirekt skada är för handen, kan en talan icke riktas mot bolaget, detta har ju drabbats av en förlust. Då bolaget i detta fall framstår som primärt skadelidande, uppkommer frågan huruvida rätten att väcka ersättningstalan skall tillkomma blott bolaget eller huruvida en aktieägare skall ges rätt till ett självständigt ersättningsanspråk.

Ger man aktieägare rätt till ett självständigt ersättningsanspråk, blir det fråga om ett anspråk för aktieägars egen del och icke på bolagets vägnar; se betr. det senare anspråket ovan s. 150 ff.

Det finns icke några lagstadganden som reglerar ansvarigheten mot aktieägare. Reglerna måste därför utformas med ledning av dels allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser och överväganden, dels aktieägarnas ställning i bolagsorganisationen.

Se betr. utvecklingen i olika länder av skadeansvaret mot aktieägare, W i e l a n d II 133—137. Se även V a n O m m e s l a g h e 545.

2. B O L A G E T S A N S V A R.

I. Kan bolaget åvälvas ansvar för skada som en företrädare orsakat en aktieägare genom att kränka dennes aktierätt?

R a n i n e n 281: om styrelsen utan skäl vägrar att inskriva en aktieägare i aktieboken, blir även bolaget subsidiärt (toissijaisesti) ansvarigt; se även Kauppatalausuntoja 182.

Enligt O l s s o n, Aktieförvärvares rätt 133, är bolaget »åtminstone subsidiärt ansvarigt».

En annan ståndpunkt företrädes av *Chydenius*, 34, som anser, att vägran att inskriva aktieägare icke medför skadeansvar för bolaget utan endast för de styrelsemedlemmar som förkastat inskrivningsansökningen.

Enligt svensk rätt kan bolaget bli ansvarigt enligt regler som gäller beträffande ansvarighet för skada vållad av företrädare; se *Sv Lagberedningen* 638.

Sindballe II 128: bolaget ansvarar ofta för skada som orsakats aktieägare genom att hans aktierätt kränkts; *Kobbernagel* 257.

Augdahl, 281 f.: bolaget ansvarar mot enskild aktieägare för skada som styrelsen eller enskild styrelsemedlem orsakat i utövandet av sin funktion.

I tysk rätt inträder ett ansvar för bolaget enligt BGB § 31; *Hueck* 131 f. — Detta skadeansvar har betydelse bl.a. när likhetsprincipen åsidosatts; se härom *Meyerowitz* 29 ff.

SchwOR art 718 m. 3 stadgar uttryckligen, att bolaget ansvarar för skada som härflyter ur olovliga handlingar som bolagets företrädare företagit »in Ausübung ihrer geschäftlichen Verrichtungen»; se *Schucany* 158 f., *von Steiger* 264.

Den möjligheten förefinnes, att bolaget helt ställes på sidan, och att den skadelidande aktieägaren anvisas att rikta sitt ersättningskrav mot de företrädare som genom beslut, åtgärder eller underlåtenhet orsakat skadan, t.ex. de styrelsemedlemmar som vägrat inskriva en aktieförvärvare i aktieboken och därigenom hindrat honom att utöva sin rösträtt.

Ett skadeansvar som åvilar bolaget, ger aktieägarna större trygghet. Om möjligt bör man därför sträva till en sådan lösning.

Taxell, JFT 1947 88.

Utgångspunkten för bedömningen är att skadan orsakats i utövandet av bolagets verksamhet. När en aktieägare åsidosättes i sin aktierätt genom tillskyndan av en företrädare för bolaget, är det ostridigt fråga om skada i bolagsverksamheten, låt vara att det icke nu gäller själva företagsverksamheten utan interna bolagsangelägenheter, d.v.s. förhållandet mellan bolaget och bolagsmännen.

Se ovan s. 38 f.

Det står i överensstämmelse med principerna för bolagets organisation att ålägga bolaget ansvar för skada som orsakats inom bolagsverksamhetens ram. De som intar ställningen av legala ställföreträdare för ett aktiebolag, handlar för detta och icke för egen del även när de gör sig skyldiga till rättsstridiga åtgärder. Så långt bolagets verksamhet sträcker sig, så långt når i princip bolagets ansvar, därest allmänna betingelser för skadeansvar är för han-

den. Detta gäller oberoende av vilken instans inom bolaget som orsakat skadan — styrelse, VD, förvaltningsråd eller revisorer. Även av bolagsstämma orsakad skada kan tänkas komma att tillräknas bolaget (nedan p. III). För att bolaget skall befrias från ansvar för skada orsakad inom bolagsverksamhetens ram, måste en särskild grund härför kunna påvisas. En sådan grund utgör icke den omständigheten att förhållandet till aktieägarna är av bolagsintern natur; bolagets olika instanser är skyldiga att respektera aktieägarnas rätt, och bolaget bär ansvaret för följderna av att detta icke skett.

Se även T a x e l l, Aktierätt 68, 72, Aktieägarens rättsskydd 233, JFT 1962 316.

Ytterligare kan man hänvisa till argumenteringen för bolagets ansvar mot tredje man, se nedan s. 183 ff.

Bolaget ansvarar primärt vid sidan av de företrädare som orsakat skadan. Ansvarigheten är solidarisk. Hållbara skäl för uppfattningen att bolagets ansvar vore blott subsidiärt förefinnes enligt min tanke icke. Att stipulera ett sådant ansvar innebure ett avsteg från en allmän skadeståndsrättslig regel — regeln om solidaritet när de skadeansvariga är flere. De bolagsrättsliga förhållandena motiverar icke, att ett sådant avsteg göres.

Jfr R a n i n e n 281, O l s s o n, Aktieförvärvares rätt 133. — Se även nedan s. 218.

II. Förutsätter bolagets ansvar *skuld* hos den företrädare som orsakat skadan?

A u g d a h l 282: när ersättningsskyldighet enligt allmänna regler är betingad av skuld, är också bolagets ansvar beroende av att det föreligger skuld hos de styrelsemedlemmar som orsakat skadan.

Över huvud är det mycket vanskligt att generellt dra upp en gräns mellan områdena för culparegeln och regeln om ansvar utan skuld. Mycket beror på arten av det rättsförhållande vari skada uppkommit. När det gäller bolagets ansvar mot en aktieägare, har man framför allt att beakta aktieägarens rättsliga ställning i förhållande till bolaget (se ovan s. 15 ff.). Det väsentliga är att aktieägaren har vissa på lag, bolagsordning eller särskilt organbeslut grundade befogenheter och ur dem härflytande anspråk mot bolaget. Detta är å sin sida skyldigt att genom sina företrädare respektera aktieägarnas befogenheter och tillmötesgå deras aktierättsliga anspråk. Men mellan bolaget och den enskilde aktieägaren förefinnes icke något egentligt avtalsförhållande som skulle motivera ett strängt ansvar för bolaget.

I viss utsträckning bär bolaget ett företagaransvar, som icke är beroende av skuld hos dess företrädare (nedan s. 184). Men detta har icke avseende på bolagets förhållande till aktieägarna. Det är icke nu fråga om företagsverksamhet utan om bolagsinterna förhållanden.

Av betydelse i sammanhanget är även att företrädaransvaret i förhållande till bolaget är betingat av culpa (§ 41). Det vore med hänsyn härtill i viss mening inkonsekvent att låta bolaget ansvara mot aktieägarna oaktat ansvar icke kan åvälvas dem som orsakat skadan; bolaget kunde i detta fall icke göra ett regressanspråk gällande.

Här anförda synpunkter stöder otvivelaktigt grundsatsen, att ett ansvar för bolaget mot en aktieägare endast inträder när den företrädare som orsakat skadan, har skuld.

Se även de synpunkter som nedan s. 184 ff. anføres med avseende på förutsättningarna för bolagets ansvar mot tredje man.

III. Är bolaget ansvarigt mot en aktieägare när skadan orsakats av ett rättsstridigt *bolagsstämmobeslut*?

Även ett icke rättsstridigt bolagsstämmobeslut kan orsaka aktieägare skada. I ett sådant fall är ett ersättningsanspråk likväl uteslutet. Envar aktieägare måste finna sig i rättsenliga bolagsbeslut utan hänsyn till dessas konkreta verkningar med avseende på honom själv. I vissa fall har han dock rätt att utträda mot lösen (§ 27 m. 3).

Det är uppenbart, att den aktieägare som *medverkat* till det rättsstridiga beslutet, icke har något ersättningskrav mot bolaget. Genom att rösta för en åtgärd har aktieägaren samtyckt till densamma med påföljd att han får stå för följderna, även om han icke förutsett att skada skulle drabba honom själv.

En avvikelse härifrån kan tänkas i sådana fall då en aktieägare vilseletts eller tvingats medverka till bolagsstämmans beslut; se T a x e l l, Aktieägarens rättskydd 164—166.

När ett skadeståndsanspråk framställs av en aktieägare som *icke medverkat* till bolagsstämmans beslut — röstat mot beslutet eller icke närvarit vid stämman — ingriper de lagstadganden som tar sikte på rättsstridiga stämmobeslut.

Enligt § 30 är envar aktieägare som icke medverkat till ett bolagsstämmobeslut, behörig att klandra detta. Utesluter denna möjlighet — klander-rätten — ett skadeståndsanspråk från den skadelidande aktieägarens sida?

Det är nu fråga om aktieägares personliga anspråk och icke om den rätt till ersättningstalan som aktieägare enligt § 30 m. 3 kan utöva på bolagets vägnar; se ovan s. 150 f. samt T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 230.

I princip förefaller det riktigt att bedöma det nu föreliggande fallet på samma sätt som när skada orsakats av en företrädare utan att ett bolagsstämmobeslut föreligger. Ur den skadelidande aktieägares synvinkel är det tämligen likgiltigt vilket organ inom bolaget som orsakat honom skada, det väsentliga är att han har ett ersättningsanspråk. Detta gäller oberoende av om skadan tillfogats honom genom verkställighet av stämmobeslutet — härvid är de som företagit verkställighetsåtgärd ansvariga (nedan s. 244) — eller om någon verkställighetsåtgärd icke krävts, t.ex. när bolagsstämman förvägrat aktieägare rätt att rösta.

Denna ståndpunkt kan rimligtvis icke rubbas därav att bolaget, om skadestånd betalas, i detta fall icke har regressrätt mot de aktieägare som utformat bolagsstämmans beslut (se ovan s. 118 f.). En motsatt åsikt skulle nämligen innebära, att en skadelidande aktieägare i det fall att stämmobeslutet icke krävt verkställighet, och en ansvarstalan sålunda icke kan riktas mot styrelsen, inte skulle ha något ersättningskrav alls.

Mot den här förordade ståndpunkten kan måhända invändas, att varje aktieägare har rätt att delta i bolagsstämman, varvid han har möjlighet att bevaka sina intressen. Ifall han icke utnyttjar denna möjlighet, må han skyla sig själv. Detta resonemang är giltigt så länge bolagsstämman håller sig inom ramen för lag och bolagsordning, men kan knappast åberopas när fråga är om rättsstridiga beslut.

En tillämpning av den princip som här omfattats, leder likväl i många fall till otillfredsställande resultat. Det uppstår lätt en kollision mellan klander-talan och skadeståndsanspråk, ifall man ger aktieägare rätt att fritt välja mellan dem. Man kan t.ex. peka på den situation som uppstår, ifall en aktieägare väcker talan om stämmobeslutets upphävande enligt § 30 m. 3, medan en annan aktieägare för sin del kräver skadestånd.

Se härom T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 233 jfr. 232.

Trots den ovan omfattade principen om aktieägares rätt till ersättning av bolaget, bör man sålunda enligt min tanke utgå från att en aktieägare som önskar påkalla skydd mot ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut som orsakat honom skada, bör använda de rättsskyddsmedel som § 30 anger eller förutsätter. Men i den mån en skadeståndstalan icke kommer i konflikt med klanderrätten, bör en aktieägare kunna utföra en sådan mot bolaget.

Se härom T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 231—233 samt S v L a g b e r e d n i n g e n, 645, som framhåller, att talan om skadestånd i allmänhet icke torde kunna föras av enskild aktieägare, om denne varit oförhindrad att genom klander-talan värja sig mot förlust.

Jfr A n d e l s l a g s k o m m i t t é n 81.

Ett skadeansvar för bolaget kan uteslutas på den grund att det bolagsstäm-mo-beslut som orsakat aktieägare skada, vunnit laga kraft; se nedan s. 245.

3. FÖRETRÄDARES ANSVAR.

I. Kan en aktieägare som genom bolagsverksamheten drabbats av *direkt* skada, kräva ersättning av de företrädare för bolaget som orsakat skadan?

Här ifrågakommer sådana fall då aktierätten eller aktieägares ställning i bolaget åsidosatts (se ovan s. 161). Är det fråga om en vanlig utomobligato-risk skada, bedömes aktieägaren som tredje man (nedan s. 191).

I *utländsk* rätt förekommer företrädaransvar i förhållande till aktieägare. För-utsättningarna för och omfattningen av detta ansvar varierar dock rätt mycket.

Enligt SvABL § 209 ansvarar en företrädare som tillfogat aktieägare skada ge-nom överträdelse av en föreskrift i ABL eller bolagsordningen, varvid det förut-sättes (men icke direkt stadgas), att föreskriften avser att ge enskild aktieägare rättsskydd; härutöver kan en företrädare enligt allmänna skadeståndsrättsliga reg-ler bli ansvarig för skada som han tillskyndat aktieägare genom brottslig handling och (troligen) även genom annat utomobligatoriskt orsakande; se S t e n b e c k 677, N i a l 183, R o d h e 170, S v L a g b e r e d n i n g e n 640, 651, K a r l -g r e n 159 f.

För dansk rätt, som saknar lagstadganden i frågan, uttalar K r e n c h e l 218 f.: Den enskilde aktieägaren kan kräva ersättning för den skada som han personligen har lidit genom en av styrelsen företagen disposition, »der er det direkte grundlag for retsforholdet mellem selskabet og aktionaeren selv», likaså kan han kräva er-sättning när styrelsen företagit en åtgärd i strid med bolagsordningen; Krenchel till-lägger dock: »Det må, bortset fra tilfaelde af svig, grov uagtsomhed eller kraenkelse af individualrettigheder, vaere en betingelse for en aktionaers erstatningskrav mod bestyrelsen, at de af denne trufne dispositioner, selv om de er retsstridige, f.eks. fordi de strider mod ALs regler, har medført tab for selskabet selv». K o b b e r n a g e l 191 f.: mot aktieägare med »Individualinteresser» föreligger ett »Stillings-ansvar» av samma stränghet som ett kontraktsansvar, se även 257. — A.å. S i n d -b a l l e II 128: Bolagsledningen ansvarar normalt icke, inte ens subsidiärt i för-hållande till bolaget, för skada orsakad av en kränkning av en aktieägare tillkom-mande rätt, dock inträder ett ansvar om bolagsledningen gjort sig skyldig till svek, likaså om bolaget icke ansvarar; för skada som tillskyndats aktieägare på annan grund än genom kränkning av hans aktierätt, ansvarar bolagsledningen såsom i för-hållande till tredje man (allmänna regler om ansvar för utomobligatorisk skada, se nedan s. 187). — U d k a s t 1961 reglerar icke heller frågan.

Ikke heller den norske lagen innehåller föreskrifter; *A u g d a h l*, 286, uttalar, att det är klart att styrelsen är personligt ansvarig mot enskild aktieägare för skada som rättsstridigt orsakats denne; *M a r t h i n u s s e n* 371.

Enligt tysk rätt kan en företrädare bli personligen ansvarig i förhållande till en aktieägare, likväl icke i stöd av *TyAktG* utan enligt allmänna regler om skadeansvarighet, särskilt i stöd av *BGB* § 823 m. 2 (åsidosättande av ett skyddsstadgande) och § 826 (skadeorsakande som strider mot god sed); *G r o s s k o m m . A k t G* 557, 567, 571, *H u e c k* 135, *W ü r d i n g e r* 138, *M e y e r o w i t z* 30; se även *L e h m a n n* II 267 f.

SchwOR art. 754 åvälver företrädare för bolaget samma ansvar mot aktieägare som mot bolaget; här är det fråga om ett ansvar för direkt skada (jfr art. 755), ett sådant kan inträda dels på den grund att en företrädare försummat plikter som åvilar honom enligt lag, bolagsordning eller reglemente (art. 754) dels enligt allmänna ansvarighetsregler till följd av otillåtna handlingar (art. 41 ff.) eller på grund av ett åsidosättande av skyldigheter enligt den allmänna rättsordningen; *S c h u c a n y* 203, 204, *v o n S t e i g e r* 263, *G u h l* 580, *F e h r* 147.

Enligt fransk rätt kan aktieägare framställa ett anspråk i stöd av *Code Civil* art. 1382; *V a n O m m e s l a g h e* 546.

I engelsk rätt har det framhållits, att en företrädare i vissa specialfall kan bli ansvarig för skada som orsakats aktieägare; se *EngCA* sect. 43, 47, 49 m. 2 och 51 samt *P a l m e r* 560 f.

Se även *W i e l a n d* II 139, som anser ett företrädaransvar föreligga när en aktieägare tillkommande särrättighet kränkts eller den skadeorsakande handlingen på annat sätt träffat en aktieägare omedelbart och personligt, t.ex. då det är fråga om vägran att låta aktieägare delta i bolagsstämma, inlösen av aktie eller felaktiga uppgifter om bolagets förmögenhet.

Den omständigheten att bolaget är ansvarigt för aktieägare tillfogad skada (ovan s. 162 ff.) utesluter icke företrädares direkta ansvar mot en aktieägare. Man kan visserligen göra gällande, att då en företrädare icke handlat på egna utan på bolagets vägnar, bolaget såsom huvudman ensamt bör bära ett skadeansvar med regressrätt mot den företrädare som orsakat aktieägare skada. Det är dock att märka, att aktieägarna icke har samma ställning i förhållande till bolaget som utomstående tredje män — de är delägare i bolaget och har särskilda rättsliga befogenheter mot detta inom ramen för bolagets organisation. Och bolagets organ har enligt lag och bolagsordning rättsliga skyldigheter mot aktieägarna, vilka å sin sida har anspråk på att deras aktierättsliga befogenheter och deras ställning som bolagsmän respekteras av bolagets företrädare. Det finns sålunda tillräckligt starka motiv för en *regel* om företrädaransvar i förhållande till aktieägarna.

Det sagda innebär ingalunda, att det skulle förefinnas något särskilt rättsförhållande mellan aktieägarna och t.ex. bolagets styrelse. En ersättningsskyldighet kan icke grundas på reglerna om skadeansvar i avtalsförhållanden (se ovan s. 45); av-

görande är aktieägarnas ställning i bolaget och styrelsens skyldigheter i dess egen-
skap av ett organ för bolaget.

Se även *Wieland II* 139.

För den här förordade regeln finner man stöd i inhemsk doktrin och praxis.

Se *Chydenius* 34, *Cederberg*, Revision 160, *Hakulinen*, LM 1945 436, 440, *Raninen* 270, 281 och *Kauppatapalausuntoja* 182, *Caseliuss-Heikonen* 134, 161, *Olsson*, Aktieförvärvars rätt 129, *Honkasalo*, DL 1951 70, 77 f. — Dessa uttalanden gäller visserligen specialfall, men man har måhända rätt att tolka dem som uttryck för en regel om företrädares ansvar mot aktieägare.

Se även *Taxell*, JFT 1947 88 f., 1962 316.

HD 1943 II 20: Två styrelsemedlemmar hade, bl.a. i syfte att bereda sig själva fördel på andra aktieägars bekostnad, gjort felaktiga anteckningar i aktieboken och införde myndigheter givit oriktiga uppgifter om aktiernas fördelning, vilket lett till att vissa aktieägare orsakats förlust i penningar. Dessa styrelsemedlemmar ådömdes straff för bedrägeri och aktieägare förbehölls rätt att särskilt utföra talan om ersättning för den skada som det brottsliga förfarandet orsakat dem.

I det föreliggande fallet hade skada orsakats genom brottslig handling; enligt allmänna regler förefanns sålunda grund för ett skadeansvar. Men även om styrelsemedlemmarnas åtgärder icke hade varit kriminella, borde ett skadeansvar ha varit för handen, när det var fråga om en kränkning av aktierätten — uppgifterna i aktieboken är grundläggande för utövningen av vissa aktierättsliga befogenheter.

Se även *HD 1933 II 372*.

Problemet om företrädaransvaret mot aktieägare är inte löst med att man konstaterar existensen av en regel om sådant ansvar. Man har även att klarlägga förutsättningarna för detta ansvar samt huru långt ansvaret sträcker sig.

Förutsätter företrädares ansvar *skuld*?

I förhållande till bolaget är företrädaransvaret beroende av culpa (§ 41). Det är naturligt, att man följer samma regel beträffande ansvaret mot aktieägare. Det kan enligt min tanke icke påvisas skäl som skulle motivera att man i detta fall använde en strängare måttstock för bedömningen. Culparegeln bör således gälla.

Jfr AndL § 161: ansvaret mot medlem förutsätter att skadan orsakats genom överträdelse av lag eller stadgarna. Se även *Hakulinen-Rapola* 360 f., *Andelslagskommittén* 105.

Man ställes även inför frågan huruvida företrädares ansvar förutsätter att den handling som orsakat skada, *omedelbart* riktat sig mot den skadelidande

aktieägaren eller om ansvar även kan ifrågakomma, när orsakandet är blott medelbart.

Se betr. innebörden av detta problem ovan s. 43 f.

Följande rättsfall belyser problemet:

HD 1932 I 37: En aktieägare A framställde mot B, som var styrelsemedlem och VD, yrkande på straff och skadestånd för att A orsakats skada därigenom att B vid ordinarie bolagsstämma framlagt av honom uppgjort bokslut som varit felaktigt i det att detsamma grundade sig på fiktiva transaktioner och oriktiga siffror.

HD avvisade As talan, enär det brott som B påstods ha begått i sin egenskap av styrelsemedlem och VD genom att ha framlagt bokslutet för bolagsstämman, icke omedelbart riktat sig mot A i dennes egenskap av aktieägare, och att A således icke var målsägande med avseende på straff- och ersättningstalan (ei ollut kohdistunut välittömästi häneen yhtiön osakkaana).

RR och HovR förkastade As talan såsom ostyrkt. — Dessa instanser ansåg alltså, att A hade rätt att framställa straff- och ersättningsanspråk.

Med avseende på aktieägars rätt till strafftalan ingriper de regler som bestämmer vem som är målsägande. Dessa skall inte här beröras.

När man ser spørsmålet om företrädaransvaret mot en aktieägare ur den skadeorsakande styrelsemedlemmens eller VDs synvinkel, ter det sig naturligt att begränsa ansvaret till skada som tillskyndats den mot vilken den skadebringande åtgärden omedelbart riktar sig — i det anförda rättsfallet är det bolaget. För en skadelidande aktieägare eller tredje man framstår situationen annorlunda. Det synes oväsentligt huru skadan uppkommit, det är resultatet av ett handlande som är det väsentliga. Och det synes icke orimligt att åvälva en företrädare ansvar även för medelbart orsakad skada när företrädaren räknat med eller åtminstone kunnat förutse, att ett rättsstridigt handlande i förhållande till bolaget kan ge upphov åt skada för aktieägare eller tredje man.

Härtill kommer, att det kan vara vanskligt att in casu skilja mellan omedelbart och medelbart orsakande.

Det föreligger sålunda enligt min tanke starka skäl för uppfattningen att man vid utformningen av skadeansvarighetsreglerna icke utesluter ersättningsskyldighet grundad på ett medelbart orsakande.

Det är enligt min tanke riktigare att bedöma det föreliggande ansvarighetsspörsmålet ur en annan synvinkel. När en skada har sin grund däri att en företrädare för bolaget åsidosatt en bestämmelse i lag eller bolagsordning, kan man fråga vilket *syfte* den ifrågavarande bestämmelsen har och vilka

intressen den avser att skydda. Om en rättslig föreskrift avser att skydda aktieägarna, direkt eller indirekt, ligger det nära att anta, att skada som en företrädare tillfogat en aktieägare genom föreskriftens åsidosättande, bör ersättas.

Se även ovan s. 44.

I det ovan refererade rättsfallet var det fråga om ett åsidosättande av rättsregler som har avseende på styrelsens redovisningsskyldighet (inkl. bokslutet) i förhållande till bolagsstämman. Syftet med de regler som gäller styrelsens redovisning och den därtill anslutna upplysningsplikten, skall icke närmare klarläggas i detta sammanhang. Det må blott framhållas, att det faktamaterial som förelägges bolagsstämman, icke blott har att tjäna som underlag för de beslut som stämman skall fatta. Bokslutet är offentligt och bokföringslagens stadganden tar otvivelaktigt sikte på aktieägare samt på bolagsborgenärer och övriga tredje män. Det är därför knappast omotiverat att låta sådana personer framställa krav mot de företrädare som åsidosatt dessa regler. låt vara att styrelsens årsredogörelse icke riktats till dem utan till bolaget. Frågan därom vilka personer och vilka intressen en rättsregel avser att skydda framstår som mera väsentlig än frågan därom huruvida ett orsakande omedelbart eller blott medelbart riktar sig mot vissa personer.

Som ett *resultat* av dessa överväganden anser jag mig kunna konstatera, att ett skadeansvar kan förekomma, när en aktieägare kränkts i sin aktierätt eller i sin ställning som aktieägare genom att en företrädare för bolaget överträtt en föreskrift som enligt lag eller bolagsordning gäller till skydd för aktieägarna eller vissa aktieägare. Denna tes äger sin giltighet även när den åsidosatta föreskriftens primära syfte är att skydda andra intressen än aktieägarnas. Frågan huruvida skadeorsakandet såsom sådant omedelbart eller blott medelbart riktar sig mot en viss aktieägare har blott sekundär betydelse vid ansvarighetsbedömningen.

Se även de synpunkter som med avseende på adekvans framhålls av S a x é n 24 ff.

Ett sådant ansvar som här nämnts, kan ifrågakomma i olikartade konkreta situationer. Den måhända viktigaste är den då styrelsen företer ett oriktigt bokslut eller annorledes ger bolagsstämman felaktiga upplysningar i samband med ärenden som stämman behandlar. Även oriktiga uppgifter som ges förbi stämman, kan vara ansvarsbetingande, t.ex. sådana som ingår i en inbjudan till aktieteckning.

Se SvLagberedningen 640, Augdahl 287 f., Sindballe 259, Kobbernautagel 258, Wieland II 139, Fehr 151, 154.

Ansvar kan även inträda som en följd av att en aktieägare tillfogats en direkt skada genom att en företrädare för bolaget åsidosatt *likhetsprincipen*.

Likhetsprincipen har i ABL utformats som en regel för klander av bolagsstämmans beslut (§ 30 m. 4), men principen har med rätta ansetts gälla jämväl styrelsens och övriga företrädares handlande; se härom Cederberg 24, LM 1934 10, Hakulinen, LM 1945 441, Taxell, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 222 ff.

Frågan om företrädares skadeståndsskyldighet när likhetsprincipen åsidosatts, har varit föremål för diskussion inom JF i Finland, se JFT 1939 519—526, 585—587. Allmänt ansågs, att enskild aktieägare icke kan föra talan om ersättning för skada som bolaget lidit genom ett styrelsebeslut, varigenom majoriteten av aktieägare beretts uppenbart otillbörlig fördel på minoritetens bekostnad, det framhölls likväl såsom möjligt att ge aktieägare rätt till ersättning för direkt skada (Fellman 523, Jansén-Storbacka 587).

Enligt Cederberg, 24, LM 1934 10, kan styrelsen bli ansvarig; så även Hakulinen, LM 1945 440 f.

Jfr AndL § 161, Hakulinen-Rapola 361, Andelslagskommittén 81.

Se även SvABL § 210, SvLagberedningen 642, 652.

Ett skadeansvar förutsätter självfallet, att en aktieägare verkligen lidit en direkt skada som en följd av företrädarens handlande, t.ex. att han i förlitan på att de upplysningar han erhållit är riktiga, företagit en disposition som orsakat förlust. Det är icke tillfyllest att bolaget orsakats skada och att aktieägarens ekonomiska intresse i bolaget därigenom kränkts, i ett sådant fall är det fråga om indirekt skada (nedan II).

En företrädares ansvar mot en aktieägare uteslutes i princip icke av att företrädaren handlat i stöd av ett *beslut av bolagsstämman*. Styrelsens skyldighet att vägra verkställa ett beslut av bolagsstämman gäller även de fall då rättsstridigheten består däri, att beslutet kränker enskild aktieägares rätt.

Se Taxell, Aktieägarens rättsskydd 144 f., Augdahl 287.

Ovan (s. 166) har framhållits, att en aktieägare normalt icke kan kräva ersättning av bolaget för skada som orsakats honom genom ett bolagsstämmobeslut, enär aktieägaren i detta fall har andra rättsmedel till sitt förfogande (§ 30).

Situationen är i viss mån en annan när talan riktas mot någon styrelsemedlem personligen. Ansvarigheten grundas på det faktum att denne verk-

ställt det rättsstridiga stämmobeslutet, vilket han icke varit berättigad att göra. Då skadan orsakats genom den rättsstridiga verkställigheten, förefinnes tillräckliga förutsättningar för ett skadeansvar. Denna ståndpunkt kan likväl icke alltid upprätthållas. En ordning som ger aktieägaren rätt att välja mellan skadeståndstalan och andra rättsskyddsmedel, kan leda till onaturliga och ohållbara konsekvenser. Man kan därför utgå från att en aktieägare som önskar skydd mot följderna av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut, bör använda något av de rättsskyddsmedel som anges i ABL (§ 30). Detta utesluter likväl icke att aktieägare i vissa fall kan framställa ersättningsanspråk.

Se härom närmare T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 231 ff.

När här talats om det ansvar som kan vila på en företrädare för bolaget, har i första hand avsetts medlemmar av styrelsen och VD. Samma ansvarsregler gäller i princip även förvaltningsrådets medlemmar och revisorerna. Sålunda kan det tänkas, att revisorerna göres ansvariga för att de medvetet underlåtit att påtala väsentliga felaktigheter i bokslutet eller missbruk i bolagets förvaltning.

C e d e r b e r g, Revision 159 ff.: revisor är ansvarig blott då den handling, varpå skadeståndsskyldighet baseras, kan anses vara riktad mot viss aktieägare eller då revisorn uppsåtligen avger ett oriktigt utlåtande.

F e l l m a n, LM 1937 106 ff., och I k k a l a 282: revisor är i princip ansvarig mot bolaget.

Se SvABL § 209 samt S t e n b e c k, 679, som framhåller, att detta stadgande innebär en nyhet i förhållande till den äldre lagen (1910) i det avseendet, att ansvaret numera även avser revisorerna.

När det gäller att i det enskilda fallet avgöra vilken eller vilka företrädare för bolaget som är ansvariga mot en enskild aktieägare för direkt orsakad skada, har man att tillämpa de regler som gäller ansvarigheten mot bolaget, t.ex. rörande arbetsfördelning och den därav betingade ansvarsfördelningen, ansvaret för styrelsens beslut etc. (ovan s. 79 ff.). Sålunda kan ansvarighet icke blott åvälvas den som direkt orsakat aktieägare skada, utan därjämte t.ex. den som genom försummad övervakning möjliggjort skadans uppkomst.

Se även SvABL § 212.

II. Kan en aktieägare av en företrädare för bolaget kräva ersättning för *indirekt* skada?

Se betr. begreppet indirekt skada, ovan s. 40.

Fellman, JFT 1939 522 f., anser, att aktieägare icke kan kräva skadestånd för indirekt skada; se även Cederberg, LM 1934 43.

SvABL § 209, som reglerar företrädares ansvar mot aktieägare, gör icke någon skillnad mellan direkt och indirekt skada, men det har ansetts, att lagrummet i första hand avser direkt skada och i allmänhet icke indirekt skada; ansvar för indirekt skada kunde ifrågakomma vid överträdelse av vissa regler som avser att skydda icke blott bolaget utan även tredje man (inklusive aktieägarna), t.ex. balansvärderingsreglerna; se Nial 183 f., Stenbeck 678, Sv Lagberedningen 641 f.

Krenchel 218: enligt dansk rätt kan enskild aktieägare i allmänhet icke väcka ersättningstalan mot styrelsen för av denna vidtagna »urigtige og tabvoldende dispositioner», enär styrelsen, bortsett från »svig og saerlige bestemmelser i selskabets love» endast kan ställas till ansvar av bolaget; i varje fall är den enskilde aktieägarens talan subsidiär. — Sindballe II 127 f.: i allmänhet kan endast bolaget kräva ersättning; detta gäller icke undantagslöst — om bolagsstämman beslutat att icke väcka talan, är de aktieägare som icke omfattat beslutet, visserligen i regel bundna härav, men detta gäller icke om bolagsledningen gjort sig skyldig till svek; är detta fallet, kan aktieägare som icke omfattat bolagsstämmans beslut, väcka ersättningstalan, likaså är detta möjligt i vissa fall när skadan uppstått genom överträdelse av bolagsordningen; bolagsstämman kan även besluta, att icke väcka talan på bolagets vägnar men förklara, att det står den enskilde aktieägaren fritt att kräva sin del av skadan ersatt. — Se även Kobbernagel 260.

Augdahl 286: de enskilda aktieägarna har icke ersättningskrav med anledning av skada som orsakats bolaget, enär aktieägarna blir tillgodosedda när bolaget erhåller ersättning; Marthinussen 371.

Enligt tysk rätt svarar företrädare icke för aktieägare tillfogad indirekt skada, någon bestämmelse i den riktningen ingår likväl icke i TyAktG; se Van Ommeslaghe 547 f.; betr. äldre rätt Lehmann II 275 ff.

Schweizisk aktiebolagsrätt intar den principiella ståndpunkten, att en aktieägare kan kräva ersättning för indirekt skada endast på bolagets vägnar (SchwOR art. 755) och således icke för egen del; om bolaget försatts i konkurs, gäller den begränsningen, att endast konkursförvaltningen har rätt till talan; om sådan talan icke väckes, kan enskild aktieägare framställa anspråk (art. 756 m. 2), det belopp som eventuellt utdömes enligt konkurslagstiftningens stadganden, tillfaller den aktieägare som väckt talan (här blir det alltså fråga om aktieägares personliga betalningsanspråk), återstår något av det utdömda beloppet efter det aktieägares skada på detta sätt gottgjorts, tillfaller överskottet konkursboet; här gäller ytterligare den begränsningen, att aktieägare icke kan väcka talan, om han vid bolagsstämma omfattat ett beslut om ansvarsfrihet eller om han först efter bolagsstämman förvärvat sin aktie medveten om dechargebeslutet; se Schucany 206 f., von Steiger 262 f., Guhl 581, jfr Fehr 147, 151.

I fransk rätt har frågan om aktieägares rätt till skadestånd givit anledning till meningsolikheter; se den översikt som ges av Van Ommeslaghe 531 ff., 545.

Enligt engelsk rätt synes aktieägares krav på ersättning för indirekt skada vara utesluten; se Van Ommeslaghe 545, 547.

Det har tidigare framhållits, att ABL godtagit principen att det är bolagets sak att göra ersättningskrav gällande mot de företrädare som orsakat bolaget förluster. Endast i undantagsfall kan sådan talan på bolagets vägnar utföras av en aktieägarminoritet eller av en enskild aktieägare.

Ovan s. 137 ff.

Denna grundsats behöver icke nödvändigt innebära, att en aktieägare icke vore berättigad att på egna vägnar framställa ett ersättningsanspråk. Man måste skilja mellan krav för bolagets och för aktieägares räkning. Det kan dock icke förnekas, att den ordning som lagen godtagit, och som i vissa särskilt angivna fall ger aktieägare rätt att utföra ersättningstalan för bolaget och därmed möjlighet att eliminera sin indirekta skada, är ett starkt vägande argument mot att ge en aktieägare ett självständigt ersättningsanspråk. Lagens luckor och brister gör det likväl vanskligt att enbart på grund härav dra en säker slutsats.

Ett uttalande av lagberedningen ger vid handen, att man icke avsett att ge aktieägare rätt till ersättning för indirekt skada — åtminstone icke såsom regel; se *Lagberedningen 1890* 42: »Och där icke undantagsvis, såsom i följd av bolagets konkurs, en restitution eller ersättning till bolaget är omöjlig, tillkommer enskild aktionär icke heller något anspråk på ersättning för skada, som han personligen lidit genom den lagvidriga åtgärden, enär hans rätt endast är att av bolagets vinst och vid dess upplösning av behållningen få utdelning, men restitutionen eller ersättningen måste ske till bolaget».

Som stöd för åsikten att en aktieägare icke för egen del har ett ersättningsanspråk mot en företrädare för bolaget kan anföras olika skäl.

För det första anses aktieägarna ha blivit gottgjorda, ifall bolaget får ersättning. Detta motiv har likväl betydelse blott när bolaget verkligen gör sitt krav gällande. För det andra kan man hävda, att frågan därom huruvida ersättningsanspråk skall framställas eller icke bäst kan bedömas av bolaget självt och att en enskild aktieägare som måhända icke låter sig ledas av vad bolagets fördel kräver, icke borde få ingripa i en angelägenhet som primärt berör förhållandet mellan bolaget och dess företrädare. Detta argument försvagas dock avsevärt i sådana fall då orsaken till att bolaget icke väcker ersättningstalan mindre är en strävan att tillgodose bolaget än en önskan att skydda dem som orsakat skadan. Och för det tredje skulle det i praktiken kunna medföra olägenheter att låta en aktieägare med sitt ersättningskrav konkurrera med bolagets skadeståndstalan. Därvid skulle knappast finnas någon annan möjlighet än att betrakta aktieägarens krav såsom subsi-

diärt i förhållande till bolagets. Möjlighet att genomföra en sådan ordning erbjuder ABL enligt min mening icke.

Taxell, JFT 1947 87.

Se även de synpunkter som framföres av Wieland II 137—139, Lehmann II 268 f.

Det må även framhållas, att ABL uttryckligen tillagt bolagsborgenär rätt till ersättningstalan för indirekt skada mot en företrädare för bolaget i några särskilt angivna undantagsfall (§ 46). Den omständigheten att en motsvarande reglering icke införts med avseende på aktieägare kan fattas så, att lagstiftaren icke ansett skäl föreligga att stipulera ett liknande ansvar i förhållande till en skadelidande aktieägare.

När en aktieägare har ett dividendanspråk, betraktas han som borgenär (§ 22 m. 3) och underlyder i det avseendet de regler som gäller bolagsborgenärer.

Man kan i stöd av denna argumentering uppställa *regeln* att en företrädare för bolaget icke ansvarar för indirekt skada som han tillfogat en aktieägare.

Som exempel på situationer då ett ansvar icke kan göras gällande må nämnas att bolaget tillskyndats förluster genom vårdslös och försumlig förvaltning eller till följd av avtal som avhänt bolaget egendom. Härigenom kan värdet av aktieägarnas dividendrätt eller likvidationsandel ha nedgått eller aktiernas omsättningsvärde ha sjunkit. För sådan skada kan en aktieägare således icke kräva ersättning.

I svensk och norsk doktrin har uttryckligen uttalats, att styrelsen icke är ansvarig i sådana fall; Nial 184, Augdahl 286 f.

Det är uppenbart, att *regeln* icke ger aktieägarna fullt skydd. Ersättningsanspråk framställles måhända icke alls på bolagets vägnar. Och även om bolaget tilldömes ersättning, eliminerar denna måhända icke helt den indirekta skadan. Men även i sådana fall bör man hålla fast vid *regeln*. En aktieägare måste i stor utsträckning finna sig i att stå de risker som hans kapitalandel i bolaget är utsatt för genom bolagsverksamhetens utövning. Häri inkluderas även en risk för att bolagsledningen icke i alla avseenden fullgör sina uppgifter på ett försvarligt sätt. Genom att ta del i bolagsstämma, vid vilken även frågan om bolagsledningens ansvar prövas, kan en aktieägare inverka på avgörandena om ersättningskrav mot en företrädare. Dessutom kan han,

ensam eller jämte andra, i vissa fall på bolagets vägnar väcka ersättningstalan. Dessa möjligheter ger honom normalt ett så starkt rättsskydd, att en ersättningstalan på egna vägnar icke framstår som särskilt starkt motiverad.

Jfr *Wieland* II 139 f.: i princip har aktieägare icke rätt till ersättning för indirekt skada, men ett sådant ansvar bör vara möjligt när styrelsen förfarit bedrägligt eller åtminstone avsiktligt orsakat skada.

Man kan dock ifrågasätta huruvida det är riktigt att fasthålla vid denna ståndpunkt när aktieägare tillfogats indirekt skada genom olaga utdelning.

Normalt bör man även i detta fall hålla fast vid regeln att en aktieägare icke för egen del har något ersättningskrav. Han har, åtminstone teoretiskt, andra möjligheter att indirekt bli tillgodosedd — klander av bolagsstämmbeslut om olaga utdelning och den möjlighet till ersättningstalan på bolagets vägnar som en aktieägarminoritet har i stöd av § 26 a m. 3 och § 30 m. 3 och 4.

Situationen blir i viss mening en annan när bolaget försatts i konkurs. Bolagets organisationsapparat träder till största delen ur funktion (ovan s. 29 f.). Och då aktieägaren icke är borgenär — bortsett från det i § 22 m. 3 nämnda undantagsfallet — tar han ej del i konkursen och kan således icke i densamma medverka till att ersättningstalan väckes mot de för en olaga utdelning ansvariga företrädarna för bolaget.

Dessa omständigheter motiverar enligt min tanke att man, när bolaget försatts i konkurs och talan icke anhängiggjorts av konkursboet, bör överväga att ge enskild aktieägare rätt att för egen del mot en företrädare för bolaget framställa krav på ersättning för den skada som han indirekt lidit genom olaga utdelning av bolagets tillgångar. Åtminstone bör detta gälla när aktieägare icke kan väcka ersättningstalan för bolagets räkning, t.ex. på den grund att bolagsstämman, vars beslut enligt § 26 a m. 3 och § 30 m. 4 utgör en förutsättning för ersättningstalan, icke kan sammankallas till följd av att konkurs inträtt. Ansvar et grundas härvid på den konkreta åtgärd som åsidosatt lagens eller bolagsordningens bestämmelse om bolagsförmögenhetens bevarande.

Ett visst stöd för en sådan ståndpunkt kan man få av *Lagberedningens* 1890 ovan (s. 175) citerade uttalande.

Jfr AndL § 161, som förutsätter, att en medlem i undantagsfall kan kräva ersättning för indirekt skada orsakad av olaga utdelning; se *Hakulinen-Rapola* 361.

Ger man, såsom här förordats, aktieägare rätt att kräva ersättning, kommer fastställandet av skadeståndets storlek att vara mycket svårt.

Det som här sagts om ersättningstalan när bolaget försatts i konkurs, kan knappast tillämpas vid utmätning (jfr § 46), enär bolaget i detta fall bibehåller sin rättsliga funktionsförmåga och aktieägaren således kan utnyttja de rättsmedel som ABL erbjuder mot olaga utdelning.

4. AKTIEÄGARES ANSVAR.

I. Det första intrycket av spørsmålet om aktieägares ansvar mot annan aktieägare för skada inom bolagsverksamheten är att en sådan ansvarighet knappast kan förekomma. Aktieägarna är icke bundna vid varandra av något rättsförhållande, de står icke heller i något förtroendeförhållande till varandra, såsom fallet är t.ex. med bolagsmännen i ett öppet bolag. En aktieägare har ganska stort spelrum för sina privatekonomiska intressen, och han har icke — i motsats till styrelsens medlemmar (se ovan s. 168) — någon skyldighet att skydda övriga aktieägares aktierättsliga befogenheter. Redan de fall i vilka aktieägare ansvarar i förhållande till bolaget, är ytterst begränsade. En längre gående ansvarighet mot annan aktieägare kan det icke i någon händelse bli tal om.

Den följande argumenteringen kommer att visa, att detta första intryck av ansvarighetsspörsmålet är det riktiga.

R a n i n e n 175 f: en aktieägare som medverkat till ett ogiltigt bolagsstämmobeslut, är i allmänhet icke ansvarig för skada som ogiltigheten orsakat aktieägare.

Enligt SvABL § 209 kan en aktieägare bli ansvarig mot annan aktieägare, om han genom överträdelse av ABL eller bolagsordningen uppsåtligt eller av grov vårdslöshet (kvalificerad culpa) orsakat skada; härutöver kan ansvar inträda på grund av brottslig handling (se litteraturhänvisningar ovan s. 174); som exempel nämner S t e n b e c k, 680, att aktieägare tagit del i beslut om fastställande av oriktig balansräkning och utdelning av vinst oaktat utdelningsbara tillgångar icke fanns; se även S v L a g b e r e d n i n g e n 651 f.

Som bakgrund tjänar det som tidigare utretts beträffande aktieägares ansvar mot bolaget: en aktieägare är endast undantagsvis ansvarig på grund av medverkan till ett bolagsstämmobeslut som orsakat bolaget skada (ovan s. 118 ff.). Härutöver kan i begränsad omfattning förekomma ett ansvar i stöd av allmänna skadeståndsregler, varvid det bl.a. är fråga om ansvar för obehörig påverkan på ett bolagsorgan (ovan s. 134 ff.).

II. Det har ovan fastslagits, att ABL lagt ansvarigheten för följderna av ett *bolagsstämmobeslut* på den instans som verkställt beslutet och icke på

de aktieägare som varit med om att fatta detsamma (ovan s. 22 f. samt nedan s. 244). Denna grundsats kan uppställas även beträffande ansvaret i förhållande till en enskild aktieägare — de tidigare anförda argumenten kan också nu åberopas.

Från den här nämnda regeln gör § 33 ett undantag. Man bör därför ställa frågan: kan en aktieägare i stöd av detta lagrum kräva ersättning av annan aktieägare?

Stadgandena i § 33 avser olaga utdelning av bolagets egendom. Genom en sådan utdelning har bolaget lidit en förlust, som för den enskilde aktieägaren kan framträda såsom en indirekt skada. Men för sådan skada har en aktieägare enligt en allmän regel icke något eget ersättningskrav (se ovan s. 176). Ett aktieägaransvar i förhållande till annan aktieägare är därför uteslutet.

I ett bestämt fall kan tillämpningen av § 33 likväl leda till en ersättningskyldighet för en aktieägare i förhållande till en annan. Ifall en aktieägare (A), som medverkat till bolagsstämmans beslut om olaga utdelning, förpliktats att till bolaget återbetala ett belopp som en annan aktieägare (B) uppburit (se ovan s. 128), kan A under vissa förutsättningar kräva detta belopp av B (om denne i ond tro lyftat utdelningsbeloppet). Bs ansvarighet mot A grundar sig likväl icke därpå att han medverkat till ett bolagsstämmobeslut utan därpå, att han av bolaget mottagit ett belopp som icke tillkommer honom och att A i stöd av den skadeståndsskyldighet som § 33 åvälver aktieägare som medverkat till ett beslut om olaga utdelning, tvingats betala detta belopp till bolaget. As anspråk är ett slags regresskrav.

Aktieägaransvaret kan bli aktuellt när ett bolagsstämmobeslut åsidosatt *likhetsprincipen*: en aktieägare (A) har genom beslutet berett sig en otillbörlig fördel på övriga aktieägares bekostnad (§ 30 m. 4). Kan en förfördelad aktieägare (B) kräva ersättning av A?

Jfr SvABL § 210.

Enligt § 30 m. 3 (jfr m. 4) är B — förutsatt att han icke själv bidragit till beslutet — berättigad att vid domstol föra talan om upphävande av bolagsstämmobeslutet eller alternativt, om beslutet icke kan upphävas, om ersättning som skall tillfalla bolaget; en sådan ersättningstalan riktas mot dem som verkställt det rättsstridiga beslutet.

Se härom T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 203 ff.

Den omständigheten att B har klanderrätt, alternativt rätt till ersättningstalan för bolagets räkning mot dem som verkställt beslutet, är ett starkt

motiv för att icke ge B ett ersättningskrav mot A. Denna ståndpunkt bestyrkes ytterligare av att det skulle medföra mycket stora praktiska svårigheter att genomföra en ordning som skulle möjliggöra en konkurrens mellan klanderrätt och ersättningsanspråk; se de synpunkter som anförts ovan s. 165 ff.

Man bör sålunda — såsom jag ser saken — stanna vid lösningen att B icke har något ersättningskrav mot A. Ett aktieägaransvar i nu föreliggande fall kan icke förenas med den reglering av de rättsstridiga bolagsstämmobeslutens följder som ABL stannat för.

III. Då en aktieägare icke i förhållande till annan aktieägare ansvarar för skada som orsakats av ett bolagsstämmobeslut till vilket han medverkat (p. II), är det icke heller möjligt att åvälva honom ansvar för *obehörig påverkan* på bolagsstämman (jfr ovan s. 137).

Situationen ter sig annorlunda när en aktieägare obehörigt påverkat *styrelsen*.

I en del utländska lagar stipuleras uttryckligen ansvar för sådan påverkan:

SvABL § 210, se även *Sv Lagberedningen* 646, 653 f., *Stenbeck* 681 f., *Nial* 183.

TyAktG § 101 m. 1 (ansvar enligt detta lagrum kan även åläggas annan än aktieägare), *Godin-Wilhelmi* 455 f.

En aktieägare kan rikta ett ersättningsanspråk mot en styrelsemedlem blott när denne orsakat honom direkt skada (ovan s. 167 ff.). Endast med avseende på sådan skada — alltså icke när skadan är indirekt — kan det bli fråga om ansvar för obehörig påverkan på styrelsen.

De synpunkter som ovan anförts på frågan om aktieägares ansvar mot bolaget till följd av obehörig påverkan på styrelsen (s. 134 ff.), äger giltighet även beträffande en aktieägares (A) ersättningsskyldighet mot annan aktieägare (B). I överensstämmelse härmed kan man sålunda utgå från att A icke har ett ansvar mot B. Dennes ersättningskrav kan riktas dels mot bolaget, dels mot styrelsens medlemmar.

Denna ståndpunkt kan dock icke förbehållslöst upprätthållas. Ansvar kan tänkas ifrågakomma när As påverkan på styrelsen varit av den art och styrka att hans handlande framstår som en avgörande medverkan till styrelsens beslut. Närmast tänker man på det fall att styrelsen beslutat tillföra A en oberrättigad fördel på Bs bekostnad. I den mån Bs förlust kan anses utgöra en direkt skada, kan B rikta ett skadeståndsanspråk jämväl mot A. Praktiskt sett finns det inte hinder för en sådan lösning — B har inte någon rätt att angri-

pa styrelsens beslut, det kan därför icke bli fråga om någon konkurrens mellan en »klanderrätt» och ett ersättningsanspråk.

Under alla omständigheter kommer likväl aktieägares ersättningskrav mot annan aktieägare att framstå som ett extremt undantag. Detsamma kan tänkas ha ett visst värde när bolaget och styrelsens medlemmar är insolventa, medan den dominerande aktieägare som behärskat bolagsverksamheten och därvid måhända missbrukat sin ställning till egen fördel, har ekonomiska möjligheter att betala ersättning.

KAPITEL IV

Ansvarigheten mot tredje man

1. ALLMÄNNA SYNPUNKTER.

Ekonomisk skada kan orsakas tredje man genom bolagsverksamheten — kontraktsbrott, utomkontraktuellt orsakande, obehörig vinst för bolaget på tredje mans bekostnad etc. När man bedömer sådana skadesituationer, är det inte relevant att tredje man eventuellt är aktieägare. Också i bolagets tjänst anställda personer betraktas som tredje män.

Med bolagsborgenär eller borgenär avses i det följande envar som har ett betalningsanspråk mot bolaget oberoende av anspråkets rättsgrund (avtal, skadeorsakande etc.). Också den som har ett rättsligt anspråk som går ut på annat än betalning (t.ex. krav på gods i stöd av ett leveransavtal), kan betecknas såsom borgenär. När anspråket härflyter ur aktierätten, kan det undantagsvis vara fråga om ett borgenärsanspråk (se § 22 m. 3).

Skada som genom bolagsverksamheten tillfogas tredje man, kan vara direkt eller indirekt (se ovan s. 40 f.).

När en tredje man tillfogats *direkt* skada, kan det bli fråga om ett ansvar dels för bolaget, dels för de företrädare för bolaget som orsakat skadan. Framför allt gäller det härvid skada i avtalsförhållanden — bolaget har t.ex. försummat att fullgöra ett avtal — samt utomkontraktuell skada — en utomstående person har t.ex. skadats till följd av bristfälliga säkerhetsanordningar i en bolaget tillhörig anläggning. Här ingriper allmänna skadeansvarighetsregler. Sålunda bör ansvaret för skada i köprättsliga förhållanden behandlas på samma sätt utan hänsyn till om den ena kontrahenten är ett aktiebolag eller en enskild företagare. Inte heller huvudmannens ansvar för sina företrädares utomkontraktuella orsakande röner i allmänhet inflytande av att huvudmannen är ett aktiebolag. Dessa allmänna skadeansvarighetsregler, som inte närmare beröres i den följande framställningen, kommer dock, när skadan uppkommit i ett aktiebolags verksamhet, att i olika avseenden kompletteras med bolagsrättsliga synpunkter och överväganden. Detta gäller främst det bolagsrättsliga företrädaransvaret.

Direkt skada kan även tillfogas tredje man genom att honom förvägras rätt att utöva vissa befogenheter som har aktierättslig grund — en tredje man har t.ex. genom avtal fått rätt till andel i bolagets vinst eller rätt att vid nyemission övertaga viss aktiepost.

Frågan om *indirekt* skada — skada som tillfogats tredje man genom att bolaget lidit förlust — har avseende på bolagsborgenärernas rätt och intresse. Icke varje förlust som bolaget lider, inverkar på borgenärernas rätt. Den återstående bolagsegendomen eller den säkerhet, t.ex. i form av pant, som en borgenär har, kan förslå till att trygga borgenärernas betalningsanspråk mot bolaget. Inte ens en olaga utdelning av bolagets tillgångar (se § 33) behöver de facto inverka på borgenärernas rätt. Skada inträder för en borgenär först när en så stark nedgång av bolagets nettoegendom skett, att hans betalningsanspråk mot bolaget äventyras. I det skedet aktualiseras frågan om ett ersättningsanspråk mot de företrädare eller de aktieägare som medverkat till bolagets förluster (§ 46).

2. B O L A G E T S A N S V A R.

Frågan om bolagets ansvar mot tredje man är icke reglerad av ABL. Allmänna skadeansvarighetsregler tillämpas. Bland dem har man att beakta de regler som utvecklats med avseende på en sammanslutnings ansvar för sina organs handlande. De specifikt aktiebolagsrättsliga momenten spelar en underordnad roll. I förhållande till tredje man blir det i stor utsträckning fråga om reglerna för den form av principalansvar som kunde kallas företagansvar, d.v.s. ett företags — enskild näringsidkares eller sammanslutnings — ansvar för den skada som tillfogas utomstående personer i utövandet av företagsverksamheten.

Icke heller de skandinaviska aktiebolagslagarna reglerar bolagets ansvar mot tredje man. I doktrinen anses dock allmänt att bolaget ansvarar för sina företrädares skadeorsakande:

K a r l g r e n 159, 163: en företagare svarar för tredje man tillfogad skada, som uppkommit genom ett culpöst beteende av ett självständigt organ; ansvaret grundas icke på verksamheten utan på företagets organisation, man identifierar så att säga driftsledningen med företagaren själv. Se även T h o r n s t e d t 122 f., S v L a g b e r e d n i n g e n 638.

U s s i n g 99 f.: ett aktiebolag ansvarar för skada som orsakats av styrelsens fel; så även K o b b e r n a g e l 263.

A u g d a h l 281: bolaget ansvarar för skada som orsakats av styrelsen eller av styrelsemedlemmar i utövandet av deras funktion.

TyAktG innehåller icke föreskrifter om bolagets ansvar mot tredje man; se även Würdinger 138 f., Haupt 130.

Enligt tysk rätt kan ansvar för bolaget grundas på den allmänna ansvarighetsregeln i BGB § 31: »Der Verein ist für den Schaden verantwortlich, den der Vorstand, ein Mitglied des Vorstandes oder ein anderer verfassungsmässig berufener Vertreter durch eine in Ausführung der ihm zustehenden Verrichtungen begangene, zum Schadenersatz verpflichtende Handlung einem Dritten zufügt». — Detta lagrum har ansetts gälla juridiska personer över huvud, alltså även aktiebolag, därest icke dess tillämpning i något enskilt fall är utesluten till följd av specialföreskrifter; se Staudinger BGB § 31 not 2 s. 258, H. Lehmann 240.

Enligt SchwOR art. 718 m. 3 ansvarar bolaget för skada som härflyter ur olovliga handlingar som bolagets företrädare företagit inom ramen för sin verksamhet; Schucany 158 f., von Steiger 264.

I fransk rätt anses ett ansvar för bolaget ifrågakomma enligt principerna för uppdragsgivares (mandant) ansvar för ombudsmans (mandataire) orsakande; se Pichéré II 601 f.

Även i engelsk rätt är bolaget enligt de allmänna reglerna om »principal and agent» ansvarigt för skada orsakad av director; Palmer 561.

Också för inhemsk rätt kan man fastslå, att bolaget i *princip* är ansvarigt för skada som en av dess företrädare (organ) orsakat tredje man genom bolagsverksamheten, därest allmänna betingelser för skadeansvar är för handen.

Hakulinen 298, Taxell, JFT 1947 92.

En allmän betingelse för bolagets ansvar är att skadan orsakats i bolagsverksamheten (se ovan s. 36 ff.).

Frågan huruvida bolagets ansvar förutsätter skuld hos den företrädare som orsakat skadan, löses med ledning av den allmänna gränsdragningen mellan culparegeln och regeln om strikt ansvar. Avgörandet beror framför allt på arten av den ansvarighetssituation som det in casu är fråga om — bristande fullgörelse av ett avtal, varvid även avtalstypen är av betydelse (t.ex. speciesköp eller leverans), skada orsakad av farlig verksamhet etc. Detta mycket vidlyftiga allmänna ansvarighetsproblem förbigås här med konstaterandet att culpa hos den skadeorsakande företrädaren icke i alla situationer är en nödvändig förutsättning för bolagets ansvar.

HD 1934 II 64: En byggnad hade skadats genom brand, som uppstått av gnistor från ett närbeläget mejeris skorsten. Byggnadens ägare krävde skadestånd dels av det andelslag som ägde mejeriet, dels av medlemmarna i andelslagets styrelse och mejeriets disponent. — HD konstaterade, att branden uppstått av gnistor från skorstenen, som saknade ändamålsenlig gnistsläckningsanläggning, varför andelslaget ålades att ersätta skadan. Talan mot styrelsens medlemmar och mot disponenten förkastades, enär dessa icke kunde anses ha orsakat skadan genom vårdslöshet.

Se *HD 1957 II 10*: Bolaget ansvarade för skada som orsakats av sprängningsarbete oaktat de som utfört arbetet och de som haft att övervaka detta, icke kunde göras ansvariga, då de icke handlat ovarsamt.

Resultatet i det senare rättsfallet borde ha blivit detsamma, ifall en företrädare i organställning skulle ha medverkat till skadan utan att själv ha culpa.

Se även ett rättsfall återgivet i *LM 1957 s. 871*.

Tredje mans ersättningskrav mot bolaget har avseende blott på direkt skada. För indirekt skada kan anspråk av tredje man riktas blott mot en företrädare för bolaget eller mot en aktieägare och endast under vissa speciella förutsättningar (nedan s. 193 ff.).

Den omständigheten att bolaget lidit förluster kan likväl aktualisera ett krav mot bolaget, t.ex. om bolaget till följd av förluster icke fullgör sina rättsliga förpliktelser. Härvid kan det vara fråga om ett skadeståndsanspråk — straffränta, avtalsvite etc. Grunden för detta anspråk är dock icke den indirekta skadan (minskningen av bolagets förmögenhet), utan det konkreta faktum att bolaget underlåtit att fullgöra en prestationsskyldighet.

Bolagets ansvar mot tredje man är icke beroende av vilket organ — bolagsstämma, styrelse etc. — som orsakat skadan. För tredje man är fördelningen av arbetsuppgifter inom bolagsorganisationen i princip icke relevant. Avgörande är att skada orsakats i bolagsverksamheten.

En annan sak är att bolaget kan vara befriat från ansvar på den grund att ett organ handlat utanför ramen för sin kompetens, t.ex. om styrelsen företagit en disposition som enligt bolagsordningen kräver bolagsstämmans samtycke och tredje man varit medveten härom.

Bolagets ansvar mot tredje man är klarast i de fall då skadan uppkommit i ett mellan bolaget och tredje man existerande *avtalsförhållande*. En avtalskontrahent svarar för sina medhjälpare vare sig dessa har organställning eller icke.

Den omständigheten att en företrädare orsakat tredje man skada genom en *brottslig* handling utesluter ingalunda bolagets ansvar. Här förutsättes blott att den brottsliga gärningen begåtts inom bolagsverksamhetens ram.

I inhemsk *rättspraxis* finner man bl.a. följande typiska avgöranden:

HD 1948 II 104: VD hade begått ett brott (tagit befattning med gods som stulits) »för bolaget och till dess fördel»; VD och bolaget ålades att solidariskt betala skadestånd.

HD 1945 II 231: VD dömdes till straff enligt SL 36: 13 m. 1 och 3 (försett varor som bolaget sålde, med märke som företedde förväxlingsbar likhet med annan näringsidkares registrerade varumärke), därjämte dömdes VD och bolaget att betala viss ersättning.

HD 1944 II 80: VD hade underlåtit att innehålla folkpensionspremie från i bolagets tjänst anställda personers löner. VD ådömdes straff och skyldighet att solidariskt med bolaget erlagga den ifrågavarande premien.

HD 1939 II 601: VD ådömdes straff för bl.a. skatteförsnillning (bolagets skatter); han ålades därjämte att solidariskt med bolaget ersätta den försnillade skatten. Se även *HD 1927 II 275*.

HD 1938 II 234: VD dömdes till straff för att han underlåtit att förse växlar med stämpelmärken samt ålades att solidariskt med bolaget till staten betala ett belopp som motsvarade värdet av de stämpelmärken med vilka växlarorna borde ha försetts.

HD 1932 I 44: VD hade i bolagets verksamhet begått ett brott (mot L om upphovsmannarätt) och därigenom tillfogat tredje man skada. VD och bolaget ålades att solidariskt ersätta skadan, bolaget med motivering att VD hade företagit den åtgärd som innefattade brott, på bolagets vägnar och för dess räkning (yhtiön puolesta ja hyväksi).

I några fall har i domsmotiveringen uttryckligen sagts, att brottet utförts för bolaget eller för dess räkning; detta har ansetts motivera bolagets ersättningsskyldighet. Även i de fall då detta icke utsagts, är den rättsliga situationen densamma, bolaget är ansvarigt när företrädaren begått brottet i bolagsverksamheten.

I de förenämnda rättsfallen har VD gjort sig skyldig till brottslig handling. Ansvaret för bolaget är detsamma, ifall någon annan företrädare begått ett brott, t.ex. en styrelsemedlem eller en revisor i utövningen av sina funktioner.

Bolaget är jämväl ansvarigt när värdet av viss egendom skall ersättas staten; se *HD 1938 II 409:* VD ådömdes straff för att ha överträtt fredningsföreskrift för skog och ålades att jämte bolaget ersätta staten de fälda trädens värde.

Ansvar inträder även för bolaget på grund av företrädares *utomkontraktuella* orsakande som icke innefattar brott.

HD 1957 II 10 (refererat ovan s. 185); rättsfall i *LM 1957 s. 871*.

HD 1953 II 139: VD ansågs ha varit skyldig att övervaka användningen av sprängämnen på bolagets arbetsplats; då han icke gjort detta tillräckligt omsorgsfullt, och tredje man till följd härav orsakats skada, ålades han att solidariskt med bolaget ersätta denna skada.

Se även *HD 1939 II 334:* I en lägenhet i ett bostadsaktiebolag hade uppkommit vattenskada; det gjordes gällande, att disponenten underlåtit att i tid underrätta om att vattenledningarna skulle stängas. Talan mot bolaget förkastades, emedan underlåtenheten icke ansågs utgöra grund för skadeståndsskyldighet. Yrkande på ersättning hade icke riktats mot disponenten.

Såsom av de refererade rättsfallen framgår är bolagets ansvar detsamma som företrädarens.

3. FÖRETRÄDARES ANSVAR.

I. Kan en tredje man som tillfogats *direkt* skada genom bolagsverksamheten, kräva ersättning av de företrädare för bolaget vilka orsakat skadan?

För ståndpunkten att endast bolaget och icke företrädaren är ansvarig kan främst anföras, att företrädaren icke handlat på egna vägnar utan för bolaget. Formellt står företrädaren på sidan, skadan har uppstått i bolagets verksamhet.

Det är icke möjligt att uppställa en regel om att endast bolaget ansvarar. Det finns visserligen ansvarighetssituationer i vilka ett företrädaransvar icke är motiverat. Men det ges även lägen i vilka det är naturligt att åvälva företrädaren ett ansvar mot tredje man; härför kan särskilt åberopas den skadelidandes anspråk på största möjliga trygghet för sitt ersättningsanspråk.

I *utländsk* rätt är företrädaransvaret reglerat på olika sätt; se även *V a n O m e s l a g h e* 548 ff.

Enligt SvABL § 209 är styrelsemedlem, VD, revisor och vissa andra företrädare ansvariga mot borgenär och annan tredje man för skada som orsakats genom överträdelse av sådana bestämmelser i ABL eller bolagsordningen som avser att ge borgenär eller annan tredje man rättsskydd; härvid gäller samma regler som med avseende på ansvarighet mot aktieägare, se ovan s. 167.

DaASL innehåller icke något stadgande om ansvaret mot tredje man, frågan regleras icke heller av *U d k a s t* 1961. *K r e n c h e l* 224: »Overtraeder han (direktør) sine pligter, går uden for de grænser, som hans stilling daekker over, eller viser forsømmelighed i sin virksomhed, bliver han erstatningspligtig over for selskabet eller den tredjemand, der har lidt skade ved hans handlinger». *S i n d b a l l e* II 129: bolagsledningen ansvarar enligt allmänna regler om ansvar utanför avtalsförhållanden; *K o b b e r n a g e l* 263.

Icke heller NoASL reglerar förhållandet. *A u g d a h l* 288: om styrelsen har begått ett »delikt» mot tredje man, ansvarar de skyldiga styrelsemedlemmarna personligen mot denne och oberoende av om bolaget är ansvarigt eller icke, detta gäller även »rettsbrudd» i kontraktsförhållanden (*culpa in contrahendo* och *in contractu*).

Enligt tysk rätt kan en företrädare bli ansvarig mot en tredje man enligt allmänna regler om skadeansvar för otillåtna handlingar (ingrepp i tredje mans rättsfär), särskilt BGB §§ 823 m. 2 och 826, däremot icke för åsidosättande av sin vårdnadsplikt; se *G r o s s k o m m . A k t G* 567 ff., *G o d i n - W i l h e l m i* 361, *H u e c k* 135.

SchwOR art. 754 åvälver en företrädare ansvar mot tredje man (borgenär) på samma sätt som mot bolaget och enskilda aktieägare; ovan s. 168, se även de allmänna synpunkter (intrång i bolagets autonomi) som anføres av *S i e g w a r t* 95 f.

Enligt FrL 1867 art. 44 ansvarar styrelsens medlemmar även i förhållande till tredje man (på samma sätt som i förhållande till bolaget) »soit des infractions aux dispositions de la présente loi, soit des fautes qu'ils auraient commises dans leur

gestion, notamment en distribuant ou en laissant distribuer sans opposition des dividendes fictifs». *P i c - K r é h é r* II 601 ff.

Även i engelsk rätt erkännes företrädares ansvar mot tredje man enligt reglerna om ansvarighet för »agent»; *P a l m e r* 559 ff.

Jfr AndL § 161, *H a k u l i n e n - R a p o l a* 360 f.

När skada orsakats tredje man i ett *avtalsförhållande* där bolaget är medkontrahent, föreligger knappast anledning att åvälva den företrädare för bolaget som orsakat skadan, direkt ansvarighet i förhållande till tredje man. Det är naturligt, att denne håller sig till bolaget med vilket han kontraherat. Bolagets medkontrahent har icke någon anledning att undersöka vem av bolagets företrädare som genom ett handlande eller en underlåtenhet de facto orsakat skadan. När tredje man ingått avtal med bolaget, har han rimligtvis räknat med att hålla sig till detta och icke till de personer som representerar bolaget. Han intar icke till dessa någon ställning som kunde motivera ett företrädaransvar för en skada i ett avtalsförhållande mellan honom och bolaget.

Se *A u g d a h l* 288 f., *P a l m e r* 559 f.

HD 1926 II 58: En styrelsemedlem A hade på bolagets vägnar ensam accepterat en växel oaktat det enligt bolagsordningen krävdes underskrift av två styrelsemedlemmar. Växelinnehavarens talan mot A förkastades, då denne icke personligen antecknat sig som acceptant.

Annorl. *HD 1950 II 220*: VD ansågs personligen ansvarig för betalningen av en växel, då han ej varit berättigad att ensam företräda bolaget.

De olika resultaten i de två rättsfallen förklaras därmed, att VäxelL (1929) § 8 stadgar, att ställföreträdare som överskridit sin behörighet, själv är ansvarig för växelförbindelsen, medan motsvarande stadgande icke fanns i tidigare gällande lag (Växelstadgan 1858). Det förstnämnda avgörandet är att betrakta som uttryck för en allmän avtalsrättslig princip, medan det senare anknyter till den undantagsreglering som numera gäller för växelförbindelser.

Den argumentering som här anförts för ståndpunkten att en företrädare icke ansvarar, gäller endast för det fall att bolaget är rättsligt bundet av ett avtal som företräderen ingått. I den mån detta icke är fallet, blir företräda-rens ansvar mot tredje man aktuellt.

Ifall en företrädare för bolaget överskridit sin kompetens på ett sådant sätt att bolaget icke blir bundet, är det naturligt att han själv kan komma att ansvara för den skada som tillfogats medkontrahenten. Som exempel må nämnas, att ett avtal strider mot föremålet för bolagets verksamhet eller att samtycke till avtalets ingående enligt bolagsordningen borde ha utverkats av bolagsstämman eller av förvaltningsrådet (och medkontrahenten har

varit i ond tro). I den mån bolaget icke rättsligt beröres av företrädarens kontrahering, blir frågan om skadeansvaret en sak mellan företrädaren och tredje man.

Det skall icke här utredas under vilka förutsättningar och i vilken utsträckning ett sådant skadeansvar kan inträda för en företrädare för bolaget. Avsikten har blott varit att peka på principen — en företrädare kan bli ansvarig, när han i förhållande till tredje man överskridit sin rättshandlingskompetens.

AvtL § 25 kan icke direkt åberopas, men berör ett närliggande fall. Allmänna skadeansvarighetsregler kommer till tillämpning. Skadeansvar kan t.ex. uteslutas på den grund att den tredje man med vilken företrädaren kontraherat, varit i ond tro.

Se härom närmare T a x e l l, JFT 1947 90 f., 93 f.

Den möjligheten föreligger även att en företrädare personligen kan bli ansvarig för skada orsakad genom culpa in contrahendo, t.ex. om han uppsåtligen förtegat omständigheter som för medkontrahenten är relevanta för bedömande av om avtalet skall ingås, eller om han lämnat felaktiga uppgifter. Den omständigheten att bolaget är ansvarigt enligt vanliga avtalsregler, bör icke i och för sig utesluta att ett ersättningskrav riktas mot den företrädare som ingått avtalet. Här gäller vanliga regler om ansvar för culpa in contrahendo.

Se bl.a. A n d e l s l a g s k o m m i t t é n 105. — K o b b e r n a g e l 173 ff.

Tredje man kan tillfogas skada därigenom att en företrädare för bolaget åsidosätter en rättslig *norm vars syfte* — eventuellt vid sidan av andra syften — är att erbjuda skydd för tredje mans intresse. Här kan man hänvisa till stadgandena om bokföringsskyldigheten. Tredje man kan utgå från att ett i vederbörlig ordning uppgjort bokslut är riktigt. Han bör kunna lita på bokslutets riktighet bl.a. när det blir fråga om kreditgivning till bolaget. Ifall styrelsen överskridit gällande stadganden, och tredje man vilseletts att vidtaga dispositioner som orsakat honom skada, är han i princip berättigad till ersättning av de styrelsemedlemmar beträffande vilka culpa är för handen.

Det som i detta avseende ovan (s. 169 ff.) framhållits med avseende på företrädaransvaret mot enskilda aktieägare, äger även tillämpning när den skadelidande är en tredje man.

Se även litteraturhänvisningar ovan s. 169.

Följande rättsfall belyser i någon mån den aktuella frågeställningen:

HD 1928 II 162 (och 163): A hade av B köpt en aktiepost i ett bolag där B var styrelsemedlem. A yrkade sedermera att köpet skulle återgå, och B åläggas att återbetala köpeskillingen, på den grund att aktierna var värdelösa, och att A före köpet i närvaro av B tagit del av bolagets bokföring, vilken senare visade sig vara felaktig bl.a. så, att avsevärda skulder utelämnats ur bokföringen. — HD förkas-

tade talan; i motiveringen sades bl.a., att det icke ens påståtts, att B varit medveten om att aktierna var värdelösa när han på As initiativ sålde dem till A, att det icke visats, att B skulle ha bidragit till att framkalla den uppfattning om aktiernas värde som A själv bildat sig, och att B därför icke var ansvarig för att A misstagit sig beträffande aktiernas värde.

Ifall A hade förletts att köpa aktierna på den grund att han litade på den bokföring som B företedde honom, hade det knappast varit uteslutet att B, därest han varit medveten om att bokföringen var felaktig, skulle ha blivit ansvarig mot A. I rättsfallet var det dock knappast fråga om en åtgärd från Bs sida inom bolagsverksamheten, utan ansvaret hade närmast bort grundas på att B i sin egenskap av avtalspart hade vilselett A; man kan också säga, att Bs åtgärd riktade sig omedelbart mot A, vilket dock icke innebär, att syftet med bokföringsreglerna — vilket delvis är att skydda tredje man — helt skulle träda i bakgrunden.

Enligt svensk och norsk rätt anses ersättningsskyldighet föreligga om borgenär på grund av oriktig årsredovisning föranletts lämna kredit eller underlåtit att i tid trygga sin fordran; se *Stenbeck* 678, *Nial* 183, *Rodhe* 171, *SvLagberedningen* 640, *Augdahl* 291.

Se även *Sindballe* II 129, *Fehr* 151, 154.

En företrädare kan även bli ansvarig för skada som han tillfogat tredje man därigenom att han givit felaktiga upplysningar om bolagets förhållanden utan att dessa uppgifter behöver hänföra sig till själva bokslutet. Här kan man närmast åberopa den omständigheten att den skadeorsakande handlingen, företagen inom ramen för bolagets verksamhet, riktat sig omedelbart mot en viss tredje man.

Ifall en företrädare åsidosatt en rättsregel som åvälver bolaget skyldigheter mot tredje man, och annan därigenom orsakats skada, blir han normalt ansvarig härför.

Se *HD 1967 II 116*: en styrelsemedlem ålades att till staten betala det belopp som bolaget underlåtit att innehålla vid lönebetalningar till sina anställda.

Också överträdelse av rättsliga normer som i första hand har karaktären av ordningsföreskrifter, kan tänkas föranleda ett skadeansvar mot tredje man.

HD 1950 II 255: Ett aktiebolags nya styrelse hade icke anmälts till handelsregistret. En stiftare A ansåg sig ha lidit skada genom att en av honom mot bolaget anhängiggjord talan hade avvisats, när bolaget icke ansågs ha blivit stämt i laga ordning. A yrkade på ersättning av styrelsens medlemmar, som underlåtit att göra föreskriven anmälan till handelsregistret.

RR och HovR godkände talan.

HD förkastade ersättningsanspråket, då den nämnda underlåtelser icke orsakat A skada (däremot ådömdes styrelsens medlemmar böter). — Även HDs avgörande

ger vid handen, att skadestånd kan ifrågakomma, ifall tredje man orsakats skada.

HD 1947 II 399: En sjöman hade skadats i tjänsten, och det rederibolag som skötte fartygets affärer, hade underlåtit att göra föreskriven anmälan om olycksfallet till försäkringsbolaget med påföljd att den skadade icke erhållit olycksfallsersättning. Den person som var rederiets VD och ensam utgjorde dess styrelse, ålades att ersätta den skada som tillfogats sjömannen genom att försäkringsbeloppet icke utbetalats.

Denna uppfattning kan bl.a. motiveras därmed att det icke nu föreligger något rättsförhållande mellan bolaget och den skadelidande; jfr det som nyss sagts beträffande skada i avtalsförhållande. Formellt finnes därför intet hinder för att utsträcka ansvaret jämväl till företrädaren. En sådan lösning ger den skadelidande en större trygghet. Man bör så långt det är möjligt uppställa regler som garanterar att tredje man faktiskt får ersättning. Och det kan tilläggas, att skadeorsakandet här framträder i en direkt relation mellan den skadelidande och den företrädare för bolaget som orsakat skadan. Det är fråga om företrädarens omedelbara orsakande i förhållande till tredje man.

När en företrädare för bolaget begått en *brottslig* handling som orsakat tredje man skada, är förutsättningar för ett ansvar utan vidare för handen.

Man kan härutinnan hänvisa till ovan s. 185 f. refererade rättsfall, i vilka VD ansågs ersättningsskyldig jämte bolaget. Situationen är densamma, ifall brottet begåtts av annan företrädare, t.ex. styrelsemedlem eller revisor.

Härutöver må nämnas två rättsfall i vilka ersättningsanspråk riktats enbart mot VD (icke mot bolaget):

HD 1948 II 313: VD dömdes till straff för vållande till svår kroppsskada (en reklamskylt hade fallit ned och skadat en fotgängare) samt ålades att ersätta skadan.

HD 1940 II 335: VD hade underlåtit att dra försorg om erforderliga skyddsanordningar på en arbetsplats; straff ådömdes enligt arbetsskyddslagstiftningen, och VD ålades att utge skadestånd till förolyckad arbetares anhöriga.

En företrädare för bolaget som orsakat en tredje man *utomkontraktuell* skada inom ramen för bolagsverksamheten, har vid sidan av bolaget ansetts vara ansvarig mot den skadelidande tredje mannen.

Se H o n k a s a l o, DL 1923 320, T a x e l l, JFT 1947 92 f., S v L a g b e r e d n i n g e n 638.

Man kan hänvisa till de ovan s. 186 angivna rättsfallen i vilka företrädare för bolaget ansvarade jämte detta.

Härutöver må hänvisas till följande avgörande i vilket talan icke riktades mot bolaget:

HD 1957 II 58: VD förklarades vara ansvarig för skada som orsakats av att sprängämnen icke uppbevarats tillräckligt omsorgsfullt; VD ansågs vara övervakningsskyldig.

Ett specialfall nämnes i Stämpell § 88 — styrelsen göres uttryckligen ansvarig för att föreskriven stämpelskatt erlägges för överlåtelse av aktie, som anmäles för inskrivning i aktieboken.

Se härom *R e k o l a*, LM 1949 429 ff.

Förutsätter företrädaransvaret *skuld*?

Det har tidigare framhållits, att bolaget i viss utsträckning kan bli ansvarigt mot tredje man utan att de företrädare som orsakat skadan, har skuld (ovan s. 184). Men därav kan man inte dra slutsatsen, att jämväl företrädaren vore ansvarig i en sådan situation. Bolagsansvaret och företrädaransvaret måste i vissa avseenden bedömas olika.

I de fall då bolagsansvaret är objektivt i den meningen att detsamma icke förutsätter skuld hos dem som orsakat skadan, är tanken den, att skada som uppkommer i bolagets verksamhet, skall ersättas tredje man. Det kan anses ligga närmare att bolaget står för skadan, än att den skadelidande tredje mannen gör det. Skadeansvaret knytes till den för vars räkning viss verksamhet utövas, d.v.s. bolaget. Härtill kommer vissa organisatoriska synpunkter. När olika arbetsuppgifter fördelas på olika organ och mellan dessas medlemmar, kan resultatet bli att fel och försummelser kan förekomma utan att man egentligen kan påvisa att culpa i egentlig mening är för handen. En sådan av organisatoriska skäl betingad uppdelning av arbetsuppgifter får icke leda till en försvagning av bolagets ansvar. Genom att i viss utsträckning stipulera ett objektivt ansvar motverkar man detta.

Jfr de synpunkter som med avseende på principalansvaret framhålles av *H a k u l i n e n* 291 f.

Sett ur den enskilde företrädares synvinkel är situationen en annan. Företrädaren utövar sina funktioner för en annans, för bolagets räkning. Det är rimligt att hans skadeansvar mot tredje man icke bedömes strängare än hans ansvar mot bolaget. Detta bygger på culparegeln (§ 41). De speciella synpunkter som motiverar ett strikt företagarsvar, har icke tillämpning när det gäller bolagets olika företrädare. Det finns enligt min tanke icke motiv för att övervältra företagarsvaret på företrädarna.

Det sagda har, enligt vad jag kan bedöma, även tillämpning då det gäller andra typer av strikt ansvar än ett egentligt företagarsvar, t.ex. ansvarighet för farlig verksamhet. Ansvar utan culpa kan läggas på bolaget men icke på dess organmedlemmar.

Med avvikelse från det som här framhållits har man ansett, att en företrä-

dare i organställning i vissa fall kan ådömas straff, oaktat skuld i egentlig mening icke är för handen. Och har straff utdömts, följer därav även skyldighet att ersätta genom det brottsliga förfarandet orsakad skada.

I viss mening kan man säga, att den som icke dragit försorg om att gällande föreskrifter i alla avseenden följts av de anställda, har skuld. Det väsentliga är här att ansvar kan inträda utan att det behöver föreligga någon egentlig försummelse av övervakningsskyldigheten. Helt oberäkneliga händelser, som framkallat skada, kan möjligen åberopas som befrielse från ersättningskyldighet.

Här ifrågakommer bl.a. sådana fall då vissa skyddsföreskrifter åsidosatts; se t.ex. *HD 1940 II 335* (refererat ovan s. 191) samt *HD 1955 II 128*: VD frikändes, då skadan orsakats av en på förhand oberäknelig händelse.

Se betr. detta problem, vars behandling faller utanför ramen för denna framställning, *Thornstedt*, särsk. 132 ff., 193 f., 258, *Hurwitz* 152 ff.

Detsamma kan i princip anses gälla när skada orsakats genom överträdelse av sådana särskilda lagbestämmelser som icke medför straffpåföljd, främst sådana bestämmelser som uttryckligen åvälver bolaget skyldighet att vidta åtgärder i något bestämt avseende. Straffsanktionen kan icke i och för sig vara avgörande för frågan om ersättningsskyldigheten.

När det gäller företrädaransvaret mot tredje man, måste frågan därom *vem* som i det enskilda fallet är ansvarig — styrelsemedlemmar, VD, revisorer etc. — avgöras enligt de regler som gäller ansvarigheten mot bolaget. En arbetsfördelning inom bolagsledningen och en därav betingad fördelning av ansvaret mot bolaget har sålunda även relevans i förhållande till tredje man.

Företrädaransvaret mot tredje man kommer i praktiken att främst drabba VD på grund av dennes ställning och uppgifter i bolagsorganisationen. Men i princip är ingen företrädare i organställning undantagen från reglerna om ansvar mot tredje man. Ett sådant ansvar kan sålunda teoretiskt tänkas drabba medlemmar av förvaltningsrådet samt revisorer.

Se även *Cederberg*, *Revision* 159 ff., *Fellman*, *LM* 1937 108 ff., *Ikkala* 282.

II. Kan en företrädare för bolaget göras ansvarig mot tredje man för en denne *indirekt* orsakad skada?

Det fall som här aktualiseras, är att bolaget lider så stora förluster, att en tredje man som har anspråk på betalning eller på annan prestation (bor-

genär), icke får sitt anspråk tillgodosett. Situationen är m.a.o. sådan att bolagsansvaret (§ 18, ovan s. 26 f.) icke är tillfyllest.

Se även *Raninen* 485, *Wieland* II 140 ff., *Van Ommeslaghe* 551.

Jfr *AndL* § 161, *Andelslagskommittén* 104 f., *Hakulinen-Rapola* 361.

Den naturliga lösningen ligger däri, att bolaget kräver ersättning av de företrädare som orsakat bolaget skada. I den mån förlusterna ersättes, elimineras borgenärernas indirekta skada.

Borgenärs rätt till ersättning för indirekt skada har i *utländsk* rätt reglerats på olika sätt. Frågan har ett nära samband med spörsmålet om borgenärs rätt att utföra ersättningstalan för bolagets räkning (se ovan s. 159).

SvABL § 209, som är tillämplig i förevarande fall, gör enligt ordalydelsen icke någon skillnad mellan direkt och indirekt skada. Lagrummet åvälver företrädare för bolaget ersättningsskyldighet för skada som genom överträdelse av *ABL* eller bolagsordningen uppsåtligen eller av vårdslöshet tillfogats borgenär. I första hand avser lagrummet ansvar för direkt skada, men ansvaret är icke begränsat till sådan. Det har uttalats, att vissa aktiebolagsrättsliga regler, som skyddar bolaget, måste anses äga en sådan betydelse för bolagets borgenärer, att dessa bör kunna föra talan om ersättning för den indirekta (medelbara) skada som tillskyndas dem genom överträdelse av reglerna. Rätt till sådan talan har ansetts vara särskilt påkallad, enär skadeståndstalan på bolagets vägnar icke kan föras av borgenär. Lagrummet anger icke vilka rättsregler som skall anses åsyfta att bereda ett skydd icke endast för bolaget och aktieägare utan även för borgenärer mot indirekt skada; detta spörsmål har överlämnats till besvarande av rättstillämpning och doktrin; såsom exempel har nämnts bestämmelsen att vinstutdelning icke må omfatta mera än den utdelningsbara vinsten enligt fastställd, i överensstämmelse med *ABLs* föreskrifter upprättad balansräkning. Bolagets konkurs anges icke som förutsättning för borgenärs talan, men naturligt är att talan främst kan tänkas förekomma när bolaget försatts i konkurs, enär betingelse för borgenärs ersättningstalan är att skada uppkommit genom att borgenär icke av bolaget erhållit full betalning för sina fordringar.

Se betr. den svenska rättens ståndpunkt, *SvLagberedningen* 641 f., *Stenbeck* 678 f., *Rodhe* 169 ff.

Krenchel 219: enligt dansk rätt kan bolagets borgenärer i allmänhet icke ges rätt att ställa styrelsen till ansvar för olovliga dispositioner eller skadegörande handlingar, först vid konkurs eller likvidation kan det bli fråga härom; *Kobernagel* 261. — *Sindballe* II 129: mot en borgenär ansvarar bolagsledningen för skada som orsakats därigenom att bolaget på basen av ett felaktigt bokslut utbetalat så stora dividender, att bolaget blivit insolvent.

För norsk rätt har *Augdahl*, 289 f., uttalat: Mot bolagets borgenärer kan styrelsens medlemmar bli ansvariga, om dessa vanskött bolagets angelägenheter med påföljd att bolaget blivit ur stånd att fullgöra sina förpliktelser; detta gäller

även när styrelsens vanskötsel icke är så graverande, att den betingar ett straffrättsligt ansvar. Den konkurrens som här uppstår mellan bolagets och borgenärs krav, löses så, att bolaget har bättre »prioritet» på så sätt, att borgenär kan göra sitt anspråk gällande endast såframt bolaget eller dess konkursbo beslutar att icke framställa ersättningsanspråk eller förlorar en rättegång i ersättningsfrågan. — A. Å. M a r t h i n u s s e n 371: enskild borgenär kan icke göra ett självständigt anspråk gällande mot styrelsemedlemmar för försumlighet i bolagets angelägenheter.

Enligt TyAktG § 84 m. 5 kan en borgenär göra gällande bolagets ersättningsanspråk mot styrelsens medlemmar, ifall han icke kan få betalt av bolaget. Härvid ifrågakommer närmast de i m. 3 nämnda fallen i vilka det är fråga om ett åsidosättande av olika regler till skydd för bolagets kapital, även i andra fall kan en borgenär framställa anspråk under förutsättning att styrelsemedlemmar »die Sorgfalt eines ordentlichen und gewissenhaften Geschäftsleiters gröblich verletzt haben». Ehuru borgenär i här berörda fall gör gällande bolagets ersättningsanspråk, tillfaller ersättning som utdömes, den ifrågavarande borgenären personligen till ett belopp som motsvarar hans fordran, ett eventuellt överskott tillkommer bolaget enligt reglerna om obehörig vinst. — Se härom G r o s s k o m m. A k t G 559, 561, H a u p t 128, jfr W ü r d i n g e r 138, H u e c k 134 f.

För äldre rätt (HGB) har S t a u b § 241 anm. 11, 20, uttalat, att borgenär endast i de i § 241 m. 3 nämnda fallen kan väcka talan; endast i dessa fall förefinnes ett omedelbart förhållande mellan borgenärer och styrelsens medlemmar; se även L e h m a n n II 273 f.

Schweizisk rätt intar den ståndpunkten, att borgenär kan kräva ersättning för indirekt skada enbart på bolagets vägnar (SchwOR art. 755) och således icke för egen del; detta anspråk kan dock göras gällande blott i bolagets konkurs (art. 758); i ett undantagsfall (art. 756 m. 2) kan anspråket gå ut på betalning till borgenären personligen, se ovan s. 174.

FrL 1867 art. 44 (se ovan s. 187) skiljer icke mellan direkt och indirekt skada som orsakas tredje man; lagrummet framhåller särskilt ansvaret för skada som orsakats tredje man av olaga utdelning. Se även V a n O m m e s l a g h e 551.

Icke heller i engelsk rätt förekommer denna skillnad; även frågan om företrädares ansvar för skada som indirekt tillfogats tredje man, löses enligt de regler som gäller med avseende på »principal and agent».

Se även de allmänna synpunkter som framföres av W i e l a n d II 140—142, L e h m a n n II 268 ff.

Det förefaller klart, att ABL utgår från att det är bolagets sak att väcka ersättningstalan mot sina syssломän, när anledning därtill förekommer. Det kunde medföra olägenheter av olika slag att låta en borgenär för egen del eller på bolagets vägnar kräva ersättning för skada som tillskyndats bolaget. Och det är en främmande tanke att låta en utomstående borgenär gripa in i förhållanden som väsentligen är att betrakta som bolagets interna.

Å andra sidan finns det anledning att ge den enskilde borgenären ett så starkt skydd som möjligt, när bolaget icke självt kan fullgöra sina rättsliga förpliktelser. En komplettering i någon form av bolagsansvaret är påkallat.

Det kan sägas, att ABL beaktat dessa motstående hänsyn. Lagen utgår från att borgenär icke kan väcka ersättningstalan mot en företrädare på grund av skada som orsakats bolaget. Detta framgår av stadgandena i § 46, vilka framstår som undantagsbestämmelser, som ger borgenär rätt att i vissa preciserade fall föra talan mot bolagets företrädare. Ytterligare kan man hänvisa till de synpunkter som motiverar grundsatsen att en aktieägare icke har krav på ersättning för indirekt skada (ovan s. 173 ff.).

Principen är klar: borgenär kan icke mot en företrädare framställa ersättningsanspråk grundat på indirekt skada. Men principen har undantag (p. III, IV).

III. Enligt § 46 har borgenär rätt till skadeståndstalan mot syssloman — medlem av styrelse och förvaltningsråd samt VD — för skada som orsakats därigenom att vissa särskilt angivna stadganden i ABL åsidosatts. Sådan rätt till skadeståndstalan har borgenär dels när bolaget försatts i konkurs (m. 1), dels när utmätning skett hos bolaget, »såframt ostridig tillgång, som utan svårighet kan i penningar förvandlas, icke finnes till betäckande av hans fordran» (m. 2).

Stadgandets innebörd är icke klar. *Olika tolkningar* är möjliga. Antingen kan man uppfatta § 46 så, att borgenär har rätt att utföra ersättningstalan för bolaget, varvid det belopp som eventuellt utdömes, tillfaller bolaget eller dess konkursbo, eller så, att lagrummet ger borgenär rätt att på egna vägnar utföra ersättningstalan grundad på indirekt skada. Uteslutet är icke heller att paragrafen erbjuder båda dessa möjligheter.

Det förra alternativet innebär, att borgenär har behörighet att *på bolagets vägnar* föra ersättningstalan, d.v.s. utöva bolagets rätt. Enligt det senare alternativet har borgenär en *egen rätt* att under de av lagen givna förutsättningarna — konkurs eller utmätning — kräva ersättning för indirekt skada.

I doktrinen har olika åsikter framställts:

C h y d e n i u s 102: borgenär som väcker talan enligt § 46, utövar bolagets rätt, utdömt skadeståndsbelopp ingår i konkursmassan, se även 28, 84, 92.

K a s a n e n, 169, synes utgå från att talan enligt § 46 utföres för konkursboets räkning.

För ståndpunkten att borgenär enligt § 46 utför talan för egen del har uttalat sig:

H o n k a s a l o, DL 1923 322: borgenärs anspråk grundar sig direkt på lagen och är således icke härlett ur bolagets anspråk utan helt självständigt.

C e d e r b e r g, LM 1939 294, uttalar med avseende på olaga utdelning, att det icke är fråga om konkursboets utan om borgenärs eller borgenärernas fordran; se även Festskr. Marks von Würtemberg 104.

T a x e l l, JFT 1947 89 f.

Det gemensamma för de olika överträdelser av ABL som enligt § 46 grundar ett »ersättningsanspråk» för borgenär, är att *bolagets förmögenhet minskats*; även föreskriften om styrelsens skyldighet att inlämna konkursansökan (§ 39) kan anses ta sikte på att skydda bolagets egendom mot ytterligare decimering.

De olika lagrum till vilka § 46 hänvisar, avser att skydda bolaget och aktieägarna; ett väsentligt syfte är därutöver att trygga bolagets borgenärer, som för sina anspråk är hänvisade till de tillgångar som bolaget har (§ 18). Man kan t.o.m. göra gällande, att de ifrågavarande stadgandena i första hand avser skyddet för borgenärerna. De dispositioner från bolagsledningens sida som det nu är fråga om, kan allvarligen äventyra borgenärernas rätt, varför det är naturligt att vidga borgenärs möjligheter att väcka talan.

Se även H o n k a s a l o, DL 1923 321 f. — Det är dock knappast riktigt att, såsom Honkasalo uttalar, anse att det i de fall som nämnes i § 46, existerar ett direkt rättsförhållande mellan borgenär och styrelsemedlem.

Jfr även de i § 46 nämnda överträdelserna med dem som nämnes i TyAktG § 84 m. 3 (jfr m. 5); se även G r o s s k o m m. A k t G 549.

Gemensamt för alla de i § 46 nämnda lagöverträdelserna är även att den skada som uppkommer, primärt drabbar bolaget. Det är således enbart fråga om borgenärs indirekta skada.

Ifall bolaget har annan egendom varmed en borgenärs anspråk till fullo kan tillgodoses, orsakas honom icke någon skada oberoende av huru mycket bolagets egendom minskats genom rättsstridiga åtgärder av styrelsen. Först när bolaget icke förmår infria sina förpliktelser, träder § 46 i funktion. I överensstämmelse härmed har lagrummet bundit borgenärs ersättningskrav vid förutsättningen att konkurs inträtt eller resultatlös utmätning verkställts. När bolagets ansvar enligt § 18 visat sig vara otillräckligt, är det motiverat att ge borgenär ett anspråk mot dem som genom sina åtgärder åstadkommit, att bolagsansvaret icke fungerar.

Det ligger närmast till hands, att *bolaget* självt framställer ersättningsanspråk mot bolagsledningen för dess överträdelser av ABL. Det är likväl möjligt att detta icke sker av den anledningen, att bolagsstämman, som måhända varit delaktig i det lagstridiga förfarandet, t.ex. genom att besluta om utdelning, skyddar bolagsledningen. Ifall bolaget försatts i konkurs, utföres bolagets talan av konkursboet.

Den omständigheten att borgenär har givits rätt att utföra ersättnings-talan i stöd av § 46, utesluter icke bolagets eller dess konkursbos anspråk. Detta framgår även av ordalydelsen i lagrummet — talan må »även» av bor-

genär utföras, vilket pekar på bolagets (konkursboets) krav. Det bör likväl observeras, att beviljad ansvarsfrihet utesluter bolagets talan. Den omständigheten att bolaget försatts i konkurs, rubbar icke i detta avseende ansvarsfrihetens följder (se nedan s. 241 f.).

Se H o n k a s a l o, DL 1923 322, C e d e r b e r g, JFT 1942 108.

När bolaget försatts i konkurs, kan *konkursborgenärerna* besluta att väcka ersättningstalan med återopande av § 46. Talan utföres av konkursförvaltningen såsom representant för konkursborgenärerna. Härvid är det icke fråga om bolagets utan om borgenärernas talan i stöd av ett särskilt lagstadgande utanför konkurslagstiftningen. Den omständigheten att § 46 använder uttrycket borgenär i singularis, utesluter icke en »kollektiv» talan från konkursborgenärernas sida. Det är icke i detta fall fråga om någon behörighet för konkursborgenärerna att utföra bolagets ersättningstalan för primär skada utan om en egen rätt för borgenärerna. Detta innebär även, att av bolagsstämma beviljad ansvarsfrihet icke utgör hinder för borgenärernas talan. Denna kan inte omintetgöras genom ett bolagsbeslut. Det belopp som eventuellt utdömes, ingår i konkursmassan och användes för konkursborgenärernas räkning i överensstämmelse med gängse regler om fördelningen av konkursboets tillgångar.

H o n k a s a l o, DL 1923 323: Då bolagets ersättningsanspråk vid konkurs övergår på konkursboet, har detta till sitt förfogande både bolagets egen talan och borgenärernas talan enligt § 46. Endast den senare kan komma i fråga, ifall bolaget genom att bevilja ansvarsfrihet avstått från sitt ersättningsanspråk. Oaktat § 46 talar om borgenär i singularis, är det uppenbart, att icke endast enskild borgenär utan konkursboet i dess helhet har rätt till självständig talan enligt § 46.

Se även S t a u b § 241 anm. 16.

I det ovan s. 62 refererade rättsfallet *HD 1950 II 300* kan den ersättningstalan som konkursboet utförde, ha varit såväl bolagets som konkursborgenärernas talan.

Den talan som *enskild borgenär* utför i stöd av § 46, kan bedömas på ett liknande sätt. Det ligger även nu närmast till hands, att anse borgenär ha en självständig rätt, som icke är analog med bolagets anspråk på ersättning för primär skada.

Man kan likväl ställa frågan, huruvida det belopp som utdömes i en sådan rättegång, tillfaller bolaget och om detta är i konkurstillstånd, fördelas mellan konkursborgenärerna i vanlig ordning, eller om ersättningsbeloppet tillfaller den borgenär som utfört ersättningstalan, varvid han självfallet icke kan erhålla mera än full betalning.

I de fall då ABL låter en aktieägare eller en aktieägarminoritet utföra ersättningsstalan för bolaget (§§ 16 m. 3, 26 a m. 3 och 26 c m. 4, jfr 26 d samt 30 m. 3), framgår det direkt eller indirekt, att utdömt belopp tillfaller bolaget. I dessa lagrum är det likväl fråga om aktieägares rätt att utföra talan och således om ett internt förhållande. Det är icke möjligt att härur dra några slutsatser med avseende på borgenärs talan.

Enligt KonkS § 47 har enskild konkursborgenär rätt att utföra återvinningstalan. Det som på grund av en sådan utdömes, tillfaller konkursboet och fördelas enligt vanliga regler.

I de fall som ABL § 46 reglerar, är det dock icke fråga om återvinning. Man kan inte på en sådan talan tillämpa t.ex. de bestämmelser i KonkS § 47 som ålägger den borgenär som vill utföra talan, att härom meddela konkursförvaltningen för att denna skall kunna väcka talan på alla konkursborgenärs vägnar.

Den omständigheten att lagen ger borgenär en självständig rätt att göra ett ersättningsanspråk gällande på den grund att han lidit indirekt skada, under förutsättning att betalning icke erhålles av bolaget på exekutiv väg — konkurs, utmätning — tyder närmast på att den ersättning som utdömes, tillfaller den ifrågavarande borgenären. Som ett visst stöd härför kan ytterligare åberopas, att lagen icke anger, att ersättningsbeloppet skulle tillfalla bolaget, vilket hade varit naturligt, om avsikten varit att låta en annan än den som utför talan, vara mottagare av det utdömda beloppet.

Den ordning som här förordats, ter sig naturlig när borgenär väcker talan med åberopande av resultatlös utmätning. När bolaget försatts i konkurs, kan dess genomförande bereda en del praktiska svårigheter med hänsyn till konkurrensen mellan konkursborgenärerna.

Det ligger nära att i denna fråga gå till *ABLs förarbeten*. Dessa ger likväl icke någon säker anvisning om huru § 46 skall tolkas. Men man kan dock dra vissa slutsatser, under förutsättning att man lyckas klarlägga huruvida det i utländsk rätt funnits någon för lagtextens författare känd förebild till § 46.

Det förefaller mig tämligen uppenbart, att den tyska rätten tjänat som förebild. I lagberedningens principbetänkande av år 1890 hänvisas ofta till den tyska rätten. I det avsnitt som gäller »Grundkapitalets bibehållande» (s. 36 f.), vartill det nu ifrågavarande stadgandet nära ansluter sig, åberopas endast tysk rätt. *Chydenius*, vår förste kommentator till ABL, framhåller (s. 3), att »ledning för detta betydande lagstiftningsarbete (ABL) har erhållits huvudsakligen av nyare tysk lagstiftning och doktrin». När lagberedningen år 1890 avgav sitt betänkande, gällde i Tyskland en ny lagstiftning om aktiebolag: Gesetz betreffend die Kommanditgesellschaften auf Aktien und die Aktiengesellschaften vom 18. Juli 1884,

vilken lag ersatte motsvarande avsnitt i Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch av år 1869. I 1884 års lag § 241 m. 4 ingick följande stadgande:

»In den vorbezeichneten Fällen kann der Ersatzanspruch auch von den Gläubigern der Gesellschaft, soweit sie von dieser ihre Befriedigung nicht erlangen können, selbständig geltend gemacht werden. Die Ersatzpflicht wird ihnen gegenüber nicht aufgehoben, dass die Handlung auf einem Beschlusse der Generalversammlung beruht».

De fall till vilka lagrummet hänvisar (föregående moment), har speciellt avseende på åtgärder som strider mot stadganden vilkas syfte är att bevara bolagets egendom (stadganden som motsvarar de i ABL § 46 nämnda). Den ordning som 1884 års tyska lag godtog, omfattades med ett par smärre ändringar av HGB av år 1897. Av kommentarerna till den tyska rätten får man närmare besked om huru de ifrågavarande stadgandena skall tolkas.

L e h m a n n II 272: en rättsstridig minskning av bolagsförmögenheten ger borgenärerna direkta anspråk mot en styrelsemedlem, detta ansvar är personligt i förhållande till borgenärernas.

S t a u b, § 241 anm. 14, 15: En styrelsemedlem ansvarar omedelbart i förhållande till borgenärerna med ett belopp motsvarande den skada som orsakats bolaget. Det är icke bolagets anspråk som går över på borgenärerna när bolaget blir insolvent. Vid sidan av borgenärs anspråk fortbestår bolagets krav. Genom att betala skadans belopp till en borgenär eller till bolaget, är den ansvarige fri i förhållande till såväl borgenärer som bolaget.

Mot bakgrunden av det som här sagts om den tyska rätten, vilken med största sannolikhet tjänat som förebild när § 46 avfattades, ter sig den tolkning av lagrummet som ovan hävdats, såsom naturlig och riktig.

Denna ståndpunkt, enligt vilken en bolagsborgenär i stöd av § 46 har ett självständigt betalningsanspråk för indirekt skada, bekräftas även av *rättspraxis*:

HD 1948 I 11 (refererat nedan s. 205).

HD 1931 II 349: Vid utmätningsförsök hade ett aktiebolag (i likvidation) befunnits sakna tillgångar. Därför hade borgenärer yrkat, att styrelsens medlemmar skulle förpliktas att betala bolagets skulder. — HD godkände talan med åberopande av §§ 39, 43 och 46; i motiveringen framhölls bl.a., att styrelsens medlemmar, som hade överlätit all bolagets egendom, hade underlåtit att upplåta bolagets egendom till konkurs, när de konstaterat, att tillgångarna icke svarade mot skulderna.

HD 1930 II 204: Staten hade bevakat en skattefordran i årsstämningsförfarande med anledning av ett aktiebolags upplösning. Därförinnan hade bolagsstämman beslutat att överlåta all bolagets egendom till ett företag som ägdes av A, som var bolagets direktör och medlem av styrelsen, såsom gottgörelse för att detta företag under viss tid hade skött bolagets angelägenheter. Vid verkställda utmätningar (före och efter inställelsedagen i proklaman) hade bolaget befunnits sakna tillgångar, med vilka skatterna kunde betalas. Staten yrkade, att A som ersättning skulle betala ett belopp motsvarande skattefordringen. — HD godkände statens

talans och ålade A att ersätta den uppkomna skadan motsvarande den påförda skattens belopp. I motiveringen framhöll HD bl.a., att A, när bolaget beslöt att överlåta all sin egendom, måste ha vetat, att bolaget var skyldigt att betala påford skatt samt att bolagets tillgångar därför icke motsvarade dess skulder, varför bolagets egendom enligt § 39 omedelbart borde ha överlämnats till konkurs, vilket likväl underlåts; ytterligare framhölls det i motiveringen, att den ifrågavarande skatten i konkurs skulle ha utgått med förmånsrätt framom den fordran som tillkom det företag till vilket bolagets egendom överlåts.

HD 1929 II 665: HD hade genom dom 11/11 1927 ålagt ett aktiebolag att till A betala 10.000 mk jämte ränta. Vid verkställd utmätning befanns bolaget sakna tillgångar, varför bolaget på ansökan av A försattes i konkurs 2/2 1928. Det befanns likväl, att aktieägarna, vilka samtliga var styrelsemedlemmar, redan 1925, utan att ansökan om årsstämmning gjorts, sinsemellan hade delat all bolagets egendom, utan att reservera medel för As fordran. På grund av brist på tillgångar hade konkursen avskrivits 9/2 1928. Härefter yrkade A, att B (aktieägare och styrelsemedlem) skulle åläggas att betala hans ifrågavarande fordran; som stöd för sin talan anförde A, att aktieägarna genom att dela bolagets egendom utan att årsstämmning utverkats, blivit skyldiga att solidariskt svara för skulden till A, och att B, såsom bolagets VD, i första hand var ansvarig. — HD ålade B att till A betala det belopp som denne krävt. Motivering: bolagets egendom hade i strid med § 21 delats mellan aktieägarna, ehuru bolaget icke genom årsstämmning upplösts enligt § 43, varför B, som vid den tiden tillhörde styrelsen, enligt § 46 var skyldig att, sedan bolaget försatts i konkurs, ersätta den skada som A lidit i sin egenskap av bolagets borgenär.

HD 1926 II 128: Ett aktiebolag hade efter årsstämmning upplösts utan att vissa bolaget påförda statsskatter, som icke hade anmälts i proklaman, hade betalats. Staten yrkade, att medlemmarna av bolagets sista styrelse, vilka påstods ha varit medvetna om skatteskulden, måtte åläggas att betala skattens belopp antingen ur bolagets tillgångar eller, om sådana icke fanns, med egna medel. — HD konstaterade, att styrelsens medlemmar före inställedagen haft kännedom om de påförda skatterna; då de likväl hade underlåtit att före bolagets upplösning betala skatterna, och det framgått, att bolaget vid utmätning icke hade tillgångar med vilka skatterna kunde betalas, ålades styrelsemedlemmarna att i stöd av §§ 43 och 46 solidariskt betala de ifrågavarande skatterna ur bolagets eller ur egna medel.

Se även HD 1930 II 79 och 1928 II 11.

I stöd av den argumentering som här anförts, och med hänvisning till rättspraxis kan man sålunda fastslå, att borgenär enligt § 46 har en *självständig rätt* att av styrelsemedlemmar och VD kräva ersättning för indirekt skada. Lagen har sålunda givit borgenär ett personligt ersättningsanspråk, när den indirekta skadan konkretiseras genom att bolaget icke kan fullgöra sin betalningsskyldighet.

I princip gäller detta ansvar även förvaltningsrådets medlemmar (§ 42).

Det sagda innebär likväl icke att borgenärs anspråk i alla avseenden vore helt fristående. Det förefinnes ett visst *samband med bolagets motsvarande krav* på ersättning för primär skada.

H o n k a s a l o, DL 1923 323: Ehuru borgenärs anspråk är självständigt, anger bolagets anspråk likväl arten och omfånget av det ersättningskrav som tillkommer borgenär. Dennes anspråk omfattar det belopp som företrädarna vore skyldiga att ersätta bolaget, härvid beaktas icke att bolaget genom att bevilja ansvarsfrihet avstått från sitt ersättningskrav.

Ett ansvar mot borgenär är för handen endast om företrädaren enligt gängse regler är ersättningsskyldig i förhållande till bolaget. Då § 46 bygger ansvaret på överträdelse av vissa uttryckligt angivna stadganden i ABL, är en ansvarighetsgrund i förhållande till bolaget för handen (§ 41). Härvid är det klart, att bolagets ersättningskrav förutsätter, att bolaget verkligen lidit ekonomisk skada och att en sådan kan bevisas. Om detta icke är fallet, kan borgenärs ersättningstalan ej heller godkännas.

Se även S t a u b § 241 anm. 12.

Det har ovan framhållits, att bolagets anspråk bör betraktas som det primära. Ifall bolaget eller dess konkursbo väcker talan och ersättning utdömes, har grunden för aktieägares anspråk fallit bort. Den företrädare som orsakat bolaget skada, kan icke bli dubbelt ansvarig för samma belopp. Den indirekta skadan är eliminerad i och med att bolaget erhållit full ersättning.

I praktiken kan det vara svårt att konstatera huruvida den förlust som tillfogats bolaget genom bolagsledningens rättsstridiga åtgärder, utgjort den verkliga orsaken till att en viss borgenär icke kunnat erhålla betalning av bolaget. Till bolagets insolvens kan andra orsaker ha medverkat, t.ex. försumlig bolagsförvaltning eller förluster som icke beror på bolagsledningens åtgärder.

Det vore i många fall orimligt att kräva bindande bevis för att en viss lagstridig åtgärd utgjort det faktum som orsakat borgenär indirekt skada. Det är tillfyllest att det konstateras, att bolaget lidit en förlust genom någon sådan rättsstridig handling som nämnes i de i § 46 angivna lagrummen. Företrädarens skadeståndsskyldighet omfattar den förlust som tillfogats bolaget. Borgenären kommer in från sidan. Han kan aktualisera denna skadeståndsskyldighet genom att framställa ett krav på ersättning för indirekt skada. Men han behöver icke, då hans ersättningskrav har sin yttersta grund i den bolaget tillfogade förlusten, ådagalägga att just den rättsstridiga handling som han åberopar, varit den omständighet som gjort det omöjligt för bolaget att betala sin skuld. När borgenären kräver ersättning för indirekt skada, håller han sig dels till det faktum att bolaget lidit en förlust genom viss lagstridig åtgärd, dels till den omständigheten att han icke erhållit betal-

ning av bolaget. Något ytterligare samband mellan orsakande och skada behöver borgenären icke påvisa.

Se även nedan s. 213.

Företrädaransvaret enligt § 46 är ett ansvar för den skada som kan ha tillfogats en borgenär genom en rättsstridig åtgärd. Det är icke fråga om företrädares personliga betalningsansvar för bolagets skulder. Borgenärs krav är ett skadeståndsanspråk, och skadan består däri, att borgenären icke av gäldenären-bolaget erhållit betalning för sin fordran.

HD 1930 II 79: I motiveringen uttalas, att det av § 46 icke följer, att styrelsens medlemmar skulle vara ansvariga för betalningen av bolagets skuld. Se även *HD 1931 II 577*, *1930 II 204* (refererat ovan s. 200) och *1928 II 11*.

HD 1931 II 349 (refererat ovan s. 200) kan icke åberopas som stöd för en motsatt ståndpunkt, oaktat formuleringarna pekar på ett ansvar för bolagets skuld; denna anger blott beloppet av den skada som tillskyndats borgenären. Detsamma gäller *HD 1926 II 128* (refererat ovan s. 201). Jfr *HD 1929 II 665* (refererat ovan s. 201), där det uttryckligen uttalas, att en styrelsemedlem ansågs skyldig att ersätta den skada som en person lidit i sin egenskap av bolagets borgenär (talan gick ut på att styrelsemedlemmen skulle betala bolagets skuld).

Borgenärs ersättningskrav enligt § 46 är *kvantitativt begränsat* på så sätt, att domstolen icke kan utdöma ett större belopp än det som bolaget självt skulle ha anspråk på. Detta är en naturlig följd av skadans beskaffenhet — borgenärens skada har orsakats av den förlust som tillskyndats bolaget. Detta har även kommit till uttryck i ordalydelsen i § 46 — ersättningsanspråk mot syssloman må framställas »även av borgenär».

Detta beroende av bolagets anspråk kan dock icke anföras som argument för ståndpunkten att borgenären icke skulle göra gällande sitt eget utan bolagets ersättningskrav.

Se även *S t a u b*, § 241 anm. 15.

Den nämnda kvantitativa begränsningen är inte alltid klar. Den förlust som bolaget lidit, t.ex. genom en olaga utdelning, begränsas ingalunda alltid till de belopp eller till värdet av den egendom som bolaget avhänt sig (se ovan s. 129 f.). Man bör observera detta när den kvantitativa begränsningen av företrädares ansvar mot en borgenär fixeras. Detta innebär även att de företrädare som orsakat bolaget en förlust genom att överträda någon av de i § 46 nämnda föreskrifterna, icke utan vidare blir fria från ansvar mot bo-

lagets borgenärer i och med att de t.ex. ersätter bolaget ett olagligt utdelat belopp. Den olaga utdelningen kan ha dragit med sig andra förluster, för vilka de jämväl svarar.

Ifall flere borgenärer framställer ersättningsanspråk i stöd av § 46, får det sammanlagda beloppet av de ersättningsbelopp som tillerkännes dem, icke överstiga den förlust som åsamkats bolaget.

Borgenärs indirekta skada, för vilken han kräver ersättning enligt § 46, omfattar icke blott kapital och ränta som bolaget underlåtit att betala, utan även straffränta, avtalsvite etc. som härflyter ur rättsförhållandet med bolaget.

HD 1961 II 28: A och B, som var styrelsemedlemmar, ägde jämte sina minderåriga barn samtliga aktier i ett bolag. Detta hade inköpt egna aktier oaktat härtill berättigande förbehåll icke ingick i bolagsordningen. Sedermera hade bolagsordningen ändrats så, att inlösen av egna aktier kunde ske, varefter bolagsstämman i efterhand hade godkänt inköpet av de ifrågavarande aktierna. Till följd av denna utdelning av bolagets tillgångar, som skett i strid med § 21, hade bolaget icke kunnat betala påförd inkomst- och förmögenhetsskatt. Bolaget hade därefter försatts i konkurs, denna hade likväl senare avskrivits i brist på tillgångar.

På yrkande av staten ålade RR A och B, som icke visat att de skulle ha fyllt bristen, att för egen del och såsom förmyndare för sina omyndiga barn betala den ifrågavarande skatten jämte skattetillägg. — HovR fastställde i stöd av §§ 21, 33 och 46 RRs utslag, likväl med den ändringen att, då A och B samt deras barn icke var skattskyldiga med avseende på den icke erlagda skatten, de befriades från att betala skattetillägg, endast sex procents ränta skulle betalas på skattebeloppet. — HD (3 medl.) omfattade RRs ståndpunkt och ålade de ansvariga att betala jämväl skattetillägg med åberopande av att A och B till följd av sitt förfarande hade orsakat staten skada. — 2 medl. fastställde HovRs utslag.

Då man har att utgå från att det för de ansvariga aktieägarnas (styrelsemedlemmarnas) del är fråga om en skadeståndsskyldighet (såsom även HDs majoritet ansett), är det enligt min mening riktigt att anse skadeansvar vara för handen även beträffande betalningen av skattetilägget, helt oberoende av det skatterättsliga ansvaret för det obetalda skattebeloppet.

Enskild borgenärs talan omintetgöres icke av att konkursen har avslutats. Någon särskild frist för talan enligt § 46 har icke föreskrivits. Även en borgenär som icke bevakat sin fordran i konkursen, kan väcka talan.

Den uppfattningen har framförts, att talan i stöd av § 46 endast tillkommer den som var borgenär vid tidpunkten för den lagstridiga åtgärd som orsakat bolaget skada.

Cederberg, LM 1939 294 (olaga utdelning), *Raninen* 485, *Augdahl* 291.

Lagen anger icke någon sådan begränsning. Det kan knappast vara riktigt att generellt uppställa en sådan. Förhållandena in casu kan ge vid handen, att det är motiverat att låta en person som först senare blivit borgenär, väcka ersättningstalan, t.ex. den som beviljat kredit i förlitan på bolagets senast publicerade bokslut omedveten om att en olaga utdelning skett innan lånet gavs. Det kan även tänkas, att en kreditgivares fordran äventyras till följd av fel som begåtts i samband med en före fordringens uppkomst företagen ökning av aktiekapitalet i strid med § 29. Den riktiga lösningen är enligt min tanke att man i princip ger borgenär rätt till talan i stöd av § 46 oberoende av när hans fordran uppkommit. Det blir beroende på omständigheterna i det enskilda fallet huruvida man kan konstatera ett samband mellan det rättsstridiga handlandet och borgenärs indirekta skada. Är ett sådant samband för handen, är en ersättningstalan enligt § 46 möjlig.

HD har intagit en annan ståndpunkt i rättsfallet *HD 1948 I 11*: I ett aktiebolag hade genom beslut av samtliga aktieägare viss egendom, som ej motsvarades av ett överskott, fördelats mellan aktieägarna. Bolagets fastighet hade sedermera försålts på exekutiv auktion och bolaget därefter försatts i konkurs, varvid en konkursborgenär (A) yrkade, att de aktieägare, som beslutit den olaga utdelningen, skulle återbetala de belopp som de uppburit.

RR och HovR ålade aktieägarna betalningsskyldighet, då olaga utdelning ägt rum.

HD fann visserligen utrett, att olaga utdelning skett, men förkastade likväl ersättningsanspråket; i motiveringen anfördes, att det icke hade utretts, att bolaget skulle ha överlåtit det på den olaga utdelningen grundade ersättningsanspråket till A och att det icke heller hade visats, att de borgenärer som vid tidpunkten för utdelningen hade fordringar mot bolaget, och sålunda hade rätt att kräva ersättning för dem eventuellt tillfogad skada, skulle ha till A överlåtit sin rätt till ersättning, samt att de som senare blivit bolagets borgenärer, icke hade rätt till ersättning på den angivna grunden.

I rättsfallet riktades ersättningsanspråket mot aktieägarna och icke mot styrelsens medlemmar, detta ändrar dock icke innebörden av den här diskuterade frågan.

Uttrycket *borgenär* i § 46 bör fattas vidsträckt i den meningen att därmed icke blott avses den som mot bolaget har ett krav på betalning (pennningar), utan att däri även innefattas personer som har andra förmögenhetsrättsliga anspråk mot bolaget, t.ex. på grund av ett leveransavtal. Borgenärs skada består däri, att bolaget icke kunnat fullgöra sin förpliktelse. I en sådan situation förändras borgenärens anspråk på prestation in natura ofta till ett krav på betalning (skadestånd, återbetalning av erlagd motprestation etc.). Någon anledning att skilja mellan olika slag av fordringar föreligger icke. Fordringens rättsgrund är icke heller relevant — avtal, skadeorsakande, skatteåläggande etc.

Från det belopp som tilldömes borgenär i ersättningsprocessen, bör avdragas den summa vilken han eventuellt kommer att erhålla som utdelning i konkursen.

IV. En närmare utredning av de olika överträdelser av ABL som enligt § 46 kan ge en borgenär ett ersättningsanspråk, skall icke här företagas. Endast några frågor hänförande sig till de i paragrafen nämnda lagrummen skall beröras.

De synpunkter som här kommer att framföras, har i främsta rummet avseende på företrädares ansvarighet i förhållande till bolaget. I andra hand har de betydelse för ansvarigheten mot borgenärerna, enär dessas anspråk kvantitativt begränsas av det belopp som bolagets skadeståndskrav anger.

Ett företrädaransvar mot borgenärer kan inträda som en följd av *olaga utdelning*. En sådan kan ha beslutats av bolagsstämman (§ 33) eller ha skett på åtgärd av styrelsen (se § 30 m. 4). I vardera fallet kan borgenär rikta ett ersättningsanspråk mot de företrädare som medverkat till den olaga utdelningen.

Företrädares ersättningsskyldighet omfattar icke blott det belopp som utdelats, utan även all annan förlust som kan ha tillfogats bolaget genom den olaga utdelningen (se ovan s. 130). Borgenärs ersättningsanspråk har samma omfång.

Se även Cederberg, LM 1939 293 f.

Den uppfattningen har framförts, att de styrelsemedlemmar som medverkat till en olaga utdelning, gjort sig skyldiga till konkursbrott enligt SL 39: 3 p. 5, ifall bolaget sedermera försatts i konkurs.

Hernberg, DL 1922 51.

Enligt min mening förefinnes icke tillräckliga skäl att tolka det ifrågavarande lagrummet så fritt, att bolagets tillgångar i den mening som SL uppenbarligen avser, vore att betrakta som »penningar eller varor» som blivit bolagsledningen »för bestämt ändamål anförtrodda».

Cederberg, LM 1939 294, ifrågasätter riktigheten av Hernbergs uppfattning; se även Forsman I 464 f.

Förbudet att förvärva *egna aktier* (§ 21 m. 2) är i första hand givet i syfte att skydda aktiekapitalet; en överträdelse kan ge borgenär skadeståndskrav i stöd av § 46; se Cederberg, JFT 1942 107 f.

Enligt § 29 m. 1 får *aktiekapitalet* icke ökas innan det ursprungliga aktiekapitalet inbetalats. Förbudet gäller även det fall då kapitalökningen omedelbart inbetalas kontant, likaså det fall då aktiekapitalet, sedan det ursprungliga kapitalet helt inbetalats, ökas, men denna ökning icke verkställts genom inbetalning innan aktiekapitalet ånyo höjes. Också en kapitalökning genom fondemission drabbas av förbudet i § 29 m. 1.

Se även C e d e r b e r g, LM 1943 5, 13, 35.

Vilken skadeståndsskyldighet medför en överträdelse av detta förbud?

I första hand omfattar skadeståndsskyldigheten ett belopp motsvarande den del av det tidigare aktiekapitalet som icke inbetalats. Styrelsen blir visserligen icke ansvarig för aktiebeloppens betalning vid sidan av aktietecknarna. Men de obetalade beloppen anger storleken av den förlust som anses ha tillfogats bolaget. I den mån dessa belopp betalas till bolaget, minskas omfattningen av styrelsens ansvar jämväl mot borgenärerna.

På samma sätt bör styrelsen anses vara ansvarig för den del av det ökade aktiekapitalet som icke inbetalats till bolaget. Den omständigheten att förfallotiden för en del av betalningen icke ännu är inne när bolaget försättes i konkurs, inverkar icke på styrelsens ansvar, enär styrelsen handlat mot lag genom att verkställa bolagsstämmans beslut om ökning av aktiekapitalet.

Det är möjligt, att den förlust som i samband med en kapitalökning i strid med § 29 m. 1 tillfogas bolaget, sträcker sig längre än nyss angivits. Man kan peka på det fall att den utvidgning av verksamheten som aktiekapitalökningen måhända åsyftat, icke med framgång kunnat förverkligas på den grund att det ursprungliga aktiekapitalet icke inbetalats. Häri grundade finansiella svårigheter kan orsaka bolaget förluster. Också för sådan skada är styrelsen i princip ansvarig. En annan sak är att det kan vara vanskligt att påvisa ett orsakssammanhang mellan den för tidigt genomförda ökningen av aktiekapitalet och den ifrågavarande förlusten.

När aktiekapitalet ökas, skall de stadganden som har avseende på bolagets bildande, i viss utsträckning iakttas (§ 29 m. 2). Detta har bl.a. ansetts innebära, att styrelsen med avseende på aktiekapitalets ökning intar samma ställning och har samma uppgifter som stiftarna när bolaget grundas. Styrelsemedlemmarnas ansvar skall bedömas på enahanda sätt. Detta innebär jämväl, att styrelsen enligt § 29 m. 2 jfr med § 16 är ansvarig för skada som orsakats bolaget av försummelse att iaktta de föreskrifter som gäller för kapitalökningen. I överensstämmelse härmed kan en borgenär i stöd av § 46

kräva ersättning med återopande av att bolaget tillskyndats en förlust som beror på att det begåtts fel vid kapitalökningens genomförande.

Se *Cederberg*, LM 1943 25, 35.

Styrelsen är sålunda även ansvarig för felaktig anmälan till handelsregistret därom att det ökade aktiekapitalet till fullo inbetalats; se *HD 1950 II 300* (refererat ovan s. 62) — ersättningstalan utfördes av konkursboet och det utdömda beloppet tillföll sålunda detta; i HDs motivering uttalas, att styrelsens felaktiga förfarande tillfogat bolaget och dess borgenärer skada.

Enligt § 39 är styrelsen skyldig att inlämna *konkursansökan*, dels när bolaget nödgats inställa sina betalningar, dels när tillgångarna icke svarar mot skulderna.

Se betr. innebörden härav, *Chydenius* 101, *Erma*, LM 1958 223—227.

HD 1931 II 349 och *1930 II 204* (refererade ovan s. 200); se även *HD 1933 II 249* (refererat nedan s. 212).

Det har ansetts, att en enskild styrelsemedlem kan inlämna konkursansökan på bolagets vägnar oaktat han icke har rätt att ensam företräda bolaget, *HD 1949 II 247*. Denna ståndpunkt kan främst motiveras med det individuella ansvar som enligt § 46 vilar på varje styrelsemedlem; se HDs motivering (§ 39 jfr med § 46 återopades) samt *Hakulinen*, Festskr. Eberstein 58, *Taxell*, JFT 1951 33 not 1.

Underlåtenhet att fullgöra den skyldighet som enligt § 39 åvilar styrelsen, konstituerar icke i och för sig konkursbrott. Det ansvar som § 46 förutsätter, har en privaträttslig grund.

Icke sällan är situationen sådan, att styrelsens medlemmar jämte sin underlåtenhet att enligt § 39 inlämna konkursansökan, gjort sig skyldiga till någon sådan handling eller underlåtenhet som konstituerar konkursbrott enligt SL 39 kap.; se SL 39:5. Härvid ifrågakommer närmast det i SL 39:3 p. 3 nämnda brottet. Där så är fallet, kan en konkursborgenär enligt KonkS § 36 yrka på straff för konkursbrott samt kräva ersättning för den skada som brottet orsakat. Här står alltså två möjligheter till ersättningstalan öppna för borgenär, dels ett civilrättsligt ersättningsanspråk enligt ABL § 46, dels ett på straffrättslig grund baserat ersättningskrav i enlighet med konkurslagstiftningen och SL 39 kap.

Se *Erma*, LM 1958 224.

Betr. ersättningskrav grundat på konkursbrott, se nedan p. VI.

När ett bolag *upplöses* utan att skulderna därförinnan betalats (§ 43), inträder jämväl ett ansvar i stöd av § 46. I det avseendet kan hänvisas bl.a. till följande rättsfall:

HD 1931 II 577, 1929 II 665 och 1926 II 128 (refererade ovan s. 201) samt *HD 1927 II 524*.

Betr. styrelsens skyldigheter att vidta åtgärder för bolagets upplösning när antalet aktieägare nedgått under tre och ansvaret för underlåtenhet i det avseendet, råder olika meningar. Frågan skall icke här beröras; se *Hakulinen*, *Festskr. Eberstein* 56 ff., *JFT* 1951 64, *Taxell*, *JFT* 1951 33, *Huttunen* 23 ff.

Slutligen må det ytterligare understrykas, att en ersättningstalan som avser borgenär tillskyndad indirekt skada, kan ifrågakomma endast när något av de i § 46 nämnda lagstadgandena överskridits av företrädare för bolaget. Uppräkningen är uttömmande. Borgenär kan t.ex. icke kräva ersättning för indirekt skada som orsakats av vårdslös eller försumlig bolagsförvaltning.

Taxell, *JFT* 1947 90, 92.

Se även *HD 1933 II 145* (delvis refererat ovan s. 95): Utöver yrkande på straff för konkursbrott (VD dömdes) framställde en borgenär ersättningsanspråk som grundade sig därpå, att bolagets bokslut, i syfte att vilseleda borgenärerna, uppgjorts så, att detsamma i stället för förlust oriktigt utvisade vinst, vilket föranlett den ifrågavarande borgenären att ge bolaget kredit; hans fordran hade sedermera utdömts i bolagets konkurs. — RR godkände ersättningsanspråket och ålade VD ersättningsskyldighet med avdrag av det belopp som komme att utgå ur konkursboet. — HovR och HD förkastade ersättningsanspråket mot VD, när denne icke gjort sig skyldig till en sådan handling som skulle grunda skyldighet att ersätta borgenärens skada.

Om ersättningskravet grundas på § 46, är det riktigt att icke ålägga VD ansvarighet mot borgenären, då ett åsidosättande av bokföringslagstiftningens regler icke är en sådan överträdelse som nämnes i lagrummet. Skulle det felaktiga bokslutet ha lett till en olaga utdelning, hade situationen varit en annan, § 46 hade då kunnat åberopas. En annan sak är, att en företrädare kan bli ansvarig mot en borgenär för felaktiga uppgifter i ett bokslut; härvid är det dock fråga om ansvar för direkt skada (se ovan s. 189).

V. Kan en borgenär i stöd av § 46 framställa ett ersättningsanspråk mot en *revisor*?

Lagrummet talar om ersättningsanspråk mot »syssloman». Revisorerna är inte bolagets syssломän i samma mening som styrelsens medlemmar, deras uppgifter är av annan art. I den mån revisorerna genom bolagsordningen tilldelas uppdrag inom förvaltningen — vilket normalt icke förekommer — tillämpas på dem det som i lagen stadgas om syssломän (§ 42). Det är dock knappast riktigt att utgå från att en tillämpning av § 46 på revisorerna vore möjlig endast i ett sådant undantagsfall. Revisorerna är under alla omstän-

digheter bolagets syssломän i det avseendet, att de handhar centrala uppgifter inom bolagsorganisationen. Det kan icke vara rätt att utesluta tillämpningen av § 46 på revisorerna blott på den formella grunden, att termen syssломан icke av lagen användes om revisorerna då fråga är om deras lagstadgade granskningsuppgift.

Avgörande är en omständighet av annat slag, nämligen den huruvida revisorerna, när de fullgör sin granskningsuppgift, kan vara delaktiga i sådana åtgärder som enligt § 46 kan föranleda skadeansvar mot en borgenär. Om en sådan medverkan är möjlig, förefinnes en reell grund för att ge borgenär ersättningskrav jämväl mot revisorerna.

Uppmärksamheten fästes främst vid överträdelse av förbudet i § 21 jfr med § 33, gällande olaga utdelning. En mycket viktig uppgift för revisorerna är att kontrollera, att bolagets egendom icke olagligt minskas. Det har tidigare framhållits (ovan s. 130), att revisorerna kan bli ansvariga mot bolaget, när de medverkat till en olaga utdelning, t.ex. genom underlåtelse att rikta anmärkningar mot ett bokslut som felaktigt utvisar vinst. I en sådan situation är revisorerna ansvariga vid sidan av styrelsens medlemmar och, under vissa förutsättningar, de aktieägare som medverkat till ett beslut om olaga utdelning.

När revisorerna på det sätt som här nämnts, är ansvariga mot bolaget för den förlust, till vilken de medverkat, ligger det nära att för deras vidkommande stipulera ett ansvar jämväl mot borgenär för indirekt skada. Det vore inkonsekvent att ge en borgenär ersättningsanspråk enbart mot styrelsemedlemmar och aktieägare och icke mot revisorerna, vilka på ett avgörande sätt kan ha medverkat till den förlust som drabbat bolaget och därmed en borgenär.

Måhända kan revisorerna även i andra situationer ha medverkat till en bolaget tillfogad förlust, t.ex. om underlåtenheten att enligt § 39 överlåta bolagets egendom till konkurs berott på att det uppgjorts ett felaktigt bokslut, som revisorerna sanktionerat. Också i detta fall är ett ansvar för dem tänkbart.

Utan ytterligare argumentering anser jag mig kunna fastslå, att borgenär i stöd av § 46 kan framställa ersättningsanspråk mot revisorerna, därest dessas medverkan till en bolaget tillskyndad förlust inneburit ett åsidosättande av någon av de i lagrummet nämnda föreskrifterna.

VI. När bolaget försatts i konkurs, vidgas borgenärs rätt till ersättning av företrädare för bolaget i ytterligare ett avseende — utöver § 46. Borgenär är nämligen i stöd av KonkS § 36 berättigad att yrka på straff för *konkurs-*

brott och att i samband därmed kräva ersättning för den skada som brottet orsakat. Talan kan riktas mot personer i bolagets förvaltning (SL 39: 5). Målsäganderätten tillkommer konkursborgenärerna och således icke en borgenär som står utanför konkursen.

Annorl. med avseende på talan som grundas på ABL § 46 (ovan s. 204).

Det är här fråga om straff- och ersättningstalan som icke regleras av ABL utan av konkursrättsliga och därmed sammanhängande straffrättsliga stadganden, som jämväl är tillämpliga när konkursgäldenären är ett annat rättssubjekt än ett aktiebolag. Problemet skall därför icke närmare behandlas, blott några principiella påpekanden skall göras.

Konkursborgenärs yrkande kan uttryckligen gå ut på att den ersättning som föranledes av konkursbrottet, skall *tillfalla konkursboet*. Utdömt ersättningsbelopp ingår i konkursmassan.

HD 1942 II 80: Några konkursborgenärer åtalade (jämte allmänna åklagaren) en styrelsemedlem (A) för konkursbrott och krävde ersättning för den skada denne orsakat konkursboet och dess borgenärer. A dömdes till straff enligt SL 39: 1 p. 1 och § 2 p. 1, varjämte han skyldigkändes att till konkursboet utge ersättning för den skada som brotten orsakat.

HD 1950 II 395: En konkursborgenär hade rätt att i samband med åtal för konkursbrott (han hade förenat sig om allmänna åklagarens straffyrkande) för konkursboets räkning kräva ersättning för skada till följd av konkursbrottet (icke ett aktiebolag).

Kan en borgenär *för egen del* kräva ersättning för den skada som företrädare för bolaget orsakat honom genom åtgärder som innefattar konkursbrott?

Den borgenären tillfogade skadan framträder däri att borgenären icke alls eller blott till en del fått betalning genom konkursförfarandet. I den meningen är det fråga om indirekt skada.

Ifall konkursen har *avslutats* och rätt till talan på grund av konkursbrott fortbestår, går ersättningsyrkandet självfallet ut på gottgörelse åt borgenären personligen.

HD 1956 II 22: Ett aktiebolag hade försatts i konkurs på ansökan av en borgenär A. Konkursen hade sedermera avskrivits till följd av ringa tillgångar. A yrkade straff för konkursbrott på B, som varit VD, och krävde ersättning för den skada som genom brottet tillfogats A. — HD dömde B enligt SL 39: 3 p. 3 såsom lättsinnig gäldenär (B hade efter det han insett att bolaget icke kunde fullgöra sina förpliktelser, fortsatt rörelsen); ersättningsanspråket förkastades, då den skada som orsakats A, icke kunde anses ha berott på Bs åtgärder. En medl. var skiljaktig och utdömde ersättning.

När enskild borgenär under *pågående konkurs* kräver ersättning i samband med straffitalan grundad på konkursbrott, kan det uppstå tvekan därom huruvida utdömd ersättning kan tillfalla honom personligen. Relevant synes framför allt vara den omständigheten att, då lagen ger enskild borgenär rätt att yrka på straff, därmed även bör följa rätt till skadestånd, om brottet orsakat målsäganden skada. För att denna rätt, som följer av allmänna regler, kunde anses vara undandragen enskild borgenär, borde föreskrift härom finnas i lagen. Så är likväl icke fallet.

För att borgenär för egen del skall ha rätt till skadestånd på grund av konkursbrott, bör det likväl kunna påvisas ett orsakssamband mellan de åtgärder som innefattar brott, och borgenärens skada. Även i det avseendet har man att tillämpa gängse regler.

Problemet belyses av följande rättsfall:

HD 1960 II 98: Borgenärs (statens) anspråk på ersättning med anledning av skatteförsnillning och konkursbrott, som VD gjort sig skyldig till, godkändes (den försnillade skattens belopp skulle ersättas), likväl med avdrag för det belopp som eventuellt skulle betalas som dividend i konkursen.

HD 1938 II 144: VD (jämväl styrelsemedlem) dömdes för konkursbrott (lätt-sinnig gäldenär); ersättningsanspråken förkastades såsom ostrykta. Talan hade väckts av några borgenärer, vilkas fordringar fastställdes i konkursen; deras anspråk omfattade värdet av de fastställda fordringarna med avdrag av den utdelning som förekommit i konkursen.

HD 1934 II 195 (delvis refererat ovan s. 96): En borgenär krävde (utöver straff för konkursbrott) ersättning motsvarande det belopp som han bevakat i konkursen, någon utdelning i konkursen hade han icke erhållit och skulle heller icke komma att få; talan förkastades av HD såsom ostrykt. HR och HovR hade utdömt ersättning.

HD 1933 II 249: Två styrelsemedlemmar (A och B) dömdes på yrkande av två konkursborgenärer till straff i stöd av SL 39: 3 p. 2 och 3 (A och B hade efter att ha observerat bolagets ansträngda ställning underlåtit att inleda konkurs). — De två borgenärerna krävde jämväl av A och B såsom skadeersättning de belopp som de bevakat i konkursen. RR godkände ersättningsyrkandet med avdrag för det belopp som eventuellt skulle utbetalas som dividend i konkursen. HovR förkastade ersättningsanspråket, då den uppgivna skadan icke kunde anses omedelbart härflyta ur As och Bs brott. HD förkastade likaså ersättningsyrkandet med motiveringen, att det icke förebragts utredning om storleken av den skada som tillfogats de ifrågavarande borgenärerna genom As och Bs brott.

HD 1932 I 88: A, som var styrelseordförande och VD, dömdes till straff för konkursbrott i stöd av SL 39: 3 p. 4. — En konkursborgenär yrkade på ersättning för den skada som han lidit genom att hans fordran icke utgått ur konkursboets tillgångar. RR utdömde ersättningen. HovR, vars utslag fastställdes av HD, förkastade ersättningsanspråket, då utredning saknades om storleken av den skada som brottet tillskyndat den ifrågavarande borgenären.

HD 1930 II 181: Medlemmar i styrelsen dömdes i stöd av SL 39: 3 p. 2 och 3 såsom vårdslösa och lättsinniga gäldenärer. — En borgenär krävde ersättning motsvarande det belopp som han bevakat i konkursen. Talan förkastades, då skadan icke hade orsakats av konkursbrottet (vårdslös bokföring, rörelsen hade fortsatts i syfte att fördröja konkursen).

HD 1928 II 99: A, som varit styrelsemedlem och bolagets andra direktör, dömdes på yrkande av borgenär till straff för konkursbrott i stöd av SL 39: 3 p. 2 och 3. Borgenärs ersättningsanspråk (den del av fordran som icke utgått ur konkursboet) förkastades, bl.a. på grund av att den ifrågavarande skadan ej kunde anses omedelbart ha härflutit ur det brott som tillräknats A (vårdslös bokföring).

Även i de fall då borgenärs ersättningstalan förkastats, ger de refererade rättsfallen stöd för ståndpunkten att ersättningsanspråket kan tillkomma borgenären såsom ett personligt anspråk på gottgörelse för den skada som borgenären lidit till följd av att hans fordran icke kan betalas i konkursen. Skulle det i de enskilda fallen ha kunnat styrkas, att borgenären tillfogats skada genom de handlingar som innefattade konkursbrott, borde ersättning sålunda ha tilldömts honom (och icke konkursboet).

Samtidigt ger rättsfallen besked i en annan punkt: för att ett skadeansvar skall föreligga måste det påvisas ett orsakssamband mellan den handling som innefattar konkursbrott, och borgenärens skada. Det är icke tillräckligt att det klarlägges, att bolaget lidit en förlust som medverkat till bolagets insolvens. Det måste utredas, dels att den skada som tillfogats borgenären — han har ej fått utdelning i konkursen — orsakats av konkursbrottet, dels huru stor denna skada är. En sådan bevisning ställer sig vansklig i praktiken. Man kan konstatera, att vissa konkursbrott, t.ex. vårdslös bokföring, är av den art att det troligen är helt uteslutet att fastställa att skada genom dem tillfogats en bestämd borgenär.

Det sagda ger även vid handen, att borgenärs ersättningstalan på grund av ett konkursbrott väsentligen skiljer sig från talan i stöd av ABL § 46. Enligt detta lagrum är det fråga om ett civilrättsligt anspråk som grundar sig därpå, att bolaget tillfogats en förlust, medan det ersättningsanspråk som härflyter ur ett konkursbrott, förutsätter, att den rättsstridiga åtgärden riktat sig mot borgenären i den meningen, att det kräves ett påvisbart orsakssammanhang mellan densamma och borgenärens skada. När fråga är om konkursbrott, framstår borgenärens skada snarare som en form av direkt skada, låt vara att densamma framträder däri, att borgenären icke genom konkursförfarandet får betalt för sin fordran; allmänna regler om skadeansvar grundat på brottslig handling tillämpas.

HD 1956 II 22 (refererat ovan s. 211).

Se även *H e r n b e r g*, DL 1922 51.

Konkursboet har icke ansetts ha rätt att väcka straff- och ersättningstalan på grund av konkursbrott, utan denna rätt har förbehållits konkursborgenärerna.

HD 1960 II 98 (delvis refererat ovan s. 212): Konkursboet hade inte målsäganderätt med avseende på konkursbrott, varför konkursboets talan mot VD om ersättning för skada till följd av de åtgärder som innefattade konkursbrott, icke upptogs till prövning.

Så även *HD 1950 II 395* (gällde icke aktiebolag, refererat ovan s. 211).

Den rätt till straff- och ersättningstalan som här berörts, avser endast talan i stöd av ett konkursbrott, däremot icke annat brott.

HD 1932 I 57: Åtal för oredlighet och bedrägeri (i ett bostadsaktiebolags verksamhet) hade väckts mot disponenten och en styrelsemedlem bl.a. av två konkursborgenärer. — HD prövade icke åtalet, då borgenärerna icke var att anse som målsägande.

4. AKTIEÄGARES ANSVAR

Med avseende på möjligheten att åvälva en aktieägare ansvar för medverkan till ett bolagsstämmobeslut som orsakat tredje man skada, kan man åberopa det som tidigare sagts: ABL har lagt ansvaret för bolagsstämmobeslutens följder på den verkställande instansen och icke på de aktieägare som varit med om beslutet (ovan s. 22 samt nedan s. 244). Detta gäller såväl i förhållande till bolaget och annan aktieägare som mot tredje man.

En tredje man kan sålunda icke av en aktieägare kräva ersättning för sådan *direkt* skada som tillskyndats honom genom ett beslut av bolagsstämman, t.ex. om denna beslutat annullera ett bindande avtal och medkontrahenten därigenom lidit ekonomisk förlust. Man kan härutinnan hänvisa till de argument som anförts för ståndpunkten att aktieägare icke är ansvarig mot annan aktieägare (ovan s. 178 ff).

Se även *Raninen 176*, *Thornstedt 114*.

Det är möjligt att en aktieägare obehörigen påverkat bolagsledningen med resultat att denna företagit en disposition som orsakat tredje man skada. Principiellt kan aktieägaren bli ansvarig mot tredje man på grund av en sådan påverkan. Ett sådant ansvar kan dock tänkas förekomma blott i extrema undantagsfall. Här hänvisas till det som sagts om aktieägares ansvar mot annan aktieägare i en motsvarande situation (ovan s. 180). Den påverkande aktieägaren kan bli ansvarig endast i sådana fall då bolagsledningen, som genom sin disposition orsakat skadan, är ansvarig mot den skadelidande tredje mannen.

Enligt SvABL § 210 är aktieägare i förhållande till tredje man ansvarig för skada orsakad av påverkan på bolagsledningen, ifall den åtgärd vartill aktieägare sålunda

medverkat, innefattar överträdelse av ABL eller bolagsordningen (bestämmelser som åsyftar skydd för borgenär eller annan tredje man); S v L a g b e r e d n i n g e n 654, S t e n b e c k 683, R o d h e 171.

TyAktG § 101 m. 5 ger borgenär ett ersättningsanspråk för skada som tillskyndats genom sådan obehörig påverkan som nämnes i m. 1 (se ovan s. 135), förutsättning för borgenärs ersättningsanspråk är att han icke av bolaget kan få betalning för sin fordran; G r o s s k o m m. A k t G 696, G o d i n — W i l h e l m i 457 f.

I två fall har ABL, med avvikelse från principen om aktieägars frihet från ansvar, åvälvat aktieägare ansvarighet mot bolagets borgenärer: i stöd av § 46 kan ersättningsanspråk av borgenär framställas enligt ansvarighetsreglerna i §§ 16 och 33. I vartdera fallet är det fråga om förluster som tillskyndats bolaget, och sålunda om borgenärs anspråk på ersättning för *indirekt* skada.

I § 16 stadgas om ansvar för fel vid bolagets grundande. Densamma skall därför icke här behandlas. Det må blott påpekas, att det inte i detta fall är fråga om ansvar för medverkan till bolagsstämmans beslut, utan om ett åsidosättande av de särskilda uppgifter som ankommer på stiftarna.

Aktieägars ansvar mot borgenär enligt § 46, jfr med § 33, gäller olaga utdelning. Det är inte anledning att i detta sammanhang närmare beröra denna fråga. Borgenärs anspråk mot aktieägare är detsamma som motsvarande anspråk mot bolagsledningen, § 46 likställer de två fallen. Det är således icke fråga därom att borgenär skulle utöva bolagets rätt till ersättning utan han har ett självständigt ersättningsanspråk. Det är därför tillräckligt att hänvisa till den utredning som presterats beträffande borgenärs anspråk mot bolagsledningen (ovan s. 196 ff.).

När man med varandra jämför bolagets krav mot aktieägare för olaga utdelning med borgenärs motsvarande krav enligt § 46, kan man peka på en väsentlig olikhet. Bolaget kan under vissa förutsättningar rikta ett krav på återbetalning av utbetalningsbelopp mot aktieägare som icke medverkat till bolagsstämmans beslut om olaga utdelning. Detta krav kan man däremot icke ge en borgenär — § 46 hänvisar till § 33 och i detta lagrum stadgas det blott om ansvar för de aktieägare som medverkat till utdelningsbeslutet. Bolagets återbetalningskrav mot aktieägare som icke medverkat till bolagsstämmans beslut, har en annan grund än ersättningsskyldigheten i stöd av § 33. Och då § 46 uttryckligen hänvisar blott till detta stadgande, är det enligt min tanke icke möjligt att utsträcka ansvaret längre, i all synnerhet som den rätt till ersättning som givits borgenärerna, är att betrakta som ett undantag från en allmän grundsats.

Betr. aktieägars ansvar mot borgenär kan även hänvisas till *HD 1948 I 11* (refererat ovan s. 205).

KAPITEL V.

Solidaritet. Regress. Jämkning.

I. I detta avsnitt behandlas några frågor som främst har avseende på det fall att skada orsakats bolaget, aktieägare eller tredje man av två eller flere personer. Dels blir det fråga därom huru skadeståndsskyldigheten skall utformas i förhållande till den som lidit skada och mellan de skadeansvariga inbördes. Dels skall det undersökas, huruvida de ansvarighetsregler som behandlats i det föregående, röner inflytande av att flere än en person är ansvarig.

Framställningen inriktas på följande frågor:

- det solidariska ansvaret, eventuellt subsidiärt ansvar (II),
- regressansvaret (III), samt
- jämkning av ansvaret (IV); en sådan kan bli aktuell även när det finnes endast en skadeansvarig person.

Dessa frågor måste i främsta rummet lösas med ledning av allmänna skadeståndsrättsliga regler och grundsatser. Det ges en mycket liten plats för särskilda aktiebolagsrättsliga överväganden. Det kan därför inte heller bli fråga om någon ingående analys av de nämnda spörsmålen. Endast huvudlinjerna skall uppdras.

II. Flere personer som orsakat samma skada, ansvarar *solidariskt*. Detta är en i vår rätt allmänt omfattad princip. Det finnes ingen anledning att i aktiebolagsrättsliga förhållanden avvika från densamma.

Principen om solidariskt ansvar är framför allt betingad av skadeståndets reparatoriska funktion — solidariteten ger den skadelidande den bästa möjligheten att erhålla gottgörelse. Dessutom är det ofta så, att envar av de skadeansvariga kan anses ha orsakat hela skadan, t.ex. om flere styrelsemedlemmar verkställt ett beslut som envar av dem ensam kunnat verkställa; alltid är situationen likväl icke sådan, t.ex. om skadan orsakats av ett styrelsebeslut, här har det krävts en samverkan av flere personer, en enda styrelsemedlem skulle icke ensam ha kunnat åstadkomma skadan.

Solidarisk ansvarighet har uttryckligen stadgats i § 41 beträffande »sysslomäns» ansvar mot bolaget. Stadgandet ger uttryck åt den allmänna principen om solidariskt ansvar. Samma regel kan tillämpas då fråga är om ansvar för sådana personer som egentligen icke kan betecknas som bolagets sysslomän, här ifrågakommer främst revisorerna. I de fall då ett aktieägaransvar mot bolaget förekommer, är jämväl detta solidariskt (se § 33).

Betr. utländsk rätt, se bl.a. SvABL § 212, TyAktG § 84 m. 2, SchwOR art. 759, FrL 1867 art. 44, vilka uttryckligen föreskriver solidarisk ansvarighet. — Även i dansk, norsk och engelsk rätt är ansvarigheten solidarisk; U s s i n g 194 f., A u g d a h l 284, P a l m e r 561, 579 f., G o w e r 501.

Även ansvaret mot aktieägare och tredje man är enligt den allmänna principen att betrakta som solidariskt, oberoende av vilka personer som är ansvariga — styrelsemedlemmar, revisorer, aktieägare etc.

Solidariteten gäller även för det fall att bolaget är ansvarigt — mot aktieägare eller tredje man — jämte de företrädare som genom sitt handlande orsakat skadan, t.ex. styrelsemedlemmar.

När skada orsakats av flere personer, kan den situationen vara för handen, att någon av de orsakande är ansvarig för endast en del av skadan — t.ex. om styrelsens verksamhet under flere år orsakat bolaget skada, och styrelsens sammansättning under tiden förändrats. I ett sådant fall begränsas solidariteten till en del av skadan.

Man kan ställa frågan huruvida grundsatsen om solidariskt ansvar förbehållslöst bör tillämpas när de ansvarigas orsakande är av olika beskaffenhet. Som exempel kan nämnas ett styrelsebeslut som orsakat skada; ansvarighet kan åvila dem som fattat beslutet (styrelsemedlemmarna), samtyckt till detta (förvaltningsrådets medlemmar), förberett och verkställt beslutet (VD och enskilda styrelsemedlemmar) samt genom bristfällig övervakning möjliggjort skadan (revisorer).

Det står knappast i överensstämmelse med allmänna skadeansvarighetsregler att i sådana fall avvika från principen om solidariskt ansvar. Det har ansetts, att envar skadeorsakande beträffande vilken minimikravet för ett skadeansvar är för handen, ansvarar för hela skadan oberoende av skadeorsakandets art — uppsåt eller vållande, positivt handlande eller underlåtenhet etc. Också i fråga om det aktiebolagsrättsliga ansvaret är det motiverat att hålla fast vid denna grundsats så länge den accepteras som en allmän skadeståndsrättslig princip. De förhållanden som har avseende på aktiebolagets organisation och organens funktion, ger i och för sig icke anledning att i nu föreliggande fall avstå från tillämpningen av solidaritetsregeln.

Det sagda innebär dock ingalunda att det vore uteslutet att i speciella fall göra undantag.

Det kan vara rimligt att från ansvar helt utesluta dem vilkas medverkan varit av mycket underordnad betydelse.

Gränsen mot det ansvarsbetingande orsakandet är i viss mån obestämd, minimiförutsättningarna för skadeansvar kan icke exakt anges. Särskilt när det in casu finns personer beträffande vilka betingelserna för skadeansvar är klara — t.ex. påvisbart uppsåt eller grovt vållande — har man anledning att vara relativt mild i ansvarsbedömningen beträffande personer vilkas handlande eller underlåtande befinner sig på eller nära ovanför gränsen till minimiförutsättningarna för ansvar.

Det har någon gång gjorts gällande, att en skadeansvarig vars orsakande varit av underordnad betydelse, vore blott *subsidiärt* ansvarig. Det primära ansvaret skulle falla på de huvudskyldiga, medan de vilkas medverkan varit av mindre betydelse, skulle ansvara endast för den händelse de förra icke kunde betala skadestånd.

Se C e d e r b e r g, Revision 87 f., 137 f., och F e l l m a n, LM 1937 111 f., med avseende på styrelsens och revisorernas ansvar; O l s s o n, Aktieförvärvares rätt 133.

Sakliga skäl kan åberopas för en sådan subsidiär ansvarighet. Den skadelidande erhåller tillräcklig trygghet när han har talan öppen för hela skadan mot alla skadeansvariga. Och det är riktigt att de vilkas medverkan varit av underordnad betydelse, icke tages i anspråk annorlunda än som »reserver». Men den praktiska tillämpningen av det subsidiära ansvaret bereder svårigheter; när är en ansvarig persons medverkan så betydelselös, att ett subsidiärt ansvar är motiverat för hans vidkommande, och när skall den subsidiärt ansvariga kunna tas i anspråk — när den primärt ansvariga är betalningsovillig eller först när han är insolvent? Det är omständigheter av denna art som erbjuder en så stor osäkerhet, att det enligt min tanke icke är möjligt att utan stöd i lagen åvälva en medansvarig ett blott subsidiärt ansvar.

Möjlighet föreligger att genom en jämkning av skadeståndets storlek göra ett avsteg från solidaritetsregeln (nedan p. IV).

III. Den som erlagt skadestånd, har rätt att av sina medansvariga kräva det han betalat utöver sin andel. Denna allmänna regel om *regressansvaret* är tillämplig även i aktiebolagsrättsliga förhållanden, oaktat något lagstadgande icke kan åberopas som stöd för densamma.

Avsevärda svårigheter uppkommer när det in casu blir fråga om regressansvarets utformning. Fasta normer kan icke ges.

Allmänt kan sägas, att man vid utformandet av regressansvaret icke så mycket beaktar skadeståndets reparativa funktion. Visserligen bör man eftersträva, att den av de ansvariga som till den skadelidande betalat skadestånd, blir ersatt för den »skada» som han fått vidkännas genom att han betalat mera än det som ankommer på honom att slutligt stå för; detta belopp kan dock aldrig exakt bestämmas. Vid fördelningen av regressansvaret gäller det närmast att tillgodose ett obestämbarbart »rättvisekrav»; man nödgas i stor utsträckning beakta vad som med hänsyn till det enskilda fallets olika omständigheter framstår såsom skäligt. Härvid blir det möjligt att beakta arten och intensiteten hos envar skadeansvarigs medverkan; dessa omständigheter beaktas i allmänhet icke vid bedömningen av ansvaret mot den skadelidande, därest minimiföresättningen för ansvar är för handen (ovan p. II, jfr p. IV).

Mot vem kan regressanspråk göras gällande?

Regeln är att anspråk på betalning kan riktas mot envar som varit ansvarig i förhållande till den skadelidande.

Ifall skadeståndet utdömts i rättegång, anger domen de ansvariga, mot envar av dem kan ett regressanspråk riktas. Men regressansvaret behöver icke vara begränsat till dessa personer, det är möjligt att den skadelidande icke väckt talan mot alla dem som kan tänkas vara ansvariga.

Med avseende på regressansvaret framträder domens betydelse dels däri att den fastslår, att vissa namngivna personer är ansvariga — även om de inte behöver vara de enda — och att således regressanspråk kan riktas mot dem, dels däri att den som framställer ett regressanspråk, kan begränsa sig till de personer som domen utpekar såsom solidariskt ansvariga och icke behöver beakta invändningen att jämväl andra personer skall vara med om att bära regressansvaret.

Ett regressansvar kan av olika skäl vara *uteslutet*. Här gäller i första hand de allmänna regler som kan befria från betalningsförpliktelser över huvud, t.ex. preskription och eftergift.

Endast en uteslutningsgrund som beror på aktierättsliga förhållanden, skall här nämnas.

Ifall en styrelsemedlem beviljats ansvarsfrihet, har denna återverkningar på regressansvaret. Om bolaget och styrelsemedlemmarna är solidariskt ansvariga mot aktieägare eller mot en tredje man, och bolaget betalat skadeståndet, kan ett regressanspråk icke riktas mot de personer som innefattas i beviljad ansvarsfrihet — med undantag för de fall då ansvarsfriheten icke hindrar bolagets ersättningstalan (§ 26 m. 4).

Det är dock knappast möjligt att låta beviljad ansvarsfrihet i alla avseenden avskära regressanspråk. Här uppkommer bl.a. frågan huru regressansvaret påverkas av att ansvarsfrihet beviljats några, men icke alla för en skada

ansvariga. Situationen är t.ex. denna: styrelsen består av tre medlemmar — A, B och C; de två förstnämnda beviljas ansvarsfrihet, medan talan väckes mot C ensam, oaktat alla styrelsemedlemmar i realiteten är ansvariga mot bolaget.

Det förefinnes tre möjligheter att lösa problemet: bolagets anspråk mot C reduceras med två tredjedelar eller med ett så stort belopp som svarar mot As och Bs medverkan (culpa), C har regressrätt mot A och B, trots att dessa fått ansvarsfrihet, eller C får slutligt stå för hela skadan.

Det förstnämnda alternativet är enligt min mening icke godtagbart. A, B och C är enligt § 41 solidariskt ansvariga i förhållande till bolaget. Detta innebär, att bolaget kan kräva hela skadeståndet av vilken som helst av styrelsens medlemmar. Bolaget är i sin fulla rätt att väcka ersättningstalan endast mot C och bevilja A och B ansvarsfrihet. Visserligen kan det invändas, att bolaget, när detsamma avstår från ersättningskrav mot A och B, får finna sig i att dess anspråk reduceras. Men bolaget kan på basen av den faktabedömning som skett vid bolagsstämman, ha haft goda skäl för sitt beslut att rikta ersättningsanspråk blott mot en av styrelsens medlemmar.

Jfr PreskF § 3; detta stadgande kan enligt min mening icke analogivis tillämpas i föreliggande fall.

Det förefaller oskäligt att låta C definitivt stå för hela den skada för vilken jämväl A och B enligt § 41 är ansvariga. Bolagsstämman bör icke på detta sätt få disponera över Cs regressanspråk. Oberoende av huru man teoretiskt konstruerar Cs regressrätt mot A och B — såsom en självständig rätt, en utövning av bolagets rätt till ersättning etc. — är den naturliga och enligt min mening riktiga lösningen att C, trots beslutet om ansvarsfrihet för A och B, har regressrätt mot dem. Regressanspråket kan med skäl betraktas såsom ett C tillkommande personligt anspråk och kan uppfattas såsom självständigt i den meningen, att bolaget icke kan disponera över detsamma.

Se även H a k u l i n e n 357.

Det som här sagts om att ansvarsfriheten icke påverkar regressansvaret, kan tillämpas jämväl i några andra fall. Om t.ex. styrelsens medlemmar och revisorerna är solidariskt ansvariga för samma skada (se ovan s. 117), och styrelsens medlemmar beviljas ansvarsfrihet, berövas revisorerna icke därigenom sitt eventuella regressanspråk mot de styrelsemedlemmar som skulle ha varit ersättningsskyldiga mot bolaget, ifall ansvarsfrihet icke hade beviljats dem.

Vid *fördelningen av regressansvaret* mellan de skadeansvariga har man att

fästa huvudvikten vid graden av envars skuld (culpa). Detta är en naturlig lösning, ansvaret grundar sig på culparegeln. Vid skuldbedömningen bör man beakta en hel mängd olika faktiska omständigheter, vilka således även kommer att få betydelse för regressansvaret.

Jfr AndL § 162 m. 2, Hakulinen - Rapola 363, Olsson 134, Ikkala 212 f.

Se betr. culpabedömningen ovan (s. 55 ff., 109 ff.).

Också i utländsk rätt fästes huvudvikten vanligen vid graden av skuld, se t.ex. SvABL § 212, SchwOR art. 759 m. 2.

En analys av de olika faktorer som kan inverka på bedömningen av regressansvaret, skall icke företas här. Endast några typfall nämnes.

När bolaget betalat ersättning för en skada som en företrädare orsakat en aktieägare eller en tredje man, har bolaget normalt regressrätt för hela det erlagda beloppet. Den företrädare, vars culpa varit grunden till bolagets ansvar, bär sålunda i sista hand ansvaret för hela skadan.

Undantagslöst gäller detta likväl icke. Det kan vara skäligt att den företrädare, beträffande vilken endast lindrigt vållande är för handen, icke göres ansvarig för hela skadan (se p. IV). Och till skadans uppkomst eller omfattning kan ha bidragit omständigheter vilkas följder den enskilda företrädaren icke bör bära, t.ex. en bristfällig organisation av bolagets verksamhet. Man kan även peka på det fall då bolaget är ansvarigt enligt en regel om strikt ansvar; mot en företrädare som orsakat skadan, men inte har skuld, har bolaget icke regressrätt.

När ett beslut, t.ex. styrelsens, orsakat skada, kan man utgå från att alla som deltagit i beslutet, är lika ansvariga. Så behöver dock icke vara fallet. Ett strängare regressansvar kan anses åvila den som förberett ärendet, genom sin fackinsikt eller erfarenhet haft större möjlighet än de övriga att bedöma beslutets följder, drivit på beslutet till följd av ett personligt intresse etc.

Den som verkställt ett skadeorsakande beslut, är i regel ansvarig jämte dem som fattat beslutet. För att bli befriad från regressansvar kan han icke hänvisa till att han följt det beslut som en honom överordnad instans fattat.

Fördelningen av regressansvaret mellan den som genom sitt handlande orsakat en skada och den som genom bristfällig övervakning möjliggjort skadan, bör i allmänhet ske så, att den förre definitivt står för hela skadan. Alltid är en sådan lösning likväl icke riktig. Det är möjligt att övervakningsansvaret har åsidosatts på ett sådant sätt, att man kan peka på en direkt medverkan till de åtgärder som orsakat skadan, t.ex. revisorernas medvetna underlåtenhet att anmärka på ett felaktigt bokslut. I ett sådant fall är ett regressansvar motiverat.

Det förekommer i undantagsfall att aktieägare och företrädare för bolaget är solidariskt ansvariga (se ovan s. 168 ff. och 187 ff.). Det synes motiverat att vid den inbördes fördelningen av skadan lägga ett strängare ansvar på dem som handlat i egenskap av företrädare för bolaget. Detta är dock icke alltid motiverat; en medansvarig aktieägare kan inta en så dominerande ställning i bolaget, att hans orsakande och därmed även hans culpa framstår såsom primära (t.ex. vid obehörig påverkan på styrelsen), regressansvaret bör bedömas i överensstämmelse härmed.

Är regressansvaret *solidariskt eller fördelat*?

Jfr SBL § 2 m. 2, som stadgar, att regressansvaret är fördelat men subsidiärt solidariskt; detta kan anses gälla även avtalsförhållanden i övrigt; se H a k u l i n e n, Velkakirjalaki 70 ff.

Betr. skadestånd har allmänt ansetts, att regressansvaret är fördelat; se bl.a. H a k u l i n e n 331, 357.

Det kan anses naturligt, att man beträffande de fall av skadeansvar som behandlats i denna undersökning, följer den hos oss allmänt godtagna grundsatsen att regressansvaret är fördelat.

Så även AndL § 162 m. 2.

Ifall någon av de regressansvariga saknar tillgångar att betala sin del, är det skäligt att övriga ansvariga inbördes svarar för bristen enligt den grund som gäller för fördelningen av regressansvaret (jfr SBL § 2 m. 2).

S t e n b e c k 691.

IV. Principen om *full ersättning* genomgår vår skadeståndsrätt. Densamma innebär, att hela den uppkomna skadan skall av den eller de skadeansvariga ersättas den skadelidande. Också inom aktiebolagsrätten bör principen tillämpas, den kan anses ha kommit till uttryck i § 41.

Principen har sin utgångspunkt i skadeståndets reparativa funktion; den som lidit en skada, skall bli gottgjord på ett sådant sätt, att det genom skadeorsakandet rubade ekonomiska läget återställs. Däremot kan sägas, att skadeståndets preventiva funktion ingalunda nödvändigtvis förutsätter, att full ersättning betalas. Och principen kan självfallet icke heller garantera, att den skadelidande erhåller full gottgörelse — bevisnings- och betalningssvårigheter etc. kan förekomma.

Inom aktiebolagsrätten, liksom inom många andra rättsområden, aktualiserar frågan om undantag från principen om full ersättning i form av *jäm-*

ning av skadeståndet — ersättningsskyldigheten begränsas så, att den omfattar blott en del av skadan. ABL innehåller intet stadgande som skulle ge stöd för en sådan jämkning. Kan en sådan likväl anses rättsligt godtagbar?

Problemet berör en av den allmänna skadeståndsrättens stora principfrågor — är det möjligt att utanför de av lagen särskilt reglerade fallen använda en allmän jämkningsregel? Det kan konstateras, att rättspraxis icke ger stöd för en sådan regel. Men i inhemsk doktrin har röster höjts för erkännande av en generell regel om jämkning av skadestånd.

Se betr. uttalanden i finl. doktrin, Olsson, JFT 1962 497 ff.

Den principiella frågan om jämkning kan inte i detta sammanhang behandlas, den skulle spränga ramen för denna utredning. — För egen del är jag böjd för att inom vissa gränser acceptera en allmän jämkningsregel.

Genom AndL (1954) har ett jämkningsstadgande införts i vår associationsrätt — § 162 m. 1 erbjuder möjlighet att nedsätta ersättningen för den som visat allenast ringa vårdslöshet, »där det med hänsyn till skadans storlek och övriga omständigheter provas skäligt». Här skall blott ställas frågan huruvida det är rättsligt möjligt att för aktiebolagets vidkommande tillämpa samma regel.

Spörsmålet har nyligen behandlats av Olsson (JFT 1962 495—505) såsom referat till Juridiska Föreningens i Finland diskussionsfråga nr 10/1961: »Kan skadeståndsskyldighet, som i aktiebolag eller ideell förening åligger styrelseledamot eller revisor, jämkas enligt principerna i lagen om andelslag 162 § 1 mom»? Olsson kommer till resultatet, att en tillämpning ex analogia är möjlig, och att man i dag icke borde sträcka sig längre än till en jämkning inom den ram som uppdras av AndL.

För egen del är jag beredd att för aktiebolagets del utan tvekan acceptera grundlinjerna i den jämkningsregel som ingår i AndL § 162 m. 1. Utan att i detta sammanhang närmare motivera min ståndpunkt kan jag i stort sett ansluta mig till Olssons synpunkter och argument.

Se betr. jämkningsregelns motiv det som refereras och uttalas av Olsson, JFT 1962 501—505.

Cederberg, LM 1939 301, synes icke ha varit helt främmande för en jämkning. Se även de synpunkter som framhålls av Lagberedningen 1946 (Cederberg) 18. — Se i övrigt av Olsson åberopad litteratur.

Betr. utländsk rätt kan främst hänvisas till jämkningsreglerna i SvABL § 211, SchwOR art. 43 m. 1 (allmän jämkningsregel) och EngCA sect. 448 (se även Gower 504 f.). — TyAktG tillåter icke en jämkning, Grosskom. AktG 548.

Det bör särskilt understrykas, att tillämpningen av den nu ifrågavarande jämkningsregeln förutsätter en konkret skälighetsbedömning. Det är domstolens sak att in casu pröva huruvida en nedsättning av skadeståndet är skäligt beträffande den som ådagalagt allenast ringa vållande. En nedsättning ter sig särskilt motiverad i sådana fall då de skadeansvariga är flere och någon eller några orsakandes medverkan är av mera underordnad betydelse.

Jfr de synpunkter som anförts betr. regressansvaret.

Betr. tillämpningen av AndL § 162 m. 1, se O l s s o n 133 f., H a k u l i n e n - R a p o l a 362.

En jämkning av skadeståndet på grundvalen av en skälighetsprövning är framför allt naturlig i förhållande till bolaget. Men den bör även kunna förekomma i förhållande till aktieägare och tredje man.

Se AndL § 162.

Ifall en nedsättning av skadeståndet skett för en av flere ansvariga, bör detta även beaktas vid fördelningen av regressansvaret. Måhända finner man vid en prövning in casu att den ifrågavarande skadeansvariges medverkan är så underordnad och hans skuld så ringa, att det finns anledning att helt utesluta regressansvaret för hans vidkommande.

KAPITEL VI.

Befrielse från ansvar

I det följande behandlas de situationer i vilka nödiga förutsättningar för ansvar förefinnes eller kan tänkas vara för handen — enligt de regler för vilka i det föregående redogjorts — men det vid sidan härav förekommer någon sådan omständighet som befriar från ansvar.

Det kan härvid vara fråga om *total* befrielse — den skadeansvarige fritages helt från ansvar — eller *partiell* befrielse — ansvaret kan göras gällande endast i vissa avseenden eller i viss omfattning.

I det föregående har redan redogjorts för två fall vilka kunde betecknas som partiell befrielse — jämkning av ansvaret (s. 222) och fördelning av regressansvaret (s. 220). Dessa problem skall icke ånyo beröras här.

I första hand ställes man inför frågan om *ansvarsfrihet* (decharge) och dess rättsföljder. Den befrielse från ansvar som ansvarsfriheten innebär, är vanligen total, men kan även vara blott partiell. Endast några av de frågor som har avseende på ansvarsfriheten, skall i det följande behandlas.

Därnäst skall här utredas vilken betydelse ett *högre organs samtycke* eller direktiv har för ansvarigheten. Andra problem som har anknytning till ansvarighetsbefrielse — preskription, passivitet etc. — skall icke behandlas.

1. ANSVARSFRIHET.

I. Enligt § 26 m. 1 p. 2 skall ordinarie bolagsstämma årligen fatta beslut om »den åtgärd, som föranledes av styrelsens förvaltning under året och redovisning därför». Detta beslut går normalt ut på att ansvarsfrihet (decharge) beviljas.

Beslutet behöver icke vara uttryckligt. Det är tillräckligt att beslutets sakliga innehåll kan konstateras vara att bolagsstämman beviljat ansvars-

frihet. Ett beslut att fastställa bokslutet är dock icke tillfyllest, detsamma lämnar ansvarighetsfrågan öppen.

Se även *Raninen* 508.

Vilken principiell *innebörd* har bolagsstämmans beslut att bevilja ansvarsfrihet?

Frågan om ansvarsfrihet är i *utländsk* rätt icke entydigt löst. Särskilt beslut om ansvarsfrihet är icke överallt erforderligt. Och där ansvarsfriheten är i lag reglerad, har den delvis olika innebörd. Se *Van Om m e s l a g h e* 540 ff.

Enligt svensk rätt har ansvarsfriheten i stort sett samma innebörd som hos oss (se nedan), varför en närmare redogörelse icke är påkallad; se *SvABL* §§ 126 m. 1, 128, *N i a l* 187 f., *S v L a g b e r e d n i n g e n* 523 ff.

DaASL innehåller icke någon föreskrift att frågan om ansvarsfrihet skall av bolagsstämman behandlas, den anger blott att »årsregnskabet» skall föreläggas bolagsstämman för godkännande (§ 55 m. 1, samma föreskrift ingår i *U d k a s t* 1961 § 65 m.l.); allmänt inlägges i ett sådant godkännande decharge för styrelsen; ansvarsfriheten anses likväl icke hindra en skadeståndstalan beträffande viss förvaltningsåtgärd med mindre sådana upplysningar förelegat vid bolagsstämman, att med dechargen får antagas ha avsetts ett godkännande av åtgärden; se *K r e n c h e l* 254, *S i n d b a l l e* 257, *K o b b e r n a g e l* 166, 229.

Icke heller NoASL föreskriver uttryckligen att bolagsstämman skall behandla frågan om ansvarsfrihet, men bolagsstämman kan bevilja ansvarsfrihet och §§ 122 m. 2 och 125 m. 1 förutsätter detta; se *A u g d a h l* 378 f., *M a r t h i n u s s e n* 236, 378.

Enligt TyAktG § 104 m. 1 skall bolagsstämman besluta rörande frågan om ansvarsfrihet för styrelsen och Aufsichtsrat. I enlighet med äldre lag (HGB) ansågs ansvarsfriheten innebära, att styrelsen befriades från ansvar för förvaltningen. Denna uppfattning motsäges enligt gällande rätt av § 84 m. 4 som stadgar, att bolaget först efter det fem år förflutit från det ett ersättningskrav uppkommit, kan avstå från detsamma. I överensstämmelse härmed har det uttalats, att ansvarsfriheten endast innebär en förklaring om att redovisning avgivits till bolagsstämman och att denna icke har några betänkligheter mot att de personer som innefattas i ansvarsfriheten, får fortsätta sin verksamhet; ansvarsfriheten innebär således endast ett förtroendevotum med verkan för framtiden. Denna ståndpunkt har omfattats av *G r o s s k o m m. A k t G* 715 ff., *H u e c k* 141, *H. L e h m a n n* 239 f. — En annan uppfattning företrädades av *G o d i n — W i l h e l m i* 469, som anser, att ansvarsfriheten jämväl enligt TyAktG betyder ett erkännande av att några ersättningsanspråk icke finnes, oaktat denna ståndpunkt står i uppenbar strid med § 84 m. 4.

I schweizisk rätt (*SchwOR* art. 698 m. 2 p. 4) anses ansvarsfriheten innebära en förklaring att inga anspråk kommer att framställas mot styrelsen med anledning av verksamhetsårets förvaltning; frågan om ansvarsfrihet skall årligen behandlas vid bolagsstämma; *S c h u c a n y* 131, *v o n S t e i g e r* 255, *G u h l* 582, *F e h r* 156, 158.

Den franska rätten har icke accepterat systemet att bolagsstämman beviljar ansvarsfrihet. I FrL 1867 art. 17 (kompletterad 31.8. 1937) stadgas, att talan mot medlemmar av styrelsen eller uppsiktsrådet på grund av fel i utövandet av deras verksamhet icke kan uteslutas genom beslut av bolagsstämman, däremot föreskrives, att skadeståndstalan preskriberas dels efter tre år från dagen för den skadeorsakande åtgärden, dels efter ett år räknat från den dag styrelsens berättelse, av vilken den ifrågavarande skadeorsakande åtgärden framgår, förelagts bolagsstämman; se Pic — Kréhér II 624 ff., Noirel 212, Van Ommeslaghe 543.

Den engelska aktiebolagsrätten (EngCA 1949) innehåller icke någon föreskrift om beviljande av ansvarsfrihet. Då det är bolagets sak att besluta om talan mot en företrädare på grund av bolaget tillfogad skada, är det naturligt att bolagsstämman kan besluta att icke göra en ansvarighet gällande och sålunda åstadkomma det som en ansvarsfrihet normalt innebär; se Van Ommeslaghe 541. Bolagsstämman kan likväl icke genom majoritetsbeslut befria från ansvar i de fall då aktieägare har rätt till talan för bolaget tillfogad skada; se härom rättsfallet Foss v. Harbottle och undantagen från den princip som genom detsamma fastslagits, Palmer 496 f., 574.

Bolagsstämmans prövning av frågan huruvida ansvarsfrihet skall beviljas eller icke bygger på det material som framlagts av styrelsen i dess årsredogörelse (inkl. bokslutet) och av revisorerna i deras revisionsberättelse (§ 26 a m. 1) samt på de muntliga upplysningar som vid bolagsstämman eventuellt ges av styrelsen (se § 26 b m. 2) eller av revisorerna. Vanligen ger förvaltningen, sådan den framlägges vid bolagsstämman, icke anledning till anmärkningar från stämmans sida, åtminstone icke sådana som skulle kunna resultera i ett beslut att väcka ersättningstalan. I beslutet om ansvarsfrihet ligger vanligen ett godkännande av bolagets förvaltning under redovisningsåret.

Läget kan likväl vara ett annat. Det kan finnas skäl till anmärkningar och grund för ersättningskrav mot bolagsledningen. Trots detta kan bolagsstämman bevilja ansvarsfrihet. Stämman har icke någon skyldighet att göra ett ersättningskrav gällande, den kan oberoende av de faktiska förutsättningarna besluta, att ansvarsfrihet beviljas. Härvid har bolagsstämman framför allt att se till vad bolagets fördel kräver — ett beslut att förvägra styrelsen ansvarsfrihet kan menligt inverka på bolagets anseende och verksamhetsmöjligheter, varför det kan vara motiverat att stämman beviljar ansvarsfrihet, oaktat fel och missbruk i förvaltningen bildar en tillräcklig grund för ett ersättningsanspråk.

Se Lagberedningen 1890 44.

För att i detta avseende hindra majoritetsmissbruk, har en aktieägarminoritet givits rätt att trots ansvarsfriheten väcka ersättningstalan på bolagets vägnar, § 26 a m. 3 (se ovan s. 143 f.).

När bolagsstämman beviljat ansvarsfrihet, oaktat faktiska förutsättningar härför egentligen saknas, innebär beslutet icke ett godkännande av förvaltningen utan endast ett fastställande av att några ersättningskrav icke kommer att framställas från bolagets sida.

Vill man *generellt* ange ansvarsfrihetens innebörd, kan man sålunda säga, att bolagsstämmans beslut innebär, att några särskilda åtgärder avseende anspråk på ersättning icke skall vidtas mot de av ansvarsfriheten berörda personerna med anledning av bolagets förvaltning under ett bestämt redovisningsår till den del denna förvaltning framgår av den bolagsstämman förelagda redovisningen.

Se även *Hernberg*, *Decharge* 31, *Rättshandbok* 355, *Raninen* 506 ff., *Honkasalo*, DL 1923 324, *Sarvilinna*, DL 1951 108, *Taxell*, JFT 1947 83 f., *Rodhe* 164.

Beviljad ansvarsfrihet hindrar sålunda bolaget att väcka ersättningstalan. Men ansvarsfriheten utgör intet hinder för bolagsstämman att entlediga styrelsens medlemmar med hänvisning till av dem begångna fel och försummelser under redovisningsåret (se § 38 m. 3).

Beslutet om ansvarsfrihet är definitivt. Detsamma kan icke av en senare stämma återkallas.

Se *Cederberg* 34, *Sarvilinna*, DL 1951 119, *Augdahl* 376, 382, *Marthinussen* 372.

Som stöd för denna ståndpunkt kan även åberopas, att det ansetts att styrelsens medlemmar har ett anspråk på att erhålla ansvarsfrihet, om faktiska betingelser härför är för handen; se bl.a. *Wieland* II 132, *Grosskomm. Akt G* 719, *Hueck* 142, *Schucany* 131.

Om ansvarsfrihet beviljats på falska premisser, t.ex. ett felaktigt bokslut och avsiktligt vilseledande upplysningar från styrelsens sida, kan det tänkas att bolagsstämman vore berättigad att upphäva sitt beslut om *decharge* (se nedan s. 238). Här är att observera, att bolagsstämman, oaktat densamma inte alls rör vid beslutet om ansvarsfrihet, har möjlighet att väcka talan enligt § 26 a m. 4 (nedan p. II).

I sak omfattar ansvarsfriheten alla de beslut, åtgärder och underlåtelser som de personer till vilkas förmån befrielsen gäller, under redovisningsåret varit delaktiga i inom ramen för sin organställning i bolaget. Ansvarsfrihet som beviljats styrelsens medlemmar, omfattar sålunda allt det som hör samman med uppdraget att vara styrelsemedlem — inte blott de funktioner som handhas av styrelsen i dess helhet (beslut), utan även sådant som enskilda styrelsemedlemmar, som har särskilda ur styrelsens kompetens härflytande åligganden, företagit sig. Sålunda inbegripes i ansvarsfriheten de

särskilda uppgifter som åvilat styrelsens ordförande, firmatecknare och andra styrelseledamöter med särskilda uppdrag inom styrelsens verksamhetsområde. På sak verkar icke huruvida arbetsfördelningen inom bolagsledningen grundar sig på bolagsordningen eller framstår som resultat av en faktisk utveckling.

Ansvarsfriheten gäller däremot icke sådana speciella uppdrag som en styrelsemedlem kan ha fått av bolaget, och som är av den art att de normalt icke ankommer på styrelsen eller dess medlemmar, t.ex. tekniska eller juridiska uppdrag.

Se *Sarvilinna*, DL 1951 117, samt *HD 1932 II 146*.

Ansvarsfriheten gäller alltid verksamheten under ett tilländalupet verksamhetsår. Densamma kan icke ges för framtiden.

Raninen 506.

En annan sak är att verkningarna av beviljad ansvarsfrihet i vissa situationer kan komma att sträcka sig framåt i den meningen, att det måhända måste anses vara uteslutet för bolagsstämman att kräva ersättning för sådant skadeorsakande som stämman tidigare år godkänt i samband med beviljandet av ansvarsfrihet. Ett godkännande av lagstridiga åtgärder kan dock icke ha sådan verkan. Man kan här tillämpa det som gäller beträffande bolagsstämmans befogenhet att ge förhandssanktion (se nedan s. 248 ff.).

HD 1926 II 8: VD hade på bolagets vägnar utbetalat ansenliga förskott för framtida leveranser. Bolaget yrkade, att VD, som försatts i konkurs, skulle ersätta den skada som han härigenom tillfogat bolaget. Anspråket förkastades, då VD för det ena av de två år under vilka förskotten betalats, beviljats ansvarsfrihet och det icke visats, att VD av bolaget förbjudits att framdeles utbetala förskott eller att VD genom vårdslöshet skulle ha orsakat den ifrågavarande skadan. — Med avsaknaden av vårdslöshet menades synbarligen att VD icke handlat vårdslöst med tanke på medkontrahenternas möjligheter att fullgöra åtagna leveranser.

Se även *HD 1945 II 28* (refererat nedan s. 249).

En företrädare kan normalt icke i och för befrielse från ansvar åberopa, att han endast fortsatt en skadebringande verksamhet som inlemts under ett tidigare år, för vilket ansvarsfrihet beviljats. En befrielse kan ifrågakomma endast under förutsättning att bolagsstämman uttryckligen eller konkludent kan anses ha godkänt verksamheten på ett sådant sätt, att betingelsen för ansvar bortfallit.

Som exempel må nämnas en verksamhet som uppenbarligen strider mot bolagsverksamhetens syfte genom att tillföra utomstående personer ekonomiska fördelar utan vederlag.

Se även *G r o s s k o m m. A k t G 547.*

II. Ansvarsfriheten innefattar icke alltid bolagets förvaltning i dess helhet. Enligt § 26 a m. 4 hindrar icke beviljad ansvarsfrihet bolaget att kräva ersättning »i anledning av åtgärd eller försummelse, som ej framgår av bolagsstämman förelagd redovisning eller revisionsberättelse». Ansvarsfrihet utesluter icke heller ersättningstalan grundad på brottslig handling.

Genom uttryckligt beslut bör bolagsstämman kunna avstå från ersättningsanspråk på grund av brott; *C e d e r b e r g 36.* — Enligt *L a g b e r e d n i n g e n 1946*, § 26 c m. 3 och s. 12, borde gällande stadgande förtydligas så, att talan om ersättande av skada, som tillfogats bolaget genom brott, icke får av bolaget utföras, om beviljad ansvarsfrihet uppenbarligen avsett även denna skada.

Skulle man tolka det citerade stadgandet i § 26 a m. 4 enligt ordalydelsen, skulle ansvarsfrihetens verkningar i stor omfattning kunna komma att begränsas, enär styrelsens årsredogörelse ofta är så allmänt hållen, att densamma blott ger en helhetsbild av verksamhetsresultatet utan att beröra enskilda moment i förvaltningen. Inte heller revisorernas berättelse berör i allmänhet detaljer. Det kan därför knappast bli fråga om en bokstavlig och restriktiv tillämpning av stadgandet. Beslutet om ansvarsfrihet skulle då förlora mycket av den praktiska betydelse som lagstiftaren velat tillmäta detsamma.

En väsentlig omständighet i det sammanhanget är att lagen med skäl har ansetts kunna tolkas så, att det material som stått till revisorernas förfogande, även anses ha framlagts för bolagsstämman i den meningen, att ansvarstalan icke kan grundas på omständigheter som varit kända för revisorerna. Bolaget får stå för följderna av att revisorerna underlåtit att bringa fel och missbruk till bolagsstämmans kännedom.

C e d e r b e r g 35. — Man kan dock ifrågasätta, huruvida denna ståndpunkt är riktig i alla situationer. Om t.ex. revisorerna i samråd med styrelsen och i syfte att skydda dess medlemmar underlåtit att för bolagsstämman yppa missbruk, borde detta icke kunna hindra en ersättningstalan trots beviljad ansvarsfrihet.

Innebörden av nu ifrågavarande begränsningar i ansvarsfriheten skall icke i detta sammanhang utredas.

Se betr. detta spörsmål, *C e d e r b e r g 35*, *R a n i n e n 509 f.*, *S a r v i l i n n a*, DL 1951 116 f.

Se även *HD 1939 II 94* (delvis refererat ovan s. 71): Beviljad ansvarsfrihet ansågs icke utesluta ansvar för skada som orsakats av en i en sparbank anställdas brottsliga handlingar (försnillningar), oaktat de som erhållit ansvarsfrihet, icke varit delaktiga i brottet utan endast möjliggjort förlusten genom bristfällig övervakning. I samma riktning *HD 1933 I 73* (refererat ovan s. 70).

Jfr betr. svensk rätt SvABL § 128 st. 4, Sv Lagberedningen 523 ff., Stenbeck 494 f., Nial 189 f., Rodhe 164 f.; dansk rätt Krenchel 219 f., Sindballe 257 f.; norsk rätt NoASL § 125 m. 1, Augdahl 382 f., Marthinussen 378 f.; schweizisk rätt Schucany 131 f., von Steiger 256 f., Guhl 582.

Gäller ansvarsfriheten även den skada som orsakats av att styrelsen överträtt ett *absolut* stadgande, som avser att skydda tredje man?

Nial 190: Ansvarsfriheten har verkan endast i den mån den rör anspråk över vilka aktieägarna kan disponera, den saknar därför verkan, om företagsledningen överträtt borgenärsskyddsreglerna (t.ex. balansvärderingsreglerna). Ersättningsanspråk kan trots ansvarsfriheten göras gällande såväl av bolaget självt som av dess konkursbo utan annan begränsning än den som följer av den allmänna fordringspreskriptionen.

Krenchel 219 f.: Decharge medför befrielse endast för såvitt styrelsens åtgärder varit sådana att bolagsstämman majoriteten varit berättigad att träffa ett slutligt avgörande. Därest det förekommit en kränkning av föreskrifter i lag eller bolagsordning eller av aktieägars individualrättigheter, är ansvarighetsspörsmålet öppet, trots beviljad ansvarsfrihet, såväl för en senare bolagsstämma som för den enskilde aktieägaren och eventuellt borgenärerna. En förutsättning för ansvarsfrihetens giltighet är dessutom att aktieägarmajoriteten icke missbrukat sin ställning för att skaffa sig en fördel på minoritetens bekostnad. Se även Kobbernagel 229.

Lagen ger inte direkt stöd för uppfattningen att ansvarsfriheten icke skulle omfatta skada orsakad genom överträdelse av stadganden som avser tredje mans skydd. Den fäster över huvud icke avseende vid det sätt på vilket skadan uppkommit. Det enda undantaget göres beträffande skada orsakad av brottslig handling. Också beträffande sådan kan ansvarsfrihet dock beviljas (se ovan).

Det är av särskild betydelse att framhäva, att ansvarsfriheten endast gäller i förhållande till bolaget, den påverkar icke borgenärs och aktieägars självständiga anspråk (se nedan s. 235). Och en överträdelse av en till förmån för tredje man gällande skyddsföreskrift, t.ex. rörande olaga utdelning, behöver ingalunda orsaka tredje man skada, verkningarna kan begränsa sig till det bolagsinterna förhållandet. Särskilt efter 1935 års lagändring, som införde föreskrifter därom i vilka fall bolagets ersättningskrav icke hindras av beviljad ansvarsfrihet (§ 26 a m. 4), kan man enligt min tanke icke påvisa tillräckligt

hållbara skäl för uppfattningen, att skadeorsakande i strid med absoluta skyddsföreskrifter skulle falla utanför beviljad ansvarsfrihet.

HD 1932 II 389: Bolagets stiftare, som även bildade dess styrelse, hade ur bolagets medel lyftat belopp som påstods utgöra en återbetalning av deras insatser i bolaget. Styrelsen hade beviljats ansvarsfrihet för det år då beloppen lyftats. — Bolagets krav på att de ifrågavarande beloppen skulle återbetalas godkändes av RR och HovR; betalningsskyldighet åvälvdes jämväl en styrelsemedlem som icke själv mottagit något belopp, den beviljade ansvarsfriheten ansågs ej utgöra något hinder. — HD förkastade anspråket, enär styrelsen beviljats ansvarsfrihet för det år under vilket de styrelsens åtgärder på vilka talan grundades, hade vidtagits, och vilka icke ens påståtts innebära brottsliga handlingar.

HD uppfattade betalningen från bolagets sida såsom styrelsens förvaltningsåtgärd, vilken omfattades av ansvarsfriheten. RR och HovR ansåg, att betalningen icke innefattade sådan förvaltning av bolagets medel att styrelsens medlemmar enbart på den grund att dem beviljats ansvarsfrihet skulle vara befriade från att återbetala de lyftade beloppen.

HD 1927 II 119: De personer (A m.fl.) som ägde alla aktier i ett bolag och jämväl var medlemmar av styrelsen, hade beslutat att sinsemellan fördela i bolagets namn upplånade medel. Bolaget gjorde sedermera genom sin nya styrelse gällande, att olaga utdelning ägt rum och yrkade, att A och hans medparter skulle till bolaget återbetala de utdelade beloppen på den grund att de såsom aktieägare medverkat till besluten om olaga utdelning och såsom styrelsemedlemmar verkställt besluten. — Samtliga instanser förkastade bolagets talan, bl.a. med motivering att A och hans medparter i sin egenskap av styrelsemedlemmar av bolagsstämman beviljats ansvarsfrihet för de år under vilka utdelning skett.

Dessa två rättsfall återspeglar rättsläget före lagändringen 1935. De ger besked därom att ansvarsfriheten jämväl avser skada som orsakats bolaget genom överträdelse av föreskrifter som även gäller till skydd för tredje man. Uppfattningen att gällande rätt skulle stå på en annan ståndpunkt har ovan tillbakavisats.

Det är möjligt för bolagsstämman att bevilja blott *partiell* ansvarsfrihet. Denna innebär, att ansvarsfriheten uttryckligen begränsas till vissa konkreta åtgärder, eller att särskilt nämnda åtgärder undantages från ansvarsfriheten.

Se *Raninen* 507, *Augdahl* 377, *von Steiger* 256.

Betr. *aktieägarminoritetens rätt* att utföra talan oaktat ansvarsfrihet beviljats, se ovan s. 143 f. Jfr *AndL* § 97.

III. Till *vems förmån* gäller ansvarsfriheten?

I en del utländska lagar anges det uttryckligen vilka personer ansvarsfriheten avser:

SvABL § 126 — styrelsens ledamöter och VD.

TyAktG § 104 m. 1 — styrelsen och Aufsichtsrat.

SchwOR art. 698 p. 4 — die Verwaltung (styrelsen, se art. 707).

Enligt § 26 m. 1 p. 2 skall ordinarie bolagsstämma besluta om de åtgärder som föranledes av »styrelsens» förvaltning och redovisningen härför. Och i § 26 a m. 2 och 4 stadgas, att talan kan föras mot »styrelsen».

Enligt lagens ordalydelse gäller ansvarsfriheten sålunda till förmån för styrelsen, d.v.s. dess enskilda medlemmar. Styrelsens ansvar är icke kollektivt, detsamma avser icke styrelsen som helhet utan de medlemmar som orsakat skada och beträffande vilka förutsättningar för skadeansvar (culpa etc.) är för handen. På samma sätt är ansvarsfriheten individuell i den meningen, att densamma avser envar styrelsemedlem för sig. Det är sålunda möjligt för bolagsstämman att bevilja vissa styrelsemedlemmar ansvarsfrihet och samtidigt förvägra andra medlemmar befrielse från ansvar.

Hernberg, Decharge 32 f., Rättshandbok 356, Raninen 130, 506 f., Sarvilinna, DL 1951 115 f., Taxell, DL 1954 360, Sv Lagberedningen 514, Stenbeck 486, Nial 188, Schucany 131, von Steiger 256.

Annorl. i tysk rätt, där ansvarsfriheten har en annan innebörd (se ovan s. 226); Grosskomm. AktG 721.

Gäller bolagsstämmans beslut om ansvarsfrihet även till förmån för en VD och ett *förvaltningsråd*?

Se härom Raninen 507, 511, Sarvilinna, DL 1951 112 ff.

I bolagsstämmans beslut om ansvarsfrihet kan uttryckligen sägas, att ansvarsfriheten gäller VD och förvaltningsrådets medlemmar. Den omständigheten att lagen blott nämner styrelsen, kan självfallet icke hindra bolagsstämman att i sitt beslut om ansvarsfrihet innesluta VD och förvaltningsrådets medlemmar. Bolagsordningen kan föreskriva, att ansvarigheten skall av stämman prövas jämväl med avseende på dessa.

Ifall VD och förvaltningsrådet icke nämnes i bolagsstämmans beslut, kan tvekan uppstå därom, huruvida de inkluderas i ansvarsfriheten. Man kan inte hålla sig endast till beslutets ordalydelse eller till det som kan anses ha varit stämmans avsikt. Andra omständigheter är avgörande.

Vad VD beträffar, bör särskilt understrykas, att styrelsen och VD tillsammans bildar bolagets ledning och gemensamt handhar de därmed förenade uppgifterna. De två instansernas funktioner griper så in i varandra, att det vid en helhetsbedömning av bolagets förvaltning under ett verksamhetsår knappast är möjligt att åtskilja dem. Det framstår redan på grund härav som naturligt att bolagsstämmans beslut om ansvarsfrihet även inkluderar VD, därest icke denne särskilt undantagits.

Frågan har utförligare behandlats i annat sammanhang; Taxell, JFT 1947 83 ff.

Sarvilinna, DL 1951 113 f.: ansvarsfriheten gäller till förmån för VD.

Se även HD 1932 II 146 och 1927 II 37.

Det är följdriktigt att även *förvaltningsrådets medlemmar* inbegripes i ansvarsfriheten. De förvaltningsuppgifter som tillkommer förvaltningsrådet, har överförs från styrelsen (se ovan s. 20). Det som gäller styrelsen, skall enligt § 42 tillämpas på förvaltningsrådet. Det vore verklighetsfrämmande att tänka sig, att endast förvaltningsrådets medlemmar skulle ställas till ansvar, vilket vore möjligt om endast styrelsen innefattades i ansvarsfriheten.

Så även Hernberg, Decharge 2, Sarvilinna, DL 1951 112 f.

Styrelsen beviljad ansvarsfrihet sträcker sålunda sina verkningar till förvaltningsrådets medlemmar. Undantag kan måhända göras för sådana exceptionella fall då det beslut av förvaltningsrådet som orsakat skada, faller utanför den egentliga förvaltningen och styrelsen icke har ett medansvar.

Revisorerna intar en helt annan ställning än de personer som handhar förvaltningsuppgifter. Visserligen kan även revisorerna i viss mening betraktas som bolagets sysslomän. Deras uppgift att granska förvaltningen och räkenskaperna är likväl av den art, att revisorerna med avseende på frågan om ansvarsfrihet icke kan bedömas på samma sätt som styrelsens medlemmar. Revisorerna har icke varit delaktiga i den verksamhet som är föremål för bolagsstämmans granskning, låt vara att stämmans beslut om ansvarsfrihet delvis bygger på revisionsberättelsen. Bestämmelserna om ansvarsfrihet kan därför icke beröra revisorerna.

Så även Raninen 511 f., Sarvilinna, DL 1951 115.

A.Å. Fellman, LM 1937 111.

Hernberg, Decharge 2: om revisorerna genom föreskrift i bolagsordningen fått i uppdrag att i vissa fall företräda bolaget eller eljes handha dess angelägenheter (§ 42), är de underkastade samma ansvarighet som styrelsen. — I praktiken förekommer denna ordning knappast, varför man kan se bort från denna eventualitet (se ovan s. 19 f.).

SvABL inbegriper icke revisorerna i ansvarsfriheten, § 126 st. 1, Nial 190; icke heller TyAktG, se § 104 m. l.

Lagen anger icke inom vilken tid en eventuell ersättningstalan mot revisorerna skall väckas. I avsaknad av föreskrift kan man knappast komma till annat resultat än att det bör ske inom den allmänna preskriptionstiden. Stadgandet i HB 18: 9 om talan mot syssloman bör icke tillämpas. Revisorer-

nas ställning avviker så mycket från en vanlig sysslomans, att en tillämpning ex analogia av det nämnda stadgandet enligt min mening icke är möjlig.

Så även Cederberg, Revision 167 f., I k k a l a 284.

Intet hindrar bolagsstämman att genom särskilt beslut förklara, att ersättningsanspråk icke skall väckas mot revisorerna. Detta kan vara motiverat t.ex. i samband med en uppgörelse mellan bolaget och styrelsen, som resulterar i att styrelsen, oaktat denna orsakat bolaget skada till vilken revisorerna medverkat, beviljats ansvarsfrihet.

IV. *Mot vem gäller ansvarsfriheten?*

De lagrum som berör ansvarsfrihet — § 26 m. 1 p. 2 och § 26 a m. 4 — ger vid handen, att beslutet om ansvarsfrihet medför befrielse i förhållande till bolaget. De som berörs av ansvarsfriheten, fritas från ersättningsskyldighet *mot bolaget* så långt ansvarsfriheten sträcker sig.

Ett undantag gäller enligt § 26 a m. 3, den talan som enligt detta lagrum utföres av en aktieägarminoritet, är bolagets talan (se ovan s. 143 f.).

Har ansvarsfriheten rättsverkningar i förhållande till enskilda *aktieägare* och till *tredje man*?

I sin egenskap av ett bolagsorgan kan bolagsstämman disponera blott över bolagets ersättningsanspråk. Den föregående framställningen har klarlagt, att en enskild aktieägare och en tredje man i viss utsträckning kan ha självständiga ersättningsanspråk mot företrädare för bolaget. Dessa anspråk rubbas icke av bolagsstämmans beslut att bevilja ansvarsfrihet.

Vad den enskilde *aktieägaren* beträffar, kunde man göra gällande, att han i sin egenskap av bolagsman borde vara bunden av de beslut som fattats av de vid en bolagsstämma närvarande aktieägarna. Så är även i stor utsträckning fallet — i frågor rörande ökning av aktiekapitalet, ändring av bolagsordningen etc. Inom vissa gränser måste en från bolagsstämma frånvarande aktieägare finna sig i sådana förändringar av bolagets förhållanden om vilka stämman fattat beslut, han har blott klandertalan, om besluten strider mot lag eller bolagsordning.

Läget är ett annat beträffande aktieägares rätt till skadestånd. Här är det fråga om ett självständigt av bolagets förhållanden oberoende anspråk, som grundar sig på en skadebringande åtgärd av en företrädare för bolaget. Det är egentligen icke fråga om en bolagets angelägenhet utan om ett den enskilde aktieägaren tillkommande ersättningsanspråk, som han icke härleder

ur något bolagets krav mot den skadeorsakande företrädaren. Över detta aktieägarens ersättningsanspråk kan bolagsstämman icke förfoga.

Se SchwOR art. 757, *Schucany* 132, 207: ett beslut om ansvarsfrihet har avseende på aktieägares anspråk på ersättning för indirekt skada (denna talan föres på bolagets vägnar, se ovan s. 174), däremot inverkar beslutet icke på aktieägares anspråk som avser direkt (primär) skada; se även *von Steiger* 255, *Fehr* 156.

Enligt det som ovan sagts, kan en enskild aktieägare i undantagsfall göra anspråk på ersättning för bolagets räkning (s. 150 ff.). I detta fall är det icke fråga om den enskilde aktieägarens självständiga anspråk utan om bolagets ersättningskrav. Beviljad ansvarsfrihet utesluter därför aktieägares talan.

Aktieägare kan icke kräva ersättning för indirekt skada (ovan s. 173 ff.), frågan om ansvarsfrihetens inverkan på ett anspråk som gäller sådan skada, blir därför icke aktuell.

Bibehåller en aktieägare sitt ersättningsanspråk, ifall han själv medverkat till beslutet om ansvarsfrihet?

Bolagsstämmans beslut avser endast bolagets anspråk, icke den enskilde aktieägarens. Bolagets och aktieägares anspråk måste hållas isär. Den omständigheten att en aktieägare anser sig ha ett ersättningskrav för direkt skada mot en företrädare för bolaget, utgör i och för sig knappast ett tillräckligt motiv för honom att påyrka att ansvarsfrihet skall vägras. Man kan därför anse, därest icke särskilda omständigheter in casu föranleder annat, att en aktieägare genom att vid bolagsstämma omfatta beslutet om ansvarsfrihet, icke går miste om ett ersättningsanspråk mot en företrädare för bolaget. Denna lösning överensstämmer även med det som ovan (s. 226 ff.) sagts om den innebörd som beslutet om ansvarsfrihet har.

Jfr SchwOR art 757: en aktieägare som vid bolagsstämma röstat för ansvarsfrihet, kan icke framställa ett ersättningsanspråk; detsamma gäller om aktieägare förvärvat sina aktier efter det beslutet om ansvarsfrihet fattats och medveten om beslutet; *Schucany* 207 f.

Det som här sagts om att aktieägare icke genom beslutet om ansvarsfrihet förlorar sitt självständiga ersättningsanspråk mot en företrädare för bolaget, kan med ännu starkare skäl åberopas med avseende på en till skadestånd berättigad *tredje man*. Detta gäller ersättning för såväl direkt som indirekt skada. Även det anspråk som en indirekt skada kan ge en tredje man — bolagsborgenär — är självständigt (§ 46), låt vara att detsamma har sin

grund i att bolaget orsakats en förlust, och att detsamma kvantitativt påverkas av bolagets skada. Ersättningsanspråk i stöd av § 46 berörs således icke av beviljad ansvarsfrihet.

H o n k a s a l o, DL 1923 322 f.: bolaget kan icke genom att avstå från ersättningsanspråk mot styrelsen beröva borgenär rätt till talan enligt § 46; S a r v i l i n n a, DL 1951 120. A.å. C h y d e n i u s, 103, i överensstämmelse med sin uppfattning att borgenär enligt § 46 utför bolagets talan (se ovan s. 196).

S c h u c a n y 132, 207: ansvarsfriheten inverkar icke på borgenärs anspråk vare sig detta avser direkt eller indirekt skada; så även v o n S t e i g e r 255, 263.

Se även G r o s s k o m m. A k t G 560, S t a u b, § 241 anm. 12.

Trots beviljad ansvarsfrihet bibehåller aktieägare och tredje man sina ersättningsanspråk mot bolaget. Om detta erlagt ersättning till en aktieägare eller en tredje man, har beslutet om ansvarsfrihet den betydelsen, att bolaget förlorat sitt regressanspråk mot den företrädare som orsakat aktieägare eller tredje man den ifrågavarande skadan i den mån den skadeorsakande åtgärden innefattas i ansvarsfriheten.

V. Vilken betydelse har ett *felaktigt beslut om ansvarsfrihet*?

Ett beslut om ansvarsfrihet kan vara felaktigt på olika sätt.

Beslutet kan vara *formellt* felaktigt i det avseendet, att detsamma fattats utan att bolagsstämman haft tillgång till det material som enligt § 26 a m. 1 skall tjäna som underlag för bedömningen. Det är inte här fråga blott om en ordningsföreskrift. Med hänsyn till de olikartade intressen som är förknippade med bolagets verksamhet och som revisionen skall beakta, är det ifrågavarande stadgandet att anse såsom absolut. Åsidosattes detsamma i något väsentligt avseende, t.ex. så, att ansvarsfrihet beviljas utan att revision ägt rum, är beslutet ogiltigt. Detta utgör en nullitet och blir därför icke verksamt vid klanderfristens utgång (§ 30 m. 5). Detsamma är fallet, om någon redovisning icke alls givits av styrelsen eller redovisningen är bristfällig i väsentliga avseenden, t.ex. sålunda att något egentligt bokslut icke förelagts bolagsstämman. Bolaget kan i dessa fall väcka ersättningstalan utan att vara bundet av stämmans beslut att bevilja ansvarsfrihet. Det ogiltiga beslutet kan ersättas av ett annat som förvägrar bolagsledningen ansvarsfrihet.

S i n d b a l l e II 126.

Se betr. giltigheten av stämmobeslut som strider mot absoluta stadganden, T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 185 ff.

Här föreligger även möjligheten att bolaget utan att åberopa bolagsstämmobeslutets nullitet väcker ersättningstalan i stöd av § 26 a m. 4.

Det är möjligt att ett formfel icke är så väsentligt, att detsamma medför att beslutet om ansvarsfrihet utgör en nullitet, utan blott att beslutet är klanderbart. Då är bolaget bundet av den beviljade ansvarsfriheten, därest icke bolagsstämmans beslut angripes i den ordning som är föreskriven för formellt felaktiga beslut (§ 30 m. 1 och 2).

Här skall icke närmare utredas vad som fordras för att lagens krav på styrelsens redogörelse och revisorernas berättelse skall vara fullgjort. Lagen kräver icke nödvändigt skriftliga redogörelser, muntliga rapporter kan vara tillfyllest under förutsättning att de ger ett tillräckligt underlag för bedömningen av frågan om ansvarsfrihet. Det väsentliga är dels att en verklig revision ägt rum, dels att bolagsstämman har att tillgå ett tillräckligt material (boksutslut etc.) för att kunna bedöma huruvida ansvarsfrihet skall beviljas eller icke. Om dessa förutsättningar icke är för handen, kan stämmans beslut att bevilja ansvarsfrihet anses vara formellt felaktigt.

Jfr K r e n c h e l 254: ansvarsfrihet kan icke ges när »regnskabet icke anerkendes som formellt riktigt anlagt».

Ett beslut om ansvarsfrihet är giltigt — formellt riktigt — trots att detsamma fattats vid extra bolagsstämma; enligt § 26 ankommer det på ordinarie bolagsstämma att behandla styrelsens årsredogörelse. Det väsentliga är att ordinarie och extra stämma är samma organ.

HD 1927 II 37: beslut om ansvarsfrihet fattat vid extra stämma ansågs giltigt.

Ett beslut om ansvarsfrihet kan vara *materiellt* oriktigt i det avseendet, att anledning till ersättningstalan från bolagets sida förefinnes, men stämman, trots att den känner till detta förhållande, icke gör ansvarigheten gällande. Såsom ovan framhållits, är bolagsstämman berättigad att förfara på detta sätt, den har icke någon skyldighet att framställa ersättningsanspråk mot bolagsledningen. Ett beslut om ansvarsfrihet som fattats under sådana premisser, är sålunda icke rättsstridigt och kan därför icke av enskild aktieägare klandras.

Det kan även förekomma, att bolagsstämmans beslut att bevilja ansvarsfrihet är felaktigt i den meningen att detsamma grundar sig på *oriktiga förutsättningar* — det framlagda boksutslutet är felaktigt, styrelsen har givit oriktiga uppgifter om förvaltningen eller revisorerna har underlåtit att yppa missbruk som de har konstaterat. Det är möjligt att det framlagda materialet är så felaktigt och vilseledande, att beslutet att bevilja ansvarsfrihet måste anses utgöra en nullitet. Särskilt när bolagsledningen kan anses ha förfarit svikligt, har man anledning att betrakta dechargebeslutet som en nullitet.

Ifall felaktigheterna icke är så väsentliga, att nullitet är för handen, med-

för beslutet om ansvarsfrihet att bolagsledningen befrias från ansvar med de begränsningar som tidigare angivits. Vilka möjligheter att framställa ersättningsanspråk har bolaget i ett sådant fall?

Bolaget kan i överensstämmelse med § 26 a m. 4 göra ersättningskrav gällande med anledning av skadeorsakande åtgärder eller försummelser som förtigits eller framställts felaktigt för bolagsstämman. Denna har vilseletts, avsiktligt eller omedvetet, och sålunda beviljat ansvarsfrihet på felaktiga premisser. Om detta klarlägges, är förutsättningar för ersättningstalan i stöd av § 26 a m. 4 för handen.

Jfr Sarvlinna, DL 1951 118.

Kan enskild aktieägare *klandra* ett beslut om ansvarsfrihet på den grund att detsamma fattats under oriktiga förutsättningar?

I utländsk doktrin har det ofta ansetts, att en sådan klanderrätt är för handen. Se betr. detta problem, som här icke skall närmare undersökas, bl.a. S i n d b a l l e II 125, A u g d a h l 383, M a r t h i n u s s e n 379, S c h u c a n y 131 f., v o n S t e i g e r 255 f., 257 f., G u h l 582 f., G r o s s k o m m. A k t G 722 f., W i e l a n d II 133, F e h r 158.

Enligt min tanke bör aktieägare ha klanderrätt. Det föreligger en rättsstridighet i det avseendet, att styrelsen och revisorerna förfarit felaktigt genom att i strid med sina skyldigheter framlägga oriktiga uppgifter för bolagsstämman. Det förefinnes en rättsligt relevant brist i det underlag på vilket bolagsstämman bygger sitt ställningstagande. Den omständigheten att bolaget enligt § 26 a m. 4 har möjligheter att väcka ersättningstalan oberoende av den beviljade ansvarsfriheten, bör icke frångå enskild aktieägare hans möjlighet att angripa det felaktiga bolagsstämmobeslutet.

Olika åsikter kan råda därom huruvida ett beslut av det slag som nu nämnts, är materiellt eller formellt felaktigt. Frågan har betydelse med avseende på sättet för klandertalan (se § 30 m. 2 och 3). Situationen företeer stor likhet med det fall då det för bolagsstämman framlagda materialet är ofullständigt (ovan), varvid en formell felaktighet är för handen. Men man kan även påstå, att beslutet till sitt innehåll är felaktigt beroende på att underlaget icke motsvarar de verkliga förhållandena. Enligt min tanke kan en aktieägare som vill angripa beslutet, välja antingen den formella eller den materiella klandergrunden. Båda klandervägarna står sålunda öppna.

VI. Hurudant är läget ifall bolagsstämman beslutat att *icke bevilja ansvarsfrihet*?

För bolaget står alla möjligheter öppna. Ansvarighetsfrågan är olöst. Någon befrielsegrund är icke för handen.

Härvid gäller likväl en väsentlig begränsning: om bolaget väcker ersättningstalan, bör detta enligt § 26 a m. 2 ske inom sex månader från bolagsstämman. Stämningen bör inom denna tid delges svaranden. Ett enskilt krav framställt inom denna frist är icke tillfyllest.

Se *HD 1940 II 306*: tiden för väckande av talan räknades från dagen för bolagsstämmans beslut om vägrad ansvarsfrihet, icke från den dag redovisning avgivits till förvaltningsrådet.

Fristen gäller även en företrädare som avgått före verksamhetsårets utgång. Den omständigheten att han i samband med sin avgång för egen del avgivit redovisning verkar icke på sak.

Se *Sarvilinna*, DL 1951 116.

I detta sammanhang intresserar frågan om följderna av att bolaget icke väcker talan inom den föreskrivna sex månaders fristen.

När *fristen gått till ända* utan att talan väckts, är möjligheterna för bolaget att kräva ersättning avskurna. En befrielsegrund är för handen. Läget är rättsligt sett detsamma som om ansvarsfrihet hade beviljats. De personer som skulle ha innefattats i ett beslut om ansvarsfrihet, är fria från ansvar i förhållande till bolaget. Däremot påverkas icke aktieägares och tredje mans självständiga ersättningskrav mot företrädare för bolaget.

Se *Lagberedningen 1914* § 55 s. 83, *Cederberg*, LM 1934 45, *Sarvilinna*, DL 1951 108.

SvABL § 128 st. 3: ifall talan icke väckes inom sex månader från det redovisningshandlingarna framlagts på bolagsstämman »vare så ansett som om ansvarsfrihet blivit beviljad»; *Nial* 188 f.

Enligt tysk rätt innebär vägran att bevilja ansvarsfrihet blott ett misstroende-votum utan särskilda rättsliga följder; jfr ansvarsfrihetens innebörd enligt tysk rätt (ovan s. 226); se även *Hueck* 141.

Ansvarsfrihetens verkningar begränsas enligt § 26 a m. 4. Gäller dessa begränsningar även när ansvarsfrihet förvägrats och den stadgade sex månaders fristen gått till ända utan att talan väckts?

Det är uppenbart, att befrielsen från ansvar icke i detta fall kan vara mera omfattande än den befrielse som följer av ett uttryckligt beslut om ansvarsfrihet. Stadgandena i § 26 a m. 4 bygger på tanken att bolaget icke skall vara förhindrat att kräva ersättning grundad på omständigheter som icke kommit till bolagsstämmans kännedom. Samma motiv kan åberopas i nu föreliggande fall. Det är därför enligt min tanke riktigt att ex analogia till-

lämpa § 26 a m. 4, när befrielse från ansvar inträtt som en följd av att den i m. 2 angivna fristen löpt ut. Detta gäller även talan som grundar sig på brottslig handling.

Bolagsstämmans beslut att icke bevilja ansvarsfrihet kan åsidosättas genom att en senare stämma beviljar ansvarsfrihet. Som motiv för en sådan ändring kan nämnas, att det genom en grundligare bedömning av bolagets förvaltning senare framgått, att sakliga förutsättningar för en ansvarsfrihet är för handen. I en sådan situation kan man knappast hänvisa till att någon parts intresse skulle åsidosättas genom att ansvarsfrihet beviljas.

Se även *Marthinussen* 372.

Om man ger en aktieägarminoritet rätt att utföra ersättningstalan enligt § 26 a m. 3 jämväl när ansvarsfrihet förvägrats (ovan s. 143 f.), får det nya beslutet att bevilja ansvarsfrihet icke rubba minoritetens rätt.

En naturlig följd av ett beslut att icke bevilja ansvarsfrihet är att styrelsen eller de medlemmar som förvägrats ansvarsfrihet, avgår eller entledigas. Men nödvändigt är detta icke. Frågan om skiljande av en styrelsemedlem från hans uppdrag har intet rättsligt samband med frågan om ansvarsfrihet. Enligt § 38 m. 3 kan en styrelsemedlem när som helst entledigas utan att något fel eller någon försummelse behöver påvisas.

Annorl. i tysk rätt; enligt TyAktG § 75 m. 3 kan en styrelsemedlem entledigas endast ifall »ein wichtiger Grund» föreligger; vägrad ansvarsfrihet (misstroendevo-tum) har ansetts utgöra en sådan grund; se *Grosskom. AktG* 718, *Godin-Wilhelmi* 322, *Hueck* 126.

VII. När bolaget försättes i *konkurs*, uppkommer spørsmålet huruvida beviljad ansvarsfrihet hindrar konkursboet att kräva ersättning av de företrädare för bolaget som innefattas i dechargebeslutet. Ersättningskravet mot styrelsen och andra företrädare representerar eller kan åtminstone representera en ekonomisk tillgång, som borde få utnyttjas när bolaget icke kan fullgöra sina förpliktelser. Häremot står företrädarnas intresse att definitivt få åtnjuta den förmån som beviljad ansvarsfrihet innebär för dem.

Chydenius, 102 f., anser, att talan i de fall som anges i § 46, icke hindras av att ansvarsfrihet beviljats; det är enligt Chydenius härvid fråga om bolagets rätt, oaktat talan utföres av borgenär (se ovan s. 196).

Cederberg 36: om bolaget försättes i konkurs, hindrar beviljad ansvarsfrihet icke borgenärerna att väcka ersättningstalan mot styrelsen.

Raninen 510: om bolaget försättes i konkurs, kan ersättningstalan väckas av konkursförvaltningen utan hänsyn till beviljad ansvarsfrihet; detta *Raninens* ut-

talande bör rimligtvis förstås så, att talan kan utföras jämväl i andra fall än de som nämnes i § 46.

Enligt SvABL § 131 kan ansvarstalan, trots beviljad ansvarsfrihet, väckas ifall bolaget försättes i konkurs på ansökan som gjorts inom två år från den stämma då redovisningshandlingarna och revisionsberättelsen framlades; N i a l 189 f., R o d h e 169 f.

NoASL § 125 m. 2 stadgar, att beslut om ansvarsfrihet icke är bindande för bolagets konkursbo, ifall bolaget må antas ha varit insolvent, då beslutet fattades, eller konkurs inleddes inom ett år efter beslutet; M a r t h i n u s s e n 379.

Skulle den talan som utföres i stöd av § 46, vara bolagets talan och sålunda av borgenär utföras på bolagets vägnar, kunde man peka på ett lagstadgande som vid konkurs upphäver verkningarna av beviljad ansvarsfrihet. Såsom ovan utretts (s. 196 ff.) är borgenärs talan enligt § 46 likväl icke bolagets, utan densamma förutsätter ett borgenär tillkommande självständigt anspråk på ersättning för indirekt skada. Och detta beröres icke av ansvarsfriheten (ovan s. 235). Detta lagrum kan således icke åberopas för uppfattningen att beviljad ansvarsfrihet icke hindrar konkursboets ersättningstalan.

Man kan icke i ABL finna något stöd för uppfattningen att bolagets ersättningstalan kunde göras gällande i konkursen oberoende av beviljad ansvarsfrihet. Skulle en sådan väsentlig inskränkning i ansvarsfrihetens verkningar vara för handen, borde detta rimligtvis ha sagts ut i lagen i samband med 1935 års lagändring, då stadganden om ansvarsfrihetens räckvidd infördes i lagen (§ 26 a). När så icke är fallet, bör man anse, att ansvarsfriheten har samma rättsliga verkningar efter det bolaget försatts i konkurs som därförinnan.

Riktigheten av denna ståndpunkt bestyrkes ytterligare av den omständigheten att konkursborgenärerna eller någon av dem har möjlighet att med åberopande av § 46 och sålunda oberoende av beviljad ansvarsfrihet väcka ersättningstalan med yrkande att utdömd ersättning skall tillfalla konkursboet (ovan s. 198). Borgenärernas intresse bör härmed anses vara tillgodosett till den del det är fråga om skada orsakad genom överträdelse av något av de lagrum som nämnes i § 46. I andra fall kan ersättningstalan däremot icke väckas i konkursen, därest ansvarsfrihet beviljats.

Detta senaste konstaterande aktualiserar frågan huruvida ett bolagsstäm-mobeslut enligt vilket ansvarsfrihet beviljats, kan upphävas genom *återvinning*. En sådan talan skulle ha reellt värde särskilt i sådana fall då ett ersättningskrav i stöd av § 46 icke kan ifrågakomma.

Det har tidigare framhållits, att bolagsstämman kan bevilja ansvarsfrihet oaktat anledning till ersättningskrav mot bolagsledningen är för handen.

Genom att bevilja ansvarsfrihet kan bolagsstämman ha efterskänkt en skadeståndsfordran och sålunda avstått från en ekonomisk tillgång. Om bolaget sedermera försättes i konkurs, kan ett sådant beslut ha inneburit, att bolagsborgenärerna tillskyndats skada (indirekt). Ett reellt motiv för återvinning existerar sålunda.

Frågan huruvida rättsliga förutsättningar för en återvinning är för handen i nu föreliggande fall skall icke närmare diskuteras. Enligt min mening är det icke uteslutet att extensivt tillämpa återvinningsstadgandet i KonkS § 46 p. b (möjligen även p. a). Bolaget har avhändertagit sig egendom (en skadeståndsfordran) utan vederlag. Den omständigheten att bolagsstämmobeslutet genom vilket bolaget avstått från en fordran, icke kan betraktas som en rättshandling i egentlig mening, kan knappast tillerkännas relevans. Det väsentliga är att dispositionen med avseende på sina följder kan jämföras med en rättshandling.

Det inverkar icke på sak att bolagsstämmans beslut eventuellt vunnit »laga kraft» (§ 30 m. 5). Återvinningsreglerna förutsätter en återgång av dispositioner som i och för sig är rättsligt bindande och som icke kan angripas utanför en konkurs.

2. HÖGRE ORGANS BESLUT.

I. Bolagets olika organ står i ett visst beroendeförhållande till varandra. Ett högre organ kan enligt lag och bolagsordning i olika avseenden inverka på ett lägre organs beslut och åtgärder. Sålunda kan ett högre organ ge allmänna eller specificerade direktiv, ett beslut kan kräva samtycke av ett högre organ och verkställigheten av ett beslut utföres ofta av en underordnad instans.

I alla sådana fall uppkommer frågan huruvida det lägre organet kan frita sig från ansvar för den skada vartill detsamma medverkat genom att underordna sig eller följa det högre organets beslut.

Framför allt blir det fråga om styrelsens förhållande till bolagsstämma (II—V) och förvaltningsråd (VI) samt om VDs beroende av styrelsen (VII).

Problemställningen kan anses ha en viss relevans även med avseende på förhållandet mellan bolagsstämma och revisorer. Allmänt kan sägas, att revisorerna till följd av deras speciella uppgift att kontrollera bolagsverksamheten och deras skyldighet att jämväl beakta tredje mans rätt, principiellt icke är bundna av bolagsstämmans direktiv, åtminstone icke i den mån dessa begränsar revisorernas skyldigheter. Härav följer även, att revisorerna i princip icke kan frita sig från ansvar för skada vartill de medverkat genom att följa bolagsstämmans anvisningar eller påbud. Frågan skall icke här närmare utredas.

Det är naturligt att det här angivna problemet tar sikte på företrädares ansvar mot bolaget. Det bör dock undersökas i vad mån ett högre organs beslut kan inverka på företrädares skadeansvar mot aktieägare och tredje man (VIII).

Till sist beröres frågan huruvida en företrädares ansvar kan uteslutas eller begränsas genom avtal med bolaget (IX).

11. Det hör till styrelsens skyldigheter att *verkställa bolagsstämmans beslut* (ovan s. 22 f.).

Denna skyldighet har dock icke avseende på rättsstridiga beslut (se § 38 m. 2), d.v.s. bolagsstämmobeslut som strider mot lag eller bolagsordning. Rättsstridigheten kan vara formell — beslutet har icke tillkommit på det sätt som lag eller bolagsordning föreskriver — eller materiell — beslutet är till sitt innehåll stridande mot lag eller bolagsordning. Ett bolagsstämmobeslut kan vara materiellt rättsstridigt jämväl på den grund att detsamma, utan att åsidosätta någon särskild rättslig föreskrift, tillfogar bolaget skada.

Om styrelsens medlemmar åsidosätter sin skyldighet att vägra verkställa ett *rättsstridigt bolagsstämmobeslut*, blir de ansvariga för den skada som verkställigheten kan ha tillskyndat bolaget. Detta följer av den allmänna skadeansvarighetsregeln i § 41 — handlande i strid med lag eller bolagsordning är ansvarsbetingande. Bolagsstämmans beslut utgör icke någon befrielsegrund.

Se Lagberedningen 1890 43, Lag- och ekonomiutskottets betänkande nr 2 med anledn. av Prop. 10/1891 s. 32, Chydenius 85, 88, 94, Cederberg, LM 1939 293, Hakulinen, LM 1945 434, Raninen 180, Taxell, Aktieägarens rättsskydd 144 f., 228, SvLagberedningen 650, Stenbeck 295 f., 675 (i anslutning till SvABL § 92), Krenchel 215, Augdahl 283 f., Wieland II 132, Lehmann II 285, Frick 72 f.

Se även AndL § 78.

Frågan om gränsen mellan rättsstridiga och rättsenliga bolagsstämmobeslut och därmed frågan om omfattningen av styrelsens skyldighet att vid äventyr av skadeansvar vägra verkställa bolagsstämmans beslut skall icke i detta sammanhang närmare utredas. Det bör dock särskilt understrykas, att icke varje bolagsstämmobeslut som orsakar bolaget en förlust, kan anses vara rättsstridigt. Bolagsstämman har en rätt stor dispositionsfrihet när det gäller bolagets tillgångar.

Se härom bl.a. T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 107—110, JFT 1947 61 not 1.

I överensstämmelse med det som här sagts, kan man fastslå en annan omständighet: Ifall ett bolagsstämmbeslut som orsakat bolaget en förlust, icke varit rättsstridigt, har styrelsen icke varit skyldig att vägra verkställa beslutet. Styrelsen har icke ens haft rätt att vägra verkställighet. Genom att verkställa beslutet har styrelsen icke åsidosatt någon rättslig skyldighet och kan därför icke heller göras ansvarig för verkställighetens följder. Ifall bolagsstämma besluter att göra en ekonomisk uppoffring, och beslutet härom faller inom gränserna för det rättsenliga, bör styrelsens medlemmar finna sig häri. De kan därför icke i förhållande till bolaget göras ansvariga för den skada som orsakas av att beslutet verkställs. Bolagsstämmans beslut utgör en befrielsegrund även om man kan konstatera, att den företagna dispositionen icke står i överensstämmelse med bolagets intresse. Styrelsen är visserligen skyldig att i sin verksamhet beakta bolagets syftemål — att uppnå vinst som kan utdelas till aktieägarna. Men härav kan man icke sluta sig till någon allmän skyldighet för styrelsen att vägra verkställa bolagsstämmbeslut som orsakar bolaget förlust.

Jfr SvABL § 92 m.1, S v L a g b e r e d n i n g e n 650.

En väsentlig reservation bör likväl göras. Om det visar sig, att beslutets verkställande skulle innebära väsentligt större ekonomiska uppoffringar eller andra förluster än bolagsstämman hade anledning att räkna med när beslutet fattades, bör styrelsen avhålla sig från verkställighet och härom meddela stämman. Förfar styrelsen i strid härmed, har den åsidosatt sin allmänna vårdnadsplikt och kan på den grund bli ersättningsskyldig.

Se T a x e l l, DL 1954 365, G o d i n - W i l h e l m i 364.

I undantagsfall kan ansvaret utsträckas längre. Ifall verkställandet av bolagsstämmans beslut de facto skulle leda till en minskning av bolagets egendom i sådan omfattning, att bolaget icke mera skulle ha egendom som svarar mot det bundna kapitalet — aktiekapitalet och en i bolagsordningen föreskriven reservfond — är styrelsen skyldig att vägra verkställa beslutet. Om verkställighet likväl sker, påtar sig styrelsen ansvar för den uppkomna skadan.

Det kan sägas, att själva stämmbeslutet i nu berörda fall är rättsstridigt när detsamma inkräktar på det bundna kapitalet. Det är dock tänkbart, att bolagets ekonomiska situation, när bolagsstämman fattade sitt beslut, var så stabil, att en verkställighet icke beräknades innebära ett ingrepp i det bundna kapitalet. Om förhållandena därefter ändrats så, att det, när verkställigheten blir aktuell, icke är möjligt att företa den ifrågavarande dispo-

sitionen utan att inkräkta på det bundna kapitalet, måste styrelsen vid äventyr av ansvar avhålla sig från verkställighet.

Om ett bolagsstämmobeslut utgör en *nullitet*, är styrelsen under alla omständigheter skyldig att vägra verkställa detsamma. Beslutet kan icke åberopas som befrielsegrund. Detta gäller oaktat nulliteten stipulerats av hänsyn till tredje mans rätt. Även om beslutet blott skadar bolaget, t.ex. om olaga utdelning icke äventyrar borgenärernas anspråk, ansvarar de styrelsemedlemmar som verkställt beslutet, för den skada som orsakats bolaget.

Beträffande de *klanderbara* bolagsstämmobesluten är situationen i viss mån en annan. Styrelsen är skyldig att avhålla sig från att verkställa ett rättsstridigt beslut så länge den i § 30 m. 5 nämnda klanderfristen löper. Men när fristen gått till ända, kan beslutet icke mera angripas utan detsamma står fast. Beslutet har vunnit »laga kraft», ogiltigheten har fallit bort. Då rättsstridigheten sålunda hävts, bör styrelsens ansvar för verkställigheten i princip bedömas enligt de regler som gäller bolagsstämmobeslut som fattats i överensstämmelse med lag och bolagsordning.

Om verkställighet skett innan klanderfristen gått ut, har styrelsen visserligen handlat felaktigt. När klanderfristen senare gått till ända utan att klandertalan väckts, har styrelsens handlande »rättfärdigats», varför ett ansvar icke är för handen.

Se även Taxell, Aktieägarens rättsskydd 179 f., 183.

Den omständigheten att ett bolagsstämmobeslut vunnit »laga kraft» innebär dock icke under alla omständigheter en skyldighet för styrelsen att verkställa beslutet. Det är anledning att särskilt understryka, att styrelsen vid prövningen av om verkställighet skall ske eller icke bör beakta sin allmänna vårdnadsplikt, av vilken följer en skyldighet att avhålla sig från sådant som uppenbarligen åsidosätter bolagets intressen, härvid ifrågakommer särskilt sådana fall då bolagsstämmobeslutets verkningar ej i alla avseenden kunde överblickas då beslutet fattades.

Jfr AndL § 78, Hakulinen - Rapola 243 ff., Olsson 151; se även Hakulinen 260.

Se betr. svensk rätt, SvABL § 138, Stenbeck 524.

III. Bolagsstämmans beslut kan innefatta *anvisningar* för styrelsens verksamhet. I detta fall blir det icke fråga om en verkställighet i egentlig mening. Men bolagsstämman har genom sitt beslut i större eller mindre omfattning begränsat styrelsens handlingsfrihet. Härvid uppkommer frågan huruvida styrelsen, då det blir fråga om ansvar för skada som den genom sitt handlande orsakat bolaget, kan åberopa stämmans anvisningar som befrielsegrund.

Betr. bolagsstämmans rätt att ge styrelsen anvisningar, se ovan s. 23.

I tysk rätt understrykes starkt styrelsens självständiga ansvar (TyAktG § 70 m.

1), vilket bl.a. yttrar sig däri, att styrelsen icke är bunden av bolagsstämmans anvisningar; stämman kan fatta beslut i frågor rörande förvaltningen blott om styrelsen uttryckligen påfordrar ett sådant beslut (§ 74 jfr § 103); *G o d i n - W i l h e l m i* 286, *H u e c k* 126.

Styrelsens ställning är enl. finländsk rätt en annan än enligt den tyska lagen, varför man i denna i allmänhet icke finner vägledning för bedömningen av frågor rörande förhållandet mellan bolagsstämma och styrelse.

Se betr. engelsk rätt, *G o w e r* 123.

Med avseende på styrelsens skyldighet att följa bolagsstämmans anvisningar gäller i princip det som ovan sagts om styrelsens skyldighet att verkställa bolagsstämmans beslut. Anvisningarna är bindande för styrelsen i överensstämmelse med sitt innehåll. Men detta gäller icke anvisningar som är rättsstridiga.

Se *C h y d e n i u s* 66 f., *H o n k a s a l o*, DL 1923 319.

Styrelsen är sålunda skyldig att vägra följa anvisningar som strider mot lag eller bolagsordning. Åsidosätter styrelsen sin skyldighet i detta avseende, blir den ansvarig för den skada som tillfogas bolaget. Direktiven kan icke åberopas som befrielsegrund.

Bolagsstämmans anvisningar kan vara av olika slag — specificerade eller mera allmänt hållna. Särskilt med avseende på de senare uppkommer frågan huruvida styrelsen kan gå fri från ansvar för skada som orsakats genom ett handlande inom ramen för anvisningar som i och för sig är rättsenliga.

Framför allt måste man understryka styrelsens skyldighet att, oberoende av om den handlar självständigt eller på basen av bolagsstämmans anvisningar, tillgodose bolagets intresse och verka i överensstämmelse med bolagets syftemål. Styrelsen kan icke, om en verksamhet orsakar bolaget förluster, urskulda sig med att den följt bolagsstämmans anvisningar. Bolagsledningen bör inrikta sitt handlande så, att bolagets ekonomiska intresse blir tillgodosett. Om detta icke anses möjligt, bör styrelsen i överensstämmelse med sin vårdnadsplikt låta bolagsstämman ompröva de meddelade direktiven. Sker detta icke, påtar sig styrelsen ansvaret för sitt handlande inom anvisningarnas ram.

Läget bör likväl bedömas annorlunda i det fall att bolagsstämman, när den givit sina anvisningar, räknat med att skada kan uppkomma genom att styrelsen följer bolagsstämmans direktiv. I detta fall är det enligt min mening riktigt, att man vid bedömningen av styrelsemedlemmarnas ansvar beaktar de synpunkter som har relevans med avseende på styrelsens ansvar för verkställigheten av bolagsstämmans beslut (ovan s. 244). Ifall bolagsstämman,

medveten om de ekonomiska konsekvenserna, givit styrelsen anvisningar rörande viss verksamhet, och dessa anvisningar håller sig inom lagens och bolagsordningens gränser, måste stämman anses ha definitivt påfört bolaget de förluster som en verksamhet enligt anvisningarna kan ge upphov åt. Styrelsen kan i detta fall åberopa bolagsstämmans beslut såsom en befrielsegrund.

När *förvaltningsrådet* handlat i strid med ett beslut av bolagsstämman, vare sig beslutet till sitt innehåll är preciserat eller lämnar plats för en prövningsfrihet, gäller i tillämpliga delar det som här (och i p. II) sagts om förhållandet mellan bolagsstämma och styrelse (se § 42).

Se även *Grosskomm. AktG* 685.

IV. Påverkas styrelsens ansvar mot bolaget därav att bolagsstämman givit *samtycke* till viss åtgärd, som orsakat bolaget skada?

Se betr. bolagsstämmans samtycke till förvaltningsåtgärder, ovan s. 24.

När bolagsstämmans samtycke är erforderligt enligt lag eller bolagsordning, t.ex. för försäljning av fast egendom, ges detsamma ofta in blanco — bolagsstämman anger icke villkoren för den ifrågavarande förvaltningshandlingen. Ett sådant generellt samtycke påverkar icke styrelsens ansvar. Styrelsen har att handla enligt de normer som i allmänhet gäller för dess verksamhet. Och ansvarigheten bedömes i överensstämmelse härmed.

Situationen kan vara en annan när bolagsstämman i sitt samtycke inryckt särskilda föreskrifter eller villkor som skall gälla när styrelsen företar den ifrågavarande förvaltningshandlingen. Styrelsen bör i detta fall kunna åberopa bolagsstämmans beslut som en befrielsegrund i överensstämmelse med det som gäller beträffande ansvarigheten när styrelsen verkställer bolagsstämmans beslut eller följer av stämman givna anvisningar.

Det förekommer att styrelsen *på förhand* utverkar bolagsstämmans godkännande av (samtycke till) viss åtgärd utan att vara förpliktad härtill enligt lag eller bolagsordning (ovan s. 24). Syftet härmed kan vara att frita styrelsen från följderna av ett planerat handlande.

I svensk rätt har frågan härom diskuterats i anslutning till SvABL § 92. SvLagberedningen uttalar (650): »Framstår verkställigheten såsom ett uppsåtligt eller vårdslöst åsidosättande från styrelsens sida av bolagets intressen, uppkommer skadeståndsskyldighet för styrelsens ledamöter. Eljest skulle grundsatsen, att ansvarsfrihet må beviljas styrelsen först efter det en av revisorerna granskad redovisning för förvaltningen föreligger och att därvid en minoritet kan förhindra beviljandet av ansvarsfrihet, kunna genom inhämtande av bolagsstämmans före-

gående godkännande av förvaltningsåtgärder göras verkningslöst». Jfr dock formuleringen av § 98 m. 1 i lagberedningens förslag med lagrummets definitiva ordalydelse (SvABL § 92 m. 1). — *N i a l*, SvJT 1941 711, 1945 629 f., som ställer sig avvisande till tanken att ett förhandssamtycke befriar från ansvar, framhåller bl.a. faran av att ge företagsledningen möjlighet att skaffa sig förhandsdecharge utan den kontroll som ligger i revisorernas granskning; se även *R o d h e* 183, 187 f.

S i n d b a l l e II 125: om styrelsen hänskjutit ett avgörande till bolagsstämman, kan den icke bli ansvarig mot bolaget. — *K o b b e r n a g e l*, 228, framhåller styrelsens uppgift att råda och vägleda bolagsstämman och tillfogar, att styrelsen icke kan undandra sig det härmed förenade ansvaret genom att inhämta stämmans samtycke varje gång styrelsen vill inlåta sig på tvivelaktiga eller riskabla dispositioner, se även 129.

Jfr TyAktG § 103 m. 2, *G o d i n - W i l h e l m i* 466.

Den omständigheten att bolagsstämman givit en förhandssanktion fritar icke styrelsen från att handla i överensstämmelse med sin allmänna vårdnads-skyldighet. Man kan dock icke helt se bort från den omständigheten att bolagsstämman godkänt viss verksamhet eller vissa åtgärder. Det är enligt min tanke naturligt att man bedömer situationen ungefär på samma sätt som om samtycket hade krävts enligt lag eller bolagsordning. Detta innebär, att styrelsen kan åberopa bolagsstämmans godkännande som befrielsegrund endast i den utsträckning som bolagsstämman genom sitt beslut kan anses ha accepterat de skadebringande följder av det planerade handlandet vilka man vid bolagsstämman kunde räkna med på basen av den utredning som förelagts stämman.

Se *S v L a g b e r e d n i n g e n* 650.

Frågeställningen kan i viss mån belysas av *HD 1945 II 28*: Ett aktiebolag hade saknat medel att betala amortering på ett lån, varför bolaget blivit skyldigt att erlägga straffränta. Styrelsen hade beviljats ansvarsfrihet för år 1942, under vilket år amorteringarna bort betalas, men en minoritet bland aktieägarna hade väckt talan mot styrelsen med krav på att styrelsens medlemmar måtte åläggas att ersätta det belopp som bolaget erlagt i straffränta, när styrelsen underlåtit att sammankalla extra bolagsstämma för att denna hade kunnat anvisa medel för erläggande i tid av amorteringen på bolagets skuld. — Samtliga instanser förkastade talan med motivering att bolagsstämman, när den år 1941 fastställt bolagets budget för år 1942, varit medveten om att amortering ej skulle kunna erläggas i tid inom budgetens ram men likväl underlåtit att reservera medel för nämnda ändamål, samt att bolaget även under tidigare år brukat erlägga amorteringarna efter förfallodagen och sålunda betala straffränta.

Här förelåg ett slags förhandssamtycke givet genom bolagsstämmans beslut att fastställa budgeten. Å andra sidan kan dock göras gällande, att styrelsen måhända icke handlat i överensstämmelse med sin allmänna vårdnadsplikt, då den underlåtit att sammankalla bolagsstämma för att besluta om erforderliga åtgärder.

Kan styrelsen befrias från ansvar genom att bolagsstämman *i efterhand* ger sitt samtycke till en åtgärd som orsakat skada?

Se *K o b b e r n a g e l* 218: bolagsstämmans samtycke »diskulperar» normalt i förhållande till bolaget; 228 f.

Ytligt sett ligger det nära att anta, att bolagsstämmans samtycke har befriande verkan i samma omfattning oberoende av när detta samtycke ges. Likväl bör man enligt min uppfattning i princip besvara den uppställda frågan nekande. Bolagsstämman kan visserligen avstå från bolagets ersättningsanspråk mot de företrädare som orsakat bolaget skada. Men detta bör ske i samband med den bedömning av bolagets förvaltning i dess helhet vilken årligen sker vid ordinarie bolagsstämma på grundvalen av det material som där förelägges stämman. Ett beslut om ansvarsfrihet förutsätter enligt § 26 a m. 1 icke blott en årsredovisning från styrelsens sida — alltså en redogörelse för hela förvaltningen och dess resultat — utan även en granskning verkställd av revisorerna. Det skulle strida mot den ordning som ABL sålunda föreskriver, om styrelsen kunde förskaffa sig befrielse från ansvar för särskilda förvaltningshandlingar genom att separat hänskjuta dessa till bolagsstämmans prövning. En annan sak är att styrelsen, genom att förfara såsom här nämnts, kan få stämmans godkännande av att viss verksamhet får fortsättas, vilket kan ha konsekvenser med avseende på ansvaret för framtida åtgärder.

Jfr *G o d i n - W i l h e l m i* 364.

I detta sammanhang må framhållas, att en företrädare icke i och för befrielse från ansvar kan åberopa, att han endast fortsatt en rättsstridig verksamhet, som inletts under ett tidigare år och som av bolagsstämman godkänts därigenom att ansvarsfrihet beviljats. Befrielse kan ifrågakomma endast under förutsättning att bolagsstämman uttryckligt eller konkludent godkänt denna verksamhet på ett sådant sätt, att rättsstridigheten för framtiden bortfallit.

Som exempel må nämnas att styrelsen något år donerat avsevärt större belopp än den haft rätt till. Om styrelsen ett senare år förfogat över lika stora belopp, är den likväl ansvarig på den grund att den överskridit sina befogenheter med avseende på rätten att förfoga över bolagets egendom. Endast om bolagsstämmans beslut att ett år sanktionera det rättsstridiga handlandet, kan anses innefatta ett samtycke till att donationer framdeles får göras av styrelsen i samma omfattning, kan detta av styrelsen åberopas som befrielsegrund.

Se även *G r o s s k o m m. A k t G* 547.

Ifall styrelsen på egen hand företagit en åtgärd för vilken enligt lag eller bolagsordning kräves samtycke av bolagsstämma, och sådant samtycke icke utverkats, har styrelsen handlat rättsstridigt och ansvarar därför för den skada som åtgärden kan ha tillfogat bolaget.

Se *HD 1935 II 218, 1932 I 12*.

Det kan inträffa, att en åtgärd t.ex. är så brådskande, att bolagsstämman inte hinner sammankallas för att besluta i ärendet. I ett sådant fall kan bolagets intresse kräva, att styrelsen vidtar en åtgärd på egen hand. Styrelsen bör dock, så snart som det med hänsyn till omständigheterna är möjligt, sammankalla bolagsstämma och underställa den vidtagna åtgärden stämmans godkännande. Om den förfar så, synes den kunna frita sig från ansvar för följderna av den åtgärd som vidtagits innan stämmans samtycke gavs.

Se *T a x e l l*, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 250, *K o b b e r n a g e l* 220.

V. Ett *samtycke av alla aktieägare* kan ersätta ett bolagsstämmobeslut (§ 23). Härvid uppkommer frågan huruvida en företrädare för bolaget kan åberopa ett sådant enhälligt aktieägarbeslut såsom befrielsegrund i större utsträckning än ett vanligt bolagsstämmobeslut.

I princip förefinnes icke någon olikhet mellan de två fallen. Närmast är det fråga om två sätt att fatta beslut i bolagets angelägenheter utan att man kan peka på någon skillnad med avseende på beslutens rättsverkningar. I ett avseende måste aktieägarbeslutet dock bedömas annorlunda: en aktieägare som samtyckt till en åtgärd som orsakat bolaget skada, kan anses ha avstått från att framdeles medverka till att ersättningsanspråk på bolagets vägnar framställas mot de företrädare som verkställt bolagsmännens beslut eller följt deras anvisningar; när bakom beslutet står alla aktieägare, är ersättningstalan på denna grund utesluten. Man kan även med fog hävda, att den som senare blivit aktieägare, icke bör kunna framställa anspråk med anledning av åtgärder som omfattats av den aktieägare av vilken aktien förvärvats.

Jfr § 30 m. 1; se även *HD 1924 D 353*.

Frågan därom i vilken utsträckning ny aktieägare är bunden av tidigare aktieägars dispositioner skall icke nu utredas: se betr. klanderrätten t.ex. *O l s s o n*, Aktieförvärvares rätt 82 ff., *R a n i n e n* 186 ff., *T a x e l l*, Aktierätt 69.

Ett samtycke av alla aktieägare kan dock icke obetingat tillerkännas en så stark rättsverkan som nyss nämnts. Ifall ett beslut av samtliga aktieägare

strider mot sådana absoluta regler som bolagsstämman icke får åsidosätta, är det möjligt för bolaget att i vanlig ordning framställa ersättningsanspråk mot de företrädare som verkställt beslutet och därigenom orsakat bolaget skada. Man kan främst nämna de fall då olaga utdelning ägt rum. Aktieägarnas samtycke utgör icke en befrielsegrund. Visserligen kan bolaget genom ett vanligt bolagsstämmobeslut avstå från att väcka ersättningstalan när skada orsakats genom överträdelse av absoluta regler i ABL (ovan s. 231). Men detta kan icke ske på förhand, icke ens genom samtycke av alla aktieägare.

Se Lagberedningen 1890 55.

Bedömningen blir en annan beträffande situationer i vilka bolaget tillfogad skada icke sträcker sina verkningar utanför de aktuella aktieägarnas krets. Uppmärksamheten riktas främst på två kategorier av avgöranden: likhetsprincipen har åsidosatts genom att vissa aktieägare eller tredje man tillförts ekonomiska förmåner på övriga aktieägars bekostnad samtidigt som bolaget lidit en förlust samt aktieägarna har beslutat företa dispositioner som orsakar bolaget förluster i sådan utsträckning, att man kan säga, att bolagets syftemål har åsidosatts. I vartdera fallet är beslutet i princip rättsstridigt. Genom att verkställa ett sådant beslut påtar sig styrelsen enligt gängse regler ansvar för dess följder. Men ifall samtliga aktieägare samtyckt till åtgärden, kan ansvarigheten icke göras gällande, icke ens av framtida aktieägare. Här är det fråga om sådant som aktieägarna kan förfoga över, därest de är ense. Man kan uppfatta saken så, att aktieägarnas samtycke upphäver rättsstridigheten, vilket leder till att samtycket utgör en grund för styrelsens befrielse från ansvar.

HD 1927 II 253: talan med anledning av dispositioner som godkänts av bolagsstämman, förkastades, enär samtliga aktieägare vid stämman omfattat besluten, och dessa icke vore att betrakta såsom lagstridigt förfarande gentemot i bolaget efteråt inträdande aktieägare.

Se även *Stenbeck* 675, 682 f., *Nial* 181, *Sv Lagberedningen* 650, 654.

VI. *Förvaltningsrådet* är ett överordnat organ i förhållande till styrelsen. De uppgifter som genom bolagsordningen tilldelas förvaltningsrådet, är i huvudsak sådana som normalt ankommer på styrelsen. Förvaltningsrådets medlemmar är ansvariga enligt de regler som gäller för styrelsens ansvar (se § 42), oaktat förvaltningsrådet icke tillhör bolagsledningen i egentlig mening.

Se betr. förhållandet mellan förvaltningsråd och styrelse, ovan s. 24 f.

Mot bakgrunden av dessa fakta har man att bedöma frågan huruvida styrelsens medlemmar kan befrias från skadeansvar på den grund att de följt förvaltningsrådets beslut.

Enligt TyAktG § 84 m. 4 utesluter förvaltningsrådets (Aufsichtsrat) samtycke icke styrelsens ansvar; detta beror på den självständiga ställning och det självständiga ansvar som enligt § 70 kännetecknar styrelsen i dess egenskap av bolagets ledare; *Grosskomm. AktG* 552, *Godin-Wilhelmi* 365. — Annorl. enligt äldre rätt (HGB), ett beslut av Aufsichtsrat befriade styrelsen, om denna var skyldig att följa beslutet; *Staub* § 241 anm. 5.

I princip är styrelsen såsom en underordnad instans skyldig att efterkomma förvaltningsrådets beslut. Detta gäller likväl icke beslut som strider mot lag eller bolagsordning. Sådana beslut är styrelsen skyldig att vägra efterkomma vid äventyr av skadeståndsskyldighet. Man kan i detta avseende hänvisa till de synpunkter som har avseende på styrelsens inställning till de rättsstridiga bolagsstämmobesluten. Detta gäller icke minst styrelsens skyldighet att verkställa förvaltningsrådets beslut. Också det som ovan sagts om bolagsstämmans samtycke samt stämmans anvisningar till bolagsledningen kan i tillämpliga delar åberopas i förhållandet mellan förvaltningsrådet och styrelsen.

Härutöver bör man dock ha klart för sig, särskilt när det gäller förvaltningsrådets anvisningar till styrelsen, att man har att göra med en verksamhet som de två instanserna handhar gemensamt och för vilken de båda kan vara ansvariga. Styrelsens uppgifter är likväl de centrala. Det är icke förenligt med styrelsens ställning som den egentliga företagsledande instansen att den blint följer förvaltningsrådets beslut. Styrelsen bör självständigt pröva de åtgärder som innefattas i förvaltningsrådets beslut, och avhålla sig från handlingar som orsakar bolaget skada. Förvaltningsrådets anvisningar kan därför blott i undantagsfall utgöra en befrielsegrund för styrelsen, trots att denna är en underordnad instans. Detta står även i överensstämmelse med den omständigheten, att ansvaret för förvaltningsrådets och styrelsens medlemmar enligt ABL i princip bedömes på enahanda sätt (§ 42).

Se betr. förvaltningsrådets rätt att ge anvisningar, *Taxell*, Aktiebolagsstyrelsens kompetens 50.

Bolagsordningen kan ge styrelsen rätt att hänskjuta ärenden till förvaltningsrådets prövning. Styrelsen är i princip bunden av det beslut som förvaltningsrådet fattar. Beträffande styrelsens möjligheter att åberopa detta

beslut som befrielse från ansvar för skada som tillskyndats bolaget, gäller det som nyss sagts.

Ifall styrelsen, utan att bolagsordningen bemyndigar därtill, underställer ett ärende förvaltningsrådets prövning, blir styrelsen därigenom knappast befriad från ansvar för beslutets följder. Det är här fråga om sådant som ankommer på styrelsen att avgöra på eget ansvar. Förvaltningsrådet kan visserligen ge råd, men det kan icke på ett rättsligt bindande sätt taga befattning med ärenden som faller utanför det område som i bolagsordningen anvisats förvaltningsrådet. Och förvaltningsrådet har icke i förhållande till styrelsen samma rättsliga ställning som bolagsstämman. Denna, som enligt lag har att besluta om ersättningsanspråk mot styrelsen, kan i viss omfattning ge ansvarsbefriande förhandssanktioner (ovan s. 248 f.). Men detta faller utanför förvaltningsrådets kompetens.

Se även *Sindballe* II 125.

VII. I stöd av sin överordnade ställning kan *styrelsen* ge VD direktiv för bolagsverksamheten i allmänhet eller i något särskilt avseende. Dessutom är det VDs sak att förbereda styrelsens beslut och verkställa dessa, därest icke dessa uppgifter undantagsvis anförtratts någon annan.

Se betr. förhållandet mellan styrelse och VD ovan s. 25 f. och 83 ff.

När man har att bedöma huruvida VD kan återropa ett styrelsebeslut såsom befrielsegrund, bör man visserligen utgå från att VD är en instans som är underordnad styrelsen. Men samtidigt bör det betonas, att VD i stor utsträckning har en självständig ställning och är underkastad ett rätt strängt personligt ansvar. Styrelsen och VD handhar gemensamt bolagets ledning på ett sådant sätt, att den ena instansens verksamhet icke lätt kan skiljas från den andras. Detta berättigar till den generella slutsatsen, att VD icke kan frita sig från ansvar för ett skadeorsakande till vilket han medverkat, enbart genom att hänvisa till styrelsens beslut. Om ett beslut av styrelsen strider mot lag eller bolagsordning eller uppenbarligen åsidosätter bolagets intressen, är VD icke bunden av beslutet. Om VD förberett ärendet eller verkställt beslutet, kan han icke återropa beslutet såsom en befrielsegrund.

Se även *Taxell*, JFT 1947 62 ff., 82 f.

Ifall styrelsen givit VD allmänna anvisningar, ankommer det på VD att inom deras ram utforma verksamheten. Det är knappast möjligt för VD att

i sådana fall frita sig från ansvar genom att hänvisa till styrelsens direktiv.

Styrelsemedlemmarnas och VDs ansvarighet mot bolaget bedömes enligt enahanda normer, likväl med den skillnaden, att VD till följd av sin centrala position i bolaget i vissa avseenden måste bedömas strängare. Också denna synpunkt motiverar regeln att styrelsens beslut icke utgör en befrielsegrund för VD.

VD kan på egen hand ha företagit en åtgärd som enligt funktionsfördelningen mellan styrelsen och VD bort underställas styrelsen. För VD inträder härvid ett ansvar grundat på den omständigheten att han överskridit sin kompetens och således handlat rättsstridigt.

Se *HD 1933 II 473* (refererat ovan s. 62).

Ifall VD företagit en åtgärd som faller utanför hans kompetens, och styrelsen i efterhand godkänt åtgärden, innebär det att VDs ansvarighet, grundad på ett kompetensöverskridande, bortfaller. Härvid förutsättes självfallet, att åtgärden faller innanför styrelsens kompetens. Varje godkännande från styrelsens sida kan likväl icke medföra befrielse från ansvar. Det är i sista hand bolagsstämman och icke styrelsen som har att besluta om ansvarsfrihet. Styrelsens beslut att sanktionera en åtgärd av VD binder icke bolagsstämman när frågan om bolagsledningens ansvar upptas till prövning.

Se även *T a x e l l*, JFT 1947 75, 83.

VIII. I de fall då ett högre organs beslut kan åberopas såsom befrielsegrund, uppstår frågan huruvida detta enbart gäller ersättningsskyldigheten mot bolaget — vilken i det föregående behandlats — eller huruvida samma regler kan tillämpas då en företrädare är ansvarig mot en aktieägare eller en tredje man.

En *aktieägare* kan i viss utsträckning kräva skadestånd av företrädare för bolaget som orsakat honom direkt skada. Över detta ersättningskrav kan bolagsstämman eller förvaltningsrådet icke förfoga. Härutinnan kan man hänvisa till det som ovan sagts om ansvarsfrihetens verkningar mot aktieägarna (s. 235 f.). Det är därför även naturligt, att ett beslut av dessa instanser icke av en styrelsemedlem eller av VD kan åberopas som befrielsegrund i förhållande till en enskild aktieägare.

Se *K o b b e r n a g e l* 227.

Detsamma kan med ännu starkare skäl framhållas, när det blir fråga om

företrädarens ansvar mot en borgenär eller annan *tredje man*. Den interna ansvarsfördelningen har icke verkan utåt. Detta gäller ansvar för både direkt och indirekt skada.

Se K o b b e r n a g e l 218, 227.

Spörsmålet förtjänar likväl beröras beträffande skada som har sin grund i ett *bolagsstämmobeslut*.

Bolagsstämmobeslut som åsidosätter aktieägarnas eller någon aktieägars rätt, är i regel klanderbara. De får rättsverkan mot de förfördelade aktieägarna, om klandertalan icke väckes inom den i § 30 m. 5 angivna fristen.

Se T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 185, 187 ff.

I princip är styrelsen skyldig att verkställa ett klanderbart bolagsstämmobeslut, när klanderfristen gått till ända utan att talan väckts (ovan s. 246). Den omständigheten att de aktieägare som icke medverkat till beslutet, har rätt att klandra detta, ifall de önskar göra beslutets ogiltighet gällande, ger närmast vid handen, att de, ifall klander underlåtits, får finna sig i att beslutet verkställs i förhållande till dem. När bolagsstämmobeslutet vunnit laga kraft, föreligger en befrielsegrund med avseende på ansvaret mot aktieägare. Detta gäller både bolaget självt och de företrädare som verkställt beslutet. Aktieägare kan icke mera göra ett ersättningsanspråk gällande.

Läget är ett annat ifall bolagsstämmobeslutet utgör en nullitet. Då får beslutet icke verkställas. Styrelsen kan icke till sin befrielse åberopa att aktieägare icke reagerat mot beslutet. Nulliteten kan göras gällande utan stadgad tidsbegränsning.

Se T a x e l l, Aktieägarens rättsskydd 167, 183.

Beträffande ansvarigheten mot tredje man blir bedömningen en annan. Ett bolagsstämmobeslut som kränker tredje mans rätt, får icke av styrelsen verkställas. Detta gäller oberoende av om beslutet ingriper i ett avtalsförhållande mellan bolaget och tredje man eller åsidosätter en till förmån för tredje man gällande bolagsrättslig skyddsregel. Tredje man befinner sig i en annan ställning än aktieägarna såtillvida, att han icke kan klandra ett bolagsstämmobeslut. Hans rätt till ersättningstalan måste stå öppen oberoende av klanderfristen i § 30 m. 5. En företrädare för bolaget kan sålunda icke för sin befrielse från ansvar mot tredje man åberopa, att skadan har sin grund i ett beslut av bolagsstämman.

IX. Man kan slutligen ställa frågan huruvida det är möjligt att begränsa en företrädares ansvar genom *avtal* mellan företrädaren och den instans inom bolaget som utser honom.

Som exempel må nämnas, att bolagsstämman, när den väljer styrelse, skulle samtycka till att ansvar icke kan grundas på lindrigt vållande.

G o d i n - W i l h e l m i 360: vårdnadsplikten kan icke minskas genom bolagsordning eller avtal.

Även i schweizisk rätt har det ansetts, att de legala ansvarighetsreglerna (art. 754) icke kan inskränkas genom avtal, det är fråga om absolut rätt; v o n S t e i g e r 262.

I engelsk rätt förekom tidigare att bolagsordningen (articles) innehöll klausul om mildare ansvarighet, densamma gällde dock icke »willful default» eller »dishonesty», en så vidsträckt möjlighet förefinnes icke mera; P a l m e r 578.

Betr. utländsk rätt i övrigt, se V a n O m m e s l a g h e 554 f.

Det är uppenbart, att man icke genom avtal kan utesluta eller begränsa ansvar för skada som orsakats genom åtgärder i strid med lag eller bolagsordning. Likaså är det klart, att ett avtal om ansvarsbegränsning icke kan ha verkan mot aktieägare och tredje man.

Egentligen kan det råda tvekan blott därom huruvida ansvarigheten kan begränsas i så mån, att en företrädare icke mot bolaget svarar för skada genom lindrigt vållande.

Allmänt har man ansett, att det är möjligt att i avtalsförhållanden begränsa kontrahenternas ansvar på detta sätt. Nu är det däremot icke fråga om ett vanligt avtalsförhållande. När det gäller styrelsemedlemmarnas och VDs ställning och ansvar, träder de avtalsrättsliga synpunkterna i bakgrunden. Dessa företrädare utgör led i en rättslig organisation och de har enligt lag och bolagsordning vissa uppgifter och ett därmed förenat ansvar. Detta ansvar har utformats bl.a. med tanke på att bolagets företrädare i sin verksamhet har att beakta icke blott bolagets utan även aktieägarnas och tredje mans rätt och intresse. Det ansvarighetssystem som ABL sålunda omfattat, skulle väsentligt rubbas, om det vore möjligt att genom avtal åstadkomma en begränsning av ansvaret, låt vara att detta avtal icke skulle påverka aktieägars och tredje mans självständiga ersättningsanspråk mot en företrädare.

Härtill kommer, att frågan om bolagsledningens ansvarighet årligen skall prövas av bolagsstämman på basen av en av revisorerna utförd granskning. Denna bolagsstämmans rätt till efterhandsprövning av bolagsledningens ansvar skulle rubbas genom en avtalsmässig ansvarsbegränsning.

Min konklusion skulle sålunda bli, att det icke är möjligt att genom avtal

begränsa det skadeansvar som bolagets företrädare i organställning har i förhållande till bolaget.

Cederberg, Revision 145, Ikkala 209, Honkasalo, DL 1923 318.
— A.å. Kobbernagel 190.

Detsamma bör anses gälla avtal som fördelar ansvarigheten mellan styrelsens medlemmar i den mån det på någon punkt blir fråga om en verklig ansvarsbegränsning. En annan sak är att ansvaret de facto kan komma att begränsas som en följd av en arbetsfördelning mellan de till bolagsledningen hörande personerna (se ovan s. 93 f.).

Däremot synes det icke uteslutet att t.ex. en styrelsemedlem påtar sig ett strängare ansvar än lagen förutsätter.

Honkasalo, DL 1923 318 f.

Det sagda hindrar icke att man i efterhand genom avtal reglerar bolagsledningens ansvarighet. Bolagsstämman är berättigad att godta en *uppgörelse*, som innebär att bolaget helt eller delvis avstår från grundade ersättningsanspråk. Detta står i överensstämmelse med det som tidigare sagts om bolagsstämmans möjlighet att bevilja ansvarsfrihet oaktat saklig grund härför icke är för handen. Genom en sådan uppgörelse får ABLs regler om ansvarsfrihet icke kringgås.

Jfr SvABL § 132, Nial 191 f., SvLagberedningen 529 samt TyAktG § 84 m. 4 och § 124, Grosskomm. AktG 556 f., Godin-Wilhelmi 366, Fehr 158 f.

En uppgörelse får dock icke åsidosätta minoritetens eller enskild aktieägares rätt att göra ett ersättningskrav gällande.

CITERAD LITTERATUR

Andelslagskommitténs betänkande. Kommittébetänkande 14/1952. Helsingfors 1953. (Andelslagskommittén).

Lagberedningens utlåtande med anledning av väckt förslag om vissa tillägg till och ändringar i nådiga förordningen av den 24 november 1864 om anonyma eller aktiebolag, avgivet den 21 februari 1890. Helsingfors 1890. (Lagberedningen 1890).

- förslag till lag om aktiebolag, avgivet den 30 april 1890.
- förslag till förordning om aktiebolag jämte motiv. Helsingfors 1914. (Lagberedningen 1914).
- förslag till regeringens proposition till riksdagen angående ändring av lagen om aktiebolag. Lagberedningens publikationer 1946: 2. Helsingfors 1946. (Lagberedningen 1946).

Handlingar tillkomna vid lantdagen i Helsingfors år 1891:

- Proposition N:o 10, angående lag om aktiebolag (Prop. 10/1891).
- Lag- och Ekonomiutskottets däröver avgivna betänkande N:o 2.

Handlingar tillkomna vid lantdagen i Helsingfors år 1894:

- Proposition N:o 7, angående lag om aktiebolag (Prop. 7/1894).
- Lag- och Ekonomiutskottets däröver avgivna betänkande N:o 2.

Tilintarkastussäänöstömietintö. Kommittébetänkande 8/1943. Helsingfors 1943.

Foreløbigt udkast til forslag til Lov om aktieselskaber. Afgivet af den under 6 september 1957 nedsatte Kommission til revision af aktieselskabslovgivningen. København 1961. (Udkast 1961).

Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m.m. Statens offentliga utredningar 1941: 9. Stockholm 1941. (SvLagberedningen).

Aktiengesetz. Grosskommentar. Begründet von W. Gadow u.a. 2. Aufl. von C. H. Barz u.a. I. Berlin 1961. (Grosskomm.AktG).

Alkil, N.: Nogle Betragtninger vedrørende Ledelsens Ansvar ved Aktieselskaber. Juristen 1945 129—139.

Augdahl, P.: Aksjeselskapet efter norsk ret. 3 utg. Oslo 1960.

Caselius, I.: Osakepääoman koskemattomuus. DL 1950 4—15.

Caselius, I.—Heikonen, A. R.: Osakeyhtiö I. 2 painos. Porvoo 1955.

Cederberg, L.: Om revision enligt finsk aktiebolagsrätt. Tammerfors 1941. (Revision).

— Vähemmistön oikeuksien turvaamisesta osakeyhtiössä. 3 painos. Porvoo 1962. (Cederberg).

— Till frågan om betydelsen av att bolagsmännens antal i ett aktiebolag nedgår under det lagstadgade utan att aktiebolaget upplöses. Festskrift tillägnad Erik Marks von Würtemberg 11.5. 1931. Stockholm 1931 101—118. (Festskr. Marks von Würtemberg).

— Minoritetsskydd i aktiebolag. Förhandlingarna å 15 Nordiska juristmötet 1931 60—83, Bilaga III. Stockholm 1931.

— Osakeyhtiölain uusiminen vähemmistösuojaa silmälläpitäen. LM 1934 1—51.

— Några paralleller mellan svensk och finsk aktiebolagsrätt. TfR 1935 435—455.

— Osakeyhtiölain määräykset laittomasta osingonjaosta. LM 1939 289—303.

— Aktiebolagets förvärv av egna aktier. JFT 1942 78—115.

— Osakepääoman korotus. LM 1943 1—44.

Chydenius, W.: Lagen om aktiebolag. 2 uppl. Äggelby 1936.

Dalsace, A.: Manuel des sociétés anonymes. 3 éd. refondue et augmentée avec la collaboration de Claude Dalsace. Paris 1959.

Erma, R.: Milloin osakeyhtiön hallituksen on luovutettava yhtiön omaisuus konkurssiin ja mitä näkökohtia tällaisesta asiasta päätettäessä on otettava huomioon? (Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen keskustelukysymys n:o 3/1956). LM 1958 223—227.

Fehr, K.: Die zivilrechtliche Verantwortlichkeit der Verwaltungsorgane im schweizerischen Aktienrecht. IVe congrès international de droit comparé. Recueil de travaux Suisses 147—163. Geneve 1954.

Fellman, Y.: Osakeyhtiön tilintarkastajien siviilioikeudellisesta vastuunalaisuudesta. LM 1937 81—114.

— se Juridiska Föreningens förhandlingar 1939 nr 11.

Forsman, J.: Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver de särskilda brotten enligt Strafflagen af den 19 december 1889. I. 5 uppl. utg. av Brynolf Honkasalo. Helsingfors 1946.

Frels, H.: Überweisung von Vertretungsmacht an einzelne Mitglieder des Vorstands der Aktiengesellschaft. Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht. Band 122 (1959) 173—188.

Frick, E.: Der unmittelbare und der mittelbare Schaden im Verantwortlichkeitsrecht der Aktiengesellschaft. Zürich 1953.

von Godin, R.—Wilhelmi, H.: Gesetz über Aktiengesellschaften und Kommanditgesellschaften auf Aktien (Aktiengesetz) vom 30. Januar 1937. 2. Aufl. Berlin 1950.

Gower, L. C. B.: The principles of modern company law. 2nd ed. London 1957.

Grandell, A.: Aktiebolagets revisorer, deras antal samt arbets- och ansvarsfördelning. Åbo 1946. (Aktiebolagets revisorer).

— Företagsledning och ansvar. Åbo 1955. (Företagsledning).

— Aktiebolagets styrelse och verkställande direktör. Åbo 1957. (Aktiebolagets styrelse och VD).

- Aktiebologsrevisorernas rättsliga ställning. Förhandlingar vid V nordiska revisorskongressen i Oslo 27—29.8. 1947 131—135. Drammen 1948.
- Granfelt, O. Hj.:* Grunddragen av Finlands konkursrätt. 3 uppl. Lovisa 1950.
- Guhl, Th.:* Das schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss des Handels-, Wechsel- und Versicherungsvertragsrechtes. 5. Aufl. Zürich 1956.
- Hakulinen, Y. J.:* Perusteettoman edun palautus. Siviilioikeudellinen tutkimus. Helsinki 1931.
 - Velkakirjalaki siihen liittyvine lakeineen. Porvoo 1947. (Velkakirjalaki).
 - Obligationsrätt I. Allmänna lärör. Helsingfors 1962. (Hakulinen).
 - Osakeyhtiölain yleislauseke ja hallituksen vastuu. LM 1945 432—443.
 - Om tvungen upplösning av aktiebolag enligt finsk rätt. Festskrift tillägnad professor emeritus, juris doktor Gösta Eberstein 4.12. 1950 56—61. Stockholm 1950.
 - Om styrelsens skyldigheter och befogenheter enligt ABL 40 §. JFT 1951 60—65.
- Hakulinen, Y. J.—Rapola, M.:* Osuuskuntalaki selityksineen. Helsinki 1954.
- Halila, J.:* Todistustaakan jaosta silmälläpitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955.
- Haupt, G.:* Gesellschaftsrecht. 4. neubearb. Aufl. von Rudolf Reinhardt. Tübingen 1952.
- Hernberg, A.:* Om decharge enligt finsk aktierätt. Helsingfors 1913.
 - Rättshandbok. Helsingfors 1922.
 - Några paralleller inom bolagsrätten. DL 1922 49—56.
- Honkasalo, B.:* Osakeyhtiön hallituksen vastuusta yhtiötä ja sen velkojia vastaan. DL 1923 318—326.
 - Voiko osakeyhtiön hallituksen jäsen aiheuttamalla tahallisesti vahinkoa osakkeenomistajalle syyllistyä epärehellisyysrikokseen? DL 1951 69—81.
- Hueck, A.:* Gesellschaftsrecht. 5. Aufl. München und Berlin 1954.
- Hurwitz, S.:* Bidrag till laeren om kollektive Enheders pønale Ansvar. København 1933.
- Huttunen, A.:* Yhdenmiehen osakeyhtiöstä. Porvoo 1963. (Huttunen).
 - Kaupparekisteriin merkitsemisen vaikutuksista osakeyhtiön asioissa. Protokoll fört vid Finlands juristförbunds IX juristdagur 1958 58—64. Vammala 1958. (Juristdagarna 1958).
 - Osakeyhtiön hallintoneuvostosta. LM 1961 321—332.
- Ikkala, O.:* Tilintarkastuksesta. Porvoo 1958.
- Juridiska Föreningens förhandlingar 1939 nr 11: Om aktiebolags styrelse fattat beslut, varigenom majoriteten av aktieägare beretts uppenbart otillbörlig fördel på minoritetens bekostnad, så frågas, huruvida enskild aktieägare kan föra talan
 - a) om förbud mot verkställande resp. om upphävande av dylikt beslut; och
 - b) om utdömande av ersättning för skada, som bolaget eller han själv lidit genom beslutet? JFT 1939 519—523 (Fellman) och 585—587 (Jansén-Storbacka).
- Karlgrén, Hj.:* Skadeståndsrätt. 2 uppl. Stockholm 1958.
- Kasanen, T. J.:* Eräitä näkökohtia osakeyhtiön konkurssissa. Protokoll fört vid Finlands juristförbunds IX juristdagur 1958 157—173. Vammala 1958.

- Kivi-Koskinen, U.*: Osakeyhtiön osingonjaon edellytyksistä Suomen yleisen osakeyhtiölain mukaan. LM 1948 404—422.
- Kivimäki, T. M.*—*Ylöstalo, M.*: Lärobok i Finlands civilrätt. Allmän del. Helsingfors 1961.
- Kobbernagel, J.*: Ledelse og Ansvar. København 1945.
- Krenchel, H-B.*: Håndbog i dansk aktieret. 3 opl. ved Estrid Jacobsen. København 1962.
- Leffler, S-H.*: Revisors ansvar. Förhandlingar vid V nordiska revisorskongressen i Oslo 27—29.8. 1947 95—114. Drammen 1948.
- Lehmann, H.*: Gesellschaftsrecht. 2. neubearb. Aufl. Berlin & Frankfurt a.M. 1959. (H. Lehmann).
- Lehmann, K.*: Das Recht der Aktiengesellschaften. II. Berlin 1904. (Lehmann II).
- Marthinussen, H. F.*: Aksjeloven. Oslo 1960.
- Meyerowitz, E.*: Das Recht der Aktionäre auf gleichmässige Behandlung. Berlin 1932.
- Nial, H.*: Aktiebolagsrätt. Stockholm 1946. (Nial).
- Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut. Stockholm 1934. (Bolagsstämmobeslut).
 - Minoritetsskydd i aktiebolag. SvJT 1941 702—720.
 - Anm. av Jan Kobbernagel: Ledelse og Ansvar. SvJT 1945 626—630.
- Noirel, J.*: La société anonyme devant la jurisprudence moderne. Paris 1958.
- Nybergh, G.*: Majoritetsbeslut eller enhällighet. JFT 1953 38—44.
- Olsson, C.*: Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget. Helsingfors 1949. (Aktieförvärvares rätt).
- Lagen om andelslag. Helsingfors 1956. (Olsson).
 - Något om jämkning av skadestånd i aktiebolag och ideell förening. JFT 1962 495—505.
- Van Ommeslaghe, P.*: Le régime des sociétés par actions et leur administration en droit comparé. Bruxelles 1960.
- Palmer, F.*: Company law. 20th ed. by C. M. Schmitthoff and T. P. E. Curry. London 1959. (Palmer).
- Company precedents. I. 16th ed. by A. F. Topham. London 1951. (Precedents I).
- Palmgren, B.*: Målsägandens åtalsrätt, dess innebörd, omfattning och utövning enligt Finlands gällande straffprocessrätt. Helsingfors 1939.
- Förbud mot verkställighet av bolagsstämmobeslut. JFT 1949 4—25.
- Palmgren, G.*: Om majoritetsbeslut i aktiebolags eller förenings styrelse. JFT 1952 265—270.
- Pic, P.*—*Kréher, J.*: Des sociétés commerciales. II. 3 éd. Paris 1948.
- Raninen, H.*: Suomen kauppatapalausuntoja selityksineen. I. Helsinki 1943. (Kauppatapalausuntoja).
- Osakeyhtiön yhtiökokous ja siihen liittyviä kysymyksiä Suomen oikeuden mukaan. Porvoo 1959. (Raninen).
 - Osakeyhtiön yhtiökokous ja yhtiön tilintarkastajain välinen työnjako. Liiketaloudellinen Aikakauskirja 1953 144—151.
- Rapola, M.*—*Halme, H.*: Osuustoimintalaki selityksineen. Helsinki 1939.

- Rekola, A.*: Osakeyhtiön hallinnon velvollisuudesta valvoa osakkeiden siirtotoimien suorittamista. LM 1949 429—439.
- Rodhe, K.*: Aktiebolagsrätt. 3 uppl. Stockholm 1961.
- Sandström, K. G. A.*: Beskattningen vid aktieutdelning samt utdelning från ekonomisk förening. Stockholm 1962.
- Sarvilinna, T.*: Vastuuvapauden oikeusvaikutuksista. DL 1951 108—121.
- Saxén, H.*: Adekvans och skada. Åbo 1962.
- Schucany, E.*: Kommentar zum schweizerischen Aktienrecht. 2. Neubearb. Aufl. Zürich 1960.
- Siegmund, A.*: Die Aktiengesellschaft. Abschnitt 1. Allgemeine Bestimmungen. Zürich 1945.
- Silén, E.*: Revisors ansvar. Förhandlingar vid V nordiska revisorskongressen i Oslo 27—29.8. 1947 119—126. Drammen 1948.
- Sindballe, K.*: Dansk Selskabsret. II. Forbrugs- og Produktionsforeninger. København 1930. (Sindballe II).
- Dansk Selskabsret. III. Aktieselskaber. København 1932. (Hänvisar i här behandlade frågor till del II).
- Dansk Selskabsret. Forkortet udgave. I og III. København 1949. (Sindballe).
- Staub's* Kommentar zum Handelsgesetzbuch. II (§§ 178—342). 14. Auflage. Bearbeitet von A. Pinner u.a. Berlin 1933. (Staub).
- von Staudinger, J.*: Kommentar zum bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. I. Allgemeiner Teil. 11. Neubearb. Aufl. Erläutert von F. Brändl und H. Coing. Berlin 1957.
- von Steiger, F.*: Das Recht der Aktiengesellschaft in der Schweiz. Zürich 1946.
- Stenbeck, E., Wijnblad, M., Nial, H.*: Aktiebolagslagen jämte dithörande författningar med förklaringar. 4 uppl. Stockholm 1961. (Stenbeck).
- Taxell, L. E.*: Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rättshandla. Åbo 1946. (Aktiebolagsstyrelsens kompetens).
- Om aktierätt vid bolagsstämma. Åbo 1959. (Aktierätt).
- Aktieägarens rättsskydd. Åbo 1961.
- Aktiebolagets verkställande direktör. Rättslig ställning, kompetens och ansvarighet. JFT 1947 46—93.
- Om upplösning av aktiebolag enligt ABL § 40. JFT 1951 25—35.
- Till frågan om majoritetsbeslut av aktiebolags styrelse. JFT 1953 31—37.
- Några synpunkter på styrelsemedlems ansvar. DL 1954 352—367.
- Styrelsemedlems ansvar för beslut som han motsatt sig. JFT 1954 62—71.
- Aktieägarens rättsskydd — synpunkter de lege ferenda. JFT 1962 305—317.
- Thornstedt, H.*: Om företagaransvar. Studier i specialstraffrätt. Stockholm 1948.
- Tirkkonen, T.*: Uusi todistuslainsäädäntö. Vammala 1949.
- Ussing, H.*: Erstatningsret. 5 opl. København 1959.
- Wieland, K.*: Handelsrecht. II. Die Kapitalgesellschaften. München und Leipzig 1931. (Wieland II).
- Würdinger, H.*: Aktienrecht. Karlsruhe 1959.

F Ö R K Ö R T N I N G A R

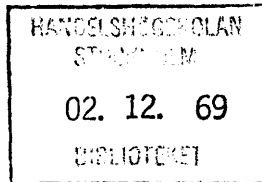
ABL	Lag om aktiebolag 2.5. 1895.
AndL	Lag om andelslag 28.5. 1954.
AvtL	Lag om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 13.6. 1929.
BankL	Banklag 17.3. 1933.
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch 18.8. 1896 (Tyskland).
BokfF	Bokföringsförordning 9.8. 1945.
BokfL	Bokföringslag 6.7. 1945.
DaASL	Lov om aktieselskaber 15.4. 1930; jämte senare tillkomna ändringar publicerade genom Bekendtgørelse af lov om aktieselskaber 28.8. 1952 (Danmark).
EngCA	Companies Act 1948 (England).
FrL 1867	Loi 24.7. 1867 sur les sociétés (Frankrike).
FörsbolL	Lag om försäkringsbolag 30.12. 1952.
HGB	Handelsgesetzbuch 10.5. 1897 (Tyskland).
KonkS	Konkursstadga 9.11. 1868.
NoASL	Lov om aksjeselskaper 6.7. 1957 (Norge).
PreskF	Förordning om preskription i fordringsmål och om årsstämming 9.11. 1868.
SBL	Lag om skuldebrev 31.7. 1947.
SchwOR	Schweizerisches Obligationenrecht 30.3. 1911.
Stämpell	Lag ang. stämpelskatt 6.8. 1943.
SvABL	Lag om aktiebolag 14.9. 1944 (Sverige).
TyAktG	Gesetz über Aktiengesellschaften und Kommanditgesellschaften auf Aktien (Aktiengesetz) 30.1. 1937 (Tyskland).
VD	Verkställande direktör.

CITERADE RÄTTSFALL

Ordet ref. inom parentes efter en sidnummer anger, att rättsfallet där i korthet refererats.

<i>Avgöranden av HD:</i>		1932 II 104 66 (ref.)
		II 146 229, 234
1920 U 131 157		II 265 126 (ref.)
1924 D 353 251		II 389 232 (ref.)
1926 II 8 229 (ref.)		II 452 124 (ref.), 129
II 58 188 (ref.)		II 465 75 (ref.)
II 128 201 (ref.), 203, 209	1933 I 73 57, 70 (ref.), 72, 231	
1927 I 28 65, 66, 86 (ref.)	II 145 95 (ref.), 209 (ref.)	
II 36 32 (ref.), 65, 66, 86	II 249 208, 212 (ref.)	
II 37 234, 238 (ref.)	II 372 169	
II 41 62, 63 (ref.), 65	II 473 62 (ref.), 85, 255	
II 119 232 (ref.)	1934 II 64 184 (ref.)	
II 253 252 (ref.)	II 195 96 (ref.), 212 (ref.)	
II 275 186	1935 II 26 160	
II 524 209	II 95 154 (ref.), 156	
1928 II 11 201, 203	II 218 65 (ref.), 251	
II 99 213 (ref.)	II 500 95 (ref.)	
II 162 39, 189 (ref.)	II 547 54, 72 (ref.), 86, 88, 91	
II 163 189	1938 II 144 212 (ref.)	
1929 II 665 201 (ref.), 203, 209	II 234 186 (ref.)	
1930 I 11 157 (ref.)	II 315 38 (ref.)	
II 79 201, 203 (ref.)	II 409 186 (ref.)	
II 181 213 (ref.)	II 501 71 (ref.)	
II 204 200 (ref.), 203, 208	1939 II 94 71 (ref.), 231 (ref.)	
II 270 63 (ref.), 65, 83	II 334 186 (ref.)	
1931 II 349 200 (ref.), 203, 208	II 601 186 (ref.)	
II 450 94 (ref.)	1940 II 306 67 (ref.), 79, 240 (ref.)	
II 451 67 (ref.), 79	II 335 191 (ref.), 193	
II 557 66 (ref.)	II 366 96	
II 577 203, 209	1942 II 80 211 (ref.)	
1932 I 12 62, 251	1943 II 20 169 (ref.)	
I 37 170 (ref.)	1944 II 80 186 (ref.)	
I 44 186 (ref.)	1945 II 28 69, 229, 249 (ref.)	
I 57 160, 214 (ref.)	II 231 185 (ref.)	
I 88 212 (ref.)	1947 II 399 191 (ref.)	

1948 I 11	124, 200, 205 (ref.), 215	1953 II 49	71 (ref.), 86, 88, 91, 96
II 104	185 (ref.)	II 139	186 (ref.)
II 313	191 (ref.)	1955 II 128	193 (ref.)
1949 II 247	63 (ref.), 99 (ref.), 208	1956 II 22	211 (ref.), 213
1950 II 32	64 (ref.)	1957 II 4	160 (ref.)
II 220	188 (ref.)	II 10	35 (ref.), 185 (ref.), 186
II 255	190 (ref.)	II 58	191 (ref.)
II 300	62 (ref.), 198, 208	1958 II 43	37 (ref.)
II 395	211 (ref.), 214	1960 II 26	14, 65, 66 (ref.)
1951 II 76	40, 148	II 98	160, 212 (ref.), 214 (ref.)
II 134	63, 99 (ref.)	1961 II 28	204 (ref.)
1952 II 100	75 (ref.)	II 116	96, 190 (ref.)

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS

HUMANIORA

(Senast utkomna volymer)

- XXI: 1 ROSAS, JOHN, Ernst Mielck. (1955)
2 ANDERSSON, OTTO, Brevväxling mellan J. J. Pippingsköld och J. H. Schröder 1819—1828. (1952)
3 ENKVIST, NILS ERIK, American humour in England before Mark Twain. (1953)
4 NYMAN, HELGE, Kyrkotjänarens nattvardsgång i lutherskt gudstjänstliv. (1955)
- XXII: 1 RINGBOM, NILS-ERIC, Über die Deutbarkeit der Tonkunst. (1955)
2 RINGBOM, NILS-ERIC, De två versionerna av Sibelius' tondikt »En saga». (1956)
3 SCHMIDT, W. A., Huvuddragen av Finlands kyrkliga geografi. (1956)
4 LINDMAN, SVEN, Partistudier. 1—3. (1957)
- XXIII: 1 FORSBLOM, ENZIO, Studier över stiltrohet och subjektivitet i interpretationen av J. S. Bachs orgelkompositioner. (1957)
2 RINGBOM, LARS-IVAR, Zur Ikonographie der Göttin Ardi Sura Anahita. (1957)
3 KARLSSON, GÖRAN, Objektets kasus i nufinskt normalspråk i nekande eller därmed jämförbar sats. (1957)
4 ROSAS, JOHN, Otryckta kammarmusikverk av Jean Sibelius. (1961)
5 STORÅ, SIV, K. Rob. V. Wikmans tryckta skrifter 1906—1961. (1962)
- XXIV: 1 TAXELL, LARS ERIK, Om aktierätt vid bolagsstämma. (1959)
2 WESTMAN, ROLF, Kritisches zu Plutarch Moralia 1033 A—1130 E. (1959)
3 THESLEFF, HOLGER, An introduction to the Pythagorean writings of the Hellenistic period. (1961)
4 WIDÉN, BILL, Två katekisationslängder från 1700-talets Lappland. (1960)
5 TAXELL, LARS ERIK, Aktieägarens rättsskydd. (1961)
6 STADIUS, GUNNAR, Nya rön om verbalfaktorerna hos 10- till 14-åringar. (1961)
- XXV: 1 MODEEN, TORE, Det kommunala förtroendeuppdraget. (1962)
2 SAXÉN, HANS, Adekvans och skada. (1962)
- XXVI: 1 SANDHOLM, ÅKE, Klockarämbetet i den svenska kyrkoprovinsen under medeltiden. (1963)
2 NYMAN, HELGE, Ordinationslöfte och prästed i Sverige-Finland efter reformationen. (1963)
3 WIITANEN, SVEA, Rafael Gyllenbergs tryckta skrifter intill den 18 juni 1963. (1963)
- XXVII: 1 MODEEN, TORE, Det specialreglerade kommunala förtroendeuppdraget. (1963)